

ТНПУ

*Стратегії наукового пошуку в соціальній роботі, соціальній педагогіці та соціальній освіті:
поліфункціональність ідей*

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА
МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

СТРАТЕГІЇ НАУКОВОГО ПОШУКУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ, СОЦІАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ ТА СОЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ: ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
ІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ТА МОЛОДИХ УЧЕНИХ**

(Тернопіль, 22-23 листопада 2024 року)

Тернопіль 2024

ТНПУ

*Стратегії наукового пошуку в соціальній роботі, соціальній педагогіці та соціальній освіті:
поліфункціональність ідей*

УДК 001:[364+37.013.42]:005.745](477)

С 83

РЕЦЕНЗЕНТИ:

*доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов Тернопільського національного
медичного університету імені І.Я. Горбачевського*

Федчишин Надія Орестівна;

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології Кременецької
обласної гуманітарно-педагогічної академії
імені Тараса Шевченка*

Фіголь Наталія Анатоліївна;

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти
Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти*

Кавецький Віктор Євгенович.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

д-р пед. наук, проф. Л.Й. Петришин;

д-р пед. наук, проф. Н.С. Олексюк;

к. пед. наук, доц. Г.М. Олійник.

*Розглянуто та схвалено кафедрою соціальної роботи і менеджменту
соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(протокол № 4 від «28» листопада 2024 року)*

*Розглянуто та схвалено науково-методичною комісією факультету педагогіки та психології Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(протокол № 4 від «9» грудня 2024 року)*

*Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(протокол № 5 від «23» грудня 2024 року)*

С 83

Стратегії наукового пошуку в соціальній роботі, соціальній педагогіці та соціальній освіті:
поліфункціональність ідей [Електронне видання] : Збірник тез. доповідей II Всеукраїнської наук.-
практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених (Тернопіль, 22-23 листопада 2024 р.) /
за заг. ред. Л. Й. Петришин, Н.С. Олексюк, Г.М. Олійник. Тернопіль : ТНПУ імені
В. Гнатюка, 2024. 340 с.

Матеріали конференції можуть становити науковий інтерес у наукових працівників,
викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих вчених.

УДК 001:[364+37.013.42]:005.745](477)

*Матеріали представлені в авторській редакції. Відповідальність за зміст матеріалів,
достовірність фактів та статистичних даних,
відповідність вимогам чинного правопису несуть автори.*

Видається в авторській редакції.

© Колектив авторів, 2024

© ТНПУ, Тернопіль 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. Місце соціальної педагогіки та соціальної роботи в сучасному освітньому просторі.

1. Гринчук Соломія	Креативність у реалізації професійної компетентності соціального працівника та педагога.	11
2. Жизномірська Оксана, Корман Марія	Нормативно-правові засади педагогічної діяльності соціального педагога.	14
3. Кислюк Жанна	Принципи побудування педагогічної моделі формування соціальної зрілості студентів медичного коледжу.	18
4. Колесніченко Наталя	Психосоціальна підтримка дітей і підлітків в освітніх закладах за методикою «Рух. Ігри. Спорт».	20
5. Малошенко Світлана	Організаційно-правові засади здійснення соціального захисту населення в умовах воєнного стану.	23
6. Редько Марина	Розвиток соціальної роботи в Україні.	27
7. Савенкова Юлія	Інтегровані соціальні послуги в громаді.	29
8. Субтельний Микола	Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців банківської сфери.	34
9. Шкуропат Оксана	Профілактика емоційного вигорання фахівців, які взаємодіють з сім'ями загиблих.	38

СЕКЦІЯ 2. Соціальна робота: концептуальні засади і трансформація в сучасних умовах.

1. Блащак Ольга	Розвиток креативності майбутнього соціального працівника засобами фрірайтингу.	42
2. Болда Ірина	Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку.	44
3. Венгринович Єлизавета	Роль соціального працівника у подоланні стану самотності.	47
4. Вербієнко Максим	Підходи до оцінювання ресурсів кандидатів у прийомні батьки.	50
5. Ганджа Степан	Змістові складові соціального захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні.	54

6. Гнатишин Юрій	Актуальність компонентів медіаторської компетентності для підготовки фахівця соціальної сфери.	57
7. Глядик Богдан	Етико-моральна складова соціокомунікативної компетентності фахівців соціальної сфери.	59
8. Голубнича Алла	Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб у складних життєвих обставинах.	62
9. Гураль Вікторія	Реабілітаційний потенціал Тернопільщини в контексті соціальної роботи з військовослужбовцями.	64
10. Дроник Ольга	Законодавчі гарантії підтримки одиноких матерів в Україні.	68
11. Зоя Зленко	Особливості діяльності інтегрованих соціальних служб в громаді.	70
12. Іванова Вікторія	Соціальна робота з особами, які пережили гендерна зумовлене насильство, на основі гендерна чутливого спілкування.	74
13. Киричок Алла	Механізми моніторингу і оцінювання якості та ефективності надання соціальних послуг в територіальній громаді.	77
14. Кокоцький Юрій	Адаптація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб: нові підходи у соціальній роботі.	81
15. Кривульчак Анастасія	Зміст, форми та методи соціальної роботи з вразливими сім'ями.	83
16. Ординович Віктор	Професійна адаптація ветеранів війни при переході від військового до цивільного життя як важлива соціальна проблема.	86
17. Парфанович Богдан	Секції східних єдинокорств як елемент позашкільної світи.	90
18. Переяславець Тетяна	Національні реалії та міжнародний досвід соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в умовах дії воєнного стану.	93
19. Піньковська Марина	Нормативно – правове регулювання подолання складних життєвих обставин.	97

20	Плітін Дмитро	Структура інформаційної безпеки особистості	100
21.	Погоржельський Ігор	Вплив особистісних якостей на феномен життєстійкості.	103
22.	Процик Ольга	Практичні аспекти роботи соціального працівника з неповними сім'ями в умовах воєнного стану.	105
23.	Ремез Ірина	Механізми та шляхи подолання бідності як соціальної проблеми.	108
24.	Роздайбіда Оксана	Робота відділу у справах дітей з дітьми соціально вразливих груп як важлива соціальна проблема.	111
25.	Савка Володимир	Нормативно-правові основи соціального захисту учасників бойових дій в Україні.	114
26.	Сорока Ольга, Підлужна Софія	Адиктивна поведінка молоді як актуальна соціально-педагогічна проблема.	117
27.	Стопкевич Олена	Діяльність БО «Надія і житло для дітей» в контексті надання соціальних послуг дітям сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування.	121
28.	Стельмах Юліана	Соціальна робота з представниками неформальних молодіжних субкультур.	124
29.	Стихальська Марія	Основні аспекти корекційної роботи соціального працівника.	127
30.	Уманець Євгенія	Деякі аспекти соціалізації та адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових умов проживання.	130
31.	Харченко Світлана	Система опіки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні.	133
32.	Шозда Дарина	Безбар'єрність як цінність соціальної інклюзії.	137
33.	Штефан Іван	Зміни операційного середовища організацій громадянського суспільства, які надають соціальні послуги у карпатському регіоні України.	139
34.	Щукіна Інна	Трансформація соціальних послуг в умовах війни в діяльності комунальних надавачів соціальних послуг луганської області.	143

СЕКЦІЯ 3. Соціальна педагогіка: пріоритетні напрями та стратегії розвитку.

1. Бандура Ірина	Булінг в закладі загальної середньої освіти як актуальна соціально-педагогічна проблема.	146
2. Глібова Наталя	Соціально-психологічна адаптація дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти.	149
3. Даценко Тетяна	Сутність та особливості соціально-педагогічної підтримки безробітних осіб.	152
4. Єрмоліна Юлія	Впровадження програми соціально-педагогічної підтримки в діяльність загальноосвітнього закладу.	156
5. Горобей Тетяна	Патріотичне виховання молоді у закладах фахової передвищої освіти.	161
6. Запорожець Оксана	Соціально-педагогічні технології формування здорового способу життя підлітків.	163
7. Кобцева Тетяна	Підготовка до самостійного життя дітей - вихованців дитячого будинків сімейного типу (ДБСТ).	166
8. Коротнюк Світлана	Соціальні передумови формування ціннісного ставлення до здоров'я у підлітковому віці.	170
9. Максимішин Марія	Основні аспекти соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з особливими освітніми проблемами.	173
10.Нужна Юлія	Діагностика стану соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки в закладах освіти	177
11.Пацюківська Наталія	Вплив війни на дітей: соціально-психологічний аспект.	181
12.Погребняк Оксана	Соціальна реабілітація дітей раннього віку як соціально-педагогічна проблема.	184
13.Сеник Зоряна, Ворітна Соломія	Напрями соціально-педагогічної роботи із підлітками з агресивною поведінкою.	188
14.Січова Тетяна	Соціальна робота з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах.	192

15.Тесля Уляна	Основні чинники соціально-педагогічної профілактики насильства над дітьми.	193
16.Фіголь Наталія, Олійник Галина	Робота соціального педагога в умовах інклюзивного навчання.	197
17. Юзва Любов	Вплив соціальної ізоляції на соціально-педагогічну роботу.	201

СЕКЦІЯ 4. Вплив соціальної освіти на забезпечення ментального здоров'я нації.

1. Бас Анастасія	Актуальні питання методики соціальної роботи в умовах військових дій задля збереження ментального здоров'я нації.	203
2. Басараб Софія	Соціальне здоров'я як чинник соціального благополуччя.	206
3. Горбачов Генадій	Формування цінностей здорового способу життя у сучасної молоді.	209
4. Дудар Христина	Проблема булінгу дітей з порушення психофізичного розвитку в інклюзивних класах у закладі загальної середньої освіти.	212
5. Дін Мін, Сорока Ольга	Стрес у професійній діяльності менеджера: сутність, причини, зарубіжний досвід профілактики.	215
6. Сорока Ольга, Іваницький Віталій	Психічне здоров'я сучасної молоді як актуальна соціально-педагогічна проблема.	218
7. Ігнатенко Катерина	Сумісність подружжя як соціально-психологічна проблема.	221
8. Кравець Галина	Основні чинники формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами.	225
9. Кульчицький Віталій, Кульчицька Тетяна	Підтримка ментального здоров'я молоді в умовах повномасштабної війни: соціально-педагогічний аспект.	229
10. Курас Софія-Анастасія	Терапевтичні підходи до підтримки ментального здоров'я.	232
11. Мазнєва Світлана	Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб в умовах повномасштабного вторгнення РФ.	235

12. Масловська Ольга	Волонтерська активність як ресурс для відновлення та підтримки ментального здоров'я.	237
13. Осіпчук Віталій	Особливості проживання втрати особами з набутою травмою	241
14. П'єцова Тетяна	Логопедична корекція звуковимови у дітей дошкільного віку з дислалією.	245
15. Сеньків Оксана	Необхідність виваженої професійної діяльності соціального педагога у сфері формування у школярів культури збереження здоров'я.	247
17. Соловйова Юлія	Соціальна робота в центрах зайнятості в сучасних умовах.	250
18. Ушаков Андрій	Толерантність в міжособистісній комунікації студентської молоді.	253
19. Шайнюк Анастасія	Реалізація концепції міжпоколіннєвої взаємодії у діяльності університетів третього віку.	256
20. Щербина Костянтин	Емоційна природа організаційного менеджменту.	258

СЕКЦІЯ 5. Інноваційні технології в освітній та соціальній сфері.

1. Баранюк Василь	Потенціал сценарно-режисерської техніки у професійній підготовці майбутніх акторів.	262
2. Варваринець Юлія	Консультативно-мотиваційний підхід до клієнтів у роботі соціального працівника.	265
3. Іскерський Іван	Техніки тайм менеджменту для фахівців соціономічних професій.	268
4. Іщук Наталія	Виявлення військовослужбовців та членів їх сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.	270
5. Кравчина Тетяна	Рефлексивний тренінг як умова формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю.	273
6. Манько Інна	Соціальна робота із цивільним населенням для покращення комунікацій з військовими у роботі го «центр підтримки «атлант» .	276
7. Новіков Володимир	Соціально-психологічна підтримка сім'ям військовослужбовців на прикладі роботи	279

	Пирятинської міської територіальної громади.	
8. Піговський Микола, Олексюк Наталія	Етапи розвитку соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери.	282
9. Радченко Інна	Методи корекції агресивної поведінки підлітків в діяльності соціального педагога, практичного психолога і класного керівника закладу загальної середньої освіти.	285
10. Сорока Сергій	Розвиток лідерської компетентності лідерів територіальних громад засобами тренінгових технологій.	287
11. Ящищак Ірина	Реалізація інклюзивних програм для студентів як запорука їх соціальної підтримки в університетах США.	291

СЕКЦІЯ 6. Професійна підготовка фахівців освітньої та соціальної сфери: досвід, проблеми, перспективи.

1. Александрович Володимир	Характеристика сучасних тенденцій в організації соціальної освіти, що впливають на ефективність процесу формування військово-професійної відповідальності військовослужбовців ЗСУ.	295
2. Василенко Олена	Особливості розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю в закладах вищої освіти.	297
3. Калаур Лідія	Потенціал методичних підходів під час формування позитивного професійного іміджу у майбутніх соціальних працівників.	301
4. Лисиця Дмитро, Лисиця Юлія	Впровадження сучасних освітніх технологій у підготовку здобувачів освіти.	304
5. Мен'ї Ян	Розвиток комунікативних навичок у студентів засобами модерації.	307
6. Плєсканьов Дмитро	Актуальні проблеми формування професійного іміджу майбутніх соціальних працівників.	310
7. Рижкова Олександра	Особливості формування креативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери.	313

8. Супрун Лариса	Психологічні особливості професійного спілкування соціального працівника.	317
9. Трутеня Тетяна	Проблематика професійної компетентності фахівців допомагаючих професій у діяльності неурядових організацій.	321
10. Яковенко Тетяна	Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб в приймаючі громади в умовах воєнного стану.	325
11. Яковишин Руслан	Педагогічні аспекти формування професійної компетентності студентської молоді у сфері соціальної роботи.	328
12. Янчишин Володимир	Особливості формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців юридичної сфери у процесі професійної підготовки у ЗВО.	332

СЕКЦІЯ 1. Місце соціальної педагогіки та соціальної роботи в сучасному освітньому просторі.

Соломія Гринчук,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти, спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: Людмила Петришин,

*доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

КРЕАТИВНІСТЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ТА ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Сучасні реалії соціально-економічного розвитку України, а також глобалізаційні процеси висувають нові вимоги до суспільства, зокрема до системи освіти та підготовки спеціалістів. Зростання потреби в покращенні якості життя населення, скорочення безробіття, підвищення платоспроможності та соціальної стабільності вимагають наявності кваліфікованих фахівців з високим рівнем професійної підготовки. Це особливо актуально в умовах інформатизації суспільства, коли швидкі технологічні зміни впливають на всі аспекти життя, зокрема на соціальні, економічні та політичні сфери.

Кризові явища в економіці та суспільстві створюють додаткові загрози для стабільності, що ускладнює сприйняття реальності населенням та підвищує рівень соціальної напруги. У такому контексті особливого значення набуває професійна компетентність фахівців, особливо у соціальній сфері, оскільки саме вони відповідають за підтримку найбільш вразливих верств населення та сприяння подоланню соціальних проблем. Професійно підготовлені спеціалісти здатні забезпечити ефективне надання послуг, сприяти стабільності та розвитку суспільства, що зумовлює нагальну потребу у підвищенні якості професійної освіти.

Виклад основного питання. У сучасних умовах система професійної освіти повинна орієнтуватися на творчий підхід до навчання, що сприяє формуванню креативної особистості, здатної до інновацій у професійній діяльності. Це передбачає впровадження креативних методів і педагогічних технологій, спрямованих на розвиток творчих навичок у студентів. Одним із завдань сучасної системи освіти є підготовка конкурентоспроможних фахівців, які можуть впроваджувати нові ідеї та рішення у своїй професійній сфері.

Професійна компетентність є ключовим поняттям як у соціальній роботі/педагогіці, так і в освіті, адже вона визначає здатність фахівця адекватно реагувати на сучасні виклики і ефективно виконувати свої професійні обов'язки. Компетентність не є лише сукупністю знань і навичок, вона включає також особистісні якості, що дозволяють фахівцям діяти впевнено, гуманно та відповідально. У соціальній сфері особливо важливо розвивати такі якості, як емпатія, доброта, відкритість до людей та здатність проникати у світ клієнта. Тут поєднання професійних і особистісних рис на основі загальнолюдських цінностей є необхідним для забезпечення ефективної допомоги та підтримки [5; 3].

В освіті професійна компетентність базується на компетентнісному підході, що акцентує увагу на формуванні ключових компетенцій, які дозволяють спеціалістам не лише здобувати знання, але й адаптувати їх до змін, що постійно відбуваються у суспільстві. Професійна компетентність має практичний характер і проявляється в здатності фахівців приймати відповідальні рішення на основі оцінки ситуації та власних можливостей [3].

Окрім технічних знань і навичок, важливою складовою компетентності є креативність, яка виконує важливі функції в регуляції взаємин з клієнтами, студентами та колегами. Успішна діяльність у соціальній сфері та освіті залежить від здатності фахівців підтримувати високий рівень креативного прийняття рішень, що сприяє активній професійній діяльності, а також підвищує ефективність вирішення професійних завдань [2].

У процесі професійної діяльності соціального працівника/педагога важливу роль відіграє креативність, як здатність продукувати нові ідеї, адже професійні компетентності також не можуть існувати ізольовано від умов, у яких вони реалізуються, так як вони є інтегративною характеристикою, що включає когнітивні, мотиваційні, соціальні та поведінкові аспекти, які формуються та розвиваються в процесі професійної діяльності., на основі здійснення креативного вирішення професійних питань. Однією з основних особливостей професійної компетентності є її орієнтація на майбутнє, що передбачає здатність фахівця до самостійного навчання, постійного розвитку та адаптації до нових вимог. Компетентність тісно пов'язана з поняттям «зрілість», яке охоплює не тільки професійний, але й особистісний розвиток, включаючи моральні, емоційні, інтелектуальні та соціальні компоненти [1].

Система підготовки майбутніх фахівців у соціальній сфері будується на педагогічних закономірностях і спрямована на створення оптимальних умов для ефективної професійної підготовки. Одним із ключових аспектів є забезпечення єдності теоретичної та практичної підготовки майбутніх соціальних працівників/педагогів, що дозволяє здобувачам засвоювати не лише знання, але й застосовувати їх у реальних умовах професійної діяльності, використовуючи креативне мислення, адже система освіти повинна сприяти формуванню професійно-

ціннісного ставлення до нових видів діяльності, підтримувати розвиток креативності та здатності до прийняття інноваційних рішень [2]. Для ефективної організації педагогічного процесу, орієнтованого на формування креативності, необхідно переосмислити зміст професійної підготовки соціальних працівників/педагогів, змінити підходи до організації навчання та вдосконалити науково-методичне забезпечення. Важливо створити навчальні комплекси, такі як «креативна педагогіка», «креативна діяльність соціального працівника/педагога», «техніки креативної діяльності фахівців соціальної сфери», які відповідатимуть потребам сучасної освіти та сприятимуть ефективній професійній діяльності молодих фахівців соціальної сфери. Це дозволить підготувати фахівців, які здатні не лише адаптуватися до сучасних викликів, але й комплексно діяти та активно впливати на розвиток суспільства.

Висновки. Професійна компетентність є ключовим фактором успіху як у соціальній сфері, так і в освіті. Вона включає когнітивні, мотиваційні, етичні та соціальні компоненти, що забезпечують здатність фахівців адаптуватися до змін у суспільстві та ефективно виконувати професійні завдання. Формування професійної компетентності є важливим завданням сучасної системи освіти, яка повинна готувати фахівців до роботи в умовах постійних змін і викликів.

Для підготовки таких фахівців система освіти повинна впроваджувати нові педагогічні підходи, спрямовані на розвиток творчих і дослідницьких навичок у здобувачів, здатність креативно мислити та діяти у процесі прийняття професійних рішень. Це дозволить формувати конкурентоспроможних фахівців, які здатні впроваджувати креативні та інноваційні рішення в своїй професійній діяльності та ефективно реагувати на виклики сучасного світу.

Список використаних джерел:

1. Петришин Л. Й. Технологічний аспект формування креативності фахівців соціальної сфери у контексті фахової підготовки. Педагогічні технології в сучасних наукових дослідженнях: досвід та інновації. Колективна монографія. Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Старобільськ: ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2017. С. 53-98.
2. Петришин Л. Й. Формування креативності майбутніх соціальних педагогів у навчально-виховному процесі вишу. URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN27/15.pdf> (дата звернення: 20.10.24).
3. Садовська Е., Ярошенко А. Формування професійної компетентності соціального працівника в умовах вищого навчального закладу. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/23427/1/Sadovska%20E._Yaroshenko%20A.pdf (дата звернення: 20.10.24).
4. Соціальна робота і соціальна освіта в умовах сьогодення: проблеми та перспективи розвитку: колективна монографія / С. Калаур, Н. Олексюк, Г. Олійник, Л. Петришин та ін.; за ред. О. Сороки, Г. Лещук. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2023. 288 с.

5. Ященко Е. Сутність професійної компетентності соціального працівника і професійна культура особистості. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/43182/1/%D0%AF%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> (дата звернення: 20.10.24).

Оксана Жизномірська,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти,
Тернопільський обласний комунальний
інститут післядипломної педагогічної освіти

Марія Корман,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти,
Тернопільський обласний комунальний
інститут післядипломної педагогічної освіти

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої країни, постає питання освіти соціального спрямування соціальної роботи, служби на різних рівнях управління. Один із аспектів соціальної педагогіки полягає у дослідженні соціально-педагогічної місії освітніх закладів як провідних інститутів соціального виховання. В сучасних умовах ці заклади не можуть функціонувати самостійно через вплив політико-економічних, соціально-культурних та інших чинників, що характеризує їх як установи, що формують, розвивають та соціалізують особистість у сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-педагогічна діяльність в системі освіти України визначається рядом нормативно-правових актів, що включають Конституцію України, основні закони про освіту (зокрема «Про дошкільну освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту»), акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а також нормативні документи від Міністерства освіти і науки України [2]. До цього ж ряду документів належить Положення про психологічну службу у системі освіти України, яке було введено наказом МОН України від 22 травня 2018 року № 509 і детально характеризує діяльність соціальних педагогів [3]. Ці документи визначають мету, структуру, організацію управління, основні завдання, принципи, функції і зміст діяльності соціальних педагогів. Вони спрямовані на вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивації їхньої поведінки та

діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей, що включають вікові, інтелектуальні, фізичні, гендерні та інші аспекти їхнього розвитку.

Соціально-педагогічна діяльність впроваджується через психологічну службу, що взаємодіє з органами охорони здоров'я, соціальної політики, молоді та спорту, внутрішніми справами, а також комунальними установами соціального захисту дітей, підтримки сімей, дітей та молоді, фахівцями з соціальної роботи об'єднаних територіальних громад, а також громадськими організаціями. Соціальні педагоги, практичні психологи навчальних закладів у містах, районах, об'єднаних територіальних громадах, керівники (директори), методисти навчально-методичних центрів, або кабінетів чи лабораторій психологічної служби обласних, міських установ освіти входять до складу психологічної служби. Важливо, що соціально-педагогічна робота в закладах загальної середньої освіти націлена на задоволення потреб та захист прав дітей та їхніх сімей, створення умов для формування безпечної поведінки та розвитку соціальної активності [1].

Згідно з Положенням про психологічну службу у системі освіти України, соціальний педагог закладу освіти виконує наступні функції:

1. Соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти, колективу та мікрогруп, а також осіб, які потребують особливої уваги чи перебувають у складних життєвих обставинах.

2. Просвітницьку та профілактичну роботу серед учасників освітнього процесу з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей, злочинності, алкоголізму, наркоманії та інших соціальних проблем.

3. Вивчення та аналіз соціальних умов розвитку здобувачів освіти, мікроколективу, шкільного або студентського [3].

Окрім цього, соціальний педагог взаємодіє та бере участь у таких аспектах:

1. Участь у роботі педагогічної ради, психолого-педагогічних консиліумів, семінарів і засідань методичних об'єднань.

2. Планування та реалізація завдань соціалізації здобувачів освіти, адаптації їх у новому колективі та соціальному середовищі.

3. Надання допомоги дітям і сім'ям у складних життєвих обставинах або з особливими освітніми потребами, включаючи постраждалих від насильства та військових конфліктів [3].

Указані функції і ролі соціального педагога чітко визначені нормативними актами України і спрямовані на підтримку соціального та психологічного благополуччя учасників освітнього процесу. Відповідно до Положення про психологічну службу у системі освіти України, працівник психологічної служби зобов'язаний виконувати широкий спектр обов'язків і відповідальностей, серед яких:

1. Знання чинного законодавства та інших нормативно-правових актів, пов'язаних з діяльністю психологічної служби в освіті.

2. Побудова діяльності на основі доброзичливості і довіри, співпраця з усіма учасниками освітнього процесу.

3. Застосування психологічного і соціологічного інструментарію, рекомендованого для використання в професійній діяльності.

4. Компетентність і постійне збагачення знань у межах своєї компетенції.

5. Надання психологічної допомоги за запитами учасників освітнього процесу.

6. Уникнення неофіційних взаємин з учасниками освітнього процесу та збереження конфіденційності.

7. Інформування учасників освітнього процесу про результати психологічних обстежень і їх значення, врахування особистої інформації з урахуванням об'єктивних даних.

8. Індивідуальна діагностика і корекція психологічного стану учасників освітнього процесу за їх запитом.

9. Виконання функцій та надання оцінювальних суджень з урахуванням соціальних норм і з неупередженістю.

10. Використання науково обґрунтованих методів і технологій у професійній діяльності.

11. Повага до професійної компетентності колег та представників суміжних професій.

12. Популяризація соціально-психологічних знань і здорового способу життя серед педагогічних працівників і батьків.

13. Постійне підвищення професійного рівня і знання вимог державних стандартів у сфері освіти.

14. Знання основних напрямів і перспектив розвитку освіти і психолого-педагогічної науки.

Вказані обов'язки і відповідальності дозволяють психологічній службі у системі освіти забезпечувати ефективну підтримку учасників освітнього процесу і сприяти їхньому гармонійному розвитку [3].

У відповідності до нормативної бази закладу загальної середньої освіти, робота соціального педагога в умовах війни базується на виконанні вимог Постанови Кабінету Міністрів України від 28 липня 2023 року № 782 «Про початок навчального року під час воєнного стану в Україні» на 2023/2024 навчальний рік. Згідно з цією постановою, навчальний процес у закладах загальної середньої освіти тривав з 1 вересня 2023 року до 28 червня 2024 року. У листі Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 року № 1/12186-23 встановлено особливості організації нового навчального року в умовах правового режиму воєнного стану. Цей лист розглядає різні форми організації освітнього процесу, зокрема:

1) очна форма: освітній процес проводиться в межах розрахункової місткості споруд цивільного захисту, призначених для укриття учасників освітнього процесу у

разі включення сигналу тривоги;

2) дистанційна форма: організація освітнього процесу відбувається на територіях ведення бойових дій, тимчасово окупованих територіях, де заклад освіти сам установлює обмеження на максимальну кількість учнів у класі;

3) змішана форма: включає поєднання різних видів занять, наприклад, практичні і лабораторні заняття проводяться в очному режимі, тоді як лекційні заняття організовані у дистанційному форматі [2].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок в обраному напрямі. Отже, соціально-педагогічна діяльність в системі освіти України базується на широкому спектрі нормативно-правових актів, які регулюють освітній процес в країні. Робота соціального педагога у закладах освіти у військових умовах також ґрунтується на локальній нормативній базі, яка регулює організацію соціально-педагогічної діяльності з урахуванням специфічних умов та потреб учасників освітнього процесу. Важливо, щоб локальна нормативна база доповнювала, нормативно-правові акти, які регулюють освітній процес в країні, але не суперечила їм. Відтак, метою наших подальших розвідок стане аналіз специфічних умов та потреб учасників освітнього процесу в умовах війни та формування комплексу їх підтримки і соціально-педагогічного супроводу.

Список використаних джерел:

1. Веретенко І. М. Нормативно-правове забезпечення соціально-педагогічної роботи в умовах закладу загальної середньої освіти. *Педагогіка та психологія*. Харків : Щедра садиба плюс, 2023. Вип. 48. С. 24-31.
2. Нормативна документація соціального педагога / О. Белова, Л. Письмак та ін. Київ : Шкільний світ, 2023. 120 с.
3. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2018 року №509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>
4. Пожидаєва О. В. Складові професійної характеристики соціального педагога. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2014. № 1/2. С. 66-72.
5. Поліщук В. А. Теорія і методика підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. 424 с.
6. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2018 року №509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>
7. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження КМ України від 14.12.16 р. №988-р. http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258

8. Професійна етика соціального педагога : навч.-метод. посіб. / С. Харченко, Н. Краснова, Л. Харченко. Луганськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2009. 562 с.

*Жанна Кислюк,
аспірантка кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка.*

Науковий керівник: *Світлана Калаур,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ПРИНЦИПИ ПОБУДУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві велика увага приділяється освітньому простору, в якому відбувається формування та розвиток особистості студента. В умовах соціальних, економічних, технологічних та цифрових змін важливо, щоб у студентів активізувалися якісні характеристики соціальної зрілості. Вони необхідні досягнення становлення фахівця у різних галузях діяльності і особливо у медичної.

У вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній науці формування соціальної зрілості в освітньому просторі розглядається у різних напрямках, окремих концепціях та позиціях вчених. Теорії та дослідно-експериментальні дослідження в даній галузі припускають не тільки диференціацію та виділення характеристик, компонентів соціальної зрілості, а й пропонують інтеграцію та розгляд її як певного загального явища.

Виклад основного матеріалу. Соціальна зрілість у людини виникає не миттєво. Спочатку дитина вчиться фізичному управлінню своїм тілом, пізнає навколишню дійсність та людей, які знаходяться поряд з нею. З часом вона освоює безпосередньо емоційну, предметно-маніпуляторну, рольову та освітню діяльність, знайомиться з іншими дітьми, правилами, нормами, цінностями та культурою країни, в якій вона живе. Поступово відбувається становлення та формування певних якостей особистості. Ці якості завдяки соціальному оточенню, особистісно-індивідуальним особливостям та освітньому процесу інтегруються у соціальну зрілість. У зв'язку з цим соціальна зрілість виступає інтегральною особистісною характеристикою, до якої включено відповідальність, ініціативність та самостійність студентів у освітньому закладі. При

цьому важливим аспектом є те, що під час взаємовідносин відбувається безперервне самовдосконалення студентів та всіх суб'єктів освітньої діяльності.

До важливих критеріїв оцінки соціальної зрілості можна віднести такі соціальні прояви як: активність, відповідальність, самовизначення. На нашу думку, індикаторами соціальної зрілості студентів є соціально значуща діяльність та взаємодія в праці, освіті, дослідженні та спілкуванні. Її недостатній розвиток може бути пов'язаний із внутрішніми та зовнішніми факторами. До одного з таких факторів ми відносимо особистісні особливості та сформованість індикаторів соціальної зрілості абітурієнтів до зарахування до освітнього закладу.

Щоб відбулося формування всіх характеристик соціальної зрілості, потрібен час, і тому цей процес починається з дитинства. У кожної людини воно відбувається за індивідуальною траєкторією розвитку. Поступове становлення соціальної зрілості поєднується з формуванням особистості. З розвитком і заміною одних умов на інші особистість дитини у певний період перетворюється на особистість учня, школяра і студента. Даний етап залежить від такої умови, як загальне навколишнє середовище та простір, в якому вона реалізує та набуває нових умінь, навичок, компетенції та якості.

Освітній простір передбачає середовище, в якому люди взаємодіють один з одним для залучення до загальної культури та утворення власної індивідуальної культури.

Процес формування соціальної зрілості студентів у просторі медичного коледжу відбувається під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. У ньому беруть участь усі суб'єкти освітньої діяльності. Залежно від того, хто перебуває в освітньому просторі, виділяють індивідуальний, груповий та світовий рівні.

Формування соціальної зрілості студентів у просторі медичного коледжу можна уявити через педагогічну модель, на теоретико-практичному рівні якої поєднуються теоретичні дані різних дослідників та точка зору автора з апробацією даної моделі на практиці. До методу моделювання звертаються та впроваджують його у свої дослідницькі роботи для того, щоб наочно подати психолого-педагогічні умови, відзначити особливості дослідно-експериментальної роботи та її результативність.

Етап конструювання педагогічної моделі починається з визначення мети, завдань, збору інформації про об'єкт та суб'єкт дослідження. При цьому педагогічна або психолого-педагогічна модель має вигляд системи, яка представляється подумки та/або реалізується матеріально.

Щоб розглянути зміст моделі, складеної та апробованої у процесі нашого дослідження, слід позначити поставлену мету та завдання. Її метою було формування рівня соціальної зрілості студентів медичного коледжу.

Завдання моделі – реалізація умов формування соціальної зрілості студентів медичного коледжу, активізація якісних характеристик феномену.

Для вирішення висунутих мети і завдань ми орієнтувалися на фундаментальні положення психолого-педагогічних підходів, що використовуються для розвитку соціальної зрілості студентів. До таких підходів належать діяльнісний, індивідуалізований, компетентнісний, особистісно-орієнтований. Кожен із них має загальні положення, які доповнюють умови реалізації моделі.

Крім мети, завдань, умов та підходів, виділяють фактори, що впливають на формування соціальної зрілості студентів медичного коледжу. Вивчення психолого-педагогічних літературних джерел дало змогу виділити основні чинники, що перешкоджають процесу:

- негативні прояви психотипів студентів;
- відсутність у закладі освіти освітнього простору або виключення студентів з нього;
- низький рівень сформованості соціально значущих якостей студентів.

Модель формування соціальної зрілості може містити різні напрями роботи. У результаті аналізу наукової літератури, нами було виділено кілька основних напрямів, які найбільше впливають на формування соціальної зрілості студентів медичного коледжу. Одним із таких напрямів формування рівня соціальної зрілості студентів медичного коледжу є освітній процес як його природна умова. Він включає наявність суб'єктів і об'єктів. Головними його суб'єктами виступають педагоги та здобувачі освіти.

Висновки. Отже, модель процесу розвитку соціальної зрілості, розроблена та апробована у нашому дослідженні, передбачає три напрямки роботи. У них ми включили природний освітній процес у медичному коледжі, спеціально розроблену тренінгову програму та схему індивідуального консультування. Створення графічної моделі, детальний опис мети, завдань, підходів, напрямів, процесу реалізації і передбачуваного результату під час формування соціальної зрілості студентів медичного коледжу показує значимість використання цього у нашому науковому дослідженні.

Список використаних джерел:

1. Кочарян О. С., Фролова Є. В., Павленко В. М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів: навч. посіб. Харків: Нац. аерокосм. ун-т ім. А. С. Жуковського «Харк. авіац. ін-т». 2011. 40 с.

2. Токарева Н. М. Лабіринти дорослішання: психічний розвиток особистості підлітково-юнацького віку: монографія. Кривий Ріг : ТОВ НВП Інтерсервіс. 2021. 216 с.
Режим доступу:
https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6084/3/Віражі%20дорослішання_compressed.pdf

3. Яблонко В. Я. Психолого-педагогічні основи формування особистості. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 220 с.

*Наталія Колесніченко,
здобувач другого рівня вищої освіти
спеціальність 231 Соціальна робота,
ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: **Катерина Ігнатенко**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ ЗА МЕТОДИКОЮ «РУХ. ІГРИ. СПОРТ.»

Постановка проблеми. Сьогодні психосоціальна допомога постраждалим внаслідок воєнних дій передбачає багатоплановість і комплексний характер роботи, особливо актуальна психосоціальна допомога дітям, які постраждали від воєнного конфлікту. Психосоціальна допомога впроваджується в освітніх закладах. Важливо дотримуватися принципів її впровадження та створювати умови, які б спонукали дітей гратися, розвиватися та навчатися, не дивлячись на травматичний досвід.

Виклад основного матеріалу. В нашому дослідженні ми використовуємо методологію експериментального проекту «Рух, ігри та спорт у психосоціальному розвитку дітей», розпочатого в 2005 році фондом «Terre des hommes». Цей проект був реалізований у рамках міжнародного року Організації Об'єднаних Націй, присвяченого спорту та фізичному вихованню. Метою цього проекту стала підтримка програм, які використовують спорт як інструмент виховання, розвитку та сприяння миру [8].

Фонд «Terre des hommes» ініціював експериментальний проект, інтегрований у регіональні психосоціальні програми, з метою підготовки аніматорів і викладачів фізкультури в рамках програм «Рух. Ігри. Спорт.» як психосоціального інструменту. Цей проект було реалізовано протягом двох триместрів спочатку в Ірані - в умовах надзвичайної ситуації (стихійне лихо), потім у Колумбії - в умовах збройного конфлікту й масової міграції населення.

Фонд Terre des Hommes (в перекладі з франц. – Земля людей) заснований у 1960 році, є провідною швейцарською організацією з надання допомоги дітям, яка працює більш ніж в 35 країнах світу. Діяльність фонду зосереджена на питаннях захисту дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. Terre des hommes (TDH) діє в Україні з 2015 року, сприяючи вдосконаленню системи захисту дітей та реформуванню соціальної допомоги. Один з таких проектів, що розпочався ще в 2015 році

«Психосоціальне благополуччя та інклюзивне середовище для дітей у східній Україні», був успішно реалізований у Луганській та Донецькій областях.

В нашому дослідженні була впроваджена програма підготовки фахівців з захисту дітей що навчаються надання психосоціальної підтримки за методикою «Рух. Ігри. Спорт.» взяло участь 20 представників навчальних закладів, позашкільних закладів освіти й неурядових організацій з Івано-Франківської області. Також провели 4 інтерв'ю з аніматорами-фахівцями з Луганської та Донецької областей, які проходили навчання за методикою «Рух. Ігри. Спорт.» й мають досвід проведення психосоціальних занять.

Мета програми – навчання фахівців та розвиток їх навичок проведення групових психосоціальних занять із дітьми.

Завдання програми навчання:

- розвиток цих якостей (зокрема, методичних та технічних навичок);
- ознайомлення учасників з основними принципами проведення групових психосоціальних занять із дітьми;
- розвиток особистісних та соціальних якостей, методичних та технічних навичок для ефективно організації групових психосоціальних занять з дітьми;
- навчання різних типів групових психосоціальних занять з дітьми (творчі та спортивні заняття, ігри) та практичний досвід;
- адаптування ігор та практик роботи до надання психосоціальної підтримки у соціально-педагогічному захисті.

Програма складається з шести модулів з психосоціальної підтримки для дітей та дорослих, які постраждали від війни. Розрахована на фахівців, які працюють з дітьми, а саме: викладачів, педагогів, соціальних педагогів, соціальних працівників, психологів, волонтерів тощо. Модулі програми: «Аніматор та його навички», «Особливості й задачі ігрових занять», «Методологічні принципи проведення психосоціальних занять з дітьми», «Планування заняття», «Психосоціальні заняття: змагання чи співпраця?», «Творчі заняття» [8].

Користь ігор для покращення захисту дитини широко продемонстрована, зокрема, в дослідженні щодо права дітей на гру як у стані розвитку, так і під час кризи. Гра - це механізм виживання і захисту, тому що коли діти граються, вони створюють власний світ, у якому панує добробут, відповідно до Бредшоу (Bradshaw et al., 2007 рік). І справді, через гру діти виплескують назовні свої пориви і внутрішній світ у безпечному оточенні, що допомагає їм перебудувати себе і розвинути зовнішню та внутрішню стійкість особистості.

Завдяки новим ситуаціям, які існують «поза реальним світом», властивим іграм, діти змушені адаптуватися і виробляти оригінальну поведінку, тому що «можливо все». «Під час цієї зовнішньої поведінки відбувається внутрішній процес сполучення; формуються нові нейронні ланцюжки. (Гордон (Gordon) та ін., 2003; ван Прааг (van

Praag) та ін. 2005). (...) Гра підтримує нові нейронні сполучні ланцюжки і змінює архітектурну структуру ділянок мозку через власні цінності й вимисли (які приносять задоволення і формують поведінку у ситуації «а якщо»); «не тільки мозок моделює гру... гра також моделює мозок» (Пелліс і Пелліс (Pellis and Pellis), 2009:94).»

Ці різні елементи, а також керування власними емоціями, вміння справлятися зі стресом, спілкування, що зближує, креативність, навчання та інше, ставлять гру в прямий зв'язок із адаптивною системою мозку. Але найважливішими у грі є передусім задоволення та радість: «Відчуття радості і задоволення асоціюються з більш гнучкими і відкритими відповідями на ситуації та з ефективним вирішенням проблем, самоконтролем, далекоглядним мисленням і осторогою в небезпечних ситуаціях (Айсен і Рів (Isen and Reeve), 2006).» (...) З дослідження можна зробити висновок, що досвід ситуацій, що приносять задоволення, може принести користь у подоланні стресу та негативного досвіду (Сілк та ін.(Silk et al.), 2007, Кон та Фредеріксон (Cohn and Frederickson), 2009)»

Ще одним первинним фактором гри є спілкування, що зближує, бо дружба і можливі стосунки між однолітками мають захисний ефект, відповідно до Абу-еццедін та ін. (Abou-ezzedine et al.), 2007. «Гра стає важливим посередником у формуванні дружніх стосунків між однолітками, отриманні знань із соціальної динаміки й уміння правильно домовлятися (Фантуццо та ін. (Fantuzzo et al., 2004, Пенскіп (Panskepp), 2007)»

Висновки. Впровадження даної методики в діяльність освітнього закладу у формі проведення психосоціальних занять для дітей різного віку продемонструвало ефективність у подоланні травматичних наслідків, пережитих внаслідок воєнного дію.

Список використаних джерел:

1. Гридковець Н. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.
2. Дубініна Я. П. Оволодіння технологіями психосоціальної допомоги як складова професійної підготовки фахівця з соціальної роботи URL:<http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/10251/1/131-132.pdf> (Дата звернення 13.10.2024).
3. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації : [пер. з англ.] / Міжвідомчий постійний комітет. Київ : Унів. вид-во Пульсари, 2017. 216 с.
4. Міжнародна організація з міграції. *Посібник із психічного здоров'я і психосоціальної підтримки на рівні громад в умовах надзвичайної ситуації та переміщення населення*. МОМ, Женева, 2021.
5. Про організацію надання психосоціальної допомоги населенню. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.12.2023 №2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0126-24#Text> (Дата звернення 16.03.2024).

6. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. / Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В., Харківська Т. А. К., 2023. 149 с.

7. Child Protection Psychosocial Training Manual. Toolkit / відкритий ресурс: <https://childhub.org/en/child-protection-tools-trainers/child-protection-psychosocial-training-manual-toolkit> (Date of review 13.10.2024)

8. Terre des hommes в Україні. URL: <https://www.tdh-ukraine.org/ua/%D0%9F%D1%80%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81> (Дата звернення 24.10.2024)

*Світлана Малошенко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»(м. Полтава)*

Науковий керівник: **Леонід Ваховський**
доктор педагогічних наук, професор

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Організаційно-правові засади здійснення соціального захисту населення в умовах воєнного стану в Україні базуються на Конституції України, відповідних законах, указах Президента, постановах Кабінету Міністрів та інших нормативно-правових актах. Ці засади регулюють забезпечення прав громадян на соціальний захист у надзвичайних умовах.

Виклад основного матеріалу. Стаття 46 Конституції України гарантує право громадян на соціальний захист, що включає забезпечення у випадках повної, часткової чи тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них причин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом.

Міністерство соціальної політики України є головним органом, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері соціального захисту населення, включаючи координацію надання допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО) та постраждалим від воєнних дій.

Органи місцевого самоврядування забезпечують реалізацію соціальних програм на місцевому рівні, зокрема створення центрів прийому ВПО, забезпечення їх житлом та основними соціальними послугами.

Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) забезпечують оперативне надання необхідних документів та доступ до державних соціальних послуг для постраждалих осіб.

Україна адаптує свої нормативно-правові акти відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини та соціального захисту населення під час війни.

На момент повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України характерною рисою системи надання соціальних послуг в Україні був відсутній однаковий підхід до надання таких послуг на місцевому рівні.

Такий стан справ зумовлено реформою місцевого самоврядування, яка передбачає перехід широкого кола повноважень у соціальній сфері до територіальної громади, а також тим, що норми нового закону, яким регулюється надання соціальних послуг, всі повноваження та відповідальність за організацію їх надання покладають на органи місцевого самоврядування.

Згідно зі статтею 2 ЗУ «Про соціальні послуги» від 17. 01. 2019 № 2671-VIII, надання соціальних послуг спрямовується на профілактику складних життєвих обставин, їх подолання та мінімізацію негативних наслідків потрапляння у складні життєві обставини [5].

Відповідно, Законом визначаються і організаційні та правові засади надання соціальних послуг, які мають бути інструментом гарантування прав та забезпечення підтримки особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Як передбачено статтею 13 Закону, надавачі соціальних послуг провадять свою діяльність у відповідності до норм чинного законодавства про соціальні послуги, на підставі установчих та інших документів, якими визначено перелік соціальних послуг та категорії осіб, яким надаються такі послуги. Ще однією умовою їх діяльності є відповідність критеріям діяльності надавачів соціальних послуг, встановленим Кабінетом Міністрів України [3].

Надавачі соціальних послуг можуть належати до державного, комунального або недержавного секторів.

Як уже зазначалось, на етапі реформи місцевого самоврядування було створено територіальні громади і повноваження з надання соціальних послуг передано з державного на місцевий рівень. Так, відповідно до пункту 4 частини 4 статті 11 Закону, до повноважень територіальних громад належить забезпечення надання базових послуг.

При цьому, кожна базова соціальна послуга повинна відповідати державним стандартам, затвердженим Міністерством соціальної політики України [1].

Згідно з Законом, щоб реалізувати повноваження в сфері соціальних послуг на локальному рівні, у структурі громади повинен бути створений відповідний підрозділ соціального захисту населення.

Проте на практиці система організована по-іншому.

27 квітня 2022 року набрав чинності прийнятий ВРУ 3У «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях» від 14 квітня 2022 року № 2193-ІХ [1], яким:

1) розширено повноваження військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування з метою ефективного реагування на складні умови воєнного та надзвичайного станів, зокрема: з урахуванням п. 15 частини другої статті 15 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 № 385-VIII на військові адміністрації покладено повноваження із управління закладами освіти, установами освіти, закладами охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, надавачами соціальних послуг, які належать територіальним громадам або передані їм, молодіжними, підлітковими закладами за місцем проживання; організації їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення; організації надання ними послуг, у тому числі соціальних; з урахуванням п 12–1 частини 3 статті 11 Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 № 2671-VIII повноваження Ради міністрів Автономної Республіки.

Інший нормативно-правовий акт, який удосконалив порядок надання соціальних послуг в умовах війни є Постанова КМУ від 07 травня 2022 року № 560 (яка набрала чинності 18 травня 2022 року), якою було внесено зміни до Порядку надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади, затвердженому постановою КМУ від 26 червня 2019 р № 576 [1] та до Порядку організації надання соціальних послуг, затвердженому постановою КМУ від 1 червня 2020 р № 587 з метою врегулювання надання соціальних послуг у період введення надзвичайного та/або воєнного стану [4].

Позитивними також є зміни у порядку надання такого виду соціальних послуг як натуральна допомога. Так, згідно Наказу Міністерства соціальної політики України «Про затвердження змін до деяких наказів Міністерства соціальної політики України» від 11 травня 2022 № 147 доповнено новим розділом Державний стандарт соціальної послуги натуральна допомога, затвердженого Наказом Міністерства соціальної політики України від 25 березня 2021 року № 147, щодо особливостей надання даної соціальної послуги екстрено (кризово) в умовах надзвичайного або воєнного стану [3].

Висновки. Ці засади забезпечують системний підхід до захисту населення в умовах воєнного стану та дозволяють оперативно реагувати на потреби людей, які постраждали від війни.

Список використаних джерел:

1. Пасічник Ю., Сукач О. Розвиток системи соціального захисту в Україні у контексті європейського вибору. *Журнал європейської економіки*. 2022. № 4. С. 457–481.

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-%D0%BF#Text>.

4. Про організацію надання соціальних послуг. Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік від 01.06.2020 № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>.

5. Про соціальні послуги. Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

*Марина Редько,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота,
Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

*Науковий керівник: Тетяна Івченко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Сьогодні, в умовах складної економічної ситуації, коли збільшується кількість знедолених та послаблюється фінансова спроможність держави, актуальною проблемою є формування грамотної соціальної політики держави. Своєю політикою держава бере на себе найважливіші завдання щодо забезпечення прав людини в соціальній сфері. Суть цієї політики полягає в недопущенні погіршення умов життя людей, забезпеченні ефективною зайнятості та обмеженні надмірного зростання безробіття, створенні необхідних умов для поступового поліпшення матеріального становища та умов життя різних верств і груп населення. З огляду на світовий досвід єдиним перспективним шляхом у соціальній політиці є відмова від загального принципу соціального захисту. Необхідно заохочувати ініціативу працюючого населення та розвивати допомогу. Мета. Дослідити розвиток соціальної роботи в Україні та визначити основні механізми праці для забезпечення соціальною підтримкою населення.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на всі зміни та процеси, які зараз відбуваються в українському суспільстві, соціальна політика та соціальна робота як

практична реалізація цієї політики є невід'ємною частиною та важливим механізмом розвитку України як соціальної держави та формування громадянського суспільства.

При цьому незмінними були і залишаються: обсяг, мета і тематика соціальної політики, основні напрями реалізації та практичні механізми реалізації. Насправді (в теорії і на практиці) це виглядає так. Сфери соціальної політики: соціальне забезпечення, зайнятість, охорона здоров'я, житло, освіта. Мета соціальної політики: все населення країни. Суб'єкт соціальної політики: держава. Соціальна політика має три основні напрямки: передбачення надзвичайних подій (наприклад, природних і техногенних катастроф, епідемій, голоду тощо) і, за необхідності, державні гарантії, спрямовані на пом'якшення врівноваженості суспільства після них; перерозподіл ресурсів для забезпечення певного рівня життя всіх соціальних груп для послаблення потенційної соціальної напруги; регулювати спосіб життя громадян за допомогою стимулів (наприклад, неоподатковувана благодійність) і репресій (наприклад, боротьба розповсюдженням наркотиків тощо) [2, с. 59].

Реалізація соціальної політики може бути забезпечена запровадженням відповідних механізмів:

- нормативно-правових механізмів, які включають створення цілісної системи соціальних стандартів, розроблення соціального бюджету в державному та муніципальних бюджетах, декларування сімейного бюджету, що визначає право на отримання адресної допомоги;

- економічні – зміни податкової системи, вирішення проблеми розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів і послуг, захист вітчизняного виробника;

- суспільно-політичний – запровадження тристоронньої системи соціальних партнерів, участь у реалізації соціальних програм політичних партій і громадських організацій та інших громадських інститутів [1, с. 73].

Основним загальним механізмом практичної реалізації соціальної політики є соціальна робота як система теоретичних знань і заснованої на них практики, метою якої є забезпечення соціальної справедливості шляхом підтримки найменш захищених верств суспільства та боротьби з соціальною ізоляцією. Оскільки соціальна політика значною мірою «належить» до інтелектуальної сфери, важливо пам'ятати, що управління інтелектуальним виробництвом орієнтоване на взаємовідносини між його керівниками та його учасниками. В освіті – це той, хто навчає, і той, хто навчається, у культурі – той, хто контролює цей процес і той, хто створює продукт мистецтва, літератури, культури, у соціальній роботі – той, хто організовує і кому безпосередньо адресовано. Центральним елементом соціальної політики є соціальне управління, тобто управління відповідними соціальними процесами в суспільстві. Соціальне управління – це один із видів управління, завданням якого є забезпечення задоволення потреб прогресивного розвитку суспільства та його підсистем [3, с. 28]. Основним завданням соціального управління є розробка та реалізація соціальної політики,

спрямованої на забезпечення соціально-економічного розвитку країни, підвищення рівня життя населення, поліпшення умов його праці та побуту та розвиток демократії.

Висновки. Суб'єктом соціального управління є державні та недержавні спеціалізовані органи і служби, в тому числі соціальної сфери, професійного життя і т. д. Координатором реалізації соціальної політики є, звичайно, уряд, державні установи – міністерства, відомства та їх підрозділи. У найширшому розумінні об'єктом соціального контролю є населення країни в цілому. Наведені особливості української соціальної політики та соціальної роботи визначають сутність і характер концептуальних засад їх розробки та практичної реалізації.

Список використаних джерел:

1. Савчин М. В. Педагогічна соціальна психологія. Навчальний посібник. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 2018. 208 с.
2. Рідкодубська Г. А. Професійне вигорання соціальних працівників. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки.* 2020. № 1 (34). С. 266–271.
3. Шевців З. М. Соціально-педагогічна діяльність як навчальний предмет// Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. *Наукові записки РДГУ.* Випуск 35, 2016. С. 35-38.

*Юлія Савєнкова,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»(м. Полтава)*

*Науковий керівник: Наталія Литвинова,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»(м. Полтава)*

ІНТЕГРОВАНІ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ В ГРОМАДІ

Постановка проблеми. Нормальний розвиток функціонування будь-якої сфери життєдіяльності суспільства вимагає рано чи пізно впровадження інноваційних практик діяльності. Сфера соціальної роботи не являється винятком. У сучасної людини змінюються погляди на основні потреби, гуманізація підходів до побудови нових відносин між системою соціального захисту та людиною, вимоги до якості соціальних послуг зростають на державному рівні, і це впливає на діяльність соціальних служб, з'являються нові зразки соціальної роботи із вразливими групами населення. Низка соціальних проблем залишається не вирішеною, вона звісно впливає

негативно на досягнення сталого розвитку нашої держави, обмеженість в ресурсах, які можливо було використати на зменшення руйнівних наслідків цих проблем, вимагають пошуку і прийняття інноваційних рішень для системи соціального захисту. Саме так створюється підґрунтя для появи інтегрованих соціальних послуг для роботи з вразливими категоріями населення.

У громадах де велися активні бойові дії або була окупація пошкоджено та майже втрачено більшість обладнання соціальних закладів. Дуже гостро при цьому постають питання, як в теперішніх умовах учасники системи соціальної роботи повинні здійснювати безпосередньо соціальну роботу і взаємодіяти, як необхідно розмежувати повноваження в соціальній сфері, як стимулювати громади для надання соціальних послуг та безперебійної соціальної роботи.

Саме такі критичні умови в територіальній громаді потребують мобілізації всіх наявних ресурсів, інтегрований підхід в організації соціальних послуг для сімей з дітьми набувають особливої актуальності та сенсів.

Принцип комплексності лежить в основі визначення поняття надання інтегрованих послуг, які територіально зручні для клієнтів та максимально зосереджені в одному місці. Розвиток інтегрованих соціальних послуг в ОТГ визначався пріоритетним напрямком у «Стратегії розвитку системи соціальних послуг в Україні на період до 2022 року».

Виклад основного матеріалу. Соціальні послуги це цілеспрямовані дії, вони структуровані і планомірні. Соціальні послуги спрямовані на профілактику і зменшення випадків складних життєвих обставин, а також на зменшення негативних наслідків, або їх подолання, це може означати захист прав населення, вирішення проблем, створення умов задоволення необхідних потреб, розвитку, соціалізації населення, та набуття загального благополуччя людини або сім'ї і покращення добробуту.

Територіальні громади виступають основним суб'єктом в організації та наданні соціальних послуг. Інтегровані соціальні послуги за своїм визначенням — підхід для надання в громаді комплексних соціальних послуг, він включає не тільки соціальний захист, а ще й охорону здоров'я, освіту, ювенальну превенцію і інші види послуг, які надаються для створення умов розвитку вразливих категорій населення ті підвищення соціального добробуту громади.

Інтегровані соціальні послуги включають в себе комплексне надання послуг соціального захисту, на рівні громади – єдина для клієнтів контактна особа, яка приводить їх до повного пакету соціальних послуг, що надаються постачальниками, таким чином забезпечуючи якісно покращений процес надання послуг [1].

Відмінність роботи з громадою від інших підходів соціальної роботи насамперед у тому, що мешканці цієї територіальної громади стають клієнтом за інтересами в цілому. Роботу в громаді можливо поділити на три рівні: робота з окремими людьми

, сім'ями та групами, за місцем їх проживання, а також самостійна діяльність місцевих мешканців; робота яка організована місцевими агенціями або діяльність яку очолюють органи влади і інші структури; робота з планування громад регіональна та національна. В громаді робота реалізується через: оцінку потреб громади і складання соціальних заходів, для надання соціальних послуг за місцем проживання, а також через розвиток волонтерських програм; через розвиток громади шляхом самоорганізації населення яке визначає свої потреби, працюють над прийняттям рішення всі разом, щоб його виконати.

Під інтегрованими соціальними послугами розуміємо послуги у сфері соціальної роботи, які виникли як нові способи задоволення актуальних потреб клієнтів соціальних служб і спрямовані на досягнення максимально ефективного результату як у вирішенні проблем конкретних осіб, що потребують підтримки, так і соціальних проблем суспільства загалом. Такі послуги повинні охоплювати усі вразливі групи населення в Україні: осіб з інвалідністю, громадян похилого віку, які потребують підтримки, внутрішньо переміщених осіб, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб, що опинились у складних життєвих обставинах, учасників АТО (ООС), безробітних, осіб без постійного місця проживання. Особливістю інтегрованих соціальних послуг з уразливими групами є те, що вони не обмежуються конкретними організаційними формами чи методами роботи, тобто можуть існувати у вигляді програм або проєктів, які реалізуються у межах чітко визначеного періоду або у вигляді послуг, які надають соціальні служби на постійній основі. [3]

Ведення випадку (кейс-менеджмент) є однією із ключових технологій соціальної роботи, спрямованої на розв'язання психологічних, міжособистісних, соціальних та інших проблем шляхом встановлення безпосередньої взаємодії між соціальним працівником і клієнтом. Таким чином вона є роботою над конкретною проблемною ситуацією. Особливістю цієї технології є те, що в ній об'єднуються і певний моніторинг ситуації, і залучення інших інституцій, і здійснення координації дій з метою розвитку клієнта, його оточення, і відстеження результату. Ведення випадку як процес дуже близький до управлінських моделей, тому даний метод, певною мірою, може розглядатися як універсальний. [3] Метод кейс-менеджменту забезпечує можливість соціальним працівникам та іншим фахівцям, які працюють у одній чи декількох організаціях, координувати зусилля у роботі з конкретним випадком. У межах цього випадку послуги можуть бути надані клієнту в одній або кількох організаціях, що впроваджують різні програми [2].

Модель кейс-менеджменту означає координацію послуг і сервісів для клієнта. Сутність її — задоволення потреб клієнта і пошук додаткових ресурсів для його життєдіяльності. Сьогодні у діяльності вітчизняних територіальних центрів надання соціальних послуг передбачено здійснення оцінювання потреб клієнтів і складання

індивідуальних планів, але поки що повноцінним кейс-менеджментом ця практика не стала, у зв'язку з тим, що діяльність центрів обмежена наданням чітко встановленого переліку соціальних послуг (а кейс менеджмент є мультидисциплінарним підходом, оскільки потреби клієнта можуть виходити за межі переліку послуг однієї організації) і зорієнтована більше на групові, ніж на індивідуальні потреби. Крім того, для повноцінного впровадження кейс-менеджменту необхідно здійснити професійну підготовку працівників, що досить складно [4].

Інтегровані соціальні служби — це комплекс спеціалізованих соціальних служб, що створюються відповідно до потреб членів громади, реалізують певні напрями соціальної роботи, орієнтовані на надання адресної допомоги особам (часто сім'ям і дітям) у подоланні складних життєвих обставин на основі інтегрованого підходу (тобто такого способу ставлення до індивіда та ведення справ стосовно нього, у разі застосування якого не тільки індивід адаптується до громади, але й громада робить необхідні кроки, докладає певних зусиль, аби пристосуватися до нього) [4].

Багато причини які зумовлюють необхідність створення інтегрованих соціальних служб, це недостатній рівень співпраці між державними і недержавними організаціями для надання соціальних послуг, відсутність комплексного підходу при зверненні громадян з множинними проблемами. Також існує потреба у покращенні якості соціальних послуг, важливою складовою яких є оперативність реагування соціальних працівників на проблему. Соціальні послуги в багатьох випадках є незрозумілими для населення і не завжди прозоро відбувається взаємодія між державними службами. Хоча роль громади у наданні соціальних послуг вразливим категоріям населення має потенційне зростання. Ідея інтегрованого підходу у наданні соціальних послуг базується не на об'єднанні різноманітних установ і служб, вони якраз залишаються автономними, а вона направлена на пошук найоптимальніших шляхів для взаємодії та партнерства у забезпеченні вирішення проблем вразливих категорій населення у громаді.

Загальною метою функціонування інтегрованих соціальних служб є гарантований захист прав клієнтів, який конкретизується в системі комплексного надання різних видів соціальних послуг, матеріальної допомоги, здійсненні соціального обслуговування, профілактичній роботі й реабілітації дітей і сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах [2]. Основними завданнями інтегрованих соціальних служб є: комплексне впровадження індивідуального підходу надання соціальних послуг; послідовність дій та забезпечення прозорості у процесі надання соціальних послуг. Треба відмітити, що механізм партнерських взаємовідносин між державними та приватними службами є перспективним напрямом для створення інтегрованих соціальних служб і розвитку кейс-менеджменту. Його доцільно використовувати для пошуку ресурсів. Наприклад, партнер із приватного сектора може посприяти для надання вільного приміщення безкоштовно для організації роботи

інтегрованих соціальних служб. Облаштування цих приміщень також можливо за сприяння приватного сектору, можлива участь у тендерах для закупівлі послуг і товарів, потрібних для роботи в громаді інтегрованих соціальних служб.

Наприклад, з кейс-менеджментом можна залучати приватних психологів для психологічних занять, зацікавлених роботодавців для консультації щодо працевлаштування безробітних, власників гуртожитків або вільних не використаних житлових приміщень для тимчасової допомоги з розміщення осіб, які цього потребують. Дуже дієвим може бути механізм державного і приватного партнерства, з'являється багато можливостей у соціальній роботі з вразливими категоріями населення, тому у контексті подальших досліджень пов'язаних з інноваційними методами соціальної роботи виглядає досить затребуваним.

Висновки. Зрозуміло, що в Україні розвиваються дві найпоширеніші практики роботи з вразливими категоріями населення — кейс-менеджмент та інтегровані соціальні служби. Змога зрозуміти в кожному випадку як саме організувати інтегровану соціальну службу в визначеній громаді дає оцінка потреб отримувачів послуг, та які підходять моделі кейс-менеджменту у кожному конкретному випадку. Реформа місцевого самоврядування в Україні наразі, при реалізації якої на рівень громади можливо передати частину соціальних послуг, постала актуальним питанням для створення злагодженої роботи інтегрованих соціальних служб як однієї з ключових практик роботи з вразливими групами населення. Таким чином при зверненні до одної служби населення може отримати одразу звернення до декількох служб.

На життєстійкість вразливих груп населення застосування кейс-менеджменту впливає дуже позитивно шляхом формування та виконання індивідуальних планів. Модель кейс-менеджменту направлена на зосередження на сильних сторонах яка підвищує життєстійкість вразливих груп населення є найдоцільнішою. Вразливі категорії та родини мають можливість навчатися завдяки роботі кейс-менеджерів. Для родин які опинились у складних життєвих обставинах (сім'ї з дітьми та внутрішньо переміщені особи), дуже велике значення в роботі має кейс-менеджмент. Батьки які звертаються до кейс-менеджерів з великою кількістю проблем як то безробіття, нестача і відсутність доходів, необхідність в медичному лікуванні, гуманітарній допомозі найчастіше ще отримують підтримку у вихованні дітей. Для найефективнішого забезпечення надання соціальних послуг у громаді у майбутньому, треба сподіватись на значний соціальний ефект від поєднання реалізації кейс-менеджменту інтегрованими соціальними службами.

Список використаних джерел:

1. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: навч.-метод. комплекс / За ред. І. Д. Зверєвої, Ж. В. Петровича. Київ: Фенікс, 2007. 528 с.
2. Гусак Н. Є. Кейс-менеджмент внутрішньо-переміщених осіб: методичні рекомендації. Київ, 2016.

3. Публікація уряду Німеччини «Сучасні підходи до впровадження інтегрованих соціальних послуг на рівні громад» <https://www.unicef.org/ukraine/documents/integrated-social-services-approaches>

4. Демографія та соціальна економіка. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. 2020, № 3 (41) <https://doi.org/10.15407/dse2020.03.091>

*Микола Субтельний,
аспірант ОНП 231 «Соціальна робота»,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені В. Гнатюка*

Науковий керівник: **Віра Поліщук**,
доктор педагогічних наук, професор
кафедра спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми. Актуальність теоретичного осмислення і практичного вирішення проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців банківської справи значною мірою зумовлена низкою суперечностей, провідними з яких є такі:

– між замовленням суспільства щодо підготовки фахівців банківської сфери з високим рівнем сформованості міжкультурної компетентності і здатності до міжкультурної взаємодії та недостатньо гнучкою реакцією системи вищої професійної освіти на виконання цього замовлення;

– між потребою самих працівників банківської сфери щодо сформованості у них міжкультурної компетентності як важливої умови їх успішної професійної діяльності і професійного зростання та недостатньою готовністю ЗВО до реалізації цього запиту.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освіта фахівців банківської сфери в Україні перебуває на новому етапі свого розвитку – етапі становлення відповідно до вимог європейської системи освіти і європейських стандартів підготовки відповідних фахівців. Майбутнє процесу підготовки фахівців банківської справи (як і всієї освіти загалом), у значній мірі визначається євроінтеграційними процесами. Це означає необхідність і доцільність якісного оновлення змісту й форм навчання майбутніх фахівців, моніторинг і внесення доповнень і коректив у систему професійної підготовки шляхом запровадження сучасних технологій та інноваційних підходів.

Виходячи із узагальненого аналізу професійних функцій і обов'язків працівників банківської сфери, можна дійти узагальнення, що в сучасних умовах акцент у їх

професійній діяльності ставиться на визначення факторів, що впливають на використання інноваційних інструментів грошово-кредитної політики з врахуванням сучасних реалій, викликів та ризиків, пов'язаних, з одного боку, з інтеграційними та міграційними процесами, які мають місце в сучасному світі; з іншого – з війною рф проти нашої країни. Завдання полягає також у вивченні факторів, які впливають на попит та пропозицію банківських послуг, і здійсненні процедури надання кредитів й укладення банківських договорів з партнерами та клієнтами. Закономірно, що фахівець банківської справи аналізує фінансове становище суб'єктів господарювання з метою оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників, бере активну участь у плануванні банківських операцій та залученні нових партнерів і клієнтів. Окрім того фахівець банківської справи здійснює керівництво роботою підлеглих банківських працівників у різних відділеннях та організаційних підрозділах та опікується їх професійним зростанням.

У сучасних умовах проходить переосмислення розуміння суті і технологій формування професійної компетентності фахівців практично усіх сфер життєдіяльності суспільства. Цілком очевидним стає визнання того факту, що цивілізоване і безпечне існування світової спільноти у значній мірі залежить від здатності до безконфліктної взаємодії представників різних культур і безконфліктних ділових і професійних взаємин між представниками різних професій на різних рівнях їх здійснення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі дослідження ми опиралися на наукові розвідки щодо сучасного трактування дослідниками суті міжкультурної компетентності фахівців різних професій (О.Байбакова [1], Н. Бідюк [3] О. Пришляк [10]; структурних компонентів означеного феномена (В. Баранюк [2], В. Калінін [6]); підходів і технологій її формування (Р. Кравець [7]. Р. Миленкова [8], О. Пришляк [10], Н. Рабецька [11]) та інших. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців банківської сфери знайшли відображення у роботах А. Загородньої [5]. Р. Миленкової [8]) та інших.

На основі аналізу опрацьованих нами джерел з'ясовано, що сучасні дослідники єдині у поглядах щодо важливості і необхідності формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців банківської сфери, як важливої складової їх професійної компетентності, проте вони проявляють різноманітні підходи до розуміння і трактування її суті і складових. Цілком поділяємо наукову позицію дослідників стосовно того, що на сучасному етапі розвитку людської цивілізації міжкультурну компетентність доцільно трактувати як важливу компетентність кожної людини і кожного фахівця ХХІ століття та необхідну передумову їх успішної інтеграції у світовий мультикультурний простір.

Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців банківської справи у ЗВО трактується нами як важлива й необхідна складова цілісного процесу їх

професійної підготовки. Суть сформованості міжкультурної компетентності здобувачів освіти трактуємо як динамічне інтегративне професійно зумовлене особистісне утворення, що характеризується високою вмотивованістю і позитивним ставленням до професійної діяльності у міжкультурному середовищі.

Міжкультурну компетентність майбутніх фахівців банківської сфери ми розуміємо як сформований у процесі їх професійної підготовки соціально-психологічний феномен, що дозволить їм успішно виконувати професійні функції і завдання у міжкультурному соціальному середовищі і толерантно ставитися до ціннісних орієнтацій, способу життя, характеру спілкування, поведінки і пріоритетів представників інших культур.

Аналіз наукових розвідок та рефлексія власного досвіду професійної підготовки у ЗВО та роботи у сфері банківських послуг автора дослідження слугують підставою для припущення, що провідними напрямками удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців до роботи у міжкультурному середовищі можуть бути: а) розробка і упровадження оновлених освітньо-професійних програм підготовки фахівців банківської справи у контексті міжнародних стандартів; б) системний підхід до удосконалення і реалізації наявних освітньо-професійних програм (шляхом корекції компетентностей і програмних результатів навчання; удосконалення змістового наповнення дисциплін загальної і професійної підготовки; розширення каталогу вибіркових навчальних дисциплін, орієнтованих на сприяння формуванню міжкультурної компетентності.

Системний підхід до моделювання і реалізації професійної підготовки майбутніх фахівців банківської справи до здійснення професійної діяльності у міжкультурному середовищі передбачає: (1) формування у здобувачів освіти позитивної мотивації; (2) забезпечення когнітивно-технологічної складової їх готовності до здійснення діяльності у міжкультурному середовищі; (3) формування готовності до використання інноваційних моделей і технологій міжкультурної взаємодії.

Отже, міжкультурну компетентність фахівців банківської сфери ми трактуємо як складне багатокomпонентне соціально-психологічне новоутворення, яке суттєво впливає на життєдіяльність, результативність міжособистісних відносин і взаємодій з клієнтами в процесі виконання професійних функцій і завдань у міжкультурному середовищі та проявляється в умінні обирати оптимальні технології професійної діяльності і взаємодії з урахуванням соціокультурного контексту клієнтів і членів міжкультурної професійної команди.

На підставі аналізу наукових напрацювань нами здійснено спробу визначити суть міжкультурної освіти майбутніх фахівців банківської сфери як процесу організованого і цілеспрямованого формування їх особистості через вплив на світогляд, що ґрунтується на усвідомленні ціннісної єдності світових культур, визнанні їх різноманітності і формування міжкультурної компетентності, що базується на

визнанні, сприйманні духовно-культурних здобутків і особливостей інших культур і народів як особистісно значущих. У практичному контексті метою міжкультурної освіти є формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців як необхідної передумови і важливої складової їх самореалізації, успішної професійної діяльності і професійного зростання у міжкультурному середовищі.

Закономірно, що формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців банківської сфери здійснюється у ЗВО за освітніми програмами підготовки бакалаврів і магістрів у різних видах освітньої діяльності: навчальній (через засвоєння передбачених освітніми програмами навчальних дисциплін, вивчення за вибором курсів/ факультативів міжкультурного спрямування, спрямованих не тільки на засвоєння професійно орієнтованих знань, але й формування навичок, необхідних для ефективної міжкультурної взаємодії та професійної діяльності в міжкультурному середовищі; науково-дослідній – через залучення до роботи в науково-дослідницьких центрах, наукових гуртках, студіях, до підготовки наукових, курсових, кваліфікаційних робіт, індивідуально-дослідних завдань, розробки проектів з міжкультурної проблематики; практичній, яка передбачає формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців банківської справи у процесі системної практичної підготовки; комунікації у міжкультурному середовищі, академічної мобільності; у самоосвітній діяльності, спрямованій на формування професійно зумовлених особистісних якостей.

Висновки. Вважаємо за доцільне наголосити, що професійна підготовка майбутніх фахівців банківської сфери у ЗВО представляє собою складну систему, яка потребує постійного оновлення і модернізації. У процесі осмислення основних підходів і способів модернізації системи професійної підготовки фахівців банківської сфери у ЗВО мають враховуватися не лише суто фахові (держані стандарти професійної підготовки і професійної діяльності, упровадження інноваційних технологій у процес їх професійної підготовки і діяльності, але й зростання потреб і вимог клієнтів та споживачів банківських послуг) та інтенсифікація міжкультурної взаємодії, висока ймовірність здійснення професійної діяльності у міжкультурному середовищі чи у міжкультурній команді.

Список використаних джерел:

1. Байбакова О. Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах США: дис. ... канд. пед. наук. Ужгород, 2017.
2. Баранюк В. В. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Хмельницький національний університет, 2016. 20 с.
3. Бідюк Н. М. Формування іншомовної професійної компетентності у студентів-іноземців в університетах Канади / Н. Бідюк // Наук. вісн. Чернів. ун-ту.

Педагогіката психологія: зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2012. Вип. 617. С. 3–8.2.

4. Воротняк Л. І. Деякі аспекти формування міжкультурної комунікативної компетенції магістрів вищих педагогічних навчальних закладів // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Вип.1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2015_1_3.pdf

5. Загородня А. А. Професійна підготовка фахівців економічної галузі у закладах вищої освіти Республіки Польщі та України: Монографія. К.: ВП «Едельвейс», 2018. 392 с.

6. Калінін В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Житомирський державний університет імені І. Франка. Житомир, 2005. 311 с.

7. Кравець Р. А. Теоретичні і методичні основи полікультурної освіти майбутніх фахівців аграрної галузі: монографія. Вінниця: Планер, 2017. 434 с.

8. Миленкова Р.В. Формування інноваційної культури майбутніх фахівців банківської справи. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Університет менеджменту освіти Академії педагогічних наук України, Київ, 2008.

9. Моцар М. М. Формування полікультурної компетентності майбутніх перекладачів з використанням технологій дистанційного навчання: Дис. ... канд. пед.наук. Київ, 2018.

10. Пришляк О. Ю. Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій: монографія. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2021. 552 с.

11. Рабецька Н. Л. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.0004/ ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2018. 20 с.

12. Рембач О. О. Формування міжкультурної компетентності майбутніх правознавців у процесі іншомовної підготовки. *Університетські наукові записки*. Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2017. № 63. С. 387-400.

Оксана Шкуронат,

*здобувач другого(магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 231 Соціальна робота,
Бердянський державний педагогічний університет*

Науковий керівник: Катерина Петровська,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент, завідувачка кафедри
соціальної роботи та інклюзивної освіти,
Бердянський державний педагогічний університет*

ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ, ЯКІ ВЗАЄМОДІЮТЬ З СІМ'ЯМИ ЗАГИБЛИХ

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві проблема емоційного вигорання набуває особливого значення та вважається однією з найважливіших проблем сучасного суспільства, адже вона безпосередньо впливає на професійну діяльність, психічне здоров'я та якість життя працівників у різних сферах діяльності.

Особливо актуальним це явище стає для фахівців, які взаємодіють із сім'ями загиблих. Їх робота є не лише емоційно виснажливою, а й вимагає високого рівня емпатії, стресостійкості та професійних навичок, оскільки постійний контакт із людьми, що переживають горе, створює підвищене психологічне навантаження.

Цей синдром характеризується поступовим зниженням емоційної, когнітивної та фізичної енергії. Він проявляється через такі симптоми, як емоційне й інтелектуальне виснаження, фізична втома, особистісна відчуженість і зниження задоволення від роботи та життя загалом. Досі не існує єдиної думки щодо основних причин виникнення емоційного вигорання – чи це залежить більше від індивідуальних особливостей людини, чи від організаційних факторів.

Виклад основного матеріалу. Науковці все більше цікавляться темою емоційного вигорання, адже зростає кількість людей, які відчувають знесилення та емоційну втому. Це, у свою чергу, впливає як на рівень їхньої професійної діяльності, так і на якість життя загалом.

Найгостріше ця проблема стоїть перед професіоналами, які працюють із сім'ями загиблих. Робота з людьми, які переживають втрату близьких, потребує від спеціалістів високої емпатії, стійкості до стресів і професійних умінь.

Фахівці цієї сфери щодня стикаються зі значним емоційним навантаженням, що може викликати виснаження, зниження продуктивності та розвиток емоційного вигорання. Цей стан супроводжується зменшенням емоційної, фізичної та когнітивної енергії, почуттям виснаження, деперсоналізацією і втратою відчуття професійних досягнень.

Запобігання емоційному вигоранню є важливою умовою підтримання психічного здоров'я фахівців і забезпечення їхньої професійної діяльності на високому рівні. Це включає різноманітні стратегії, спрямовані на зниження рівня стресу, розвиток емоційної стійкості та покращення якості життя спеціалістів.

У наукових дослідженнях дедалі більше уваги приділяється вивченню причин, механізмів і способів запобігання емоційному вигоранню. Питання профілактики цього синдрому є не лише предметом теоретичного аналізу, але й важливим аспектом практичної психології.

В українській і закордонній літературі є чимало досліджень, присвячених феномену емоційного вигорання. Багато з них аналізують розвиток цього синдрому у людей із професійним досвідом.

Суттєвий внесок у вивчення цієї теми зробили такі дослідники, як В. Орел, Т. Зайчикова, М. Борисова (аналіз причин і передумов емоційного вигорання); С. Максименко, Л. Карамушка (структура та сутність цього явища); Т. Яценко (зв'язок із внутрішньою суперечливістю психіки); К. Лаврова, Д. Трунов, Є. Ільїн, Н. Самоукіна (методи профілактики та корекції); В. Бойко, Н. Водоп'янова, О. Рукавішнікова (створення інструментів для психодіагностики).

Актуальність вивчення профілактики емоційного вигорання серед фахівців, які працюють із сім'ями загиблих, обумовлена необхідністю розробки ефективних заходів для зменшення негативного впливу стресових чинників на їхню роботу і підвищення якості психологічної допомоги.

Організація заходів із підтримання психічного здоров'я соціальних працівників стає ключовим завданням, а вміння емоційно саморегулюватися набуває особливого значення для особистісного та професійного зростання фахівців. Для зменшення впливу емоційного вигорання пропонується створення комфортних умов праці, забезпечення повноцінного відпочинку, підвищення соціального статусу, а також використання психокорекційних і терапевтичних методів.

Литовський психотерапевт Р. Кочюнас виділяє декілька способів профілактики емоційного вигорання [2], серед яких:

- підтримка фізичного здоров'я, дотримання режиму сну й харчування, активний відпочинок, оволодіння техніками медитації;
- розвиток захоплень поза професійною діяльністю;
- налагодження соціальних контактів, зокрема з людьми інших професій; – відкритість до нових вражень;
- вміння приймати поразки без самозвинувачень;
- наявність хобі, яке приносить задоволення [7].

На основі вивчення цих чинників пропонуються конкретні напрями профілактики вигорання, які варто застосовувати на практиці для досягнення емоційної стійкості та підвищення професійної ефективності.

Вчений С. Арефнія акцентує увагу на психологічних аспектах профілактики, які включають:

- здатність до саморегуляції та медитації;
- зниження залежності від зовнішніх оцінок;
- пріоритет особистих цінностей;
- розвиток емпатії, духовності й саморефлексії;
- самоусвідомлення і самоприйняття;

– формування навичок управління часом і подолання криз [5].

У моделі профілактики емоційного вигорання, розробленій І. Ющенко та С. Молчановою, передбачено такі напрями:

- 1) розуміння сутності вигорання;
- 2) вдосконалення навичок емоційної саморегуляції;
- 3) розвиток особистісної ідентичності.

Серед технік використовуються рольові ігри, творчі завдання, дискусії та інтерактивні вправи, спрямовані на аналіз ознак вигорання та пошук шляхів його подолання. Це допомагає сформувати стійкість до стресу та забезпечити успішну професійну діяльність [3, с. 265–270].

Висновки. Отже, профілактика емоційного вигорання – це цілеспрямований процес, що базується на комплексному підході, який включає психологічні, педагогічні та організаційні методи для мінімізації негативних наслідків вигорання та підтримки здоров'я й активності людини.

Емоційне вигорання серед спеціалістів, які працюють із сім'ями загиблих, може призводити до зниження професійної ефективності, втрати емоційної рівноваги та погіршення якості допомоги, що надається сім'ям загиблих. Це, своєю чергою, підвищує потребу у розробці та впровадженні ефективних профілактичних заходів, які дозволять мінімізувати негативний вплив стресових факторів, забезпечити емоційну стійкість і зберегти психічне здоров'я фахівців.

Список використаних джерел:

1. Ventura, M., Salanova, M., & Llorens, S. (2015). «Professional self-efficacy as a predictor of burnout and engagement: The role of challenge and hindrance demands». *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 149 (3), 277-302. <https://doi.org/10.1080/00223980.2013.876380>
2. Боднар А. Я. Емоційне вигорання як внутрішньо особистісний конфлікт // XVIII міжнародна науково-практична конференція «Конфліктологічна експертиза: теорія та методика». Київ, 2019. С. 8–12.
3. Бутиріна М., Новолаєв А. Шляхи попередження «професійного вигорання» педагогів // Актуальні питання гуманітарних наук. 2016. №15. С. 265–270
4. Главатська О. Особливості професійного вигорання соціальних працівників. // *Social Work and Education*. 2017. Vol. 4, № 2. PP. 46–62.
5. Запобігання виникненню синдрому професійного вигорання та синдрому емоційного вигорання – шлях до збереження психічного здоров'я. Методичні рекомендації. Режим доступу: http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7932/1/Zapobihannia%20vynyknenniu%20syndromu_Ruryk.Pdf
6. Лескова Л. Ф. Аналіз наукових підходів дослідження феномену професійного вигорання працівників соціальної сфери // Вісник ХДУ. Серія Психологічні науки. 2017. № 6; Т. 2. С. 154–159

7. Перхайло Н. А. Попередження професійного вигорання майбутніх фахівців соціальної сфери // Педагогіка та психологія. 2016. №55. С. 202–210.

8. Сіпко Л. О. Психологічні детермінанти професійного вигорання у працівників соціономічних професій // Психологічний часопис. 2019. Т. 5, № 9. С. 220–233.

СЕКЦІЯ 2. Соціальна робота: концептуальні засади і трансформація в сучасних умовах.

Ольга Блащак,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
Університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: Людмила Петришин,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ЗАСОБАМИ ФРІРАЙТИНГУ

Постановка проблеми. Проблема розвитку креативності майбутнього соціального працівника є актуальною з огляду на сучасні виклики в суспільстві. Соціальні працівники часто стикаються зі складними та непередбачуваними ситуаціями, які вимагають нестандартних підходів до вирішення проблеми. Традиційні методи та знання, здобуті під час навчання, не завжди дають змогу ефективно реагувати на нові виклики, тому креативність стає ключовою компетенцією у професійній діяльності соціальних працівників [2].

Проблемі креативності присвячено праці таких зарубіжних і вітчизняних науковців, як: Ф. Бардон, Д. Богоявленська, М. Гнатко, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, С. Меднік, Е. Торренс, Д. Харрінгтон та ін.

Виклад основного матеріалу. У науковій думці поняття «фрірайтингу» розглядається методика вільного письма, що виникає у безперервному вираженні думок тече визначеного часу без редагування або критичного аналізу [4]. Цей метод може бути корисним у роботі соціального працівника/педагога як інструмент для розвитку креативного мислення, розв'язання складних ситуацій та роботи з емоціями клієнтів.

У професійній діяльності соціального працівника/педагога фрірайтинг може використовуватися: покращення для рефлексії; для аналізу власних емоцій,

переживань та труднощів, які постають під час роботи з клієнтами; роботи з клієнтами, фрірайтинг допомагає людям висловлювати свої емоції та думки, що може полегшити процес вирішення особистих проблем, а також у розвитку креативності, при цьому соціальні працівники/педагоги можуть розвинути свою креативність і здатність генерувати нові ідеї для вирішення складних соціальних та педагогічних завдань.

Вибір форм і методів також є основним аспектом розвитку креативності особистості соціального працівника/педагога в рамках професійної підготовки, адже «стійка завершена організація педагогічного процесу в єдності всіх його компонентів, яка забезпечує досягнення навчально-виховних цілей», і визначає різні способи організації навчального процесу, серед таких які будуть формами креативності: лекції-майстерні, практичні заняття, тренінги, майстер-класи, вебінари [1].

У суспільстві існує думка, що фрірайтинг – це спосіб подолання творчої кризи, властивою літераторам, але така точка зору занадто вузька. За допомогою техніки вільного письма можна знайти відповідь на будь-яке питання, який нас непокоїть [5].

Зокрема зазначимо, що розвиток фрірайтингу передбачає [3]:

- 1) вивільнення підсвідомих ідей – фрірайтинг дозволяє записувати думки без обмежень, що допомагає виявляти приховані ідеї та креативні рішення;
- 2) подолання страху перед білим аркушем – практика фрірайтингу розвиває звичку писати без страху помилок, знімає блокування та стимулює творче мислення;
- 3) формування нових асоціацій – безперервне письмо активізує асоціативне мислення, допомагаючи знаходити нові зв'язки між різними ідеями та поняттями;
- 4) розвиток інтуїції та уяви – фрірайтинг дозволяє мислити вільно, не зважаючи на структуру чи правила, що сприяє розвитку уяви та інтуїтивного мислення;
- 5) збільшення продуктивності – регулярна практика фрірайтингу допомагає "розіграти" мозок для творчої діяльності, прискорюючи процес генерації ідей;
- 6) емоційне розвантаження – фрірайтинг також дозволяє вивільняти емоції, що сприяє зниженню внутрішньої напруги та підвищенню здатності мислити творчо;
- 7) рефлексія та самопізнання – безперервне письмо допомагає краще зрозуміти свої думки, цілі та бажання, що важливо для особистісного розвитку та самовираження;
- 8) гнучкість мислення – фрірайтинг тренує здатність швидко перемикатися між темами та думками, що розвиває когнітивну гнучкість і здатність до адаптації [3, с. 2]. Таким чином, використання фрірайтингу не лише сприяє засвоєнню знань, але й розвиває креативне мислення майбутніх соціальних працівників/педагогів, формуючи в них навички, забезпечує ефективну роботу в умовах сучасного суспільства.

Висновки. Загалом, можемо підсумувати, що розвиток креативності майбутніх соціальних працівників/педагогів засобами фрірайтингу є ефективним інструментом для стимулювання творчого мислення, самовираження та підвищення професійної компетентності. Фрірайтинг дозволяє майбутнім фахівцям розвивати навички

нестандартного підходу до вирішення соціальних та педагогічних завдань, що є місцем у їхній подальшій професійній діяльності. Він сприяє формуванню відкритості до нових ідей, підвищенню впевненості у власних силах, а також розширенню горизонту мислення. Таким чином, фрірайтинг є компонентом підготовки творчих і компетентних спеціалістів у сфері соціальної роботи.

Список використаних джерел:

1. Ермолаєва-Томіна Л. Б. Досвід експериментального вивчення творчих здібностей. 4-те вид. 1977. 132 с.
2. Капська А. Й. Технології соціально-педагогічної роботи: навч. посіб / ред. Капська А.Й. К.:НДПУ, 2000. 372 с.
3. Марк Леві. Фрірайтинг. Сучасна техніка пошуку креативних рішень. Мацак. Х.: Ексмо, 2011. 244 с.
4. Фрірайтинг: каталізатор креативних рішень та пігулка усвідомленості. URL: <https://shurshannya.com.ua/2020/08/26/frirajting-katalizator-kreativnix-rishen-ta-pigulka-usvidomlenosti/> (дата звернення 29.09.2024).
5. Фрірайтинг: техніка пошуку креативних рішень. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-frirajting-texnika-poiska-kreativnyx-reshenij> (дата звернення 30.09.2024).

Ірина Болда,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: Галина Олійник,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціальної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Соціальна робота з людьми похилого віку являє собою багатоскладний процес, спрямований на підтримку та поліпшення їх якості життя, надання їм необхідних послуг, підтримку незалежності та залучення до суспільного життя. З віком у багатьох виникають проблеми зі здоров'ям і знижується рівень самостійності, що призводить до необхідності не тільки медичної допомоги, але і регулярного соціального спроможності. Соціальні працівники допомагають людям похилого віку організувати догляд за собою, доступ до медичних і побутових послуг,

що забезпечують підтримку їх незалежності, сприяють підвищенню якості життя та створюють умови для активного і гідного життя.

Крім того, люди похилого віку часто стикаються з емоційними труднощами, такими як самотність, втрата близьких і зміна соціальної ролі, що нерідко призводить до депресії і тривожним станам. Тому одним із головних напрямків соціальної роботи стає забезпечення психологічної підтримки. Фахівці допомагають людям похилого віку справлятися з негативними переживаннями, подолати почуття ізоляції та шукати новий сенс в житті, завдяки чому покращується їх психоемоційний стан.

Враховуючи значущість проблеми, соціальна робота з людьми похилого віку вимагає цілого і комплексного підходу, з допомогою в щоденному житті створюються умови для активного довголіття і участі людей похилого віку в соціальному житті, що позитивно впливає на їх здоров'я і загальну якість життя. Ефективна соціальна підтримка повинна бути спрямована на взаємодію їх незалежності, укріплення соціальних змін і допомогу в адаптації до людей, що в підсумку допомагає старшому поколінню відчувати себе.

Виклад основного матеріалу. Дослідженням особливостей соціальної роботи з людьми похилого віку присвячують свою наукову діяльність численні вчені, а саме: О. Агапова, С. Архипова, М. Букач, Н. Єрмак, А. Капська, О. Карпенко, С. Коваленко, І. Козубська, Е. Лапшина, І. Мигович, В. Робак, Г. Сухобська

Так, В. Шахрай вважає людей похилого віку особливою групою в суспільстві, яка має свій унікальний досвід та погляди. Він досліджує теорії старіння та розробляє принципи ефективної соціальної роботи з ними [4].

Науковець Л. Тюптя досліджував, як суспільство сприймає людей похилого віку та які стереотипи існують щодо них. Вона також вивчає, як люди готуються до старості та як вони сприймають те, що старіють [3].

Дослідниця А. І. Капська вивчала, як допомогти літнім людям і як зменшити їхню самотність. Вона аналізує, як держава підтримує людей похилого віку [1].

Основною метою соціальної роботи з людьми похилого віку є відновлення їхньої здатності нормально функціонувати в суспільстві. Це створення умов, що сприяють підтримці фізичного виживання та соціальної активності людей похилого віку, поліпшенню їхнього соціального здоров'я.

Завдання соціальної роботи з людьми похилого віку включають:

- регулярні візити та дзвінки соціальних працівників, які забезпечують регулярні контакти, які допомагають запобігти соціальній ізоляції;
- проведення культурних, освітніх та розважальних заходів для літніх людей, щоб сприяти їхній соціалізації та активному залученню в громаду;
- надання медичних послуг та інформації про медичні установи, організація візитів до лікарів, допомога людям з обмеженими можливостями;

- надання психологічної підтримки, створення груп підтримки для обміну досвідом і емоційної підтримки серед літніх людей;
- надавання психологічної допомоги для вирішення особистих проблем, пов'язаних з віком, втратами або адаптацією до нових умов життя;
- організація навчальних курсів та семінарів на теми здоров'я, використання нових технологій, фінансової грамотності;
- інформування про доступні соціальні послуги, програми, що фінансуються державою, та благодійні ініціативи;
- налагодження зв'язків з різними організаціями для покращення комплексної допомоги літнім людям;
- активна участь у формуванні соціальної політики, що стосується людей похилого віку, з метою поліпшення їхнього життя.

Відомо, що зі збільшенням тривалості життя зростає і тривалість непрацездатності людей похилого віку з різними хронічними та психічними захворюваннями. Люди похилого віку, які мають труднощі у повсякденному житті, становлять близько 60% тих, хто звертається за допомогою до медичних та соціальних служб. Для вирішення першочергової проблеми надання послуг людям похилого віку необхідні кваліфіковані соціальні працівники на всіх рівнях. Однією з ключових проблем для літніх людей є самотність, яка супроводжується постійним відчуттям відокремленості, марності та безглуздості існування.

Висновки. Отже, проаналізувавши старість як соціальну та наукову проблему, можна сказати, що люди похилого віку стикаються з багатьма проблемами у сферах економічного, побутового, психологічного, медичного та соціального обслуговування.

Проблеми соціальної ізоляції, страждання від самотності, нерозуміння оточуючих через звички і небажання їх змінювати також характерні для літніх людей.

Визначаючи форму соціальної роботи для людей похилого віку, зазначимо, що соціальна робота для цієї вікової групи не завжди здійснюється ефективно та в достатньому обсязі через відсутність обґрунтованої стратегії надання послуг і стає зрозумілою обмеженість соціальної роботи.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на нові стратегії і форми обслуговування людей похилого віку.

Список використаних джерел :

1. Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 352 с.
2. Кулик І. В. Соціальна робота з різними групами клієнтів: навчальний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. 236с.
3. Тюття Л. Т., Іванова І.Б. Соціальна робота : Теорія і практика. Київ: ВМУРОЛ «Україна». 2004. 327–337с.

4. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи. Київ : Центр навчальної літератури.

*Єлизавета Венгринович,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Ольга Сорока**,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У ПОДОЛАННІ СТАНУ САМОТНОСТІ

Постановка проблеми. Самотність є однією з найбільш поширених соціальних проблем сучасного суспільства, що дедалі частіше привертає увагу дослідників і фахівців у сфері соціальної роботи. Особливе занепокоєння викликає те, що самотність негативно впливає на фізичне та психічне здоров'я людей, підвищуючи ризик розвитку депресії, тривожних розладів, серцево-судинних захворювань та навіть передчасної смертності. Водночас самотність має виразний соціальний характер, оскільки вона найчастіше зустрічається серед таких вразливих груп, як літні люди, особи з інвалідністю, соціально ізольовані індивіди та представники маргіналізованих спільнот. Незважаючи на численні дослідження, питання ефективної підтримки цих груп залишається недостатньо вивченим.

Соціальна робота, як професійна діяльність, що спрямована на підтримку соціальної інтеграції та благополуччя, має потенціал для подолання самотності через різноманітні втручання, спрямовані на зміцнення соціальних зв'язків, підвищення емоційної стійкості клієнтів та сприяння їхній участі в суспільному житті.

Виклад основного матеріалу. Тема самотності є надзвичайно актуальною для соціальних працівників, оскільки вона безпосередньо стосується якості життя багатьох людей, з якими вони працюють. Проблема самотності значно погіршилася внаслідок пандемії COVID-19, коли соціальна ізоляція та обмеження взаємодії сприяли збільшенню кількості людей, які відчувають себе самотніми. Це явище має суттєвий вплив на фізичне та психічне здоров'я, а соціальні працівники знаходяться в центрі зусиль щодо подолання цієї проблеми[1; 3; 4].

Соціальні зв'язки відіграють вирішальну роль у підтримці загального добробуту. Вчені визначають соціальний зв'язок як сукупність стосунків, у яких люди беруть участь, включаючи їх структуру, функцію та якість. Сильні соціальні зв'язки сприяють кращому здоров'ю та психологічному благополуччю, в той час як їх відсутність чи слабкість може призводити до різних негативних наслідків. Соціальні зв'язки можуть бути як позитивними, так і негативними, впливаючи на життя людей по-різному. Важливим аспектом є також не лише кількість контактів, але й їх якість. Дослідження показують, що не всі стосунки приносять користь – деякі можуть бути джерелом стресу або конфліктів, що призводить до того, що людині важко знайти підтримку [4].

Самотність, соціальна ізоляція та соціальна негативність є тісно пов'язаними, але різними концепціями, які соціальні працівники повинні враховувати у своїй практиці. Самотність – це суб'єктивне відчуття, яке виникає внаслідок браку достатніх або задовільних соціальних зв'язків. Це почуття емоційної розірваності й неприємності, що часто супроводжується бажанням більш глибокого контакту з іншими. Соціальна ізоляція, з іншого боку, є об'єктивним станом, коли людина має мало або взагалі не має контактів із суспільством чи групами, до яких вона могла б належати. Соціальна негативність полягає у наявності конфліктних або стресових взаємодій з іншими, що може посилювати почуття самотності, навіть якщо людина формально не є ізольованою [1; 2; 4].

Фактори, які спричиняють самотність, є різноманітними та комплексними. Вони можуть бути біологічними, соціокультурними, психологічними або когнітивними, і часто залежать від соціального оточення людини. Наприклад, літні люди або люди з обмеженими можливостями можуть бути більш схильними до соціальної ізоляції через фізичні або когнітивні бар'єри. Маргіналізовані групи, такі як іммігранти або представники ЛГБТК+спільнот, також стикаються з великим ризиком відчувати самотність через стигматизацію та відсутність підтримки з боку суспільства [4].

Окрім індивідуальних факторів, існують і структурні бар'єри, які ускладнюють соціальну інтеграцію. До таких бар'єрів належать обмеження у доступі до соціальних послуг, недостатня кількість соціальних ініціатив у громаді, а також економічні та географічні фактори, що унеможливають участь в активному соціальному житті. Важливу роль також відіграє стигматизація самотності, яка може ускладнювати доступ до підтримки. Люди часто не наважуються відкрито говорити про свої почуття самотності через страх осуду, сором або соціальну стигматизацію. Дослідження показують, що багато людей відчувають самотність, але мало хто визнає це публічно через сором чи почуття особистої відповідальності за свою ситуацію [4; 5].

Саме соціальні працівники можуть виступати важливими посередниками у подоланні цих бар'єрів. Вони допомагають людям налагоджувати соціальні зв'язки, знаходити відповідні ресурси та підтримку, а також працюють над зміцненням індивідуальної стійкості до ізоляції. Проте для досягнення ефективних результатів

соціальним працівникам необхідно мати глибоке розуміння того, що таке самотність, як вона проявляється, і які ресурси можна використовувати для її подолання [4; 5].

Для того щоб соціальні працівники були більш успішними в своїй діяльності щодо зменшення самотності, необхідно впровадити кілька стратегій. По-перше, важливо розвивати особистісно орієнтовані підходи, що передбачають індивідуальний підхід до кожної людини. Соціальні працівники повинні вміти правильно оцінювати потреби своїх клієнтів і пропонувати рішення, які відповідають їхнім унікальним обставинам та соціальному контексту [1; 5].

По-друге, слід зміцнювати партнерство між соціальними працівниками та іншими фахівцями, зокрема у сфері охорони здоров'я. Співпраця з медичними працівниками може сприяти виявленню соціальних проблем на ранніх стадіях, що дасть можливість оперативніше впроваджувати втручання, спрямовані на подолання самотності [2; 5].

Третім важливим аспектом є використання технологій. У світі, що постійно розвивається, цифрові інструменти можуть стати ефективними засобами для зменшення соціальної ізоляції. Онлайн-групи підтримки, мобільні додатки та віртуальні платформи для спілкування можуть допомогти людям залишатися на зв'язку, навіть коли фізичні контакти обмежені [5].

На завершення, побудова стосунків є ключовим елементом у подоланні самотності, і цей процес потребує часу та уваги з боку соціальних працівників. Для успіху в цьому важливо, щоб фахівці мали достатньо часу на взаємодію з клієнтами, а також володіли необхідними навичками для підтримки емоційного зв'язку. Важливо також сприяти розвитку культурних ініціатив у громадах, де боротьба із самотністю є пріоритетом [1; 5].

Висновок. Соціальні працівники відіграють важливу роль у виявленні, запобіганні та подоланні самотності, що вимагає від них глибокого розуміння цього явища та його відмінностей від соціальної ізоляції й соціальної негативності. Фактори, що сприяють самотності, є складними і можуть мати як індивідуальні, так і структурні передумови. Самотність часто стигматизується, і це ускладнює доступ до підтримки та допомоги. Тому для соціальних працівників важливо володіти персоналізованими підходами, розуміти потреби клієнтів та співпрацювати з іншими професіоналами, щоб забезпечити комплексну допомогу.

Список використаних джерел:

1. Courts, R., Brophy, L., Bleue, M., Jacques, M., & Badcock, J. C. (2024). Mapping social work's response to the 'grand challenge' of loneliness: A systematic scoping review of the literature. *British Journal of Social Work*. URL: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcad272> (дата звернення: 20.09.2024).
2. Reinhardt, G. Y., Vidovic, D., & Hammerton, C. (2021). Understanding loneliness: a systematic review of the impact of social prescribing initiatives on loneliness.

URL: <https://doi.org/10.1177/1757913920967040> (дата звернення: 27.09.2024).

3. (N.d.-a). Grandchallengesforsocialwork.org. Retrieved October 8, 2024.

URL: <https://grandchallengesforsocialwork.org/wp-content/uploads/2015/03/Social-Isolation-3.24.15.pdf> (дата звернення: 26.09.2024).

4. (N.d.-b). Gilc.Global. Retrieved October 8, 2024.

URL: https://www.gilc.global/_files/ugd/410bdf_62e236db3a7146cd9f2654877a87dbc6.pdf (дата звернення: 26.09.2024).

5. (N.d.-c). Gov.uk. Retrieved October 8, 2024.

URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5e398d21e5274a08e229ca11/Evidence_scope_on_loneliness_and_social_work.pdf (дата звернення: 27.09.2024).

Максим Вербієнко,

здобувач другого рівня вищої освіти

спеціальність 231 Соціальна робота,

ОПП: «Соціальна робота. Соціальна педагогіка.

Практична психологія»,

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

Науковий керівник: **Катерина Ігнатенко**

Кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РЕСУРСІВ КАНДИДАТІВ У ПРИЙОМНІ БАТЬКИ

Постановка проблеми. Соціально-психологічні особливості дітей, які виховуються поза сім'єю, складаються під впливом негативних умов проживання. У дітей-вихованців інтернатних закладів спостерігається деформація особистості в когнітивній, мовленнєво-руховій, емоційній, особистісній сферах, що заважає їхньому розвитку, а іноді унеможлиблює формування позитивних якостей. Наявна в Україні система державних соціально-виховних інститутів зорієнтована на колективні форми виховання дітей і в сучасних умовах не може забезпечити випускникам необхідних навичок самостійного життя, професійної орієнтації, здатності адаптуватися у відкритому соціальному середовищі [4].

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури показує, що проблема становлення дітей в прийомній сім'ї й соціального супроводу, є міждисциплінарною і розглядається в соціальних, психологічних, педагогічних і медичних дослідженнях.

Сирітство, як соціальне явище вивчають О. Безпалько, Л. Волинець, І. Іванова, А. Капська, О. Карпенко та ін. Розвитку та становленню в Україні прийомних сімей, їх соціальному супроводу присвячені роботи Л. Волинець, Г. Бевз, В. Кузьмінського, О. Нескучаєвої, Г. Лактіонової, Ж. Петрочко, З. Кияниці, Л. Петушкової, Н. Комарової, І. Пеші та ін.

Мета нашого дослідження: дослідити можливості прийомних батьків формувати прив'язаність у дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Важливим етапом у неформальній оцінці кандидатів на роль прийомних батьків є підхід з опорою на аналіз сімейної системи, що дозволяє більш точно оцінювати ризик спричинення шкоди, включаючи сексуальні зловживання. Це важливо, оскільки подібне трапляється при усвідомленому або неусвідомленому потуранні або навіть провокації з боку інших членів сім'ї.

Ефективність сімейної системи визначається за такими показниками: здорове функціонування сім'ї, її адаптаційний потенціал, психологічна готовність членів сім'ї до виконання нових соціальних ролей, свідоме прийняття рішення та підтримка його ініціатора як значущої батьківської фігури, особистісний потенціал прийомних батьків (любов, щирість, зацікавленість, комунікативні вміння тощо) [5].

Для якісної оцінки сімейної системи та її членів використовуються ресурси й резерви кандидатів у прийомні батьки, які мають індивідуально варіативний характер. Ресурси розглядаються як запаси, засоби, можливості, якими володіє прийомна сім'я і які можуть бути задіяні безпосередньо, а резерви – як додаткові ресурси, наявність яких указує на „достатність” для розвитку прийомних батьків та сім'ї загалом. Резерви потрібні в екстрених ситуаціях і слугують джерелом підтримки здорового функціонування сім'ї, відновлення її виховного потенціалу.

Ресурси кандидатів у прийомні батьки можна поділити на *внутрішні* (індивідуальні, сімейні) та зовнішні. Внутрішні включають матеріальні ресурси (прибуток, умови проживання, транспорт), інформаційні ресурси (наявність та доступність інформаційних джерел, рівень поінформованості та компетентності прийомних батьків), технологічні ресурси (методи виховання, транспортне забезпечення), людські ресурси (особистісні характеристики, рівень освіти та культури, компетенції щодо догляду за дітьми) та соціальні ресурси (комунікація, згуртованість, склад сім'ї та її структура, функціональна спроможність). *Зовнішні* ресурси включають матеріальне утримання дитини, гонорари прийомних батьків, інформаційно-методичне забезпечення служби підтримки, кваліфікаційні та особистісні характеристики соціальних працівників, ресурси місцевості та громади [2].

Робота із сім'єю загалом дає соціальним працівникам більше можливостей для надання допомоги та підтримки. Однак оцінка сім'ї пов'язана з більшістю тих же проблем, що й оцінка особистості: вона досить тривала й складна та, на жаль, суб'єктивна, зберігаються проблема відмови та небезпека психотравми кандидата.

Усвідомлення всіх названих проблем призвело до створення нового підходу, орієнтованого на оцінку здатності виконувати виховну діяльність. Якщо виховання дитини – це робота, яка складається з виконання конкретних завдань, то, приймаючи рішення про здатність сім'ї виховувати дитину, потрібно оцінювати не якість людини, а її компетентність як вихователя. Компетентність можливо виміряти лише маючи стандарти й критерії. Критерієм є поставлене завдання, на основі якого складається опис вимог до цієї роботи. Оцінка проводиться для того, щоб визначити можливість кожного кандидата в прийомні батьки та сім'ї загалом при наявності певних знань, умінь та якостей упоратися із завданням [1]. Перелік позицій, які можна оцінювати як ресурси/резерви кандидатів представлені в таблиці.

Таблиця 1.

Перелік позицій, які можна оцінювати як ресурси/резерви кандидатів

<i>Ресурси</i>	<i>Внутрішні (індивідуальні, сімейні)</i>	<i>Зовнішні</i>
Матеріальні	Прибуток; умови проживання, які дають простір усім членам сім'ї; транспорт; дача	Матеріальне утримання дитини; гонорари прийомних батьків; спонсори; благодійна допомога
Інформаційні	Наявність та доступність інформаційних джерел (телевізор, комп'ютер, Інтернет-мережі, періодичні видання, книги); рівень поінформованості та компетентності прийомних батьків	Інформаційно-методичне забезпечення служби підтримки; компетентність та доступність соціальних працівників; консультації у друзів, учителів, знайомих
Технологічні	Комплекс притаманних сім'ї методів виховання (стиль спілкування, способи розв'язання конфліктів, покарання та заохочення, спосіб проведення дозвілля та ін.); транспортне забезпечення	Методи професійної підтримки: тренінги, групи взаємопідтримки, літня школа, консультування, психотерапія, психодіагностика, індивідуальні бесіди тощо; готовність освітніх та медичних закладів працювати з прийомними дітьми
Людські	Індивідуальні особистісні характеристики прийомних батьків; рівень освіти та культури; компетенції щодо догляду за дітьми	Кваліфікаційні та особистісні характеристики соціальних працівників; мережа підтримки (родичі, знайомі, друзі, соціальна адаптація сім'ї)
Соціальні	Сімейні: комунікація – відкритість/закритість сім'ї, вільний доступ до	Ресурси місцевості та громади (громадські та релігійні організації, місце роботи прийомних батьків,

<i>Ресурси</i>	<i>Внутрішні (індивідуальні, сімейні)</i>	<i>Зовнішні</i>
	інформації; згуртованість – рівень емоційної підтримки в сім'ї, досвід змін, гумор; склад сім'ї та її структура – демократичність у розподілі владних повноважень, взаємодія між подружжям, взаємодія між дітьми, хто приймає рішення; функціональна спроможність (взаємозамінність ролей).	освітні заклади, клуби, гуртки); сформована позитивна громадська думка щодо виховання дітей у прийомних сім'ях; позитивне ставлення громади (сусідів, співробітників).

Оцінка ресурсів та резервів кандидатів у прийомні батьки є важливим аспектом процесу прийняття рішення про здатність сім'ї формувати прив'язаність та забезпечувати здоровий розвиток дитини. Ретельне вивчення цих аспектів дозволяє соціальним працівникам ефективніше допомагати та підтримувати прийомні сім'ї, знижуючи ризики та підвищуючи шанси на успішну адаптацію дитини.

Усвідомлення всіх названих проблем призвело до створення принципово нового підходу – підходу, орієнтованого на оцінку *здатності виконувати виховну діяльність*. Цей процес розпочався в кінці 1980-х років і йде до цих пір. Суть цього підходу: якщо виховання дитини – це робота, яка складається з виконання конкретних завдань, то, приймаючи рішення про здатність сім'ї виховувати дитину, потрібно оцінювати не якість людини, а її компетентність як вихователя. Компетентність можливо виміряти лише маючи стандарти й критерії. Критерієм є поставлене завдання. На основі критеріїв складається опис вимог до цієї роботи. Оцінка проводиться для того, щоб визначити можливість окремо кожного кандидата в прийомні батьки та сім'ї взагалі при наявності певних знань, умінь та якостей упоратися із завданням.

Висновки. Сьогодні в Україні реалізовується, на нашу думку, оптимальний і найбільш ефективний комплексний підхід відбору й підготовки кандидатів у прийомні батьки, що поєднує й формальну оцінку здатності кандидатів у прийомні батьки прийняти дитину-сироту, й оцінку особистості, й сімейну систему, і здатність виконувати виховну діяльність відносно прийомних дітей.

Отже, реалізуючи цей підхід, при проведенні обслідування сім'ї повинні бути прийняті до уваги особистісні якості майбутніх прийомних батьків, їхні здатності до виконання обов'язку виховання дітей, взаємини з іншими членами сім'ї, які живуть разом з ними, інтереси та мотиви, які спонукають їх узяти дитину.

Список використаних джерел:

1. Ігнатенко К. В. Сутність та структура готовності прийомних батьків до виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Електронне наукове фахове видання «Науковий вісник Донбасу». Педагогічні науки.* 2010. № 4 (12). URL: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN12/> (дата звернення: 11.08.2024).

2. Мухіна Н. В. Психолого-педагогічні аспекти становлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, до умов життя в сім'ї. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* 2005. №3. С. 52–56. 2.

3. Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, (проблеми реформування). К.: Логос, 2000. 136 с.

4. Попов Д. О. Соціально-педагогічні умови становлення дитини в прийомній сім'ї. *Збірник матеріалів Всеукраїнської студентської інтернет-конференції «Соціальна робота: виклики сьогодення» (м. Полтава, 25 квітня 2023 р.)* Полтава: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023. С. 51-54.

5. Про охорону дитинства. Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III. *Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей.* К.: Дитячий фонд ООН „Юнісеф”, 2022. 318 с.

6. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 *Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці.* Київ, 2017. 352 с.

7. Штокалюк Ю. Війна і сирітство: скільки дітей в Україні залишилися без батьків та як змінився рівень їхнього усиновлення. *Юридична газета online.* 26 травня 2023 р. URL: Війна і сирітство: скільки дітей в Україні залишилися без батьків та як змінився рівень їхнього усиновлення. *Юридична Газета (yur-gazeta.com)* (Дата звернення: 12.12.2023.).

Степан Ганджа,
*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ЗМІСТОВІ СКЛАДОВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ (ВПО) В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Категорія «соціальний захист внутрішньо переміщених осіб (ВПО)» – це комплекс правових, економічних, соціальних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення основних прав, підтримки, адаптації та інтеграції людей, які змушені залишити свої місця постійного проживання внаслідок конфліктів, воєнних дій чи інших надзвичайних обставин. Саме тому, соціальний захист ВПО виступає як певний механізм реалізації їх прав, збереження та забезпечення людської гідності й сприяння повноцінному поверненню до нормального життя.

Виклад основного матеріалу. Актуальність проблеми соціального захисту ВПО полягає у актуалізації та загостренні соціальних, економічних, моральних, психологічних, правових проблем, а саме: масштабності переселення; відсутності стабільної роботи та соціальної підтримки; труднощами у доступі до медичних, освітніх та інших соціальних послуг, які є критичними для їх адаптації та інтеграції; відсутності наявності законодавчих актів, адже правовий статус ВПО не завжди чітко визначений, що ускладнює реалізацію їх прав; проблемності соціальної інтеграції за наявності психологічних проблем, включаючи стрес, тривожність і депресію, які потребують надання психологічної допомоги та підтримки.

Саме тому змістові складові соціального захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні повинні охоплювати кілька ключових аспектів, які сприяють їх адаптації та інтеграції в новому соціальному середовищі. На нашу думку основні складові мають включати:

- правову допомогу, що ґрунтується на наданні юридичних консультацій та допомоги в оформленні документів, які підтверджують статус ВПО, а також допомоги в отриманні пенсій, соціальних виплат та інших пільг;
- фінансову підтримку, яка включає грошову допомогу, соціальні виплати, пільги на житло та комунальні послуги, а також програми підтримки для родин з дітьми;
- соціальні послуги, що охоплюють послуги соціального обслуговування, психологічну підтримку, програми реабілітації, а також доступ до освітніх та медичних послуг;
- програми працевлаштування та надання інформації про вакансії, навчальних курсів, програми перепідготовки, а також підтримка у відкритті власного бізнесу;
- підтримку в пошуку та забезпеченні тимчасового чи постійного житла, а також вирішення питань, пов'язаних із проживанням;
- доступ до освітніх установ, підтримку в інтеграції дітей ВПО в навчальні заклади, а також програми підвищення кваліфікації для дорослих;
- медичне обслуговування, що забезпечуватиме доступ до медичних послуг, включаючи профілактичні огляди, лікування, психічну підтримку та реабілітацію;
- соціальну інтеграцію, що сприятиме соціальній адаптації ВПО, включаючи культурні, спортивні та інші громадські ініціативи, що забезпечуватимуть знайомство з місцевою спільнотою;
- інформаційну підтримку з надання актуальної інформації про доступні послуги, права та можливості ВПО через інформаційні центри, веб-сайти та мобільні додатки [1; 2; 4].

Ці складові формують комплексну систему соціального захисту, що сприяє інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нове соціальне середовище, покращує їх якість життя та забезпечує дотримання їхніх прав. Сама ж комплексна система соціального захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) включає в себе інтеграцію змістових складових соціального захисту, які спрямовані на підтримку, адаптацію та інтеграцію ВПО в нових соціальних, економічних та культурних умовах. Основні складові такої системи включають: закони та нормативно-правові акти, що регламентують статус ВПО, їхні права та обов'язки; програми соціального забезпечення, які передають надання пільг, субсидій, а також соціальних виплат; програми медичного обслуговування, включаючи реабілітацію, лікування та профілактику захворювань; програми перепідготовки та професійного навчання для дорослих, що не вдалося їм знайти роботу; заходи, що забезпечують доступ до житла, роботи та інших соціальних ресурсів; системи моніторингу ефективності програми соціального захисту ВПО та збір даних про потреби та проблеми ВПО для корекції та удосконалення політики соціального захисту [1; 3; 5].

Зауважимо, що збір даних про потреби та проблеми внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є ключовим етапом для ефективної корекції та удосконалення соціальної політики, спрямованої на їх підтримку. Цей процес дозволяє забезпечити точну та актуальну інформацію для прийняття управлінських рішень, які відповідають реальним потребам ВПО. Окрім того, основні аспекти збору даних включають: регулярне опитування та аналіз даних ВПО розробляють ключові проблеми; вивчення проблем інтеграції; оцінка психологічних та емоційних потреб ВПО, їхнього рівня стресу та травматизації, що допомагає в розробці програми психологічної підтримки. оцінка рівня зайнятості та економічної самодостатності ВПО, а також їх потреб у програмах перекваліфікації та підтримки підприємництва. Зібрані дані можуть використовуватися для: корекції вже існуючих програм допомоги ВПО; розробки нових політик і заходів; спрямування ресурсів у найбільш критичні напрями; інформування громадськості та міжнародних партнерів про реальні потреби і стан ВПО в країні.

Висновки. Таким чином, проблема соціального захисту ВПО є надзвичайно актуальною і вимагає зусиль з боку держави, громадських організацій, міжнародних структур та суспільства загалом для забезпечення ефективних рішень і підтримки цієї вразливої категорії. Завдяки проанонсованій комплексній системі соціального захисту та ефективному управлінні політикою щодо ВПО, постійний збір та аналіз даних для своєчасного та адекватного реагування на їхні проблеми, ВПО отримує необхідну підтримку для відновлення свого життя, ефективної корекції та удосконалення соціальної політики.

Список використаних джерел:

1. Боняк В. О Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: сучасний стан та перспективи удосконалення. Юридичний науковий електронний журнал. 2023.

№ 6. С. 20-22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/1> (дата звернення: 20.10.2024).

2. Бриндіков Ю. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб // Соціальна робота: виклики сьогодення : збірник наукових праць за матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2021. С. 14-17. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/22849> (дата звернення: 20.10.2024).

3. Кульчицький Т. Р. Особливості регулювання правових проблем соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні / Т. Р. Кульчицький // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. 2018. Вип. 46. С.133-145.

4. Лішик О. П. Проблеми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2019. № 10. С. 86-89. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2019/10-2019/17.pdf> (дата звернення: 22.10.2024).

5. Павлюк Т., Середницька Л. Соціальна підтримка та соціальні послуги внутрішньо переміщеним особам в умовах війни. Економіка та суспільство. 2023. № 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-17> (дата звернення: 25.10.2024).

*Юрій Гнатишин,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

АКТУАЛЬНІСТЬ КОМПОНЕНТІВ МЕДІАТОРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми. Важлива роль у забезпеченні стійкості суспільних взаємин відводиться працівникам соціальної сфери, які, в свою чергу, покликані розв'язувати конфлікти, що виникають серед різних груп населення. Саме тому сьогодні готують спеціалістів соціальної роботи, які повинні володіти медіаторськими компетентностями, адже сучасним фахівцям необхідними є знання в галузі профілактики конфліктів [1].

Виклад основного матеріалу. Медіаторська компетентність – це сукупність знань, умінь, навичок й особистісних якостей, які би дозволили соціальному працівнику ефективно виступати посередником та впевнено діяти в конфліктних ситуаціях, проте, як вважає Р. Дарендорф, є не лише негативні сторони конфлікту, а й позитивні. Класик конфліктології звернув увагу, що конфлікт, може бути і джерелом інновацій, і джерелом соціальних змін [3].

Медіаторська компетентність передбачає наявність певних компонентів. На початковому етапі майбутній фахівець соціальної сфери повинен добре засвоїти принципи та основи медіації (оволодіння основами теорії конфліктології, знання стадій медіативного процесу, розуміння ролі медіатора), тобто когнітивний компонент. Соціальний працівник повинен розуміти специфіку роботи з різними категоріями громадян, особливо з тими, хто потребує допомоги в умовах психологічного напруження, емоційного стресу, незадоволеності, критичності певного періоду або ситуації в житті людини. Відтак важливим моментом є знання законодавчої бази, різноманітних правових та етичних норм, що регламентують роботу медіатора, в тому числі здатність застосувати ці знання на практиці, особливо в аспекті конфіденційності та неупередженості [2].

Важливим етапом є, так званий, операційний компонент, коли фахівець набуває практичних навичок, які є основою для медіативної діяльності. На даному етапі слід звернути увагу на розвиток навичок активного слухання, що дозволяє медіатору зрозуміти справжні потреби конфлікуючих сторін, а також уміння формулювати запитання, які допомагають виявити причини конфлікту. Сюди включаємо врахування серйозності потрясіння, коли ще є певний шанс виходу на колишній рівень життя, а також власне кризу, яка може перекреслити плани особистості. Крім того, соціальний працівник повинен використовувати техніки емпатійного реагування, що дозволяє створити атмосферу довіри та взаємоповаги між сторонами. Водночас операційний компонент охоплює і розвинену здатність до прогнозування розвитку конфліктної ситуації та пошуку конструктивних варіантів її вирішення [4]. Отже, операційний компонент включає аналіз умінь фахівця працювати з конфлікуючими сторонами, виявляти основні потреби людини, ставити уточнюючі питання, контролювати власні емоції та, що особливо важливо, будувати взаємодовірливі відносини.

Висновки. Особистісно-емоційний компонент є підґрунтям для формування морально-етичної стійкості соціального працівника, адже професійна діяльність часто вимагає від спеціаліста емоційної стабільності, здатності до самоконтролю та високої стресостійкості, що особливо актуально у медіаційних процесах. Вкрай важливими є формування емпатії, вміння проявляти співпереживання, емоційної гнучкості, що дозволяє знаходити індивідуальний підхід до кожної особистості. Саме емоційна стабільність є основою здатності фахівця зберігати спокій і нейтральність у конфліктних ситуаціях, а також уміння витримувати психологічний тиск, що включає самоконтроль, вміння зберігати професійну дистанцію у конфліктній ситуації, здатність до рефлексії щодо власної поведінки і впливу на результат.

Список використаних джерел:

1. Боднар В. Сучасні теорії конфлікту. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Політологія, Соціологія, Філософія, 2010. №15. С. 220-224

2. Гнатишин Ю. А., Кліщ Г. І., Гнатишин С. І. Змістовий компонент медіаторської компетентності майбутніх соціальних працівників. Медична освіта. 2022. 4. С. 52-56.

3. Dahrendorf, R. Der moderne soziale Konflikt. Essay zur Politik der Freiheit, 1992. Stuttgart: DVA, 325 s.

4. Hnatyshyn Yu., Klishch H., Sas L. Mediation as a Conflict Resolution Technology. Медична освіта, 2023. №4. С. 79-84.

Богдан Глядик

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ЕТИКО-МОРАЛЬНА СКЛАДОВА СОЦІОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми. Етичні та моральні аспекти є невід’ємною частиною соціально-культурної компетенції фахівців із соціальної роботи, оскільки саме ці фахівці зустрічаються з етичними та моральними проблемами у щоденному спілкуванні з клієнтами. Розвиток етичної компетентності професіоналів дозволяє їм створювати високоякісне соціальне середовище, призначене для допомоги вразливим верствам населення [3, с. 35].

Виклад основного матеріалу. Етико-моральна складова соціальної роботи базується на принципах соціальної справедливості, поваги та конфіденційності, людської гідності. Соціальні працівники є не лише помічниками, а й носіями людських цінностей, які надають соціальну допомогу відповідно до професійних стандартів та етичних норм. Розділ галузевого стандарту вимагає таких якостей:

- здатності дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи;
- уміння виявляти етичні дилеми та суперечності у професійній сфері, застосовувати засоби супервізії для їх роз’яснення;
- упровадження прийомів мотивації, самомотивації на шляху до досягнення спільної мети, уміння адаптувати свою поведінку до прийняття системи цінностей іншого;
- прояву толерантної поведінки, вияв поваги до культурних, релігійних, етнічних відмінностей, здатність розрізняти вплив стереотипів та упереджень [1, с. 4].

Моральний аспект професійної культури реалізується через формування майбутніми соціальними працівниками моральних якостей та етичних знань: відповідальність, толерантність, чесність. Вони складають етичну основу, без якої неможлива ефективна професійна діяльність, і допомагають в установленні та зміцненні довіри між працівником та клієнтом. Важливою належністю одичної дії до професійної культури є етична культура, на якій накладені моральні вимоги до фахівця.

При цьому, професійно-етична культура соціального працівника є своєрідною системою професійно-етичних якостей, які регулюють соціально спрямовані відносини у професійній взаємодії [6, с. 75]. Характеристики професійної етичної культури можуть включати особисті риси та стандарти поведінки, які відповідають вимогам професійно-етичного кодексу. На думку А. Капської, до функціональних елементів системи етичної та професійної культури соціальних працівників належать

- 1) аксіологічний компонент (професійно-етична культура як процес створення, збереження і засвоєння професійно-етичних цінностей);
- 2) регулятивний компонент (професійно-етична культура як система професійно-етичних якостей, які є регулятором соціально-педагогічних відносин);
- 3) нормативний компонент (професійно-етична культура як сукупність професійних норм відносин і стандартів поведінки);
- 4) виховний компонент (професійно-етична культура як чинник, який формує моральну культуру учасників професійної взаємодії).

У своїй взаємодії, структурні і функціональні компоненти утворюють систему професійно-етичної культури соціального працівника [4].

У процесі глобалізації, яка є поширеною в усьому світі, соціальні працівники все більше опиняються в обставинах, коли вони працюють у середовищі, яке має полікультурну природу. Отже, вони повинні враховувати моральні та культурні реалії клієнтів, а також зобов'язання щодо культурної чутливості та толерантності, оскільки ці якості є необхідним фактом компетентності та етики комунікації.

Щоб краще зрозуміти це поняття, розглянемо погляди науковців. І. М'язова вважає, що міжкультурна комунікація представляє собою «конкретну науку або сукупність професійних підходів, які вимагають від користувача певних знань та навичок, за допомогою яких відбувається спілкування з іншою культурою, орієнтованою на успадковані чи приватні соціальні норми спілкування між людьми, які складають різні національності та етноси» [5, с. 12]

Ф. Бацевич стверджує, що «міжкультурна комунікація – це процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, як правило послуговуються різними ідентичними мовами, відчувають лінгвокультурну «чужинність» партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку в спілкуванні» [1, с. 9].

Важливо відзначити, що мовленнєвий етикет грає величезну роль у комунікації соціальних працівників, так як – це сукупність культурно-національних та соціальних правил спілкування, що характерні для різних народів (Е. Пассов, І. Тарасова, Т. Чмут). Він являє собою спосіб установлення вербального контакту та вибір способу взаємодії залежно від ролі і соціального контексту.

Культура професійного спілкування визначається рівнем знань і комунікативних умінь у різних ролях, які забезпечують ефективне обслуговування професійних функцій. І. Альохіна, Т. Аргентова, В. Співак та інші сучасні дослідники питань етики ділового спілкування висвітлюють етикетні норми та прагматичні техніки.

Зауважимо, що як і правильне мовлення, для соціального фахівця надзвичайно важливо дотримуватись потрібних елементів спілкування. Граматичні чи лексичні помили у певних випадках, можуть здаватись не такими значущими як, наприклад, порушення правил етикету чи моральних норм поведінки. Неправильний підбір слів, недоречне привітання чи довгі паузи можуть спричинити втрату інтересу слухача. Послугуючись етикетом, мовець підбирає висловлювання з урахуванням соціального статусу співрозмовника. Тому, дотримання усіх правил мовленнєвого етикету є невід'ємною частиною професійного спілкування фахівців соціальної сфери.

Висновки. Отже, ключовим аспектом соціокомунікативної компетентності є безперечно етико-моральний компонент, адже дотримуючись етичних норм та поважаючи своїх клієнтів, соціальні працівники можуть ефективно надавати потрібну допомогу. Подальші дослідження означеної теми будуть зосереджені на створенні чітких етичних принципів та практик, які стануть методичними рекомендаціями для соціальних фахівців, що допоможе їм вирішувати моральні дилеми, які потенційно можуть трапитись у їхній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності. Соціогуманітарні проблеми людини. 2010. № 5. С. 108–119.
2. Державний галузевий стандарт спеціальності «Соціальна робота». Київ, 2016. 20 с.
3. Жуков В., Лях Т., Петрович В., Пруденко Г. Морально-етичні засади соціальної роботи у територіальній громаді. Ввічливість. Humanitas, 2023. 2. С. 32–37, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.5> (дата звернення: 19.10.2024).
4. Капська А.Є. Зміст і структура професійно-етичної культури соціального працівника. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/11886/1/KapskaAustralia.pdf> (дата звернення: 20.10.2024).
5. М'язова І. Ю. Міжкультурна комунікація: зміст, сутність та особливості прояву (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. філос. наук : 09.00.03. Київ, 2008. 18 с.
6. Соціальна педагогіка. Підручник. За ред. Капської А.Й. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 468 с.
7. Присакар В. Формування професійно-етичної культури у майбутніх соціальних працівників. Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives, 2024. С. 56–58.

*Алла Голубнича,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: **Віра Пономарьова,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Постановка проблеми. Внутрішньо переміщені особи, які опинилися у складних життєвих обставинах, стикаються зі стресовими ситуаціями, психологічними травмами, відчуттям невизначеності та безпорадності. У таких умовах вони потребують професійної соціальної та соціально-педагогічної допомоги. Основну роль у забезпеченні цієї підтримки відіграють держава у співпраці з благодійними організаціями та волонтерами. Підтримка реалізується через надання матеріальної допомоги, соціального обслуговування та пілґ, а також створення умов для виховання, розвитку та соціалізації дітей у нових соціальних середовищах.

Виклад основного матеріалу. Соціальна підтримка ВПО охоплює різноманітні аспекти, від правової допомоги до реабілітації після пережитих травм. Вона спрямована на створення умов для інтеграції переселенців у нові громади, розвитку їх адаптаційних можливостей і формування здатності долати складні життєві обставини. Успіх цієї підтримки залежить від координації дій держави, соціальних служб, благодійних організацій і волонтерів.

Основними напрямками допомоги ВПО є : правова підтримка щодо отримання статусу ВПО та оформлення соціальних виплат; забезпечення житлом, побуту, продуктами харчування, засобами гігієни, медикаментами, одягом; сприяння у пошуку роботи та влаштуванні дітей до освітніх закладів; доступ до медичного обслуговування, психологічної підтримки та реабілітації.

При цьому ключовими суб'єкти соціальної підтримки виступають:

- центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) – оформлення статусу ВПО, соціальних виплат (у тому числі через портал "Дія");
- центри соціальних служб – надання інформаційних, соціально-педагогічних і психологічних послуг, адаптація та інтеграція переселенців у громаду;
- територіальні центри соціального обслуговування – забезпечення соціально-побутових, медичних, економічних, юридичних послуг;

- центри зайнятості – працевлаштування, перекваліфікація, оформлення допомоги по безробіттю;
- заклади освіти – інтеграція дітей із сімей ВПО у навчальне середовище.
- медичні заклади та реабілітаційні центри – відновлення здоров'я, лікування та медикаментозне забезпечення;
- благодійні та волонтерські організації – додаткова матеріальна, психологічна та соціальна допомога.

Окрім того, соціальна робота з ВПО базується на комплексному підході, зокрема поєднанні, ведення випадку – допомога у формуванні навичок самостійного вирішення проблем через етапи оцінки, планування та реалізації соціальних послуг та родинноцентричному та людиноцентричному підходах – зосередження на потребах родини та індивіда, їх адаптації та соціалізації.

Основним методом соціальної роботи з ВПО сьогодні є ведення випадку, під яким розуміють такий спосіб здійснення соціальної роботи, метою якого є формування у дезадаптованої людини навичок самостійного вирішення проблем задля успішної адаптації у соціумі. Ведення випадку включає: виявлення СЖО у сімей з числа ВПО, прийняття рішення про подальшу роботу і визначення складності випадку, формування позитивної мотивації у ВПО до прийняття соціальних послуг, планування роботи, реалізацію плану, повторну оцінку СЖО і прийняття рішення про ефективність роботи чи припинення ведення випадку.

Пакет соціальних послуг для ВПО в СЖО визначається на основі проблем клієнтів, повинен враховувати етапи їх соціальної адаптації, проблеми примирення в громаді і сім'ї, орієнтацію на збереження цілісності родини, права дитини, а також передбачає в залежності від визначеної складності випадку різні соціальні послуги. Всі вони повинні надаватися на основі родинноцентричного і людиноцентричного підходів, концепцій «допомога для самопомоги», «кризового втручання» [2, с. 15].

Подолання СЖО ВПО пов'язуємо з переорієнтацією їх на шлях розвитку – це кількісні та якісні зміни в особистості як цілісності, які характеризують її рух від нижчого до вищого рівнів її життєдіяльності. Ці зміни в сім'ї стосуються засвоєння ВПО, окремою сім'єю, її членами ролей, прав та обов'язків, формування життєвих умінь та батьківської компетентності, сімейних цінностей, батьківства, набуття самостійності в суспільстві через адаптацію та уособлення. Тобто через механізми соціалізації, які дозволяють їм без проблем вписатися в нову громаду. Тому важливою є не тільки соціальна робота як створення соціальних умов для реалізації прав ВПО, а й соціально-педагогічна – яка дозволяє оптимізувати і об'єднати позитивні фактори і ресурси в громаді для подолання СЖО ВПО, пригнітити негативні. Психологічна робота дозволяє ВПО та членам громади змінити своє ставлення до ВПО та їх проблем, визначити спільні шляхи їх згуртування, допомагає прийняти рішення про примирення і необхідність адаптації. Правові аспекти соціальної роботи з ВПО в СЖО пов'язані

безпосередньо із захистом і відстоюванням прав ВПО в суспільстві, правовим регулюванням стосунків ВПО в новій громаді. Тут доцільними є представництво, адвокатство, стимулювання до самодопомоги [3, с. 25].

Висновки. Таким чином, соціальна підтримка ВПО є ключовим інструментом подолання їхніх життєвих труднощів. мета її – забезпечити переселенцям доступ до основних соціальних послуг, сприяти їх інтеграції в громади, а також створити умови для самореалізації та розвитку в нових соціально-економічних умовах.

Список використаних джерел:

1. Соціальний захист. Перелік організацій та фондів, які допомагають українцям під час війни. URL: <https://auc.org.ua/novyna/perelik-organizaciy-ta-fondiv-yaki-dopomagayut-ukrayincyam-pid-chas-viyny> (дата звернення 16.10.2024).

2. Трубавіна І. М., Куратченко І. Є. Сприяння соціальній роботі в умовах гуманітарної кризи: методичні рекомендації / за ред. Трубавіної І. М. Харків-Бердянськ : ХНПУ, 2017. 28 с.

3. Мельник Л. А. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Л. А. Мельник та ін. ; [за ред. Л. С. Волинець]. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.

***Вікторія Гураль,**
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник: **Галина Лещук,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. Володимира Гнатюка*

РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ

Постановка проблеми. Проблема реабілітації військовослужбовців є надзвичайно важливою та актуальною у всі часи, а особливо зараз в Україні. У розвитку цієї справи важливим є моніторинг й аналіз зарубіжного досвіду та створення перспективи впровадження його на сучасному етапі у вітчизняних умовах. Ця проблема має декілька вимірів: соціальний і науковий. Реабілітація як складний процес відновлення ресурсів життєдіяльності військових аналізувалась у наукових дослідженнях Ю. Бриндікова, О. Сафіна, А. Якимчука та інших.

Виклад основного матеріалу. Із прийняттям Закону про добровільне об'єднання територіальних громад № 157-VIII від 5 лютого 2015 року (далі – ОТГ) багато важливих державно-політичних процесів локалізувались. ОТГ набуло більше повноважень та прав, прийняття рішень відбувається вже значно оперативніше. Безумовно, це стосується й розвитку реабілітаційного потенціалу певного регіону.

На Тернопільщині упродовж 2021-2024 рр. відкрився і функціонує «Дім Ветерана» (м. Тернопіль), розпочалось створення реабілітаційних центрів (м. Тернопіль) та відділень (м. Тернопіль, м. Чортків) для військових, в яких працюватимуть реабілітологи різних напрямів, почало функціонувати Управління з питань ветеранської політики Тернопільської ОВА, відкрито Центр ветеранського розвитку. Питання посилення державної політики підтримки ветеранів також піднімалося на форумі «Ветерани – шлях додому: спроможності громад у захисті прав та задоволенні потреб ветеранів» (22.07.2024 р.), організованому Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів спільно з Тернопільською обласною військовою адміністрацією, Тернопільською міською радою, Міжфракційним депутатським об'єднанням «Реабілітаційні сили України», Тернопільською обласною профспілкою учасників бойових дій та військовослужбовців, ГО «Правосвідомі», ГО «Україна 2.0.», iHUB та за сприяння Програми USAID «РАДА: наступне покоління» [4]. Основна ініціатива тут належить волонтерам та активістам із громадського сектору. Так, до прикладу, тернопільський художник Рустам Давлетов проводить арт-терапію для військових, які перебувають на лікуванні, волонтерка Олена Хмельницька також долучається до організації арт-терапевтичних сесій і є авторкою виставки робіт поранених бійців «Воїни світла».

Однак, важливим є також проведення реабілітаційних активностей, до створення яких дуже важливо залучати молодь. На 10-му Київському Безпековому Форумі для молоді поетка, військова медикіня, розвідниця ЗСУ Ярина Черногуз зазначила, що «кожна молода людина, яка хоч трохи залучена в процес оборони навіть, якщо це навчання, навіть, якщо це якась організація – вона уже буде відчувати себе частиною спільної справи» [1].

На нашу думку, одним із важливих проєктів може стати літературно-мистецька резиденція. Її діяльність може полягати не лише у професійному відновленні письменників, але й бути ефективною в роботі з усіма військовими, особливо з тими, хто перебуває на лікуванні та самостійно не може пересуватись. Відтак, було б важливо організувати такі активності як подорожі цікавими історичними, мистецькими та літературними місцями регіону.

У цьому контексті цікаву ініціативу запропонувала команда проєкту «Хащі». На їхньому YouTube-каналі представлений випуск «Химерний край» в якому ведучий розповідає про карту млинів України, створену Олександром Даніловим та Олександром Михайликом [5]. На мапу нанесені розташування млинів у селах і

містечках, які позначені відповідними знаками як водяні, вітрильні, парові та такі, що працюють на інших видах енергії. До кожної споруди подано коротку інформацію та точну геолокацію. Карта зручна у використанні, тому можна легко скласти шлях поїздки.

Під час реалізації такої подорожі слід виокреслити організаційні етапи:

1) підбір маршруту, пошук трансферу, лекторів і волонтерів – маршрут має бути посильним, але водночас цікавим. Важливо забезпечити зручні умови під час поїздки, з урахуванням всіх індивідуальних особливостей учасників. Лекторів необхідно заздалегідь познайомити із військовослужбовцями, щоб вони змогли зрозуміти їхні уподобання. Допомога волонтерів необхідна на усіх етапах реалізації проєкту, але найбільше – у допомозі військовим при пересуванні та зйомці під час екскурсій-ретритів;

2) комунікація із військовими та спільне затвердження плану та місць поїздки – обмін думками та врахування усіх зауважень військовослужбовців, огляд локацій на карті та знаходження консенсусу; дозвіл на фото/відеозйомку;

3) подорож та відпочинок на локаціях, фото/відеозйомка – прибуття та прослуховування лекцій про історію місцевості та млинів, перебування на природі. Волонтери паралельно фотографують та знімають весь процес;

4) повернення на резиденцію та перегляд змонтованого ролика – приїзд та організація кіновечора, на якому військослужбовці зможуть переглянути спільний ролик із подорожі.

Висновки. Окрім лекцій можна організовувати різноманітні арт-сеанси: малювання картин, створення речей власними руками, читання поезії, слухання пісень, медитації тощо. Перебування на природі, слухання історій про місцину та млини, фіксування щасливих моментів на камеру, а згодом їхній перегляд позитивно впливатиме на самопочуття військослужбовців. Реалізація таких проєктів як подорож до млинів або до інших історично-мистецьких локацій дозволить також залучити молодь, яка допомагатиме під час організації й у проведенні. Молоді люди зможуть поспілкуватись із військовими і можливо переосмислити безліч важливих у наш час речей.

Список використаних джерел:

1. Open Ukraine. Україна має навчитися воювати в довгу, - військова медицина Ярина Черногуз, 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jJ-mmDECScI> (дата звернення: 03.11.2024).
2. Бриндіков Ю. Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій в системі соціальних служб. Хмельницький, Тернопіль, 2018. 559 с.
3. Сафін О., Якимчук А. Психологічні інструменти роботи з учасниками антитерористичних операцій під час їхньої реабілітації. *Збірник наукових праць*

ТНПУ

Стратегії наукового пошуку в соціальній роботі, соціальній педагогіці та соціальній освіті: поліфункціональність ідей

Національної академії Державної прикордонної служби України. серія: Психологічні науки. 2020. Т. 14. С. 235–251.

4. Тернопільська обласна військова адміністрація. У Тернополі відбувся форум «Ветерани – шлях додому». URL: <https://oda.te.gov.ua/news/u-ternopoli-vidbuvsia-forum-veterany-shliakh-dodomu> (дата звернення: 01.11.2024).

5. Хаці. Химерний край. Останній єдиноріг світу. Українські масони. Містика осіннього сонцестояння. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YsZUbrkWdlU> (дата звернення: 31.10.2024).

Ольга Дроник,

здобувачка другого рівня вищої освіти спеціальність 231 Соціальна робота, Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка

Науковий керівник: Світлана Калаур, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка

ЗАКОНОДАВЧІ ГАРАНТІЇ ПІДТРИМКИ ОДИНОКИХ МАТЕРІВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Сучасна сім'я є тим соціальним інститутом, який постійно трансформується. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну поставило перед державою величезні виклики, наслідком якого стали людські жертви, занепад економіки та величезні збитки. Щоб зберегти систему соціального забезпечення, держава продовжує фінансувати соціальні програми, незважаючи на фінансові труднощі. Погоджуємося із думкою Ю. Шевців та О. Білецького [10] щодо того, що велику роль у розвитку такого типу сім'ї як «сім'я одинокої матері» та питанні подолання проблем самотнього материнства відіграє державна соціальна політика.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що дослідженням особливостей соціальної підтримки одиноких матерів присвячені праці таких українських вчених, як Ю. Підвальної, А. Дзьонь, І. Чеховської та інших.

У ході дослідження було з'ясовано, що нормативно-правова база вітчизняного законодавства щодо матерів із дітьми стосується всіх типів сімей з неповнолітніми дітьми. Проте, одинокі матері мають ряд додаткових соціальних гарантій [5, с. 40]. Так, основними нормативно-правовими актами, які регулюють питання соціального захисту та підтримки одиноких матерів є Закони України «Про охорону дитинства», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про державну

допомогу сім'ям з дітьми», «Про соціальні послуги». Зауважимо, що на нині відсутній окремий нормативно-правовий акт, який би визначав основні аспекти у сфері соціального захисту одиноких матерів, що негативно впливає на стан забезпечення основних прав таких сімей [4, с. 61].

Основним законом, який відповідно до встановлених державою нормативів гарантує відповідний рівень фінансового забезпечення сім'ям з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги, є Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [9] а умови призначення й виплати допомог визначаються Постановою Кабінетів Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» від 27.01.2001 р. №1751 [7].

Окрім державної соціальної допомоги, такої як допомога у зв'язку з вагітністю та пологами жінкам, які не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, допомоги при народженні дитини [7], а також грошової компенсації вартості одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» [1], які виплачуються усім матерям, які народили дитину, одинокі матері мають право на виплату певних специфічних державних соціальних допомог. Мова йде про, перш за все, державну соціальну допомогу одиноким матерям.

Зазначимо, що отримати державні виплати одиноким матерям можуть неодружені жінки, які мають дітей, у свідоцтві про народження яких дані батька записані за статтею 135 Сімейного кодексу України (за вказівкою матері). Також право на даний вид допомоги має мати, яка у разі смерті батька дитини не отримує пенсію в разі втрати годувальника, соціальну пенсію та державну соціальну допомогу дитині померлого годувальника. Цікавим є факт, якщо одинока мати чи вдова повторно зареєстрували шлюб, право на допомогу на дітей, які народжені до шлюбу, вона не втрачає, за умови, що чоловік не усиновив дітей. Проте, жінка, яка проживає з чоловіком без реєстрації шлюбу чи одружена з ним і має з ним спільних дітей права на допомогу не має [6].

Аналіз законодавства свідчить, що розмір допомоги одиноким матерям визначається з урахуванням доходу сім'ї, отриманого за попередні шість місяців та розраховується виходячи із можливості забезпечення відповідного прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Таку допомогу можуть отримувати на дітей до досягнення ним повноліття або 23 років, за умови, якщо дитина навчається у закладах загальної середньої освіти та закладах освіти різного рівня акредитації за денною формою навчання.

Відповідно до вищевикладеного, ми вважаємо, що можна виокремити три основні критерії для отримання соціальної допомоги на дітей одиноким матерям: склад сім'ї, фінансове забезпечення сім'ї, вік дітей. У нашому баченні такий підхід до нарахування соціальної допомоги з одного боку стимулює появу «тіньових сімей», оскільки статус одинокої матері є вигідним у тому контексті, що таку допомогу можна

одержати незалежно від призначення на дітей інших видів допомоги, а з іншого унеможлиблює отримання допомоги тим жінкам, які дійсно самі виховують дитину і є працевлаштованими. Проблемою залишається відсутність контролю щодо факту спільного проживання жінки з батьком дитини, з яким шлюб не зареєстровано, що дає можливість для зловживань та «незаконного» отримання жінкою допомоги самотніми матерям.

Окрім надання державної соціальної допомоги, самотні матері мають ряд трудових пільг. Так, відповідно до Кодексу законів про працю України, самотні матерям не встановлюється випробування при працевлаштуванні та забороняється відмовляти в працевлаштуванні, за умови, що у них є малолітні діти або діти з інвалідністю; тривалість робочого часу може бути скорочена; щорічні відпустки надаються в зручний для неї час та мають право на додаткову відпустку, яка є оплачуваною, тривалістю десять календарних днів; гарантується заборона на звільнення з ініціативи роботодавця та допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням при повній ліквідації організації де працює самотня мати, або після закінчення строкового трудового договору (на період працевлаштування зберігається середня заробітна плата) [3].

Зауважимо, що відповідно до Житлового Кодексу України [2] та Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР [8], самотні матері мають право на першочергове забезпечення житлом, у разі перебування на обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов. Така сім'я не втрачає права першочергового одержання жилих приміщень навіть після досягнення дітьми повноліття. Проте, як правило, перебування такої сім'ї на квартирному обліку не гарантує одержання житлового приміщення, оскільки відсутнє державне фінансування на придбання житла чи виплати компенсації за належні житлові приміщення для такої категорії сімей.

Висновки. У підсумку відзначимо, що перш за все, актуальним залишається питання законодавчого визначення поняття «самотня мати» та її правового статусу, прав та обов'язків. Наголосимо, сьогодні існує ряд гарантій для сімей самотніх матерів, які здебільшого включають матеріальну складову. Проте, відсутній аналіз впливу надання державної соціальної допомоги на сім'ю самотньої матері та доцільність їх призначення. Необхідним є перехід від політики «утриманства» і ототожнення соціальної допомоги сім'ям з дітьми із підтримкою непрацевдатного населення, до політики сприяння зайнятості та збільшення доходів, щоб самотні матері мали змогу поєднувати професійну роботу та роботу по догляду за дитиною.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання реалізації пілотного проекту з монетизації одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 р. № 744 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/744-2020-%D0%BF#Text>

2. Житловий кодекс України: Закон України від 21.04.2022 № 2215-IX *Відомості Верховної Ради, №28 ст. 573*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>

3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII *Відомості Верховної Ради, №50 ст. 375*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

4. Кравченко О. До питання надання соціальних послуг самотнім матерям в Україні. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія* Науковий зб. НУ «Чернігівська політехніка». 2018. № 2 (12). С. 58–64.

5. Підвальна Ю., Дзьонь А. Соціальна підтримка самотніх матерів: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Журнал УДПУ імені Тичини. Соціальна робота та соціальна освіта*. №1. 2018. С. 35–46.

6. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21 лист. 1992. № 2811-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

7. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: постанова Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2001 р. №1751. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-%D0%BF#n16>

8. Про затвердження Правил обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР: Постанова Ради Міністрів Української РСР і Української республіканської ради професійних спілок від 11.12.1984 р. №470 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/470-84-%D0%BF#Text>

9. Чеховська І. В. Соціальний захист самотніх матерів: аналіз основних положень законодавства. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. Вип. 1. 2017. С. 191–201.

10. Шевців Ю., Білецький О. Феномен самотнього материнства в Україні в умовах воєнного стану. *Молодий вчений. Соціологічні науки*. №7 (119). 2023. С. 25–30.

Зоя Зленко

*здобувач другого рівня вищої освіти
спеціальність 231 Соціальна робота,*

*ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: Катерина Ігнатенко,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

ОСОБЛИВОСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ІНТЕГРОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ В ГРОМАДІ

Постановка проблеми. Важливі перетворення, які відбуваються на шляху євроінтеграції, існуванні української державності та громадянського суспільства супроводжуються сучасними змінами у соціальній політиці, соціальній сфері, практичній діяльності різноманітних соціальних інститутів. Сучасні суспільні відносини впливають значною мірою на розвиток та становлення соціальної роботи як важливої професійної діяльності. Її розвиток засновується на інтеграції засобів, зусиль, можливостей на всіх рівнях державних і неурядових організацій. Парадигма соціальної роботи базується саме на інтегрованому підході, спрямована на продуктивність, координацію, ефективність соціальних послуг.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури показує, що сучасні підходи до діяльності соціальних служб в об'єднаних територіальних громадах передбачають створення інтегрованої моделі центру надання соціальних послуг, до роботи якого залучатимуться всі наявні в громаді провайдери соціальних послуг, незалежно від форм власності. Теоретико-методологічною основою стали праці вчених, науковців, практиків в галузі розвитку інтегрованих соціальних служб в громаді, такі як О. Безпалько, О. Бражко, О. Вакуленко, Т. Голубенко, Ю. Горемикіна, Н. Горшина, С. Давтян, О. Денисюк, Я. Дубініна, О. Євсєєва, О. Єльчієва, Н. Єсіна, І. Івженко, Л. Ільчук, Л. Котова, О. Кравченко, В. Николаєва, Л. Петрухан-Щербакова, Г. Слозанська, М. Сочко, К. Сухова, Т. Усатенко, Н. Ясинська тощо.

Нові технології, які впроваджуються в об'єднаних територіальних громадах, залежать від багатьох визначних чинників, в результаті яких відбуваються зміни, а також впроваджуються новації у соціальній сфері. На процес змін значний вплив мають розроблені соціальні проекти, які реалізуються за рахунок бюджетів або при підтримці міжнародних організацій. Зазначимо, що завдяки значному рівню зацікавленості місцевої влади, переважна більшість соціальних служб продовжують ефективно функціонувати, стають передовою місцевою практикою. Соціальна робота є дуже перспективною та високорозвиненою галуззю. Тому сьогодні у сфері соціальної роботи в Україні діють: центри зайнятості та праці; соціальні служби для молоді та служби у справах неповнолітніх; кризові центри та притулки для дітей та дорослих; територіальні центри по роботі з населенням, будинки-інтернати та пансіонати; реабілітаційні центри для людей з особливими потребами для тих, хто страждає важкими захворюваннями; соціально-психологічні відділи на підприємствах, у навчальних закладах, військових частинах, установах внутрішніх справ та відбуття покарання» [4].

Соціальна робота виступає унікальним видом професійної діяльності для створення конкретних соціальних умов з метою поліпшення підвищення добробуту населення, умов життя. Місія соціальної роботи – «надавати можливість людям максимально розвивати власний потенціал, збагачувати своє життя та попереджувати виникнення дисфункцій. Професійна соціальна робота спрямована на захист людини,

вирішення її проблем та соціальні перетворення у суспільстві. Фахівці соціальної роботи, таким чином, є агентами змін у суспільстві, а також у житті окремих людей, сімей та громад, є регуляторами правових, економічних взаємовідносин особистості з державою» [1].

Сутність, зміст, форми та методи організації соціальної роботи визначаються регіональними особливостями, де проживають споживачі соціальних послуг, тобто в місті, селищі чи селі. Дослідження складових елементів системи організації соціальної роботи в громадах слід розглядати у таких «аспектах:

- визначення специфіки соціальної роботи залежно від територіальних ознак;
- демографічні показники;
- інфраструктура: освітні заклади, заклади культури, охорони здоров'я, праці і соціальної політики, соціальні служби;
- ритм життя;
- рівень економіки;
- потреби у послугах;
- ресурси соціальної роботи;
- завдання соціальної роботи» [5].

Загалом, соціальні служби надають різноманітні соціальні послуги. Поняття соціальних послуг визначено в статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» і включає «соціальні послуги – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Особи/сім'ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг. Надавачі соціальних послуг – юридичні та фізичні особи, фізичні особи – підприємці, включені до розділу «Надавачі соціальних послуг» Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг» [2].

Порядок організації надання соціальних послуг затверджується Кабінетом Міністрів України [4]. Соціальні послуги є «необхідними для всіх мешканців громади, тому що їх своєчасне надання сприятиме попередженню виникнення проблемних ситуацій. Наприклад, благополучні сім'ї можуть потребувати підтримки у вихованні дітей, зокрема, через надання необхідних консультацій. Мешканці громади, які належать до вразливих категорій населення (наприклад, малозабезпечені сім'ї або такі, в яких один із членів сім'ї має тяжке захворювання) можуть потребувати консультування, інших видів послуг, щоб своєчасно отримувати підтримку, вирішувати проблемні питання, та попереджувати виникнення кризових ситуацій. Особи чи сім'ї, які вже не можуть самостійно вирішити складні життєві обставини, потребують комплексної соціальної підтримки» [3, с. 4].

Отже, проблема соціального життя особи, сім'ї, яка проживає у економічних та соціальних умовах сучасної громади, є актуальною для суспільства, яке повинно розвиватися в умовах кризи. Особливо селищний та сільський сектор вирізняється

тяжкими умовами побуту та праці, порівняно низьким рівнем соціального життя. Соціальне та культурне середовище та обстановка сільської дитини має власні особливості й відрізняється від такого середовища міської дитини. З розвитком суспільства відбуваються зміни у структурі сім'ї та взаємовідносин між окремими її членами: зменшення стабільності, малодітність, послаблення традиційної ролі батька, трудова зайнятість жінок тощо певним чином змінюють взаємини між батьками та дітьми у родинах.

Висновки. Реалізація головних напрямів соціальної роботи, основі інтегративного підходу у діяльності соціальних служб виступає основним призначенням інтегрованих соціальних служб як комплексу спеціалізованих соціальних служб, які створюються згідно потреб громади. Звичайно структура інтегрованої соціальної служби залежить від громади, може мати іншу кількість складових та інші види соціальних служб.

На сьогодні практично виокремлюють чотири соціальні служби, які мають обов'язково надаватись бути на рівні громади. Це служби, які здійснюють соціальний супровід, соціальну профілактику, консультування і соціальну реабілітацію. Потрібно звернути увагу на те, що «згідно законодавства, певні види соціальних послуг надаються виключно територіальними центрами соціального обслуговування або соціальними працівниками. Це такі послуги як догляд вдома, денний догляд. А деякі соціальні послуги можуть надаватись і соціальними працівниками, і фахівцями з соціальної роботи. Стандарт надання соціальних послуг є тим документом, який встановлює певні вимоги до кваліфікації особи, яка її надає, а також кола осіб, які можуть отримати таку соціальну послугу.

Список використаних джерел:

8. Соціальна робота – професія захисту та соціальних перетворень. URL:<http://www.ndu.edu.ua/index.php/ua/component/k2/item/2697-231-sotsialna-robota> (дата звернення 23.08.2024).

9. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 18. ст. 73.

10. Розвиток та забезпечення надання соціальних послуг на рівні громади: роз'яснення для керівників органів місцевого самоврядування відповідно до чинного законодавства. Міністерство соціальної політики України. 2020. 29 с.

11. Соціальна робота. Про спеціальність. URL: <https://sites.google.com/view/kmtk> (дата звернення 23.08.2024).

12. Соціальна робота в сільській місцевості та великому місті. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-12090.html> (дата звернення 22.08.2024).

Вікторія Іванова,
здобувачка другого рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»(м. Полтава)

Науковий керівник: **Інна Сьомкіна,**
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ОСОБАМИ, ЯКІ ПЕРЕЖИЛИ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО, НА ОСНОВІ ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВОГО СПІЛКУВАННЯ

Постановка проблеми. У сучасному світі гендерна рівність визнається не лише одним із основних прав людини, а й необхідною умовою для досягнення миру, процвітання і сталого розвитку суспільства.

Однак, на сьогоднішній день важливою соціальною проблемою залишається розповсюдження гендерно зумовленого насильства, що є структурним і глобальним явищем, для якого не існує соціальних, економічних чи національних кордонів. Вразливість до насильства за ознакою статі також значно підвищується під час війни, адже війна «оголює» ті проблеми, які були в мирний час, і підсилює їх [1]. Отже, через повномасштабне вторгнення російських військ на територію України ця проблема ще більш загострилася й потребує пошуку ефективних шляхів її подолання.

Виклад основного матеріалу. Згідно з міжнародним визначенням Міжвідомчого постійного комітету Організації Об'єднаних Націй, гендерне насильство (gender-based violence) – це широкий та всеохоплюючий термін, який використовується для опису будь-якого шкідливого діяння, вчиненого проти волі особи та заснованого на соціально обумовлених (тобто гендерних) відмінностях між чоловіком та жінкою. Термін охоплює всі дії, які завдають фізичну, сексуальну або психічну шкоду чи страждання, погрози такими діяннями, примус, позбавлення волі тощо. Ці дії можуть відбуватися публічно або приватно [2, с. 5].

Гендерно зумовлене насильство здійснює руйнівний вплив на фізичне здоров'я постраждалих і призводить до виникнення у них психологічних проблем. Отже, особи, що пережили таке насильство, потребують професійної соціально-психологічної підтримки й допомоги.

Діяльність фахівців із соціальної роботи, психологів, медиків та інших залучених спеціалістів із особами, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, доцільно будувати на основі гендерно чутливого підходу, спираючись на гендерно чутливе спілкування, дотримуючись правил толерантності, спрямованих на

пом'якшення конфліктності між особистостями різної статі, подолання комунікативних бар'єрів, викликаних гендерними стереотипами. Гендерно чутлива мова включає в себе використання слів та фраз, які відображають усі гендерні напрями та виражають повагу до всіх осіб, незалежно від їхньої статі чи гендерної ідентичності. Шляхами творення гендерно чутливої мови є стратегія фемінізації та стратегія статевої нейтралізації [3, с. 124].

Серед основних принципів гендерно чутливого спілкування: інклюзивність – мова має відображати різноманіття та бути включною для всіх, незалежно від їхньої статі та гендерної ідентичності; рівність – мовне спілкування повинно сприяти рівності, уникати дискримінаційних виразів або стереотипів, пов'язаних із статтю чи гендером; видимість – важливо забезпечити рівну видимість жінок та чоловіків у мові, уникаючи невидимості будь-якої групи [4].

У ході здійснення практичної експериментальної діяльності з жінками, що постраждали від насильства, дотримуючись принципів соціальної роботи, заснованої на гендерно чутливому підході, ми розробили та впровадили Тренінгову програму для осіб, які пережили гендерно зумовлене насильство.

Протягом чотирьох місяців 20 жінок, що є клієнтками Спеціалізованої служби первинного соціально-психологічного консультування осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі при Дніпровському міському центрі соціальних служб, мали змогу брати участь у тренінгових заняттях, спрямованих на підвищення обізнаності з гендерних питань, формування гендерної культури, подолання гендерних стереотипів та встановлення гендерної рівності. Крім того, значна увага на наших соціально-психологічних тренінгах приділялася покращенню емоційно-психологічного стану учасниць експерименту, зниженню рівня їхньої особистісної тривожності, формуванню стресостійкості та впевненості в собі. Протягом 9 занять жінки засвоювали теоретичний матеріал з основ теорії гендеру та мали змогу закріпити отримані знання на практиці, виконуючи спеціально підібрані тренінгові вправи.

Зокрема, особливу увагу було приділено груповим дискусіям, мозковим штурмам, кейсам, ігровим методикам. Важливу роль у досягненні поставлених цілей відігравали психодіагностичні та психокорекційні методики (тестування, арттерапевтичні техніки, психогімнастика), за допомогою яких ми визначали існуючі в жінок психологічні проблеми та сприяли їх вирішенню.

Тренінгові вправи ретельно підбиралися з урахуванням проблем та потреб клієнток. Важливе значення мала подача матеріалу на основі гендерно чутливого підходу, з використанням гендерно чутливої лексики. Жодне слово не мало образити почуття чи порушити гідність осіб, які постраждали від насильства, викликати в них неприємні спогади чи спровокувати виникнення негативних психологічних станів.

Кожен зі спеціалістів, які були залучені до нашої експериментальної роботи, отримав чіткі рекомендації щодо особливостей установаження контакту та взаємодії з жінками на основі гендерно чутливого спілкування. У ході реалізації Тренінгової програми акцент робився на толерантне, поважне ставлення, недопущення дискримінації за гендерною ознакою, встановлення гендерної рівності та гендерної справедливості.

Для аналізу ефективності проведеної дослідно-експериментальної роботи було визначено три основних критерії: когнітивний, поведінково-діяльнісний та психологічний. Порівняльний аналіз результатів діагностики, проведеної до та після експерименту, показав значне підвищення показників за всіма вказаними критеріями. Зокрема, до участі у Тренінговій програмі у більшості респонденток (75%) був низький рівень знань з основ гендерної теорії, вони погано володіли інформацією про власні права у контексті недопущення гендерної дискримінації та гендерно зумовленого насильства, не орієнтувалися щодо системи закладів і організацій, які можуть надати допомогу у разі загрози або здійснення такого насильства. Участь у тренінгових заняттях допомогла досягти зростання цих показників у більшості жінок (80%) до високого рівня.

За результатами первинної діагностики більшість опитаних (85%) показували низький рівень умінь щодо побудови власної програми життєдіяльності з дотриманням правил безпечної поведінки і недопущення проявів гендерно зумовленого насильства по відношенню до себе та інших; вирішення конфліктних ситуацій, пов'язаних із гендерною нерівністю та гендерною дискримінацією; спроможності захищати й відстоювати свої права у разі спроби або скоєння факту гендерно зумовленого насильства. Завдяки участі в нашому експерименті рівень цих показників у половини жінок зріс до середнього і ще в половини – до високого.

Покращився після участі у тренінгових заняттях і психологічний стан осіб, які зазнали гендерно зумовленого насильства. Якщо за результатами первинної діагностики у переважної більшості респонденток (80%) була підвищена тривожність, низька самооцінка та нездатність протистояти стресу, то вже наприкінці нашої взаємодії у 40% цей показник підвищився до високого рівня і у 55% – до середнього.

Висновки. Таким чином, аналіз здійсненої нами дослідно-експериментальної роботи свідчить про високу ефективність розробленої та впровадженої Тренінгової програми для осіб, які пережили гендерно зумовлене насильство, на основі гендерно чутливого спілкування.

Проведене дослідження не вичерпує усієї складності проблеми надання допомоги особам, які пережили гендерно зумовлене насильство. Подальшої розробки потребують питання підвищення компетентності фахівців щодо здійснення соціальної роботи на основі гендерно чутливого підходу з дотриманням правил гендерно чутливого спілкування. Доцільним також вважаємо більш широке залучення до такої

роботи не лише спеціалістів державних соціальних служб, але і представників благодійних організацій і волонтерів, сприяння створенню та розвитку груп само- і взаємодопомоги.

Список використаних джерел:

1. Гендерно зумовлене та домашнє насильство під час повномасштабної війни : основні виклики та потужні інструменти протидії. *Ла-Страда Україна* : вебсайт. URL: <https://la-strada.org.ua/articles/genderno-zumovlene-ta-domashnye-nasylstvo-pidchas-rovnomasshtabnoyi-vijny.html> (дата звернення : 25.09.2024).

2. Як надати першу допомогу особам, які пережили гендерне насильство : кишеньковий посібник; МОМ, УВКБ ООН та ЮНІСЕФ. 2020, 44 с. URL : <https://italy.iom.int/sites/g/files/tmzbd11096/files/italy-pocket-guide-ukr.pdf> (дата звернення : 25.09.2024).

3. Чуєшкова О. В. Реалізація стратегії статевої нейтралізації в Інтернет-дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2019 № 40. Том 1. С. 123 – 126.

4. Інформаційна пам'ятка щодо гендерно чутливого толерантного спілкування в системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій, рекомендації з використання гендерно чутливої мови. URL : <https://dsns.gov.ua/upload/2/1/1/0/4/7/1/informaciina-pamiatka-tolerantne-spilkuвання-2.pdf> (дата звернення : 25.09.2024).

Алла Киричок,

*здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник: Наталія Олексюк,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
Університет імені Володимира Гнатюка*

МЕХАНІЗМИ МОНІТОРИНГУ І ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

У статті розглянуто питання практичної реалізації моніторингу та оцінювання якості надання соціальних послуг. Проаналізовано специфіку оцінювання якості надання соціальних послуг, зокрема щодо інтерпретації отриманої інформації. Обґрунтовано необхідність залучення до моніторингу й оцінювання отримувачів

соціальних послуг і працівників, які надають соціальні послуги. Особливу увагу приділено ролі оцінки якості та достатності ресурсного забезпечення організації, які надають соціальні послуги.

Ключові слова: соціальні послуги, якість та ефективність; моніторинг соціальних послуг, оцінювання соціальних послуг, отримувачі соціальних послуг, надавачі соціальних послуг, фінансування соціальних послуг.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Забезпечення потреб людей, які опинилися в складних життєвих ситуаціях, є ключовим напрямом державної соціальної політики України та основним завданням системи надання соціальних послуг. Головна мета цієї системи – вирішення проблем, з якими стикаються окремі особи або соціальні групи. Водночас функціонування системи має бути спрямоване на профілактику негативних соціально-економічних явищ, зокрема через попередження та запобігання виникненню складних обставин. Реалізується це через такі заходи, як: соціальна реабілітація, інтеграція та реінтеграція [3, с.185].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвиток ринку соціальних послуг в Україні передбачає рівну участь у ньому всіх суб'єктів, незалежно від форми власності, включаючи недержавні громадські організації, які в умовах конкуренції зможуть надавати послуги різним категоріям населення, зокрема за кошти державного бюджету.

Нормативно-правові акти, що регулюють створення ринку соціальних послуг, передбачають введення таких механізмів адміністрування:

- дослідження потреб у соціальних послугах на регіональному рівні;
- складання та затвердження переліку пріоритетних соціальних послуг, що надаються безкоштовно;
- розробка регіональних програм розвитку системи соціальних послуг;
- створення інформаційно-аналітичної системи для оцінки та популяризації соціальних послуг серед населення;
- підтримка недержавного сектору через механізм державного соціального замовлення;
- розробка методики розрахунку вартості соціальних послуг;
- фінансування соціальних послуг за принципом «гроші йдуть за отримувачем»;
- розвиток соціального партнерства [3, с.185].

Моніторинг та оцінка якості й ефективності надання соціальних послуг є ключовими інструментами для забезпечення належного функціонування системи соціального обслуговування. Вони сприяють плавному переходу від традиційної моделі соціального обслуговування до сучасної системи, яка орієнтована на підтримку людини та її соціалізацію під час свідомого і мотивованого подолання життєвих труднощів. Моніторинг соціальних послуг передбачає постійний збір і фіксацію даних за визначеними показниками, що відображають стан системи соціальних послуг. Його

мета – слідкувати за тим, наскільки ефективно функціонує система та чи відповідає вона встановленим стандартам і планам.

Оцінювання соціальних послуг включає аналіз даних, зібраних під час моніторингу, з метою визначення, чи досягає система необхідних результатів. Мета цього процесу – оцінити, наскільки ефективно соціальні послуги вирішують поставлені завдання [4, с. 8].

На сьогоднішній день в Україні здійснюються лише моніторинг і оцінка якості соціальних послуг на рівні місцевих органів управління відповідно до Методичних рекомендацій, затверджених наказом Міністерства соціальної політики від 27 грудня 2013 року № 904. Ці рекомендації передбачають систематичний збір та обробку статистичних, адміністративних і оперативних даних. Однак, на нашу думку, цього недостатньо, оскільки бракує системи моніторингу і оцінки соціальних проєктів, зокрема аналізу їх впливу на соціальні зміни [3, с.184].

На рівні територіальної громади моніторинг і оцінка охоплюють такі аспекти:

- задоволеність потреб громади в соціальних послугах (охоплення вразливих груп, що потребують допомоги, достатні обсяги та якість наданих послуг);
- баланс між попитом та пропозицією соціальних послуг;
- швидкість реагування на потреби громади у соціальних послугах;
- відповідність надання соціальних послуг державним стандартам і нормам;
- планування програм, відповідність місцевих ініціатив державній соціальній політиці та потребам громади, а також відповідність результатів роботи системи соціального обслуговування затвердженим планам;
- наявність системи контролю за діяльністю закладів та якістю надання послуг, участь громадськості в контролі й моніторингу;
- ефективне використання бюджетних коштів організаціями, що надають соціальні послуги;
- репутація управлінських органів та підпорядкованих установ;
- координація і взаємодія між різними закладами та підрозділами;
- співпраця між державними, комерційними та громадськими постачальниками послуг;
- поінформованість громади про надання соціальних послуг [4, с. 9].

Залежно від обставин, моніторинг може слугувати джерелом інформації для динамічного порівняння характеристик роботи системи надання соціальних послуг щодо одного об'єкта. Також він дає можливість здійснювати горизонтальні порівняння між різними об'єктами, підкреслюючи їхні переваги, що може мати конкурентний характер. Або ж моніторинг може бути порівняльним, коли аналізуються результати ідентичних досліджень на різних рівнях, що передбачає вертикальне порівняння. Моніторинг може використовуватися для динамічних порівнянь характеристик роботи системи надання соціальних послуг в межах одного об'єкта, або для горизонтальних

порівнянь між різними об'єктами, що створює конкуренцію. Також можливі вертикальні порівняння, коли аналізуються результати схожих досліджень на різних рівнях. Моніторинг може бути локальним, спеціалізованим або охоплювати широкий спектр явищ. Залежно від завдань, він може бути: інформаційним – для структурування, накопичення та поширення інформації; проблемно-орієнтованим – для виявлення закономірностей у вже відомих проблемах соціальної роботи; пошуковим – для виявлення нових проблем і загроз у сфері соціальних послуг на ранніх етапах [1, с. 123].

Якість соціальних послуг визначається як сукупність характеристик, що описують здатність послуг або товарів відповідати очікуванням і вимогам користувачів. Вона охоплює як сприйняття отримувачем послуги та його рівень задоволеності, так і набір властивостей та корисність послуг. Ці характеристики визначають, наскільки послуги в соціальній сфері здатні задовольнити встановлені або передбачувані потреби населення, враховуючи як об'єктивні, кількісно вимірювані показники, так і суб'єктивні враження споживачів [2, с. 23].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Отже, об'єктивна потреба в моніторингу та оцінці надання соціальних послуг за якісними показниками зумовлена необхідністю аналізу їхньої якісної складової, зокрема соціальної ефективності. Це дозволяє оцінити, наскільки держава виконує свої соціальні функції в контексті надання таких послуг. У перспективі вважаємо за доцільне дослідити закордонний досвід моніторингу якості надання соціальних послуг у територіальних громадах.

Список використаних джерел:

1. Горемикіна Ю. В. Моніторинг і оцінювання якості та ефективності соціальних послуг : прикладний аспект. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 3. С. 120-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2016_3_12
2. Горішна Н. Якість як критерій моніторингу та оцінювання соціальних послуг: можливості чи обмеження? *Social work and education*. Ternopil, 2018. Vol. 5, n. 4. P. 19–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socworkeduc_2018_5_4_5
3. Шаповалова Т. Роль моніторингу і оцінювання соціальних проєктів та програм у підвищенні якості соціальних послуг. *Економічний аналіз*. 2020. Тернопіль. 30, № 1(2). С. 180–186. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2020_30_1\(2\)_25](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2020_30_1(2)_25)
4. Щербань С., Шейко Р., Левкіна Г. Посібник з моніторингу та оцінювання надання соціальних послуг в Україні. Харків : ХІСД, 2017. 112 с.

Юрій Кокоцький

*здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник: **Наталія Олексюк**,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

АДАПТАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: НОВІ ПІДХОДИ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціальна робота з вимушено переміщеними особами стала особливо актуальною в умовах збройної агресії, а згодом і повномасштабного вторгнення росії в Україну, коли багато людей змушені залишати свої домівки, шукати нові місця проживання та адаптуватися до незнайомих і незвичних умов. Частина вимушено переміщених осіб виїхала за кордон, інша – залишилась в країні. Незважаючи на місце перебування, усі вони зіткнулися з численними проблемами, включаючи втрату житла, роботи, соціальних зв'язків, а також з економічними та культурними бар'єрами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасна практика соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО) будується на основі міжнародного та національного законодавства. В Україні правовий статус, права та свободи ВПО регулюються Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року, який закріплює право ВПО на захист і соціальну підтримку [1]. Важливим є також врахування міжнародних рекомендацій, зокрема Керівних принципів з питань внутрішнього переміщення ООН, які закликають до захисту прав ВПО у різних сферах життя, включаючи забезпечення базових соціальних послуг та безпечних умов життя [3].

Ключовими напрямками соціальної роботи з ВПО є психосоціальна підтримка, професійна адаптація та культурна інтеграція. Психосоціальна підтримка є важливою для подолання травм, пов'язаних із переміщенням, втратами та вимушеною адаптацією до нових умов. ВПО часто переживають серйозний стрес та психологічні розлади, що обумовлені розривом соціальних зв'язків та складнощами адаптації в нових громадах. Розробка сучасних соціальних програм, спрямованих на підтримку ВПО, допоможе полегшити їх інтеграцію та зменшити ризик маргіналізації [4, с. 27]. У цьому напрямі соціальні працівники використовують кризове консультування, соціальну допомогу та

різні терапевтичні методики, адаптуючи підходи під специфіку кожної громади та потреби конкретної людини.

Крім соціальної допомоги, важливим аспектом соціальної роботи є економічна адаптація. Оскільки переміщені особи часто втрачають роботу та можливості заробітку, необхідно забезпечити їх програмами перекваліфікації, підвищення кваліфікації, курсами професійного навчання та підтримкою у працевлаштуванні. Це дозволяє їм краще інтегруватися у нову громаду та створює умови для економічної самостійності. Сучасні технології, такі як дистанційні курси навчання та підготовки, суттєво розширюють можливості ВПО, особливо тих, хто проживає у віддалених районах [5, с.43].

Окремим викликом для соціальної роботи є культурна інтеграція ВПО, які часто стикаються з культурними відмінностями в нових громадах. Спільна участь у місцевих культурних і соціальних програмах допомагає подолати ці бар'єри, сприяє розвитку взаємоповаги та взаєморозуміння. Участь у культурних заходах, інформаційна підтримка про нові соціальні норми та традиції є важливими елементами для зниження напруги та сприяння гармонійному співіснуванню. Такі ініціативи можуть бути особливо ефективними в контексті програми підтримки на місцевому рівні, що підтверджується практичним досвідом роботи з переміщеними особами в Україні.

Окрім згаданих аспектів, сучасна соціальна робота з ВПО зосереджена на розвитку нових підходів та методів підтримки, які враховують особливості сучасного інформаційного суспільства. Інноваційні підходи включають цифрові інструменти для надання соціальних послуг. Наприклад, онлайн-консультування та платформи для дистанційного навчання дозволяють надавати психологічну та освітню підтримку тим, хто не може відвідувати офісні центри соціальної допомоги. У ситуації, коли ВПО можуть бути розміщені у віддалених регіонах або через інші обставини обмежені у доступі до соціальних послуг, цифрові ресурси відкривають нові можливості для надання підтримки.

Аналізуючи ефективність соціальної роботи з ВПО, важливо враховувати вплив довгострокових програм підтримки та адаптації, які включають не лише матеріальну допомогу, але й роботу з подолання соціальних бар'єрів, розвиток кар'єрних навичок та культурну інтеграцію. Перспективи подальших досліджень у цій сфері можуть охоплювати вивчення результатів мультидисциплінарного підходу до соціальної роботи, що дозволяє ефективніше адаптувати програми допомоги до потреб ВПО [2]. Подальше дослідження потреб ВПО може також зосередитися на залученні їх до процесів прийняття рішень у громадах, що сприятиме їхній активній участі у соціальному житті та інтеграції в нові спільноти.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Отже, адаптація та інтеграція ВПО є багатогранним процесом, що потребує комплексного підходу та впровадження інноваційних підходів у соціальній

роботі. Важливу роль у цьому відіграють підтримка на всіх рівнях, індивідуальні консультації та використання технологій, що значно розширюють можливості для інтеграції ВПО в нове соціальне середовище. Цей напрямок потребує подальших досліджень, щоб удосконалити програми допомоги і враховувати найкращі міжнародні практики.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. № 1706-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
2. Наказ міністерства соціальної політики Про порядок організації мультидисциплінарного підходу з надання соціальних послуг у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) від 26.12.2011 № 568. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0354-12#Text>
3. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення. Агентство ООН у справах біженців, 1998. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IPPersons/GPUkrainian.pdf>.
4. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: психологічні стратегії адаптації : колективна монографія / Коробка Л., Васютинський В., Вінков В. та ін. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. С. 26–28.
5. Васютинський В. О. Індивідуальні і колективні стратегії адаптації мешканців міських громад до життя в період воєнного конфлікту // *Проблеми політичної психології* : зб. наук. праць. К. : Міленіум, 2017. Вип. 5 (19). С. 43–52.

*Анастасія Кривульчак,
здобувачка другого рівня вищої освіти
спеціальність 231 Соціальна робота,
ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: **Катерина Ігнатенко,**
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

ЗМІСТ, ФОРМИ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВРАЗЛИВИМИ СІМ'ЯМИ

Постановка проблеми. Відповідно до чинного законодавства України, сім'я розглядається як первинний і ключовий осередок суспільства. Вона складається з осіб, які спільно проживають, ведуть спільний побут та мають взаємні права й обов'язки. Навіть за умов тимчасової розлуки подружжя, спричиненої навчанням, роботою,

лікуванням, доглядом за родичами або іншими поважними причинами, їхній статус сім'ї зберігається. Міжнародний досвід соціальної роботи наголошує, що основним завданням соціальних працівників є створення умов для збереження сім'ї як середовища, необхідного для гармонійного розвитку дитини. Життя та розвиток дитини поза сім'єю вважається неможливим, адже саме батьки мають забезпечувати атмосферу щастя, любові й розуміння. Це положення є центральним у Конвенції ООН про права дитини, де підкреслюється важливість розбудови системи соціальної підтримки, яка б гарантувала дітям право на сім'ю поряд із іншими базовими правами [5, с. 11].

Виклад основного матеріалу. Новий формат соціальної роботи із вразливими сім'ями з дітьми повинен бути спрямований не на боротьбу з наслідками поширення тих чи інших негативних чинників, а на забезпечення їх потреб, профілактику сімейного неблагополуччя. Існує три групи факторів, наявність яких за несвоєчасного втручання призводять до виникнення складних життєвих обставин, які сім'я не в змозі самотійно подолати:

1. Кризові явища в соціально-економічній сфері (значне зниження життєвого рівня, зростання бідності сімей та погіршення умов утримання дітей; скорочення соціальної інфраструктури дитинства і різке зниження рівня соціальних гарантій для дітей та сімей; невирішені житлові проблеми; вплив асоціальних груп у мікросередовищі життєдіяльності сім'ї/дитини).

2. Психолого-педагогічні фактори (проблеми, пов'язані з внутрішньо-сімейними стосунками і вихованням дітей у сім'ї: самоусунення батьків від виховання, нехтування потребами дітей, відчуження поколінь тощо).

3. Фактори біологічного характеру (фізичні або психічні хвороби батьків, різні форми залежності у батьків, погана спадковість у дітей, наявність у сім'ї дітей з інвалідністю тощо) [5, с. 20].

Соціальна робота з сім'ями може включати різні форми і методи, спрямовані на підтримку, консультування та допомогу.

Форми соціальної роботи, найбільш поширені у роботі з сім'ями: 1) індивідуальна консультація: фахівець з соціальної роботи може проводити індивідуальні зустрічі з членами сім'ї, щоб визначити їхні потреби, проблеми та цілі. Під час цих консультацій надаються поради та підтримка щодо розв'язання особистих проблем;

2) групова робота: фахівець з соціальної роботи може організовувати групові сесії для сімей, які перебувають у схожих ситуаціях. Групи можуть надавати можливість обміну досвідом, взаємною підтримкою та інформування щодо можливостей вирішення сімейних проблем;

3) сімейна терапія: використовується для роботи зі всією сім'єю, спрямований на вирішення конфліктів та покращення комунікації між членами сім'ї;

4)соціальна реабілітація: спрямована на допомогу сім'ям щодо відновлення їхніх навичок самостійного функціонування. Це може включати навчання батьківству, фінансової грамотності, допомога у пошуку роботи тощо;

5)соціальна підтримка: фахівці з соціальної роботи можуть надавати практичну допомогу сім'ям у вирішенні конкретних питань, таких як покращення житлових умов, отримання медичної допомоги, соціальних послуг тощо;

6)лобіювання і захист прав: фахівець з соціальної роботи можуть допомагати сім'ям у взаємодії з іншими службами та установами, лобіювати їхні права і інтереси, забезпечувати доступ до необхідних ресурсів;

7)просвітництво та інформування: різні форми навчання та інформування сімей з метою підвищення їхньої свідомості і знань щодо питань, які стосуються сімейного життя, виховання дітей, психології тощо [2, с. 229].

Основним методом роботи з вразливими сім'ями у сфері соціальної роботи є метод ведення випадку (casework), що базується на індивідуальному підході до планування та надання соціальної допомоги і підтримки. Традиційно метод casework передбачає підтримку, яка надається окремим особам або невеликим групам у їхньому сімейному середовищі, а також забезпечення ефективної організації процесу ведення випадку [4, с. 224].

Вперше цей термін був описаний Мері Річмонд у праці «Соціальні діагнози», де авторка запропонувала два основних методи роботи:

- прямиий вплив – безпосередня робота з отримувачем послуг, спрямована на покращення його особистісних якостей, знань, умінь і навичок, що сприяють адаптації до соціальних умов;
- непрямиий вплив – активізація соціального оточення клієнта для покращення його життєвих умов.

Поєднання цих підходів дозволяє максимально ефективно працювати з конкретною життєвою ситуацією клієнта, яка негативно впливає на його стан або задоволення потреб.

На сьогодні ведення випадку є ключовою технологією соціальної роботи, спрямованою на вирішення психологічних, міжособистісних, соціальних та інших проблем. Ця технологія базується на встановленні взаємодії між соціальним працівником, сім'єю (або особою, яка потребує допомоги) та її соціальним оточенням. Ведення випадку розглядається як інтегративна технологія, що охоплює такі елементи, як оцінка потреб, раннє втручання, кризова допомога, організація та надання послуг [5, с. 29]. Послуга сімейного патронату- ще одна із форм роботи із вразливими сім'ями. Для України послуга сімейного патронату є новою. Експериментально вона була відпрацьована МБО «Партнерство «Кожній дитині» у співпраці з громадами міст Київ, Бровари та Біла Церква. Саме їх досвід став підґрунтям для законодавчого

врегулювання патронату над дітьми через внесення змін до Сімейного кодексу України [1].

Висновок. Зауважимо, що форми соціальної роботи визначаються відповідно до конкретних обставин, потреб і ресурсів родини. Соціальний працівник обирає найбільш ефективні методи та підходи для кожної окремої сім'ї. Успіх роботи з сім'єю залежить від зацікавленості та активної взаємодії соціального працівника з її членами, а також від підтримки близького оточення родини. Тому одним із головних завдань спеціаліста, особливо на початкових етапах співпраці, є стимулювання мотивації членів сім'ї, які опинилися у складних життєвих обставинах, до спільної та ефективної роботи над вирішенням їхніх проблем.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми: Закон України від 26.01.2016 р. № 936-VIII. ВВР. 2016. № 10. ст. 99.

2. Пеша І. В., Галайдюк В. В., Сопівник І. В., Кошук О. Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю. Навчальний посібник. Київ: Компринт, 2023. 449 с.

3. Сімейний кодекс України. Закон від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

4. Соціальна робота: в 3 ч. Ч. 2. : Теорії та методи соціальної роботи / А. Бойко, Н. Бондаренко, О. Брижовата та ін.; ред: Т. Семигіна, І. Грига. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 226 с.

5. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.

Віктор Ординович,
*здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Ганна Слосанська,**
*доктор педагогічних наук, професор, завідувач
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний
Університет імені Володимира Гнатюка*

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ПРИ ПЕРЕХОДІ ВІД ВІЙСЬКОВОГО ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ ЯК ВАЖЛИВА СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема реінтеграції ветеранів/ветеранок війни (надалі у статті послуговуватимемося тільки поняттям

«ветеран» не применшуючи значимості участі ветеранок у війні, а опираючись на чинне законодавство [5; 6; 7]) в цивільний соціум є надзвичайно актуальною в сучасній Україні. За оцінками Міністерства у справах ветеранів України, чисельність осіб означеної категорії сьогодні сягає понад один мільйон триста тисяч осіб, а після закінчення війни становитиме близько 20 відсотків від загальної чисельності населення країни. При цьому, значну частку ветеранів складають люди працездатного віку, потреби яких виходять за рамки соціального захисту та системи пільг [7]. Політика повернення (реінтеграції) ветеранів війни до цивільного життя потребує об'єднаних зусиль з боку держави, бізнесу та громадянського суспільства. Успіх реалізації цієї політики залежить від багатьох чинників, насамперед, від економічної активності ветеранів війни, їх участі у суспільному житті й функціонуванні громади [6]. Для досягнення позитивного результату реінтеграції на державному рівні необхідно розробити чіткі механізми залучення осіб означеної категорії до суспільного життя цивільної спільноти, а на місцевому – оволодіти методиками їх реалізації [8, с. 47].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як відомо, першим етапом реінтеграції індивіда в соціум є його соціальна адаптація (в окремих випадках – реадаптація), що об'єднує кілька видів, де одним із основних є професійна адаптація. Професійна (виробнича адаптація) – це адаптація людини до нових для неї умов праці; пристосування до нових норм, вимог, умов виробничого процесу у цілому та конкретного виробництва зокрема [2, с. 18-19]. Професійна адаптація ветерана війни – це заходи, спрямовані на формування (відновлення, удосконалення) його професійних навичок і умінь шляхом надання ветерану інформаційних, консультаційних та профорієнтаційних послуг, професійного навчання з метою підвищення його конкурентоздатності на ринку праці. Закордонний та вітчизняний досвід соціальної роботи з інтеграції (реінтеграції) ветеранів війни до цивільного соціуму свідчить, що саме професійна адаптація допомагає ветерану швидше повернутись до цивільного життя, забезпечує його та його родину засобами для існування й сприяє продуктивному проведенню вільного часу [5].

Відрадно, що проблема професійної адаптації ветеранів дедалі частіше знаходить відображення у нормативно-правових актах нашої держави та стає предметом наукових досліджень. Так, професійну адаптацію як явище і вагому складову соціальної адаптації ветеранів АТО/ООС вивчали А. Артеменко, К. Батаєва та ін. Механізми реалізації державної політики щодо реінтеграції ветеранів війни в цивільний соціум та їх професійної адаптації досліджували Є. Гордієнко, Т. Журавель і ін. Можливості реалізації закордонного досвіду професійної адаптації ветеранів війни в Україні схарактеризувала Н. Олексюк, а перспективи розвитку означеного напряму соціальної підтримки ветеранів російсько-української війни і членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час обґрунтували Д. Бирик, Н. Горішна, І. Криницька та Г. Слосанська. Незважаючи на появу цілої низки досліджень, присвячених професійній

адаптації ветеранів війни до цивільного життя, здебільшого вони торкаються загальних аспектів проблеми.

На основі аналізу наукових розвідок можемо констатувати, що першим завданням у професійній адаптації ветеранів війни має бути полегшення/ оптимізація цього процесу, адже головні проблеми, з якими стикається ветеран війни при працевлаштуванні – це його низька конкурентоздатність і втрата кваліфікації [1, с. 24]. Саме тому сьогодні розроблено та реалізується ряд освітніх програм різних рівнів професійної, передвищої та вищої освіти для професійної підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації ветеранів війни з цивільних спеціальностей, затребуваних на українському ринку праці, що сприятиме підвищенню їх конкурентоздатності на ринку праці, подальшому працевлаштуванню та поступовій соціальній адаптації [4, с. 191].

Відрадно, що Міністерство цифрової трансформації України та «Дія. Цифрова освіта» розробили безкоштовний освітній курс для ветеранів «Як знайти бажану роботу після військової служби», а Міністерство освіти і науки України – освітню платформу «Освіта для ветеранів», де зібрана інформація про діючі в навчальних закладах освітні програми для ветеранів війни, доступність навчання та проживання [3; 7]. Окрім того, Міністерством у справах ветеранів України розроблено та упроваджується Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 р., яка передбачає надання ветеранам психологічної та правової допомоги, сучасних та дієвих інструментів для ефективної соціальної та економічної реінтеграції, їх професійну адаптацію на період до 2032 р. Хочемо зазначити також, що Міністерством у справах ветеранів України розроблено Державний стандарт соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей, у якому велика увага приділена власне професійній адаптації ветеранів та Професійний стандарт «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб», який передбачає надання фахової допомоги ветеранам війни у процесі їх професійної адаптації [1, с. 49; 7].

Однак, маємо зауважити, що наявні проєкти та програми поки що не розв'язують питання адаптації ветеранів на ринку праці системно. Зокрема, для більшості з них державна підтримка у галузі професійної адаптації та працевлаштування є маловідомою та малодоступною. Вважаємо, що при розробці відповідних програм і стратегій в першу чергу треба зважати на поінформованість ветеранів, особливості їхніх потреб і запитів, зокрема – ветеранів з різними видами та ступенями інвалідності, а також на специфіку потреб і запитів ветеранів-жінок. Наприклад, як свідчать дані досліджень, ветеранки при працевлаштуванні часто не повідомляють про свій статус ветерана через бажання уникнути зайвої уваги, сором щодо наявності пільгового статусу, небажання відчувати жалість до себе та через страх відмови у працевлаштуванні [3; 8, с. 57-59].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Таким чином, проблема професійної адаптації ветеранів війни є цілком очевидною і вимагає відповідної реакції з боку держави, суспільства та фахівців із соціальної роботи. З огляду на викладене активні дії держави мають бути спрямовані на максимальну інклюзію ветеранів до ринку праці та підвищення їхньої соціальної та економічної активності.

У перспективі слід дослідити технології роботи фахівця із супроводу ветеранів війни щодо їх професійної адаптації, пристосованість освітніх програм для професійної підготовки, перепідготовки та перекваліфікації ветеранів, особливості організації освітнього процесу для означеної категорії осіб та їх подальшого працевлаштування.

Список використаних джерел:

1. Артеменко А., Батаєва, К. Мілітарна ідентичність та соціальна адаптація ветеранів АТО/ООС: монографія. Харків: Видавництво ХГУ «НУА», 2022. 192с.

2. Гордієнко Є. П. Механізми реалізації державної політики соціального захисту учасників бойових дій в Україні // *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з публічного управління та адміністрування за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»*. Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України, Харків, 2021. 296с.

3. Журавель Т. В. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiyaveteraniv-viyny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>

4. Олексюк Н. Соціальна підтримка ветеранів війни: можливості реалізації закордонного досвіду в Україні. // *Соціальна робота: виклики сьогодення : збірник наукових праць за матеріалами XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль 25–26 квітня 2024 року)*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2024. С. 189–194. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/32807/1/Zb_Sots_robota.pdf

5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

6. Постанова № 432 від 21.06.2017 Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/378653___767376

7. Реформа підтримки ветеранів. Урядовий портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/reformi/bezpeka-ta-oborona/veteran-support-reform>.

8. Слозанська Г., Горішна Н., Бибик Д., Криницька І. Соціальна підтримка ветеранів/ветеранок російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час // *Social Work and Education*. Vol. 10. No. 1. P. 47–62. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.5

Богдан Парфанович,
здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: **Ірина Турчин-Кукаріна,**
кандидат юридичних наук, викладач
кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

СЕКЦІЇ СХІДНИХ ЄДИНОБОРСТВ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЗАШКІЛЬНОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Секції східних єдиноборств у наш час набувають поширення. Причому як серед осіб жіночої, так і серед осіб чоловічої статі. З огляду на позитивний вплив цієї сфери – постають важливі завдання покращення здорового способу життя серед підростаючого покоління в діяльності соціальних служб.

Завдання позашкільної освіти сьогодні – у розвитку можливостей дітей та молоді у різних галузях та одержання ними первинних важливих знань, вмінь і навичок, потрібних для їх соціалізації, подальшого вдосконалення та самореалізації. 9 серпня 2018 р. у Міністерстві освіти і науки України була розроблена та представлена *Стратегія розвитку позашкільної освіти*. На сьогодні проводиться робота щодо розробки нормативно-правових актів у галузі позашкільної освіти [1, с. 1–2].

Позашкільна виховна робота – це реалізація завдань розвитку індивіда в позашкільний час у дитячих виховних структурах під керівництвом фахівців цих закладів. *Принципи* здійснення такої роботи: непримусова участь у ній дітей; суспільна спрямованість розвитку індивіда; ініціатива, творчість і самодіяльність неповнолітніх; розвиток майстерності, винахідливості, дитячої технічної, художньої творчості; співпраця різних закладів. Існують різноманітні форми та види виховної роботи; щодо їх змісту можна виокремити такі основні напрями: а) робота, спрямована на моральне становлення, формування національної гідності; б) освітньо-виховна діяльність; в) заняття з трудового виховання й техніки; г) навчання всебічних видів мистецтва; д) фізкультурно-оздоровча робота; е) розважально-ігрова діяльність. Диференційовано

розрізняють колективну, групову та індивідуальну форми позаурочної роботи. За способами проведення поділяють вербальні, наочні та практичні види позаурочної роботи [3]. *Східні єдиноборства* – напрями бойових мистецтв, що представляють азіатське походження та застосовуються для організації та проведення рукопашного бою та самозахисту. Так, всі різновиди східних єдиноборств беруть початок від китайського ушу. Насамперед це було простим видом самозахисту для всіх громадян. Завдячуючи індійському ченцю Бодхидхарма, який запровадив буддистську традицію до Китаю, воно отримало філософське пояснення і визнане справжнім мистецтвом [4, с. 3]. Серед основних видів – карате, джиу-джитсу, дзюдо, самбо, айкідо та ін. Мета – визначення специфіки функціонування секцій східних єдиноборств як складового елемента позашкільної сфери та як напряму пропаганди здорового способу життя в соціальній роботі.

Виклад основного матеріалу. «Позитивні аспекти, пов'язані із заняттями спортивними єдиноборствами такі:

- акцент на індивідуальних досягненнях, а не груповій перемозі (займаючись колективно, вони можуть зосередитися на собі, усвідомлюючи, що за результат завдячують тільки собі);

- конкретні цілі та завдання (на заняттях особи обох статей тренуються в оптимальному графіку, і при цьому перехід на вищий рівень супроводжується присвоєнням пояса відповідного кольору);

- завжди цікаво (в основі всіх видів єдиноборства лежить безліч різних технік і прийомів; неповнолітні вчать керувати своїм тілом і освоюють нові рухи та технології);

- розвиток самоконтролю і концентрації (чи то карате, чи то бокс, чи то боротьба, – для освоєння комбінації та розуміння стратегії супротивника необхідно бути максимально уважним);

- тренування координації (відпрацювання ударів і прийомів формує моторику і вчить контролювати своє тіло; поступово здобувається і усвідомлення того, що дух сильніший за тіло, і, формуючи силу волі, впоратися можна з багатьма складнощами);

- структурованість (досвідчений тренер проводить заняття відповідно до чітких принципів і заохочує адекватну поведінку маленьких спортсменів як у процесі тренування, так і після його завершення);

- вихід негативної енергії (існує хибна позиція, що єдиноборства культивують агресивну поведінку; але хороший тренер наполягатиме на тому, що сила – це останній інструмент, до якого варто вдаватися під час вирішення конфлікту);

- навчання прийомів у протягом занять дає змогу спортсменам вивільняти негативну енергію та володіти своїми емоціями;

- атмосфера взаємної поваги (найважливішим принципом усіх бойових видів спорту є повага між суперниками і друзями, підопічними і тренером; приходячи на заняття, особа потрапляє в колектив, де всі один одного підтримують у важких ситуаціях);

- діти не люблять виділятися з колективу, тому час від часу соромляться деяких своїх захоплень; але хобі, яке формує силу і витривалість, неможливо не пишатися; особа впевнена в тому, що бойові мистецтва – це важливо» [5] (Рис. 1).

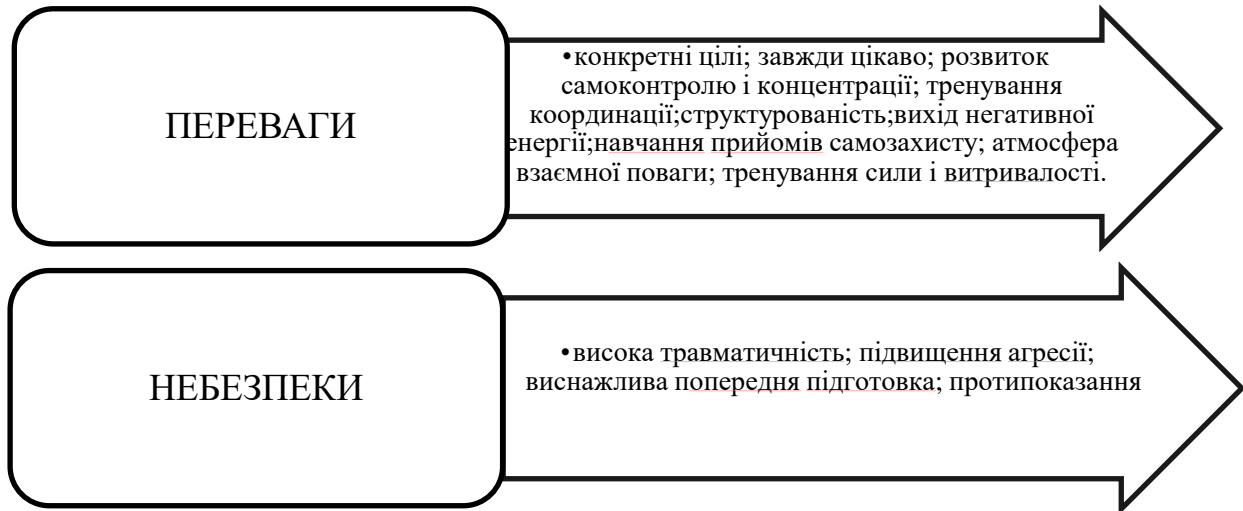

Рис. 1. Переваги і небезпеки участі індивіда в роботі секцій східних єдиноборств [2; 5].

Визначено і небезпеки, що супроводжують заняття в секціях східних єдиноборств:

- «висока травматичність (на початкових стадіях травмування відбуваються набагато рідше та трапляються через неготовність організму, або невміння правильно групуватися при падіннях);
- підвищення агресії (розвиток у спортивних клубах залежить від самого тренера; секція насамперед має займатися моральним вихованням людини, тому відповідальність за формування духовної складової покладається на наставників);
- попередня підготовка (на першому занятті людина може стикнутися з надмірним фізичним навантаженням, що може призвести до складних травмувань або повного розчарування у собі та своїх силах);
- всі види єдиноборств мають свої протипоказання» [2, с. 5–7].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, визначення специфіки функціонування секцій східних єдиноборств як складового елемента позашкільної сфери та як напряму пропаганди здорового способу життя в соціальній роботі допоможе в розумінні контенту діяльності.

При цьому, здійснюючи пропагандистську, роз'яснювальну, консультативну роботу, варто добре знати всі небезпеки й позитиви, що мають заняття в секціях східних єдиноборств. Високий професійний рівень фахівця соціальної роботи на практиці вимагатиме розуміння особливостей кожного з видів східних єдиноборств та

інших напрямів позашкільної освіти дітей, підлітків, молоді. Це визначає і перспективи в підвищенні кваліфікаційного рівня тренера, педагога, наставника.

Позашкільна сфера в житті підростаючого покоління має ризики залучення в неправомірні види діяльності. Тому доцільно ретельніше аналізувати роботу різних клубів, секцій, угруповань релігійного характеру.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний звіт про круглий стіл «доступність позашкільної освіти як необхідна умова розвитку здібностей дітей». URL: <http://education-ua.org/ua/draft-regulations/1274-analitichnij-zvit-pro-kruglij-stil-dostupnist-pozashkilnoji-osviti-yak-neobkhidna-umova-rozvitku-zdibnostej-ditej>.
2. Користь та «легенди» східних єдиноборств. URL: <https://dreamtame.com/news/article/13>.
3. Педагогіка. URL: <https://studfile.net/preview/5253138/page:6/>.
4. Східні єдиноборства для дітей у Києві. URL: <https://fitnessclubs.ua/uk/Vostochnye-edinoborstva-o89/>.
5. Як вибрати секцію єдиноборств для дитини? URL: <https://athlete.com.ua/uk/yak-vibrati-sektsiyu-edinoborstv-dlya-ditini/>

***Тетяна Переяславець,**
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
спеціальність 231 «Соціальна робота»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: **Наталія Литвинова,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

НАЦІОНАЛЬНІ РЕАЛІЇ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. У зв'язку з військовими діями в Україні, кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) значно зросла, і за даними на 2023–2024 роки вона складає близько 7 млн осіб. Ситуація потребує активної соціальної роботи, яка спрямована на підтримку ВПО, адже вони залишили свої домівки та відчувають соціальні труднощі, пов'язані з новими умовами життя. Системна допомога внутрішньо переміщеним особам є одним із пріоритетних завдань соціальної політики, оскільки сприяє мінімізації наслідків життєвих криз, особливо під час воєнного стану [1, с. 10].

Виклад основного матеріалу. Сьогодні змінилась організація соціальної роботи та соціальної допомоги. Раніше здебільшого цим займалися благодійні фонди, волонтери, міжнародні організації, сама допомога була несистемною та розрізненою, залежно від того, хто доставив допомогу, до якої громади була вона доставлена, хто зміг її організувати. Сьогодні ж це, як правило, координація допомоги в кожному регіоні й на рівні держави гуманітарними штабами, взаємодія та співпраця державних установ, міжнародних і волонтерських організацій, вона також організовується державою, органами місцевої влади та самоврядування, соціальними службами. Практично вивчаються потреби внутрішньо переміщених осіб через чат боти, соціальні мережі, телефони, організовано безпосереднє спілкування із соціальними працівниками, адже враховується набутий досвід за останнє десятиріччя. Не на останньому місці серед внутрішньо переміщених осіб посідають й проблеми працевлаштування. Тому, соціальна робота із внутрішньо переміщеними особами – один з ключових напрямків діяльності різних недержавних та державних організацій. В умовах військового конфлікту в Україні організація соціальної роботи з ВПО змінилася з несистемної до системної, за участю державних органів, волонтерів і міжнародних організацій. Основні напрямки соціальної роботи з даною категорією громадян:

1. Професійна та трудова адаптація. Цей напрямок включає працевлаштування внутрішньо переміщених осіб з урахуванням наявної кваліфікації, а також потреб ринку праці, розвиток самозайнятості, організація перепідготовки та професійної підготовки.

2. Рішення проблем матеріальної компенсації шкоди в ході залишення колишнього місця проживання. Цей напрям включає в себе організацію роботи з надання житла, необхідної медичної допомоги, встановлення розмірів збитків, виплату встановлених законом допомог.

3. Подальший розвиток або формування гармонійних взаємин із місцевим населенням. Тут доволі важлива організація роботи груп взаємодопомоги.

4. Психологічна реабілітація та адаптація. Мова йде про професійне виконання обов'язків фахівцями допоміжних професій.

5. Створення необхідних умов з метою успішної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нове суспільство. Даний напрямок передбачає досягнення соціальної рівності, створення міжкультурних комунікацій, надання потрібної допомоги, освітніх послуг, розвиток соціального захисту [2, с. 153].

Важливою є робота мультидисциплінарної команди, що складається з психологів, соціальних працівників та інших фахівців, що можуть надати комплексну підтримку, координацію та інтеграцію внутрішньо переміщених осіб в нове середовище [3, с. 66].

Соціальна робота з ВПО в умовах воєнного стану в Україні має бути системною та спрямованою на довгострокову адаптацію осіб. Основними завданнями є розробка ефективних форм соціальної підтримки, реабілітації та забезпечення доступу до роботи і житла. Перспективи подальших досліджень включають розробку нових методик для роботи з ВПО, які враховують сучасні виклики та особливості кожної категорії постраждалих.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн виокремимо найбільш ефективні практики стосовно соціальної роботи та захисту внутрішньо переміщених осіб:

1. При вимушеному внутрішньому переселенні виникає першочергова проблема у забезпеченні житлом. Як варіант можемо розглядати грошові компенсації при частковому руйнуванні або втраті житла; безвідсоткові кредити на придбання житла. Так, наприклад, в Молдові компенсація відповідає ринковій вартості втраченого житла, а в Грузії розмір допомоги складає майже 10 тис. дол. США. Можливим також є тимчасове розселення у будинках наявного житлового фонду і в адміністративних будівлях.

2. Забезпечення та відновлення зайнятості. Так, внутрішньо переміщені особи отримують соціальну допомогу у зв'язку з безробіттям. У більшості країн до активного стимулювання працевлаштування та зайнятості надаються сільськогосподарські ділянки.

3. Виплата матеріальної допомоги. Серед таких отримувачів, насамперед, є інваліди, пенсіонери, найуразливіші верстви населення. Також у Грузії існує великий досвід у реалізації цього заходу, а діти шкільного віку мають право на отримання одноразової допомоги на початку навчального року. Азербайджан своєю чергою у вирішенні таких питань надає адресну допомогу переселенцям у формі промислових та продовольчих товарів одноразово чи регулярно.

4. Проблеми соціального забезпечення. Майже в усіх країнах це вирішуються на підставі закріплених соціальних гарантій. Так, за усіма переселенцями зберігається право на медичне обслуговування, пенсійне забезпечення, безкоштовну середню освіту. В Азербайджані для школярів, із переліку вимушених переселенців, на безоплатній основі надаються підручники та шкільне приладдя, а для студентів закладів вищої освіти існує програма компенсації вартості навчання, надання пільг на оплату навчання.

5. Інституціональне забезпечення вирішення проблем. Так, наприклад, у Грузії існує Міністерство у справах вимушеного переміщення з окупованих територій, у Сербії – Комісаріат із питань біженців та міграції, в Азербайджані – Державний комітет по роботі з особами, які вимушено покинули місця постійного проживання.

6. Створення умов для повернення внутрішньо переміщених осіб до попередніх місць проживання. У випадку звільнення від окупації та припинення бойових дій режиму постане важливе питання повернення внутрішньо переміщених, потреба

повернення у власність об'єктів нерухомості. У разі знищення об'єктів нерухомості практика іноземних країн демонструє надання державної допомоги, як правило одноразової, для відновлення житла, виплата часткової компенсації від вартості будівництва або купівлі житла.

Таким чином, соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами під час дії воєнного стану, як правило, базується на середовищному підході, а також передбачає створення захищеного простору для цього контингенту громадян. Вона здійснюється шляхом формування та реалізації соціальних програм діяльності, формуванням ціннісних орієнтацій, позитивного сприйняття змін, генерування соціальних ініціатив, сприяння ідентифікації з соціальним простором.

Використання та запровадження передового досвіду іноземних країн сприятиме максимально швидкому вирішенню нагальних проблем внутрішньо переміщених осіб, що виникають як наслідок саме раптового переїзду, зміни місця проживання, наданні допомоги потерпілим громадянам, впровадження політики самозбереження відповідної території.

Висновки. На основі викладеного можемо говорити про потребу поліпшеної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи із внутрішньо переміщеними особами, вдосконалення змісту такої підготовки. Перспективами подальших досліджень можуть виступати дослідження методик та технологій підготовки соціальних працівників до роботи із сім'ями внутрішньо переміщених осіб з дітьми з особливими потребами під час дії воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Мельник Л. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами: виклики і перспективи // *Науковий журнал*. 2023. №5. С. 10-11.
2. Чуйко О. Вплив екстремальних факторів на адаптацію ВПО // *Журнал соціальних досліджень*. 2024. №4. С. 153.
3. Пристанська Г. Психосоціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб // *Психологічний вісник*. 2023. №3. С. 66.
4. Русаль Л. Соціальна допомога в умовах воєнного конфлікту // *Журнал соціальної політики*. 2023. №2. С. 49.
5. Приклади надання житла ВПО в Україні // *Вісник соціальної політики*. 2024.

*Марина Пінковська,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231, ОПП «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: **Катерина Ігнатенко**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

НОРМАТИВНО – ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДОЛАННЯ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИН

Постановка проблеми. Сімейне життя в сучасному світі – складний і динамічний процес, який часто стикається з різними викликами і труднощами. Для багатьох сімей, особливо тих, у яких є діти, ці виклики можуть стати ще складнішими та навіть перевищити їхні можливості адаптації. В умовах сучасного суспільства, яке постійно змінюється та чинить значний тиск, особливої актуальності набуває питання профілактики складних життєвих обставин у сім'ях з дітьми. Дуже багато проблем виникає у сім'ях через незнання законодавчої бази. Значну допомогу з проблемних життєвих питань можуть надавати фахівці із соціальної роботи, з метою виявлення сімей, дітей і молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах, а також громадян похилого віку, людей з інвалідністю та інших соціально незахищених категорій населення, які потребують особливої уваги, підтримки та отримання необхідних соціальних послуг.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [5] регулює організаційні та правові засади надання соціальної допомоги цій категорії населення. У законі акцентується увага на важливості системного підходу до реалізації завдань соціальної роботи, що охоплює наступні ключові аспекти:

- менеджмент у соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю – це процес управління системою соціальної роботи, який спрямований на досягнення визначених цілей шляхом ефективної організації, координації та контролю заходів. Основне завдання менеджменту – забезпечити результативну реалізацію завдань соціальної роботи та пошук найбільш оптимальних шляхів вирішення проблем.

- оцінка потреб – це процедура, що включає збір, аналіз та узагальнення інформації про стан і життєві обставини осіб або сімей, які потребують соціальної допомоги. Цей процес дає змогу визначити конкретні види та обсяги послуг,

необхідних для підтримки, а також оцінити їхній вплив на подолання складних життєвих обставин.

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю – діяльність, яку здійснюють державні органи, установи, організації, а також фахівці із соціальної роботи та волонтери. Вона спрямована на: надання соціальної підтримки сім'ям, дітям та молоді; забезпечення дотримання їхніх прав і свобод; покращення умов життя; задоволення основних потреб.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [4], до складних життєвих обставин належать ті ситуації, які суттєво порушують звичний ритм та умови життя людини, і які вона не здатна вирішити самотійно. Це може бути пов'язано з такими чинниками, як інвалідність, обмеження рухової активності через стан здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, втрата житла чи роботи, насильство, складні сімейні стосунки, малозабезпеченість, психологічні чи психічні розлади, а також наслідки стихійних лих чи катастроф.

Особливу роль у подоланні таких обставин відіграє родина, яка забезпечує гармонійний розвиток і соціалізацію дитини. Проте, на жаль, в Україні спостерігається тривожна тенденція збільшення кількості сімей, які опинилися в складних життєвих умовах, що вимагає значної уваги з боку держави та суспільства.

Сім'я, що перебуває у складних життєвих обставинах, визначається як така, що втратила свої виховні можливості через обставини, які порушують нормальну життєдіяльність одного або кількох її членів, наслідки яких сім'я не може подолати самотійно. До таких сімей належать:

- сім'ї, які стикаються з матеріальними труднощами. Зокрема, через безробіття, відсутність житла, необхідність лікування членів родини. Особливо складною є ситуація у багатодітних родинах, сім'ях одиноких матерів або батьків, у випадках втрати працездатності одного з батьків через хворобу, серед випускників інтернатних закладів та малозабезпечених родин;

- сім'ї з юридичними проблемами. Це стосується необізнаності щодо своїх прав та обов'язків, а також відсутності коштів на відновлення важливих документів (прописки, свідоцтва про народження, оформлення аліментів тощо);

- сім'ї з психологічними труднощами. Наприклад, через конфлікти, що виникають у перехідний період дорослішання дитини, складнощі у повторних шлюбах одного з батьків, відсутність належного спілкування між членами сім'ї, прояви насильства або випадки бездоглядності дітей.

Для надання допомоги таким родинам фахівці із соціальної роботи активно співпрацюють із суб'єктами соціальної роботи, серед яких: служба у справах дітей, заклади охорони здоров'я, відділи освіти (школи, дошкільні та інші навчальні заклади), управління соціального захисту населення, органи внутрішніх справ та установи виконання покарань.

Згідно із Законом України «Про соціальні послуги» (2019) та положеннями Державного стандарту, соціальна послуга профілактики надається особам і сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО). Метою цієї послуги є запобігання виникненню або поглибленню негативних соціальних і поведінкових явищ, а також їхніх наслідків [1].

Соціальна профілактика визначається як діяльність, спрямована на попередження виникнення або загострення проблем соціального характеру, особистісних труднощів, складних життєвих обставин та їхніх негативних наслідків. Ця діяльність охоплює комплекс заходів, які включають:

- прийняття відповідного законодавства, яке регулює механізми підтримки та попередження кризових ситуацій;
- впровадження правових, економічних, соціально-політичних, освітніх та культурних ініціатив для зміцнення соціального добробуту населення;
- реалізацію соціальних та медичних послуг, спрямованих на профілактику негативних явищ;
- участь різних установ і організацій, таких як заклади освіти, охорони здоров'я, соціальної роботи, культури, правоохоронні органи, неурядові організації (НДО), а також засоби масової інформації, які активно долучаються до профілактичних програм.

Завдяки профілактичній роботі можна досягти наступні цілі:

- зниження рівня поширеності проблем: зменшення частоти виникнення складних життєвих обставин, проявів проблемної поведінки або негативних соціальних явищ у суспільстві, на конкретній території чи в окремій спільноті;
- зменшення ризику виникнення проблем: профілактика формування складних життєвих обставин або проблемної поведінки серед представників певних соціальних груп;
- мінімізація шкоди: скорочення негативних наслідків, що виникають внаслідок складних життєвих обставин, проблем або проблемної поведінки;
- розвиток адаптивних здібностей: сприяння формуванню у людини навичок ефективного і безпечного подолання труднощів, а також здатності задовольняти свої потреби без завдання шкоди собі чи оточуючим;
- підтримка свідомого вибору: забезпечення людині можливості самостійно обирати найбільш доцільну та безпечну модель поведінки в умовах ризику або небезпеки [2].

Список використаних джерел:

1. Сухина Є. Робота з сім'ями, що потрапили в складні життєві обставини. 2018. 29 березня URL: <https://iqholding.com.ua/articles/robota-z-sim%E2%80%99yami-shcho-potrapili-v-skladni-zhitt%D1%94vi-obstavini> (дата доступу: 10.11.2024).

2. Петрович В., Чернета С. Соціальна робота з сім'ями: теорії, моделі, ефективні практики: монографія. Луцьк, 2021. 342 с.

3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / І. Д. Зверєвої та ін. Київ, Симферополь: Універсум, 2012. 536 с.

4. Закон України «Про соціальні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (Дата доступу: 10.11.2024).

5. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата доступу: 10.11.2024).

*Дмитро Плітін,
здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник: Наталія Олексюк,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

СТРУКТУРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інформаційна безпека особистості є актуальною науковою проблемою, що має теоретичне і практичне значення. Інформаційна безпека безпосередньо пов'язана з національною безпекою держави та сталим розвитком суспільства [3, с. 17]. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнної агресії росії в Україні, оскільки в умовах війни відбувається не лише збройне, а й інформаційно-психологічне протистояння й інформаційна протидія, спрямовані на поширення ідеологічних і світоглядних позицій, розуміння минулого та сучасного, дискредитації ворогом внутрішньої й зовнішньої політики нашої держави, національних цінностей і євроатлантичних прагнень українського народу. Окрім того, актуальності проблемі додає наявність двох протилежних підходів до розуміння самої сутності інформаційної безпеки особистості: як здатності особистості зберігати свої властивості й характеристики під час впливу на кіберпростір та як характеристики стану соціальної спільноти [5, с. 11-12]. Саме тому важливим на сьогодні є вироблення єдиного підходу до розробки змісту, структури та технологій забезпечення інформаційної безпеки особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Доктриною інформаційної безпеки України

визначено, що національними інтересами держави в інформаційній сфері є життєво важливі інтереси особистості: забезпечення конституційних прав і свобод людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації; забезпечення конституційних прав людини на захист приватного життя; захищеність від руйнівних інформаційно-психологічних впливів [4, с. 51-52].

Як відомо, особистість є носієм, споживачем та ретранслятором різноманітної інформації, яка в сучасних умовах російсько-української війни, а відтак – дестабілізації функціонування свідомості й психіки особистості в результаті різносторонніх інформаційних вкидів, справляє суттєвий вплив на процеси особистої та суспільної життєдіяльності, стан національної безпеки та, врешті-решт, на міжнародний авторитет держави [1, с. 7].

Проблема інформаційної безпеки особистості знайшла відображення в нормативно-правових документах (Закони України («Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про державну таємницю», «Про захист персональних даних»), Стратегія інформаційної безпеки України, Стратегія кібербезпеки України, постанови Кабінету міністрів України та ін.), дослідженнях вітчизняних і закордонних науковців (М. Воротнюк, М. Дзюба, А. Єльніков, Я. Жарков, І. Замаруєва, О. Золотар, І. Кукан, Л. Маніна, В. Петрик, Ю. Рублик, О. Сушко, О. Шаратова). Разом із тим, високо оцінюючи наявні матеріали, слід зазначити, що в них не відображено шляхів забезпечення інформаційної безпеки особистості як об'єкта захисту як її інтегральної якості [3, с. 5; с. 7, с. 4].

На основі аналізу низки наукових досліджень можемо стверджувати, що інтереси індивіда в інформаційній сфері полягають у забезпеченні його конституційних прав на вільний доступ до інформації; її правдивості; позитивному впливу на особистість; забезпечення її фізичного, духовного та інтелектуального розвитку; конфіденційності інформації за потреби та дотримання громадянських прав в інформаційній сфері у цілому [4, с. 249; 6, с. 88; 8, с. 144]. Таким чином, головними елементами інформаційної безпеки особистості є: цілісність інформації (її актуальність і несуперечливість, захищеність від руйнування і несанкціонованої зміни), доступність інформації (можливість за визначений час отримати необхідну інформаційну послугу) та її конфіденційність (захист від несанкціонованого доступу) [2, с. 34].

Негативними наслідками порушення означених елементів вважаємо: погіршення морально-психологічного стану індивіда, створення обстановки невпевненості, виникнення сумнівів щодо власного майбутнього, майбутнього найближчого оточення та держави у цілому; послаблення мотивації та зусиль щодо налагодження нормальної життєдіяльності; невірне сприйняття дійсних планів, намірів оточення, наявних загроз; руйнування взаємовідносин у сім'ї, колективі, групі з найрізноманітніших причин (побутових, економічних, політичних, службових, релігійних, етнічних та ін.), протиставлення позицій; погіршення ментального і фізичного здоров'я, зниження

службової активності, ухилення від виконання професійних (навчальних) завдань чи соціальних ролей; розмивання відчуття власної гідності та гордості за свою родину, громаду, державу [5, с.101-102; 8, с. 149].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Розуміння сутності та структури інформаційної безпеки особистості є необхідною передумовою для розробки державної політики із її захисту, визначення механізмів формування та основних напрямів підвищення ефективності функціонування в сучасних умовах. У перспективі вважаємо за доцільне більш детально дослідити технології забезпечення інформаційної безпеки особистості, форми і методи протистояння гібридним впливам тощо.

Список використаних джерел:

1. Богданович В. Ю., Грищук Р. В., Левченко О. В. Система критеріїв та показників оцінювання ефективності функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Хмельницький : НАДПСУ, 2017. № 4 (74). С. 6–23.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarv_vtn_2017_4_4.
2. Гапеева О. Л. Деякі питання забезпечення інформаційної безпеки в Україні. *Військово-історичний вісник. 2017. № 3. С. 31–39.*
3. Золотар О.О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика : монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 446 с. URL: <https://ippi.org.ua/informatsiina-bezpeka-lyudiniteoriya-i-praktika>
4. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с. URL: <https://sociology.knu.ua/uk/library/ekonomichna-enciklopediya-u-troh-tomah-t1-redkol-svmocherniy-vidpred-ta>
5. Левченко О. В. Система забезпечення інформаційної безпеки держави у военній сфері: основи побудови та функціонування : монографія. Житомир : Видавець ПП «Євро-Волинь», 2021. 172 с. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/inform-bezpeka.pdf>
6. Певцов Г. В. Інформаційно-психологічні операції: планування, протидія, технології : монографія / Г. В. Певцов, С. В. Залкін, С. О. Сідченко, К. І. Хударковський. Харків : ДІСА ПЛЮС, 2020. 252 с. URL: <https://hups.mil.gov.ua/assets/uploads/library/nahodzhennya/lypen-veresen-2020/pdf/11.pdf>
7. Присяжнюк М. М. Інформаційна безпека особистості, суспільства, держави : підручник /М . М. Присяжнюк, Я. М. Жарков, М. І. Онищук [та ін.] Київ : Вид.-поліграф, центр «Київський університет», 2008. 274 с. URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/57731/1/Інформаційна%20безпека_курс%20лекцій_2022.pdf

8. Фурашев В. М. Інформаційна безпека: індикатори. Інформація і право. 2013. № 1 (7). С. 143–150. URL: <https://www.ippi.org.ua/furashev-vm-informatsiina-bezpeka-indikatoru>

*Ігор Погоржельський,
здобувач освіти третього
(освітньо-наукового) рівня «Доктор філософії» (PhD)
кафедри соціальної освіти та соціальної роботи,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

Науковий керівник: **Марина Соляник,**
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної освіти та соціальної роботи,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ НА ФЕНОМЕН ЖИТТЄСТІЙКОСТІ

Постановка проблеми. У соціології становлять інтерес напрями, які розглядають людські ресурси подолання нових викликів часу. Для того, щоб призвичаїтись та адаптуватися до важких життєвих умов чи негативних ситуацій та вдало реалізовувати свої плани, людині потрібно працювати над виробленням умінь вирішувати проблеми. Сукупність таких навичок і досвіду дозволить ефективно самореалізовуватись, глибино зростати, адекватно сприймати сучасні умови життя, зберігати плідну діяльність та приймати повсякденні рішення тощо. Ключову роль у протистоянні труднощам відіграє життєстійкість особистості. Життєстійкість характеризується зрілістю індивіда, здібністю особистості витримувати гострий або хронічний стрес, зберігати внутрішню збалансованість, залишаючись активною.

Постановка проблеми. Проблема поведінки людини у складних життєвих ситуаціях завжди актуальна, але зараз – особливо через війною, інформаційну насиченість, високий життєвий ритм. Виникає нове суспільство, яке пред'являє до людини нові вимоги. Все це обумовлює необхідність вивчення феномену життєстійкості, яке запропонував американський психолог S. Maddi [3]. Слід зазначити, що життєстійкість сприймається як особистісний потенціал людини, як зв'язок між стресовими ситуаціями та адаптацією до складних обставин. Відповідно до такого підходу, життєстійкість є однією із конститутивних ознак персонального потенціалу людини до розвинених способів саморегуляції, основою особистісних рис. По суті, життєстійкість з'являється як поведінковий шаблон, як стратегія екстрених дій при катастрофічних випадках.

Так, у вдалому протистоянні індивіда стресові основну роль грає життєстійкість особистості. Життєстійкість – одна із форм індивідуальної спроможності людини до зрілих форм саморегуляції, фундамент її особистісних рис. Поняття «відвага бути»,

життєстійкість розглядається і як ідея «екзистенційної мужності» [1, с. 233]. Вивчення життєстійкості є одним з напрямків соціально-психологічних досліджень. Людина змушена жити в суспільстві, тому повинна справлятися з тими вимогами, які висуває соціум, і які сприймаються індивідом як виклик або вимоги до людини. Аналізуючи роботи американських психологів S. Kobasa та S. Maddi, які вперше використали поняття «життєстійкість», можемо констатувати, що цей феномен складається з трьох компонентів: залучення, контроль та прийняття ризику [3]. Слід зазначити, що люди з високою життєстійкістю намагаються впливати на результати життєвих подій, беруть активну участь у них і, незважаючи на їх позитивність чи негативність, намагаються дізнатися щось нове. З іншого боку, низький рівень життєстійкості вказує на те, що люди уникатимуть складних життєвих ситуацій та сприймати їх як більш загрозливі. Передбачається, що життєстійкість виступає як захисний фактор при стресі переважно за допомогою критичної оцінки та гнучкої поведінки. Люди з високою життєстійкістю підходять до життя активно та усвідомлюють, що можуть успішно впоратися з будь-якими завданнями, розглядати їх як змістовні та корисні, що призводить до менш стресового досвіду [2, с. 106]. Оскільки поняття життєстійкості за S. Maddi включає психологічний і діяльні компоненти, то вважаємо за доцільне розглянути цей феномен ширше. Тобто ми вважаємо, що на формування життєстійкості особистості впливають такі особистісні параметри як: цілі, цінності, смисли, самовираження, автономія, мотивація, самореалізації. Отже, життєстійкість виникає як стратегія про сприйняття та перетворення стресових обставин та потенційних катастроф на можливості зростання. Такий вплив вище перерахованих параметрів, що впливають на формування життєстійкості є системою позитивних властивостей індивіда, які розуміються як особистісний потенціал, що сприяє якісній адаптації до навколишнього світу у своєму прагненні до психологічного комфорту, а також виконує захисну функцію. Таким чином, життєстійкість виявляється як особливе ставлення людини до себе, до навколишнього світу, формує взаємодію внутрішнього та зовнішнього, дає сили для самореалізації; дає можливість відчувати себе цілісним і досить цінним, щоб повністю включитися в рішення життєвих завдань, не зважаючи на наявність стресогенних факторів. Як цілісна система гармонізації індивіда, життєстійкість виступає як необхідний ресурс, який сприяє підвищенню психо-фізичного здоров'я, адаптації у стресових ситуаціях, самореалізації. Ми розглядаємо життєстійкість як адаптаційний механізм, який дозволяє моделювати життєві цілі та бачити майбутні перспективи. Особистісні якості грають важливу роль у розвитку феномена життєстійкості (оптимізм, самодисципліна, гнучкість тощо). Адаптивність та впевненість у своїх силах, здатність до саморефлексії важливі для зміцнення життєстійкості.

Список використаних джерел:

1. Бондарева Т. С. Життєстійкість особистості в контексті способів долаття складних життєвих ситуацій. Актуальні проблеми психології. Т. III : Консультативна психологія і психотерапія. 2018. Вип. 14. С. 233–254.

2. Khoshaba D., Maddi S. Early Antecedents of Hardiness. Consulting Psychology Journal, Spring. 1999. Vol. 51. (2). P. 106–117.

3. Maddi S. Hardiness: The courage to grow from stresses. The journal of Positive Psychology. 2006. Т. 1. P. 160–168.

Ольга Процик,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: Ольга Сорока,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З НЕПОВНИМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Війна в Україні спричинила значні соціальні проблеми, які негативно впливають на всі верстви населення, в тому числі й на неповні сім'ї. В Україні близько трьох мільйонів дітей живуть у неповних сім'ях, ці сім'ї зіштовхуються з безліччю проблем, таких як втрата годувальника, втрата житла, евакуація, безробіття, соціальна ізоляція, психологічні травми та інші. У таких умовах соціальна робота з неповними сім'ями набуває особливої актуальності [7]. Більшість неповних сімей постійно знаходяться у кризових ситуаціях, що змушує сім'ю перебувати у стані стресу, що негативно впливає на психоемоційний та фізичний стан дітей та їх батьків, а також на їхню соціальну адаптацію [1]. Неповні сім'ї можна визначати як «динамічну групу людей, що складається із одного з батьків та однієї чи кількох неповнолітніх дітей, які разом проживають, або поєднані родинними стосунками кровної спорідненості, спільністю формування й задоволення соціально-економічних і біологічних потреб, взаємною моральною відповідальністю» [2, с.7].

Виклад основного матеріалу. Соціальна робота з неповними сім'ями в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності та складності, адже війна не лише створює додаткові виклики для таких родин, а й посилює існуючі проблеми та породжує нові [1]. Практичними аспектами роботи соціального працівника з

неповними сім'ями в умовах воєнного стану є наступне: оцінка потреб та ризиків, надання матеріальної допомоги, психологічна допомога, соціальна адаптація та захист прав дітей [1].

Перший практичний аспект роботи соціального працівника з неповними сім'ями в умовах воєнного стану, а саме оцінка потреб та ризиків полягає у зборі, обробці, систематизації, аналізі, узагальненні та порівнянні даних розвитку дитини, батьківського потенціалу щодо задоволення її потреб, стану соціального середовища сім'ї з певними стандартами з метою визначення оптимальної стратегії втручання та необхідних послуг дитині та сім'ї для подолання складних життєвих обставин. Також це дії, спрямовані на виявлення дітей, які можуть бути нараженими на небезпеку через деякий час у разі невтручання соціальних працівників [5]. Наступним практичним аспектом є надання матеріальної допомоги неповним сім'ям. В умовах воєнного стану неповні сім'ї стикаються з такими проблемами в фінансовій сфері, як: втрата заробітку – чимало людей втрачають роботу, або ж зазнають зменшення доходів через війну; збільшення витрат – ціни на продукти харчування, паливо та інші товари першої необхідності зростають, а це в свою чергу додатково ускладнює фінансове становище сімей; переселення – багато сімей змушені залишити свої домівки і починати життя заново [7]. Саме тому так важливо надавати неповним сім'ям в умовах воєнного стану фінансову підтримку, яка включає в себе: допомогу з оплатою житла, комунальних послуг, допомогу з пошуку тимчасового або постійного житла, наданні необхідних речей (одяг, продукти харчування, засоби гігієни) [7]. Ще одним практичним аспектом роботи соціального працівника з неповними сім'ями є надання психологічної підтримки. При цьому слід враховувати складові психологічної підтримки, якими є: індивідуальне та групове консультування (полягає у наданні психологічної допомоги дітям та батькам для подолання стресу, травм та емоційних труднощів); тренінги та семінари (проведення заходів для розвитку навичок копінгу – психологічна стратегія та спосіб подолання людиною стресової ситуації [3], батьківських навичок та емоційної регуляції); залучення фахівців інших напрямів (співпраця з психологами, психіатрами та іншими спеціалістами для надання більш спеціалізованої допомоги) [6].

Вагомим є те, що психологічна підтримка неповних сімей в умовах воєнного стану є невід'ємною частиною комплексної допомоги. Вона допомагає людям впоратися з наслідками травматичних подій, відновити емоційну рівновагу та побудувати нове життя [6]. Важливо зазначити, що соціальна адаптація, як один з практичних аспектів роботи соціального працівника з неповними сім'ями в умовах воєнного стану, є складним і тривалим процесом, який вимагає значних зусиль від усіх учасників. Соціальні працівники відіграють ключову роль у забезпеченні підтримки та захисту таких сімей. До завдань, які виконує соціальний працівник належать: оцінка потреб, розробка індивідуальних планів допомоги, надання соціальних послуг, захист прав дітей та співпраця з іншими професіоналами. Разом з тим соціальна адаптація є

одним з найважливіших аспектів роботи соціального працівника з неповними сім'ями, адже від цього залежить, чи зможе ця сім'я на максимально можливому рівні виконувати свої завдання та долати труднощі, що виникають [4].

Зазначимо, що захист прав дітей в неповних сім'ях в умовах воєнного стану є не менш важливим практичним аспектом роботи соціального працівника. Діти, які виховуються в неповних сім'ях, часто зіштовхуються з більшими соціальними, психологічними та економічними ризиками порівняно зі своїми ровесниками з повних сімей. Саме тому важливо, аби соціальні працівники робили все необхідне для захисту прав дітей з неповних сімей. Для цього соціальний працівник повинен регулярно відвідувати сім'ї для оцінки добробуту сімей, та виявляти чи є ризики для дитини; вживати необхідні заходи для забезпечення безпеки дітей; в разі виявлення порушення прав дитина залучати правоохоронців. Захист прав дітей з неповних сімей забезпечує добробут дитини, попереджає негативні наслідки, а також створює умови для повноцінного розвитку особистості [8].

Висновки. Воєнний стан створює безпрецедентні виклики для всіх верств населення, особливо для вразливих груп, таких як неповні сім'ї. Соціальні працівники, які працюють з такими сім'ями в цей період, зіштовхуються з низкою специфічних проблем та вимушені адаптувати свої методи роботи до нових реалій. Соціальні працівники відіграють ключову роль у забезпеченні підтримки та захисту таких сімей. Вони повинні мати глибоке розуміння психологічних та емоційних потреб цих людей, а також володіти навичками конфліктної та кризової роботи, та повинні враховувати такі практичні аспекти соціальної роботи як ефективна комунікація та співпраця з іншими фахівцями є важливими аспектами успішної допомоги неповним сім'ям в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Здійснення соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. URL: http://ocss.mk.ua/files/---2016_.pdf (дата звернення: 26.09.2024).
2. Ковальчук Л. Вплив структурної неповноти сім'ї на розвиток і поведінку особи / Л. Ковальчук, В. Костів, О. Максимович. Родинні взаємини і проблеми виховання дітей. Івано-Франківськ, 1995. с.7.
3. Копінг. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Копінг> (дата звернення: 27.09.2024).
4. Особливості індивідуальної та групової соціальної роботи. Головна | Elib LNTU. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/ЕНП_ІТСП%202/page26.html (дата звернення: 25.10.2024).

5. Педагогічний аспект соціальної роботи з неповною сім'єю - МДПУ репозиторій. *МДПУ репозиторій вітає вас! - МДПУ репозиторій.* URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/9591/> (дата звернення: 27.09.2024).

6. Перша психологічна допомога при гострих стресових ситуаціях. *KhNUAIR : Репозитарій ХНУВС : Головна.* URL: <https://dspace.univd.edu.ua/bitstreams/7e08ad95-1248-47df-a59501cc24c7afaf/download> (дата звернення: 29.09.2024).

7. Українська сім'я в умовах війни. *Demography and social economy.* URL: <https://ojs.dse.org.ua/index.php/dse/article/download/139/110/1574> (дата звернення: 28.09.2024).

8. Як захистити права дитини в умовах воєнного стану - Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія.* URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-prava-ditini-v-umovah-voennogo-stanu.html> (дата звернення: 29.09.2024).

*Ірина Ремез,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник: Галина Лещук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

МЕХАНІЗМИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Постановка проблеми. Проблема бідності в Україні набула особливої актуальності у контексті сучасних соціально-економічних змін. В умовах глобалізації та економічних криз бідність стала однією з найбільш болючих соціальних проблем, яка негативно впливає на якість життя значної частини населення. За даними останніх досліджень, рівень бідності в Україні досяг критичних меж: близько 78% населення живе за межею бідності, що є значно вищим, ніж у більшості країн Європи. Наслідки бідності проявляються у погіршенні здоров'я населення, зростанні смертності, соціальному виключенні, а також у загостренні політичних і соціальних конфліктів. Це створює потребу у вдосконаленні механізмів подолання бідності, оскільки існуючі підходи не завжди ефективні для сучасних умов [2; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці Л. Дроздова, О. Кириленко, А. Красун, Н. Холод, А. Юхимчук, О. Ярош, активно досліджують проблему бідності

в Україні. Вони вказують на багатогранність цього явища, що охоплює економічні, соціальні, психологічні та політичні аспекти. Зокрема, вітчизняні дослідження акцентують увагу на нерівномірному розподілі доходів, відсутності середнього класу та високому рівні безробіття як основних чинниках, що сприяють зростанню бідності. Міжнародні організації, такі як ООН і Світовий Банк, також вносять свій вклад у розробку стратегій боротьби з бідністю, підкреслюючи важливість соціального захисту та доступу до базових послуг. Експерти відзначають, що бідність у сучасному розумінні охоплює не лише матеріальні аспекти, але й доступ до освіти, медичного обслуговування, культурних і соціальних ресурсів. За даними ООН, основними проявами бідності є коротка тривалість життя, низька професійно-освітня підготовка, відсутність економічної бази для нормального життя (чистої питної води, медичних послуг, якісного харчування) та усунення від суспільного життя. Це вказує на те, що проблема бідності є багатогранною і потребує системного підходу до її вирішення [2].

Виклад основного матеріалу. Вагомими механізмами, які можуть бути використані для подолання бідності в Україні, є:

- *економічні механізми*, які включають забезпечення стабільного економічного зростання, створення нових робочих місць, розвиток малого та середнього бізнесу, а також залучення інвестицій, при цьому економічна політика повинна бути спрямована на підвищення продуктивності праці, що допоможе забезпечити зростання реальних доходів населення. Наприклад, необхідно реалізувати програми, що сприяють розвитку інновацій та підвищенню ефективності підприємств [3],

- *соціальні програми*, які важливо реалізувати програми соціальної допомоги, що охоплює не лише фінансову підтримку, а й забезпечують доступ до медичних, освітніх і соціальних послуг, адже в Україні необхідно створити систему адресної допомоги, яка забезпечувала б підтримку тим, хто її дійсно потребує, а також провести реформу соціального захисту, щоб забезпечити рівний доступ до цих послуг для всіх верств населення. Програми з підвищення кваліфікації та освіти повинні бути доступними для всіх, оскільки освіта є одним із ключових факторів, що дозволяє подолати бідність [1],

- *психологічна підтримка*, що повинна враховувати психологічні аспекти бідності, адже люди, які пережили травматичний досвід бідності, можуть потребувати психологічної підтримки для відновлення впевненості в собі та своїх можливостях, при цьому соціальні служби повинні надавати послуги психологічної допомоги, щоб допомогти людям адаптуватися до нових умов життя [1],

- *участь громад*, які відіграють важливу роль у вирішенні проблем бідності, саме активна участь громадян у розробці та реалізації програм боротьби з бідністю може суттєво покращити їхню ефективність. Громадські організації можуть

реалізовувати проекти, які сприяють соціальній інтеграції та розвитку місцевих спільнот [2],

- *правове регулювання*, що регулює соціальний захист населення, це передбачає розробку ефективних механізмів контролю за цільовим використанням коштів, призначених для соціального захисту, та створення єдиного реєстру громадян, які мають право на соціальну підтримку. Прогресивна шкала оподаткування доходів фізичних осіб може також стати важливим інструментом у боротьбі з бідністю [3],

- *освіта та розвиток людського капіталу*, адже це ключові фактори для подолання бідності, тому що, освітня система повинна бути орієнтована на підготовку фахівців, які відповідають вимогам сучасного ринку праці. Важливими є програми професійної перепідготовки для дорослих, а також молоді, яка опинилася у скрутних умовах. Розвиток людського капіталу сприятиме підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці та поліпшенню умов життя для населення [5].

- *цифровізація та доступ до інформаційних технологій*, так як у сучасному світі цифрові технології відіграють важливу роль у подоланні бідності, а тому в Україні необхідно запровадити програми навчання цифрової грамотності, особливо для вразливих груп населення, що дозволить підвищити їхні можливості для працевлаштування та розвитку підприємництва. Важливим є також забезпечення доступу до Інтернету в регіонах з низькими доходами, що може відкрити нові можливості для навчання, роботи та інтеграції в суспільство [4]. Важливо що, необхідно звернути увагу на рівень заробітної плати в Україні, адже високий рівень бідності часто пов'язаний із низьким рівнем доходів, що не забезпечує навіть базових потреб. Підвищення мінімальної заробітної плати та пенсій може суттєво поліпшити ситуацію. Також важливо забезпечити, щоб соціальні допомоги не лише підтримували населення, але й стимулювали до активного пошуку роботи та підвищення кваліфікації [2; 5].

Висновки. Подолання бідності в Україні є складним завданням, що потребує інтегрованого підходу та дотримання таких: економічні механізми, соціальні програми, психологічна підтримка, участь громад, правове регулювання, освіта та розвиток людського капіталу, цифровізація та доступ до інформаційних технологій, які охоплюють економічні, соціальні, освітні та психологічні аспекти, можуть суттєво зменшити рівень бідності та покращити якість життя населення. Важливо, щоб ці рішення були адаптовані до специфіки українського суспільства і враховували потреби різних соціальних груп. Першочерговою метою має стати забезпечення гідного рівня життя для всіх громадян, оскільки тільки в цьому випадку можна забезпечити стабільний розвиток країни.

Список використаних джерел:

1. Клевчik Л. Л. Шляхи подолання проблеми бідності в сучасних глобалізаційних умовах. Цифровий архів Національного університету «Острозька

академія» вітає вас! - Цифровий архів Острозької академії.

URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/7598/1/4.pdf> (дата звернення: 29.09.2024).

2. Красун А., Турчин Я. Бідність в Україні та шляхи її подолання. URL: [http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25653/16-](http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25653/16-Krasun.pdf?sequence=1)

Krasun.pdf?sequence=1 (дата звернення: 29.09.2024).

3. Махмудов Х. З., Бурлака О. Проблеми бідності населення України та шляхи їх розв'язання. Wayback Machine.

URL: https://web.archive.org/web/20190430223114id_/http://dse.org.ua/arhcive/15/14.pdf (дата звернення: 29.09.2024).

4. Хомяк М. Я. Бідність в Україні: сучасні виміри. *Грані*. 2014. № 3 (107), берез. С. 145–150 (дата звернення: 05.10.2024).

5. Мельниченко О. А. Бідність в Україні: сутність проблеми та шляхи її розв'язання. *Демографія та соціальна економіка*. 2012. № 2 (18). С. 124–131 (дата звернення: 05.10.2024).

Оксана Роздайбіда,

*здобувачка другого рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: Наталія Олексюк,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
Університет імені Володимира Гнатюка*

РОБОТА ВІДДІЛУ У СПРАВАХ ДІТЕЙ З ДІТЬМИ

СОЦІАЛЬНО ВРАЗЛИВИХ ГРУП ЯК ВАЖЛИВА СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціальна політика України спрямована на допомогу, забезпечення, підтримку, захист та обслуговування різних соціальних і демографічних груп населення. У першу чергу це стосується соціально вразливих сімей – тих, які мають високий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих внутрішніх та/або зовнішніх чинників [1; 4, с. 5]. Ефективні соціальні допомога, забезпечення, підтримка, захист та обслуговування – це не лише гарантовані державою соціальні виплати вразливим сім'ям, а насамперед розвинена система соціальних послуг, які надаються з урахуванням особливостей і потреб різних категорій вразливих сімей та орієнтується на покращення якості їх життя [2; 10, с. 12]. Окрім того, входження України до Європейського Союзу також

передбачає упровадження європейських стандартів і підходів до надання соціальних послуг вразливим сім'ям та забезпечення прав дітей у них [5, с. 77].

Маємо враховувати, що, відповідно до міжнародного досвіду соціальної роботи, першочерговим завданням фахівців із соціальної роботи є створення оптимальних умов для збереження сім'ї для дитини, оскільки повноцінний розвиток дитини можливий лише в сім'ї, так як саме батьки можуть створювати сприятливі для нього сімейні атмосфери та середовище [9, с. 69]. Саме тому такого важливого значення сьогодні набуває соціальна робота з дітьми вразливих категорій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вразливі групи населення – це особи/сім'ї, що різкіше, ніж інші реагують на негативні впливи політичних, соціальних, екологічних факторів вразливості та ризикують потрапити в складні життєві обставини, або уже перебувають у них [3; 4, с. 2].

До факторів вразливості відносимо: функціональні обмеження індивіда та його особливі потреби; стан здоров'я; негативний вплив на фізичний стан чи організацію життєдіяльності особи складних природних умов; вік (дитячий, літній); освіта і професія, якщо вони не відповідають соціальним умовам; відсутність соціальної підтримки; соціальна виключність; порушення прав індивіда; досвід потрапляння у катастрофу чи трагедію [2; 8, с. 173].

На основі аналізу низки наукових досліджень, усіх дітей вразливих категорій осіб, ми можемо об'єднати у три групи:

➤ діти осіб, які мають незначні ресурси для життєдіяльності та соціальної конкурентоспроможності, проте не є в стані соціальної дезадаптації (молодих батьків; діти з багатодітних і неповних сімей; діти осіб з третьою групою інвалідності; діти вимушено переміщених осіб);

➤ діти осіб, дезадаптованих внаслідок перебування у складних життєвих обставинах, але які все ж не втратили можливості відновлення здатності до самостійної життєдіяльності за певних умов (діти осіб зі складними функціональними обмеженнями чи тих, хто зазнали важких травм; діти осіб, які скоїли чи стали жертвою злочину; діти постраждалих від експлуатації, насилля, торгівлі людьми осіб; діти осіб, постраждалих від природних, соціальних й техногенних катастроф; діти безпритульних та бездомних осіб; діти, які залишилися без опіки дорослих);

➤ діти осіб з тимчасовою або незворотньою втратою можливостей для самостійної життєдіяльності, які потребують постійної сторонньої допомоги у задоволенні власних потреб (осіб, що мають важкі захворювання; діти людей з функціональними обмеженнями, які потребують сторонньої допомоги) [6, с. 120; 8, с. 173].

Зростання дітей у вразливих сім'ях супроводжується низкою проблем: медичних (мають хронічні захворювання; мають проблеми з органами слуху, зору, мови; часто та

довго хворіють; перебувають на обліку у психоневролога; перенесли складні медичні операції; перенесли стреси); навчально-педагогічні (мають стійку неуспішність; пропускають заняття без поважних причин); поведінкові (мають стійкі порушення поведінки; часто конфліктують з однолітками, вчителями, батьками; мають підвищену тривожність; вживають психоактивні речовини) [5, с. 78; 7, с. 65].

Органом виконавчої влади, покликаним реалізовувати соціальну політику в сфері захисту прав дітей вразливих категорій, соціальну підтримку вразливих сімей з дітьми, розвиток сімейних форм виховання й усиновлення є відділ у справах дітей [3].

Основними принципами, на яких ґрунтується робота цього відділу з дітьми соціально вразливих груп є: дії в інтересах дітей означеної категорії; сімейно орієнтований підхід; спільна участь у заходах дітей та їх батьків; комплексність, взаємодія та інтеграція усіх суб'єктів соціальної роботи у процесі вирішення проблем дітей [1; 4, с. 9].

Алгоритм діяльності фахівця із соціальної роботи з дітьми вразливих груп передбачає: виявлення дітей означеної категорії; збір відомостей про їх взаємостосунки з оточенням, обстеження умов проживання; поглиблена діагностика дітей за критеріями інтелектуального та особистісного розвитку; оформлення індивідуальних карток дітей та розробка індивідуальних програм їх супроводу; реалізація корекційно-розвивальної роботи.

Основою цієї роботи є розвиток у дитини адекватного розуміння своїх можливостей, віра в особистісне зростання, задоволення базових потреб у підтримці, самоповазі й любові [3; 9, с. 70].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Аналіз практики свідчить, що в межах територіальних громад відділи у справах дітей здійснюють роботу з дітьми різних вразливих категорій насамперед з формування соціального середовища дитини (сім'ї, однолітків, групи, класу), проводять роботу щодо включення дитини у ті види діяльності, які б сприяли її самореалізації (гуртки, спортивні секції, туристичні походи тощо) та підключають медичну та юридичну допомогу.

У перспективі вважаємо за доцільне більш детально дослідити закордонний досвід роботи органів влади з дітьми вразливих категорій.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, затв. наказом Міністерства соціальної політики України 31.03.2016 № 318.
2. Державний стандарт соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, затв. наказом Міністерства соціальної політики України 11.08.2017 № 1307.

3. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 №2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2671-19>
4. Караман О. Л. (2019). Вразливі категорії населення як об'єкт соціальної роботи в громаді / О. Л. Караман, Я. І. Юрків // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*. № 6 (329), жовтень. Ч. 1. С. 5–15. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2019_6\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2019_6(1)_3).
5. Олексюк Н. С. (2014). Роль соціальної взаємодії школи та сім'ї у процесі соціалізації дитини. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. № 1. С. 75–80. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2014_1_15.
6. Олексюк Н.С. (2014). Соціалізація дітей з особливими потребами у сім'ях та побудова внутрісімейних стосунків. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Педагогіка*. С. 119–125.
7. Олексюк Н.С. (2019). Соціальна підтримка батьків дітей з особливими потребами як актуальна проблема. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»: зб.наук.пр. Том 2. Випуск 2 (10)*. Мукачево: Вид-во МДУ. С. 63–66. URL: <http://library.tnpu.edu.ua/index.php/naukometriia/naukovtsi-tnpu/317-alfavitnyi-filtr/o/3301-oleksiuk-nataliia-stepanivna>
8. Олійник, Г. (2020). Особливості соціалізації дітей з особливими потребами у сучасному українському суспільстві. *Social Work and Education*. Vol. 7, No. 2. Ternopil-Aberdeen, 2020. pp. 178–185. URL: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.20.2.3>
9. Сопко Р.І. (2014). Типологія потреб клієнтів соціальної роботи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. Вип. 31. С.172–174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_31_64
10. Слосанська Г. (2017). Категорії клієнтів фахівця із соціальної роботи в об'єднаній територіальній громаді. *Молодь і ринок*. № 2. С. 68–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2017_2_16.

Володимир Савка,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Правове регулювання соціального захисту учасників бойових дій полягає у встановленні та реалізації правових норм, які гарантують соціальну підтримку та захист військовослужбовців, що брали участь у бойових діях та членів їхніх сімей. Це включає забезпечення пільг, допомог, пенсійного

забезпечення, соціального страхування, охорони здоров'я, а також житлового, матеріального та медичного забезпечення.

Законодавство України передбачає систему соціальних гарантій, які закріплені в нормативно-правових актах, законах і кодексах, що забезпечують правове підґрунтя для соціального захисту та підтримки учасників бойових дій.

Загальна мета правового регулювання полягає в тому, щоб забезпечити необхідні соціальні стандарти, створити умови для реабілітації, інтеграції в суспільство, а також підтримати гідний рівень життя осіб що брали участь у бойових діях та членів їхніх родин.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правові основи соціального захисту учасників бойових дій в Україні забезпечують реалізацію правових гарантій та соціальну підтримку військовослужбовцям, ветеранам та іншим особам, які брали участь у військових конфліктах.

Нормативно-правові основи соціального захисту учасників бойових дій включають законодавчі акти, постанови уряду, закони та кодекси, укази президента та міжнародні документи. При цьому основні положення, що регулюють соціальний захист учасників бойових дій, можна виділити в кілька основних блоків:

- Конституція України, зокрема стаття 46 гарантує право громадян на соціальний захист, включаючи право на забезпечення у випадках повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника та інших передбачених законом випадках, що є загальною нормою, на основі якої гуртуються всі закони про соціальний захист;

- Закони України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів органів внутрішніх справ та їх соціальний захист» є основоположними у сфері правового регулювання соціального захисту учасників бойових дій, так як визначає категорії осіб, які мають право на пільги, та гарантує: матеріальну допомогу; медичне обслуговування; забезпечення житлом; пільги на оплату комунальних послуг; соціальну реабілітацію та підтримку;

- Закон України «Про соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей», передбачає соціальний захист військовослужбовців, які зазнали поранень або втратили працездатність під час бойових дій, а також надання допомоги їхнім родинам;

- Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» – передбачає соціальні виплати у випадку нещасних випадків, хвороб або втрати працездатності;

- Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» – встановлює мінімальні соціальні стандарти у сфері соціальної допомоги та послуг.

- Кодекс законів про працю України – визначає трудові гарантії, включаючи збереження робочих місць та спеціальні умови праці для учасників бойових дій;

- Податковий кодекс України – надає пільги з оподаткування для учасників бойових дій та їхніх сімей.
- постанова Кабінету Міністрів України №280 від 2014 року уточнює окремі процедури надання статусу учасника бойових дій для тих, хто брав участь у військових операціях на Донбасі, включаючи добровольчі формування; постанови щодо соціальної адаптації та професійної реабілітації встановлюють порядок соціальної адаптації, навчання, перекваліфікації учасників бойових дій, а також порядок надання їм соціальних пільг;
- Укази Президента України, що стосуються додаткових соціальних гарантій для учасників бойових дій, наприклад, програми реабілітації, лікування або забезпечення житлом ветеранів;
- міжнародні акти Женевської конвенції, захищають права учасників збройних конфліктів, включаючи військовополонених і поранених;
- резолюції ООН та інші міжнародні угоди, визначають принципи захисту прав військовослужбовців, особливо в умовах міжнародних конфліктів;
- територіальні програми соціального захисту, на регіональному рівні діють як програми підтримки учасників бойових дій, які можуть передбачати додаткові пільги та допомогу в адаптації до цивільного життя;
- пенсійне забезпечення, зокрема ЗУ «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби», надає можливість реалізації права на підвищені пенсії за вислугу років, а також на додаткові виплати у випадку інвалідності, спричиненої участю в бойових діях [1; 2; 3; 4].

Разом з тим, необхідно зазначити, що положення щодо соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей конкретизуються у таких законодавчих актах України, зокрема: «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», Основами законодавства України про охорону здоров'я, Кодексом законів про працю України, Податковим, Житловим і Земельним кодексами України. У цих нормативних актах встановлюються загальні принципи соціального захисту військовослужбовців та їхніх родин, включаючи гарантії щодо робочого часу, заробітної плати, грошового і матеріального забезпечення, медичних і санаторних послуг, житлових умов, пільг і допомог, а також пенсійного забезпечення [1; 2; 3; 4].

Ці закони забезпечують комплексну правову базу для соціального захисту учасників бойових дій, а в свою чергу Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників АТО відповідає за координацію заходів щодо соціального захисту ветеранів, надає консультації та підтримку, а також розробляє нові нормативні акти в цій сфері.

Висновки. Нормативно-правова база України спрямована на всебічний захист прав та інтересів учасників бойових дій, забезпечуючи їм необхідну соціальну підтримку, відновлення здоров'я та соціальну адаптацію після повернення до цивільного життя. Однак, через активні бойові дії, ці норми постійно доповнюються та вдосконалюються, щоб відповідати актуальним потребам учасників конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Аналіз системи соціального захисту ветеранів та військовослужбовців. URL: <https://legal100.org.ua/wpcontent/uploads/2022/08/2022-Bilakniga.pdf>. (дата звернення: 28.09.2024).

2. Законом України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 19.10.2024).

3. Урядовий портал органів виконавчої влади. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zapustyv-stratehichnyi-proekt-perekhodu-vid-viiskovoi-sluzhby-do-tsyvilnoho-zhyttia>. (дата звернення: 25.10.2024).

4. Обґрунтування програми підвищення кваліфікації «Соціальна робота з військовослужбовцями та військово-соціальна робота» в контексті цілей сталого розвитку. Ірина Трубавіна, Михайло Медвідь, Анджей М. Цвер, Людмила Петришин та Галина Мешко. Second International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters. E3S Web of Conferences, Volume 280. 2021. URL: https://www.e3s-conferences.org/component/solr/?task=results#!sort=relevance&rows=10&f=display_authors%3A%20Ludmyla%20Petryshyn (дата звернення: 28.09.2024).

Ольга Сорока,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Софія Підлужна,

*здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

АДИКТИВНА ПОВЕДІНКА МОЛОДІ

ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ментальне та фізичне здоров'я молоді є точним барометром соціально-економічного розвитку країни. Одними з

суттєвих чинників, що ускладнюють реалізацію соціальної політики в Україні, є підвищена інформатизація суспільства, надмірна відкритість доступу населення всіх вікових категорій до розважальної інфраструктури, зниження рівня цензури, зміна ціннісних орієнтацій і, як наслідок, зміна поглядів молодого покоління на традиційні цінності (сім'ю, освіту, кохання, дружбу). Результати досліджень [6] констатують, що молоде покоління дедалі більше націлене на матеріальну складову успіху. Так відбувається в Англії, США, Швеції та інших країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Цінність молодості в сучасному світі зростає у зв'язку з тим, що саме в цьому віці людина легко набуває основних знань, умінь і навичок. Це вік концентрації інтелектуальних і фізичних сил, які потребують реалізації. Межі молодіжної групи розмиті. Вони залежать від ступеня зрілості індивіда, ступеня вираженості суспільних трансформацій, тому виділити за віком молодіжну групу можна лише в демографічному сенсі.

Одні дослідники відносять до цієї групи вік від 11 до 25 років, інші – від 14 до 28 (30). Однак, найчастіше до цієї категорії відносять молодих людей від 14 до 30 років. Відповідно до ЗУ «Про основні засади молодіжної політики», «молодь – молоді особи – особи віком від 14 до 35 років, які є громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах» [3].

Слід зазначити, що основні соціальні проблеми молодого покоління пов'язані з початком самостійного життя, здобуттям освіти, початком трудової діяльності, створенням сім'ї, професійним просуванням і зростанням кар'єри. На сучасному етапі розвитку суспільства ці проблеми значно загострилися через прискорення темпів життєдіяльності, розбіжності фізіологічної зрілості, що настає раніше від визначеного природою терміну (акселерація), і соціальної зрілості, що затягується, у зв'язку зі збільшенням тривалості навчання.

Більшість молодих людей, стикнувшись із реальним життям, розчаровуються, не отримуючи одразу того, на що очікують, тим більше, що яскрава реклама, спосіб життя деяких забезпечених категорій населення, позиційований як еталон, обіцяють молодому поколінню всі блага світу, практично з нульовими витратами праці. Все це разом із посиленням криміналізації суспільства створює сприятливе підґрунтя для появи адиктивної поведінки («адикція – це нав'язливе, патологічно сильне бажання здійснювати дії, що призводять до певного психічного стану, найчастіше до розслаблення, задоволення, заспокоєння» [5]), що виявляється в молодих людей, які слабо адаптуються до зміни життєвих обставин, з низькою переносимістю психологічних труднощів.

На переконання В. Свідовської, «Адиктивна поведінка – це поведінка, що передуює виникненню залежності, може характеризуватися наявністю компульсії, тому може вважатися стадією розвитку фізичної або психологічної залежності» [4, с. 109].

Дослідники вважають, що «адиктивна поведінка – це вид залежної поведінки, яка суперечить загальноприйнятим у суспільстві нормам, має негативні соціальні, фізичні, психічні наслідки» [2, с. 91]. Можна сказати, що адиктивна поведінка – це перший щабель поведінкових відхилень.

Адиктивність створює в молоді ілюзію подолання особистісних проблем, проблем у взаєминах з однолітками й оточенням, негативно впливає на фізичний і психоемоційний стан особистості. Цей процес накладається на подолання молодим поколінням певного життєвого циклу, пошуку культурних і смислових значень у різних сферах життєдіяльності.

Динаміка зростання адиктивності молоді підтверджується офіційними статистичними даними як в окремих регіонах, так і по Україні загалом. Захоплення азартними іграми, відмова від життєво-важливих обов'язків, вживання наркотиків, алкоголю вказує на появу в молодій людини адиктивної поведінки. Виникненню подібної поведінки серед молоді можуть сприяти деякі особистісні риси: інфантилізм, сугестивність, наслідуваність, ригідність тощо. Подальше посилення в індивіда цих рис характеру може спричинити такі крайні форми девіантної поведінки, як алкоголізм, злочинність, наркоманію, проституцію, суїцидальну поведінку тощо.

Адиктивна поведінка в широкому розумінні виявляється тісно пов'язаною як із зловживанням чимось або кимось, так і з порушеннями потреби, тобто це одна з форм поведінки з відхиленнями. Наявність адиктивної поведінки вказує на порушену адаптацію до мінливих умов мікро- і макросередовища. Підліток своєю поведінкою неусвідомлено закликає до необхідності надання йому екстреної допомоги, і заходи в цих випадках потрібні профілактичні, психолого-педагогічні, виховні більшою мірою, ніж медичні.

Форми адиктивної поведінки можуть бути абсолютно різні. Це і хімічна залежність (куріння, токсикоманія, наркозалежність, алкогольна залежність), порушення харчової поведінки (переїдання, голодування, відмова від їжі), гемблінг (ігрова залежність), релігійно-деструктивна поведінка (релігійний фанатизм, залученість у секти). Для підлітків і молоді термін «адиктивна поведінка» слід вважати більш адекватним, оскільки він вказує на те, що йдеться не про хворобу, а про порушення поведінки.

Можна виокремити два шляхи, якими розвивається адиктивна поведінка. В першому випадку підлітки пробують різні психічно активні речовини: бензин, клей, потім алкогольні напої, таблетки, сигарети з марихуаною. Послідовність вживання може бути різною, експериментування триває до того моменту, поки не буде остаточно обрана речовина, якій надається перевага. В другому – спостерігається зловживання тільки однією психоактивною речовиною (бензин, алкоголь тощо). Ранній вибір якої-небудь однієї психоактивної речовини зазвичай пов'язаний із недоступністю інших.

Ступінь тяжкості адиктивної поведінки може бути різним: від практично нормальної поведінки до тяжких форм біологічної залежності, що супроводжуються вираженою соматичною і психічною патологією. У зв'язку з цим розрізняють адиктивну поведінку і просто шкідливі звички, які не досягають ступеня залежності і не становлять фатальної загрози, наприклад, переїдання або куріння.

Слід мати на увазі, що різні форми залежної поведінки мають тенденцію поєднуватися або переходити одна в одну, що доводить спільність механізмів їх функціонування. Синдроми, що належать до адиктивної поведінки, ще називають компульсивною поведінкою [1], під якою мається на увазі поведінка або дія, яку вживають для інтенсивного збудження або емоційної розрядки. При цьому її важко контролювати, а в подальшому вона спричиняє дискомфорт.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Останніми роками збільшується кількість неповнолітніх і молодих людей із порушеннями поведінки. Однією з найбільш поширених форм адиктивної поведінки є хімічна залежність. Адже саме алкоголізм, наркоманія, токсикоманія і куріння на сьогоднішній день стали невід'ємними атрибутами молодіжної субкультури. Серед підлітків і старшокласників тих, хто не вживає спиртного, у багато разів менше, ніж тих, хто його вживає, а деякі п'ють регулярно. Це стосується не тільки хлопців, але й дівчат. Сам факт вживання спиртного в підлітковому віці – вже патологія, незалежно від кількості вживаного.

Адиктивна поведінка зазвичай не передбачає медичного лікування, хоча потребує обов'язкової корекції. На наш погляд, своєчасна діагностика особливостей особистості підлітків та їхня подальша корекція можуть стати основою профілактики можливих порушень поведінки в період підліткової кризи, зокрема й схильності до адиктивної поведінки.

Список використаних джерел:

1. «Впорядкування білизни за кольором, перфекціонізм та нагромадження мотлоху» – різні відтінки obsесивно-компульсивного розладу особистості. 2020. URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/news/ocpd.htm>
2. Левченко Н., Коляда Н., Кравченко О. Адиктивна поведінка: теоретичний аспект. *Вісник Львівського університету. Humanitas*. 2023. (2). С. 88–92.
3. Про основні засади молодіжної політики: Закон України (Відомості Верховної Ради України, 2021, № 28, ст.233). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
4. Свідовська В. Адиктивна поведінка підлітків як проблема наукового дослідження. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Випуск 6. С. 108–114.
5. Солдатенко А. Формування залежностей і причини їх виникнення. URL : <https://www.pdau.edu.ua/content/formuvannya-zalezhnostey-i-prychyny-yih-vynyknennya>

6. Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; редкол.: Жданов І. О., гол. ред. коллег., Ярема О. Й. та ін. Київ : ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 100 с.

Олена Стопкевич,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія» ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Науковий керівник: **Катерина Ігнатенко,**
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

ДІЯЛЬНІСТЬ БО «НАДІЯ І ЖИТЛО ДЛЯ ДІТЕЙ» В КОНТЕКСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ СИРОТАМ ТА ДІТЯМ ПОЗБАВЛЕНИМ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Постановка проблеми. Актуальність дослідження діяльності благодійної організації «Надія і житло для дітей» у контексті надання соціальних послуг дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, зумовлена зростаючою кількістю дітей, які потребують допомоги через соціально-економічні виклики, збройний конфлікт та інші кризові ситуації в Україні.

Виклад основного матеріалу. Дослідження цієї теми дозволяє оцінити ефективність та якість наданих послуг, що є критичним для подальшого вдосконалення системи соціального захисту, а також сприяє формуванню політики, орієнтованої на покращення умов життя таких дітей та їх соціальну інтеграцію.

Серед науковців і дослідників, які вивчали недержавні організації та їх роль у соціальній сфері, можна назвати В. Полтавця, Р. Кравченко, Н. Кабаченко, О. Васильченко, К. Ігнатенко, О. Сидоренко, Т. Семигіна, І. Мигович, П. Жовніренко, А. Сіленко, Г. Тараненко, Л. Сідельнік, В. Коляденко, В. Савка та інші [1; 2].

Розглянемо специфіку надання соціальних послуг дітям сиротам та дітям позбавленим батьківського піклування НДО на прикладі БО «Надія і житло для дітей».

Місія організації – бути каталізатором викорінення інституційного догляду дітей. Ціль організації – суспільство, в якому діти більше не страждають від інституційного догляду.

Напрями діяльності благодійної організації «Надія і житло для дітей» включають:

1. Створення альтернативних форм опіки: організація сприяє розвитку сімейних форм опіки, таких як прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу та патронатні сім'ї, з метою забезпечення дітям умов, максимально наближених до сімейних.

2. Підтримка та реабілітація дітей: реалізація програм соціальної та психологічної підтримки, що допомагають дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, подолати травми, адаптація до нового середовища та розвиток життєвих навичок.

3. Підготовка молоді до самостійного життя: навчальні програми та консультації, спрямовані на розвиток професійних навичок, підвищення рівня освіти та підготовку молоді до самостійного життя після виходу з системи опіки.

4. Адвокація прав дітей: організація займається захистом прав дітей, включаючи роботу з державними установами та впровадження змін у законодавстві, що забезпечує інтереси дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

БО «Надія і житло для дітей» працює в Україні з 1998 року під крилом міжнародної благодійної організації *Hope and Homes for Children*. Діяльність Благодійної організації в Україні спрямована на створення необхідних передумов для реформування системи дітей та захисту їхніх прав – розробку та впровадження моделей послуг з підтримки сім'ї, попередження відмов батьків від дітей, розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, відпрацювання комплексних підходів до здійснення деінституціалізації.

Організація реалізує свої проекти, у тісній співпраці з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. За ініціативи і коштом організації створено 65 дитячих будинків сімейного типу в 13 областях, 2 соціальних центри матері дитини. Відкрито 2 перших в Україні Центри соціальної підтримки дітей і сімей, які є комплексами сімейно-орієнтованих послуг на рівні територіальних громад. БО має успішний досвід імплементації напрацьованих практик в національне законодавство.

У найближчих планах БО «Надія і житло для дітей» - підтримка впровадження реформи систему захисту в Україні, попередження інституціалізації дітей раннього віку та розбудова моделей послуг для дітей і сімей на рівні об'єднаних територіальних громад. БО «Надія і житло для дітей» буде працювати на попередження вилучення дітей із сімей, ведення складних випадків, де необхідна тривала комплексна допомога чи втручання з метою захисту і безпеки дитини.

Крайніми проектами БО «Надія і житло для дітей» є:

1. Проект UNICEF «Реагування на надзвичайні ситуації для забезпечення потреб дітей на звільнених територіях, дітей-переселенців та їхніх сімей, які постраждали

внаслідок військових дій, шляхом надання соціально-психологічної та матеріальної допомоги, моніторингу і просування прав дітей» 2022 р. – січень 2023 р.

Завдання проєкту – допомогти громадам та територіям, які постраждали внаслідок військових дій, а також посилити соціальну-психологічну підтримку сімей із дітьми, виявляти ризики та вчасно на них реагувати.

Усі компоненти проєкту спрямовані прямо чи опосередковано на підтримку дітей і сімей, які постраждали від наслідків війни в Києві та Київській області. Надалі проєкт буде реалізовуватись в семи громадах Київської області (Буча, Гостомель, Димер, Іванків, Фастів, Біла Церква, Бородянка) за рахунок фінансових ресурсів, які отримуються від громадян і бізнесу Великобританії.

Роботу продовжать мобільні бригади з надання психологічної і соціальної допомоги, спеціалісти яких вже довели свою ефективність в роботі з дітьми і членами їх родин.

2. Проєкт «Заходи гуманітарної допомоги і підтримки для зміцнення системи захисту та опіки дітей в Україні», що реалізується разом з Save the Children за підтримки Європейського Союзу серпень 2022 р. – січень 2024 р.

Проєкт спрямований на підтримку дітей та сімей, які потребують допомоги в умовах воєнного стану. Серед головних завдань проєкту: стабілізувати ситуацію у сім'ях, попередити вилучення дітей із сімей; навчити кращим практиками і формам підтримки дітей прийомних батьків, опікунів; запровадити послуги в громаді з професійної підтримки дітей і прийомних батьків; вдосконалити програми підготовки батьків до створення СФВ. Географія проєкту охоплює Дніпропетровську і Київську області.

3. Проєкт «Захист дітей у надзвичайних ситуаціях», що реалізується БО «Надія і житло для дітей» за підтримки World Childhood Foundation. Проєкт націлений на допомогу сім'ям з дітьми віком від народження до 6 років задля попередження розлучення дітей з їх сім'ями та забезпечення раннього розвитку дітей та реалізовується у Дніпропетровській області.

Аналіз діяльності БО «Надія і житло для дітей» дозволяє зробити висновок, що неурядові організації є важливою складовою в системі надання соціальних послуг сім'ям, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та визначити наступні перспективи розвитку діяльності БО «Надія і житло для дітей»:

1. Розширення мережі сімейних форм опіки: розробка програм для залучення більшої кількості прийомних батьків та створення нових дитячих будинків сімейного типу, що дозволить охопити більшу кількість дітей.

2. Інноваційні методи реабілітації та підтримки: впровадження нових підходів до психологічної та соціальної підтримки дітей з урахуванням сучасних викликів, таких як посттравматичний стрес та адаптація до нових умов.

3. Партнерство з державою та іншими організаціями: посилення співпраці з органами влади та міжнародними організаціями для більш ефективного фінансування та впровадження спільних проєктів, спрямованих на покращення життя дітей.

4. Залучення волонтерів та благодійників: активізація роботи з громадськістю для підвищення обізнаності про проблему та залучення ресурсів на підтримку дітей.

Ці напрями та перспективи сприятимуть вдосконаленню системи підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також підвищенню якості наданих послуг і забезпеченню сталого розвитку організації.

Висновки. Перспективи вивчення діяльності благодійної організації «Надія і житло для дітей» полягають у можливості оцінити ефективність наданих соціальних послуг та визначити кращі практики підтримки дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Це допоможе розробити нові підходи для покращення умов їх проживання та соціальної адаптації, вдосконалити державну політику у сфері захисту дітей, а також забезпечити сталий розвиток організації та розширення її діяльності на національному та міжнародному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Албул І. В. Соціальне забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: українські інновації. *Економічні горизонти*. 2019. №2 (9) С.41-48.

2. Кулик І. В. Соціальна робота з різними групами клієнтів: навчальний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. 236 с.

*Юліана Стельмах,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник: Світлана Калаур,
доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРЕДСТАВНИКАМИ НЕФОРМАЛЬНИХ МОЛОДІЖНИХ СУБКУЛЬТУР

Постановка проблеми. Молодь ще здавна хотіла виділятися з-поміж інших людей, особливо у наш час. Сьогодні світ стрімко розвивається, починаючи від створення нових технологій, закінчуючи зовсім іншим – сучасним баченням життя.

Це зумовлює появу неформальних субкультур, які формуються на основі відповідних потреб, спільних інтересів, хобі, уявлень, думок, стилю, бачення світу молодих людей, яке інколи може загрожувати здоров'ю та життю не тільки суспільству, а самим представникам того чи іншого неформального об'єднання. Близько четверта частина молоді належить до неформальних субкультур і з кожним роком все більше людей цікавиться та вступає у неформальні течії.

Саме тому, соціальна робота має дуже важливе місце у роботі з такими субкультурами, вона повинна розуміти їх сутність, вміти з ними працювати та налагоджувати контакт. Це потрібно для правильного аналізу суспільства, для того аби знати та розуміти потреби неформальних об'єднань, виявляти групи ризику та працювати з ними, попереджати можливі негативні наслідки.

Виклад основного матеріалу. *Неформальні молодіжні субкультури* – за визначенням Т. Курносової [2, с. 4] «це групи, які виникають на основі суб'єктивних потреб, інтересів, прагнень молоді не залежно від того співпадають інтереси цих груп з інтересами суспільства або протирічить їм».

У соціальній педагогіці поняття неформальна молодіжна субкультура визначається, як «організації з високим ступенем згуртованості, особистісним характером спілкування, нечітко окресленою метою групової діяльності та неформальним контролем, побудованим на певній традиції і залежить від рівня усвідомленості групового членства» [6, с. 8].

Важливою є класифікація неформальних молодіжних об'єднань, яку презентували соціологи (Н. Бабенко, В. Лісовський та ін.). Ця типологія є дуже конкретною, що дозволяє краще нам зрозуміти основних три види неформалів: просоціальні субкультури; асоціальні субкультури; антисоціальні субкультури [3].

Перша група неформальних об'єднань – просоціальні субкультури, поведінка членів руху є корисною для суспільства.

Друга – асоціальні субкультури для яких неважливі норми та цінності цілого суспільства, але водночас вони не несуть для них шкоди. Їхня діяльність може бути аморальною, основна мета якої – задоволення власних потреб.

Соціальна робота з цією категорією неформальних молодіжних субкультур є необхідною через низку причин, зокрема через ризик поширення девіантної поведінки, конфлікти з нормами суспільства та потенційний вплив на вразливі групи населення

Третя – антисоціальні об'єднання, члени яких відкидають будь-які норми суспільства та не хочуть їх приймати. Дуже часто такі рухи несуть за собою тільки негатив та небезпеку як для цілого народу так і для окремих осіб.

Саме тому, у соціальній роботі з представниками неформальних молодіжних субкультур слід дотримуватися таких принципів: принцип *культурної різноманітності*; принцип *об'єктивності*; принцип *диференціації*; принцип

систематичності; принцип конфіденційності; дотримання орієнтації на потреби й можливості молоді [4, с. 20].

На наш погляд, найефективнішими методами соціальної роботи з представниками неформальними молодіжними субкультурами є група спеціальних наукових методів та психологічних методів. А саме:

- *методи організації діяльності*, які дозволяють залучати представників субкультури до активного дозвілля, сприяють розвитку навичок, а також допоможуть знаходити позитивні альтернативи деструктивній поведінці;
- *адміністративні методи* включають в себе організацію доступу до інформаційних та інших ресурсів, співпрацю з соціальними службами та організаціями, які працюють з молоддю, формальне закріплення прав та обов'язків;
- *методи стимулювання діяльності* дозволяють мотивувати представників неформальних субкультур до зміни поведінки у кращу сторону, а також сприяють формуванню у них бажаних позитивних навичок;
- *тестування* допомагає виявити індивідуальні особливості представників неформальної молодіжної субкультури, їх потреби та проблеми, які необхідні для розробки програми соціальної роботи;
- *психодрама* як метод, дозволяє проаналізувати почуття, переживання та поведінку представників субкультур у безпечному середовищі;
- *соціодрама* допоможе об'єкту краще дослідити свої взаємини з суспільством та знайти нові способи вирішення конфліктів;
- *соціально–психологічний тренінг*, як метод, зосереджує увагу на розвиток тих навичок чи знань, які необхідні для представників неформальних молодіжних субкультур;
- *психотерапія* дозволяє представникам субкультури вирішити свої психологічні проблеми та травми, які можуть бути причиною їхньої деструктивної поведінки [1; 4; 5; 7].

Висновок. Соціальна робота важлива як з просоціальними неформальними субкультурами так і негативно спрямованими молодіжними неформальними рухами. Вивчення цієї проблематики має надзвичайно важливе значення для розуміння потреб та інтересів молоді соціальними працівниками, а також для розробки ефективних стратегій залучення даної категорії населення до суспільного життя

Таким чином, важливо, щоб соціальна робота з представниками неформальних молодіжних субкультур продовжувалася та розвивалася для того, щоб підтримувати молодь, яка не вписується у рамки мейнстріму, сприяти її успішній та ефективній соціалізації.

Список використаних джерел:

1. Калаур С. М., Главацька О. Л. Основи соціального розвитку особистості: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка». Тернопіль: ТНПУ, 2006. 315 с.
2. Курносова Т.Д. Неформальні молодіжні групи в учбовому закладі. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2020. 320 с.
3. Лісовський В. Т., Соціологія молоді. 1996. 340 с.
4. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи: *Навчальний посібник*. 2-ге видання. 2003. 168 с.
5. Слозанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи : *монографія*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2018. 382 с.
6. Соціальна педагогіка: *словник-довідник* / За ред. Т.Ф. Алексеєнко. Вінниця: Планер. 2009. 301 с.
7. Стельмах Н. В., Берегова М. І. Психолого-педагогічна профілактика та корекція негативного впливу молодіжних субкультур на формування особистості підлітка. м. Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського. 2018. 218 с.

*Марія Стихальська,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти, спеціальність 231 «Соціальна робота»,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
Університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Людмила Петришин,**
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Постановка проблеми. Корекційна робота соціального працівника є важливою складовою соціальної роботи, яка націлена на підтримку осіб, які опинилися у складних життєвих ситуаціях, таких як бідність, насильство в сім'ї, психічні розлади, залежності та інші проблеми [2]. Сучасний соціум стикається з численними викликами, які вимагають від соціальних працівників не лише професійних навичок, але й адаптивності, емпатії та креативності у вирішенні проблем клієнтів [3]. Корекційна робота передбачає не лише надання допомоги, але й активну участь клієнта у процесі змін. Зазначена діяльність вимагає врахування індивідуальних потреб, ресурсів та можливостей кожної особи, а також використання комплексних підходів, що об'єднують різноманітні методи і техніки.

Важливим аспектом корекційної роботи є її етичні принципи, які повинні стати основою для формування довірливих відносин між соціальним працівником і клієнтом. Дотримання конфіденційності, повага до гідності клієнта, а також справедливість і безсторонність – це ті принципи, які забезпечують успіх корекційного процесу. Однак, незважаючи на всі зусилля соціальних працівників, існують певні труднощі, пов'язані з обмеженими ресурсами, недостатньою підготовкою фахівців, а також складнощами в залученні клієнтів до активної співпраці [5]. Це призводить до необхідності вдосконалення підходів та методик корекційної роботи, що вимагає постійного навчання і розвитку соціальних працівників.

Таким чином, проблема корекційної роботи соціального працівника є складною і багатогранною, що вимагає комплексного підходу до дослідження і практичного вирішення. У процесі аналізу проблеми, ми розглянемо основні особливості корекційної діяльності соціальних працівників, що дозволить краще зрозуміти їхню роль у суспільстві та визначити ключові аспекти покращення ефективності роботи соціального працівника.

Виклад основного матеріалу. Корекційна робота соціального працівника охоплює широкий спектр діяльності, спрямованої на підтримку і реінтеграцію клієнтів, які зіштовхуються з різними життєвими труднощами. Звернемо увагу на основні аспекти, які визначають специфіку корекційної роботи соціального працівника в сучасних умовах. Загалом вони полягають у:

1. Індивідуалізації підходу, адже корекційна робота потребує індивідуалізованого підходу до кожного клієнта. Соціальні працівники проводять первинну оцінку, яка включає в себе вивчення історії життя клієнта, його потреб, проблем, ресурсів і потенціалу. Цей процес допомагає визначити специфічні цілі корекційної роботи та розробити індивідуальний план дій, що враховує особливості особистості клієнта [2].

2. Комплексному підході, так як корекційна робота соціального працівника передбачає використання різноманітних методів і технік. Це можуть бути: психологічні методи: *терапевтичні сесії, підтримка у формі консультацій, групова терапія*; юридичні послуги: *допомога в отриманні правових консультацій, захист прав клієнтів*; соціальні послуги: *організація груп підтримки, тренінгів з розвитку навичок самостійного життя, фінансової грамотності та інших* [3].

3. Роботі з ресурсами клієнта, тому що соціальні працівники активно залучають клієнтів до процесу корекції, допомагаючи їм виявити власні ресурси та сильні сторони. Це може включати навчання навичкам вирішення проблем, розвиток самостійності та впевненості у власних силах. Основною метою є не тільки вирішення проблем, але й сприяння особистісному зростанню клієнта [4].

4. Профілактиці повторних проблем., адже соціальні працівники проводять освітні програми, спрямовані на попередження виникнення нових проблем у клієнтів.

Це можуть бути тренінги з управління стресом, комунікаційні навички, підвищення обізнаності про ресурси, доступні в їхньому середовищі.

5. Співпраці з іншими фахівцями, так як успіх корекційної роботи багато в чому залежить від співпраці соціального працівника з іншими професіоналами, такими як соціальні педагоги, психологи, медичні працівники, юристи та освітяни. Окрім того, створення міждисциплінарних команд дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем клієнтів і надання ефективної допомоги [5].

6. Оцінці ефективності роботи, що полягає у регулярній оцінці прогресу клієнта є важливою складовою корекційної роботи. Соціальні працівники проводять моніторинг результатів, що дозволяє коригувати плани дій відповідно до змін у житті клієнта. Ефективність корекційної роботи оцінюється за такими критеріями, як покращення соціальних навичок, зменшення проявів проблемної поведінки, досягнення особистісних цілей [3].

7. Дотриманні етичних принципів, таких як конфіденційність, повага до гідності клієнта, справедливість і безсторонність, а також розвивати соціальну зрілість яка є вагомим складником професійності, адже вона відіграє важливу роль у формуванні професійної компетентності, яка проявляється в їх здатності: ефективно взаємодіяти з педагогами та одногрупниками; будувати міцні стосунки з роботодавцями та колегами; вирішувати конфлікти; адаптуватися до змін; відповідально ставитися до своїх професійних обов'язків[1]. Це сприяє формуванню довірливих відносин між соціальним працівником і клієнтом, що є важливим фактором у досягненні успіху корекційного процесу [4].

Висновки. Корекційна робота соціального працівника є складним і багатогранним процесом, що вимагає професійної підготовки, індивідуального підходу та креативності. Основними особливостями цієї роботи є: індивідуалізація, що дозволяє максимально врахувати його потреби, ресурси та обставини; комплексність, що базується на використанні різноманітних методів, які включають психологічну, соціальну та юридичну підтримку; розвиток ресурсів, що сприяє їхньому особистісному зростанню клієнта; профілактика, що передбачає заходи, спрямовані на запобігання їх повторенню проблем клієнта; співпраця, що дозволяє створити міждисциплінарний підхід до підтримки клієнтів; оцінка ефективності, що забезпечують успіх корекційного процесу; етика, що суттєво підвищує шанси на досягнення позитивних результатів.

Отже, корекційна робота соціального працівника є не лише важливим аспектом професійної діяльності, але й необхідною умовою для покращення якості клієнтів, які опинилися в складних життєвих ситуаціях. Успішна реалізація цієї роботи сприяє соціальній адаптації, розвитку особистості та зміцненню соціальної справедливості в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Петришин, Л. Й., Сорока, О. В., & Шульгай А.-М. А. (2024). Соціальна зрілість як чинник професійного зростання здобувачів освіти. *Медична освіта*, (2), 71–76. <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2024.2.14815C>. 10-25. (дата звернення: 21.09.24).
2. Петришин Л. Й. (2019). Основи корекційної роботи соціального працівника. Львів: Видавництво ЛНУ. С. 15-30.
3. Кравець Н. В. (2018). Соціальна робота з сім'ями: методи та технології. Харків: Основа. С. 45-60.
4. Мельник І. М. (2021). Соціальна політика та соціальні служби в Україні. Одеса: Астрон. С. 5-20.
5. Дудник В. В. (2022). Корекційна педагогіка: теорія і практика. Дніпро: Педагогічна преса. С. 30-40.

*Євгенія Уманець,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»(м. Полтава)*

Науковий керівник: **Наталія Отрощенко,**
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»(м. Полтава)*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВИХ УМОВ ПРОЖИВАННЯ

Постановка проблеми. Термін «внутрішньо переміщені особи», або «ВПО» Генеральна Асамблея ООН вперше згадує в 1972 році, а у вжиток він увійшов лише в останнє десятиліття минулого сторіччя, коли ця проблема звернула на себе увагу міжнародної спільноти. Починаючи з 90-х років ХХ століття у зв'язку з різким збільшенням кількості ВПО дана проблема привернула увагу ООН. У багатьох країнах, спустошених громадянськими війнами, було насильно переміщено від однієї третини до трьох чвертей усього населення. Відновлення та розвиток суспільства стали не можливими без вирішення проблем повернення та інтеграції як біженців, так і осіб, переміщених всередині країни. Гуманітарні організації почали наполягати на тому, що уряди мають відповідати за виконання зобов'язань щодо захисту ВПО згідно з Хартією прав людини ООН та міжнародних договорів з прав людини. Захист ВПО почав усвідомлюватися як політична та стратегічна мета [1].

Виклад основного матеріалу. Повномасштабний напад РФ на територію України 24 лютого 2022 року призвело до надзвичайних наслідків – тисячі і тисячі людей змушені були покинути власні домівки, місця роботи, свій звичний побут, переселитися в інші регіони нашої країни, де відносно безпечно, та отримати статус внутрішньо переміщених осіб. Кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в країні станом на сьогодні досягає 4,9 млн осіб. Такі обставини обумовили необхідність їх соціалізації та адаптації до умов нових територій проживання, соціальних середовищ та полікультурних особливостей життєпростору.

Внутрішньо-переміщені особи або ВПО є громадянами своїх країн і мають всю повноту економічних, соціальних, культурних, громадянських і політичних прав. Ця категорія населення має право на фізичний захист, матеріальну допомогу (продовольчу, медичну тощо), на свободу пересування та проживання, повинні бути забезпечені всіма документами громадянина. В Україні правову підтримку ВПО регламентує низка законодавчих актів та постанов. Головним законом в цій площині є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», в якому надані поняття ВПО, де чітко прописані гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, їх облік, реєстрація місця проживання, забезпечення реалізації прав ВПО. А також міжнародне співробітництво з проблем внутрішньо переміщених осіб та евакуація громадян з тимчасово окупованої території України [2].

Внутрішньо переміщені особи на місцях стикаються також з безліччю життєвих та соціальних проблем, таких як: забезпечення житлом та продуктами харчування; відновлення документів; виплата пенсій і державних соціальних допомог; доступ до соціальних і медичних послуг; лікування та реабілітації; професійне перенавчання і працевлаштування; влаштування дітей до закладів освіти тощо. Деякі з них потребують негайного реагування державою, тому Урядом України належним чином вживаються заходи для забезпечення ефективного функціонування існуючої системи соціальної підтримки населення. Таким інструментом є наступні Постанови Кабміну України, як: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332 (зі змінами) [3], яка регулює отримання допомоги на проживання; постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану», передбачає механізм виплати призначених державних допомог та пільг під час воєнного стану; постановою Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 № 162 «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану» (зі змінами) передбачені альтернативні способи виплати пенсій та грошових допомог під час воєнного стану; постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 № 405 «Про реалізацію спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення». Важливо зазначити, що соціальний захист

малозабезпечених сімей внутрішньо переміщених осіб, в тому числі багатодітних, забезпечується шляхом надання їм допомоги відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям».

А також треба зазначити, що важливим механізмом забезпечення соціального захисту населення під час оплати житлово-комунальних послуг залишається Програма житлових субсидій, яку максимально спрощено з метою доступності для внутрішньо переміщених осіб. Таким чином, держава намагається максимально сприяти адаптуванню внутрішньо переміщених осіб на нових місцях їх проживання. Нині головний запит до влади для актуалізації ситуації що склалась – створити єдиний комунікаційний майданчик і координаційний центр для всіх волонтерів. Єдину точку, де всі ВПО могли б дізнатися інформацію про те, які в них є можливості (надані державою, містами, фондами, волонтерами тощо).

Треба визнати, що більшість внутрішньо переміщених осіб зіштовхуються щодня, щогодини з побутовими та соціальними труднощами, у них не задоволені базові потреби – безпечні й комфортні умови проживання, харчування тощо. А це базові потреби для нормального життя пересічного громадянина. Слід враховувати, що серед внутрішньо переміщених осіб певну кількість становлять соціально уразливі категорії населення (люди з особовими потребами, похилого віку, одинокі батьки, малозабезпечені тощо), яким і так важко адаптуватись в соціумі, і обставини переселення посилюють чинники ризику для них. Внутрішньо переселені особи можуть відчувати ізолюваність і несприйняття зі сторони приймаючої громади. Це є перешкодою для побудови нових стосунків, працевлаштування за місцем переселення. Більшості з них важко чи неможливо влаштуватися на новому місці відповідно до звичних умов життя та соціального статусу. Часто їм доводиться змінювати життєві орієнтири та набувати нових як професійних, так і соціальних навичок [4].

Загалом, згідно різноманітних досліджень, треба зазначити загальні позитиви щодо ставлення місцевих до ВПО: прояви емпатії від місцевого населення - переселенцям допомагають незнайомі люди і місцеві, ВПО знаходять нових друзів, люди гостинні, висловлюють співчуття і намагаються зробити життя ВПО «як вдома». Серед ВПО є багато стверджень про те, що ставлення до них є значно кращим, ніж вони очікували. Щодо ставлення ВПО до місцевих: переселенці намагаються говорити українською, ідуть на контакт і готові приймати місцеву культуру, долучаються до спільного волонтерства, мотивують місцевих змінювати себе та міста.

Висновки. Отож, окрім держави, існуючі проблеми внутрішньо переселених осіб намагаються вирішувати і часто безуспішно самі переселенці – вони виявляють активність і схильні займатися волонтерством; місцеве населення відкрите для допомоги ВПО – проводять культурні заходи, екскурсії, виставки з залучанням переселених осіб, спрямовують у центри соціальної допомоги, забезпечують транспортом, допомагають людям з інвалідністю та родинам з дітьми, інформують

щодо соціальних та державних закладів у місті; журналісти своєю роботою в рамках освітлення проблем ВПО привертають увагу всього світу та розповідають про те, що реально відбувається. Значний внесок роблять громадські та релігійні організації – організують творчі простори, запроваджують освітні безкоштовні грантові програми, благодійні хаби для видачі благодійної та гуманітарної допомоги, у тому числі із-за кордону від партнерських організацій, допомагають з евакуацією, розміщенням та пошуком роботи.

Список використаних джерел:

1. Рогач О.Я.; Савчин М.В.; Менджул М.В. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти; Монографія. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2017р., 357 с.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України № 1706 від 20.10.2014р. (в редакції від 03.08.2023р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (Дата звернення: 12.08.2024 р.).
3. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів № 332 від 20.03.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 2.09.2024 р.).
4. МБФ «Українська фундація громадського здоров'я». Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу країни. Посібник для практиків соціальної сфери. Київ: видавничий дім «КАЛИТА», 2015 р.

Світлана Харченко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Науковий керівник: **Віра Пономарьова,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

СИСТЕМА ОШКИ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Для соціальної підтримки та соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні працює ціла мережа державних закладів та організацій.

Ведуче місце серед них займає Департамент захисту прав дітей та усиновлення. Він виступає одним із структурних підрозділів Міністерства соціальної політики України й організовує роботу служб у справах дітей стосовно питань встановлення опіки і піклування дітей цієї категорії.

Основним завданням Міністерства соціальної політики є формування та впровадження державної соціальної політики щодо захисту прав і свобод дітей-сиріт. Воно координує діяльність підпорядкованих установ, які забезпечують якісне та своєчасне надання різноманітних соціальних послуг дітям цієї категорії. За розвиток і впровадження державної соціальної політики, пов'язаної з питаннями сім'ї, дітей, молоді та демографічних процесів, відповідає Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту.

Серед його основних функцій — забезпечення соціально-правового захисту дітей-сиріт, профілактика бездоглядності та безпритульності, а також запобігання правопорушенням і злочинам серед дітей-сиріт. Міністерство також відповідає за створення та за ведення єдиного електронного обліку, тобто бази даних про дітей, позбавлених батьківського піклування.

Виклад основного матеріалу.

Важливу роль у системі соціального захисту дітей-сиріт і дітей, які позбавлені батьківського піклування, відіграє Міністерство освіти і науки України (МОН). Одним з його завдань є розробка та встановлення нормативів щодо їх утримання, виявлення обдарованих дітей серед цієї категорії та сприяння їх творчому розвитку. Крім того, Міністерство готує пропозиції до Кабінету Міністрів щодо оптимізації та вдосконалення мережі освітніх закладів (дошкільних, загальноосвітніх і позашкільних), у яких навчаються діти зазначеної категорії.

Окрім Міністерства освіти і науки, активним суб'єктом у сфері соціального захисту дітей-сиріт і дітей, які позбавлених батьківського піклування, є Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ). До основних його завдань у цій галузі належить організація та контроль роботи медичних і санітарно-епідеміологічних закладів та установ щодо діагностики, лікування і здійснення превентивних заходів з метою попередження різних захворювань у вказаній категорії дітей.

У Законі «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [1, с. 11] зазначено, що до органів опіки та піклування входять різні суб'єкти територіальної громади, зокрема місцеві державні адміністрації, виконавчі органи міських, районних, сільських, селищних рад.

Вони слідкують за дотриманням належних умов життєдіяльності дітей цієї категорії; контролюють організацію процесу їх навчання й виховання; за необхідності, у випадках, коли виникає загроза небезпеки для життя та здоров'я, можуть приймати

рішення про переведення їх до інших закладів або сприяти встановленню над ними інших форм опіки».

Також, у Законі розкриваються функції служби у справах дітей, як одного з суб'єктів здійснення соціального захисту дітей-сиріт. Саме на Служби у справах дітей покладається безпосереднє ведення конкретного випадку та координація діяльності всіх інших служб та органів, які працюють із дітьми цієї категорії [1, с. 12].

Під час роботи з дітьми, які позбавлені батьківського піклування слід враховувати соціальні потреби кожного окремого регіону. Так службами у справах дітей можуть створюватися притулки, де діти віком від 3 до 18 років, які потребують соціального захисту і підтримки з боку держави, можуть розміщуються на визначений термін.

Найчастіше серед вихованців таких притулків опиняються діти, які: заблукали або були покинуті батьками; залишилися без батьківської опіки; втекли із сім'ї чи навчально-виховних закладів; згідно рішення суду були вилучені із сім'ї; з певних причин самостійно звернулися за допомогою до притулку. Нормативно-правовою базою діяльності таких притулків є ЗУ «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» [3], а також Типове положення «Про притулок для дітей служби у справах дітей» [2].

Однією з основних ланок в системі опіки дітей-сиріт і дітей, які позбавлені батьківського піклування, виступають Центри соціальних служб (ЦСС) – це спеціальні заклади, на які покладено повноваження брати активну участь у реалізації державної соціальної політики через надання соціальної допомоги і підтримки різним категоріям населення, зокрема дітям та молоді.

У контексті забезпечення опіки дітей цієї категорії Центри налагоджують взаємодію з органами державної влади, управліннями соціального захисту, управліннями у справах сім'ї та молоді, службами у справах дітей, освітніми та культурними закладами, підрозділами національної поліції, притулками, неурядовими громадськими та волонтерськими організаціями, благодійними фондами тощо.

Головна мета діяльності Центрів соціальних служб полягає у створенні сприятливих умов для розвитку й соціалізації дітей, захисту їхніх прав і свобод, урахування інтересів, задоволення потреб. Завданнями центрів щодо соціальної допомоги дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, є: сприяння поліпшенню їхнього становища, покращення умов життя, розвиток інтелектуального і творчого потенціалу, соціальна адаптація та інтеграція у суспільство.

Слід також відзначити роль управлінь соціального захисту населення територіальних громад у дотриманні прав і свобод дітей-сиріт. Вони виконують функції підтримки соціально незахищених верств населення, здійснюють прийом громадян і розгляд листів, управління соціального захисту охоплюють значний обсяг роботи щодо консультування з питань забезпечення дотримання прав таких дітей.

До державної системи опіки та піклування про дітей-сиріт і дітей, які позбавлені батьківського піклування, належить декілька закладів, де можуть проживати, навчатися та виховуватися такі діти. Їхня діяльність регламентується Наказом «Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування».

До таких закладів належать: дитячі будинки окремо для дітей дошкільного віку та окремо для дітей шкільного віку; також існують дитячі будинки змішаного типу, тобто вихованцями можуть бути діти і дошкільного і шкільного віку [4].

Висновки. Таким чином, на основі аналізу державної системи опіки, що склалася в нашій країні, можемо зробити висновок, що вона була успадкована ще з радянських часів і на сьогоднішній день не є досконалою.

У сучасному світі стрімко здійснюється перехід від інтернатних до альтернативних, сімейних форм влаштування дітей, які є сиротами, або позбавлені батьківського піклування, в той час, як наша система застаріла й багато в чому все ще продовжує ґрунтуватися на принципах колективного виховання, хоча слід зазначити, що в останні десятиліття відбувається її реформування, спрямоване на створення та розвиток прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ).

Їх перевагою є забезпечення можливості проживання дитини в родинному колі, встановлення і підтримання емоційного контакту з батьками-вихователями, засвоєння досвіду спілкування і взаємодії з іншими дітьми та дорослими членами сім'ї. Ці форми опіки є досить перспективними, адже можуть забезпечити дитині сімейне виховання, що є надзвичайно важливим для її розвитку й соціалізації.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 1 січня 2005 р №6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 16.10.2024 р.).

2. Про Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 р. № 565 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-97-п#Text> (дата звернення: 16.10.2024 р.).

3. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 р. №20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр#Text> (дата звернення: 16.10.2024 р.).

4. Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства соціальної політики України від 10 вересня 2012 р. № 995/557. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12#Text> (дата звернення: 16.10.2024 р.).

*Дарина Шозда,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Науковий керівник: **Вікторія Степаненко**,
*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ЯК ЦІННІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Постановка проблеми. Поняття «інклюзія» в Україні не є новим. Соціально-економічний стан, у якому перебуває наша країна, загострив питання надання якісного проживання, пересування, освіти осіб з обмеженими можливостями, враховуючи те, що через погіршення умов життя та безпеки кількість вразливих категорій населення значно збільшилася. Безбар'єрність виступає основною цінністю, що сприяє соціальній інклюзії, забезпечує доступ для людей з інвалідністю до всіх сфер життя.

Виклад основного матеріалу. Соціальна інклюзія та безбар'єрність привертають увагу вчених з різних галузей наукового знання. Питання працевлаштування осіб з інвалідністю, труднощі їх адаптації та інтеграції в соціум досліджували О. Безпалько, Н. Мирошніченко, Л. Остролуцька, О. Полозюк [3], М. Півторак, Н. Пасічник, О. Цвид-Гром, О. Хомчук, Я. Новак [5] та ін. Проблемні аспекти роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, створення безбар'єрного інклюзивного простору в освіті аналізували О. Главацька, Н. Горішна, Г. Слозанська [2], С. Зубченко, Ю. Каплан, Ю. Тищенко [6] та ін.

Аналіз цих та інших праць засвідчив, що на сьогоднішній день одним із напрямів соціальної політики в Україні є інтеграція осіб з інвалідністю в соціальний простір, створення сприятливих та комфортних умов життєдіяльності, забезпечення безпечного та безперешкодного життєвого й освітнього простору, відкритого та зручного доступу до соціальних благ і соціальної інфраструктури. Більшість соціальних програм за цим напрямом спрямовані на створення умов для фізичної реабілітації і соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, забезпечення рівності прав на повноцінне життя в суспільстві. Реалізація відповідного напрямку потребує форматування безбар'єрності середовища життєдіяльності та освіти відповідно до вимог і принципів дизайнерської універсалізації об'єктів громадського обслуговування, відкритості загальнодоступних соціальних просторів [4].

Попри те, що в Україні відбулися суттєві зрушення, які стосуються аспекту соціальної інклюзії, безбар'єрність середовища все ще перебуває на етапі формування, наявні проблеми щодо створення необхідних умов експлуатації об'єктів житлового і громадського призначення, але перші кроки за цим напрямом вже зроблені [1; 6].

Поняття «безбар'єрність» виходить далеко за кордони фізичної доступності та охоплює моральний, соціальний, психологічний та економічний та інші аспекти. Поряд з цим терміном також зустрічаємо такі дефініції: «доступність»; «універсальний дизайн»; «приспосована архітектура»; «інклюзивне планування»; «безперешкодний доступ» та ін. Безбар'єрність, як основна цінність інклюзії, передбачає створення умов, за яких кожна людина незалежно від своїх фізичних, сенсорних, когнітивних чи інших індивідуальних особливостей, має рівний доступ до всіх сфер життя суспільства [1].

Слід зауважити, що поняття «соціальна інклюзія» і «безбар'єрність» доволі часто розглядаються в контексті роботи з людьми з інвалідністю, представниками маломобільних груп. Однак, якщо спиратися на зарубіжний досвід, то такий підхід є дещо звуженим. У європейській і світовій практиці провідних країн напрями політики щодо інклюзії та безбар'єрності є набагато ширшими, що передбачає залучення до цільових груп не тільки осіб з інвалідністю, а й людей старшого віку, дітей, що залишилися без батьківського піклування, обдарованих дітей та молодь, вимушено перемішених осіб та інших вразливих категорій населення, які зазнали соціального виключення.

На сьогоднішній день українське суспільство стикається з комплексом викликів, пов'язаних з проблемами щодо можливості повноцінного, безбар'єрного доступу до освіти, зайнятості, отримання адміністративних послуг держави, залишається актуальними питання формування безперешкодного життєвого середовища у публічному просторі, доступу до інфраструктурних об'єктів, нормативно-правового регулювання цього процесу.

Як перспективний напрям розглядається збільшення державних та приватних інвестицій у створення безбар'єрної інфраструктури в контексті концепції, спрямованої на створення нових стандартів для суспільства без обмежень, або питань, які стосуються реконструкції старих будівель, транспортних засобів та реформи освіти [6].

Висновки. Отже, реалізація безбар'єрності вимагає комплексного підходу та співпраці держави, громадських організацій, бізнесу та суспільства в цілому. Важливо пам'ятати, що безбар'єрність формує в суспільстві нові цінності, зокрема толерантність та повагу до кожної особистості, зменшує стигму щодо людей з інвалідністю та інших соціально важливих груп.

Список використаних джерел:

1. Вайнола Р. Безбар'єрне середовище закладу освіти як умова інтеграції дітей з інвалідністю. *Післядипломна освіта в Україні*. 2018. 104 –106.
2. Інклюзія в дії: стратегії впровадження в Україні та світі: колективна монографія / О. Главацька, Н. Горішна, Г. Слозанська та ін. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2022. 326 с.
3. Профорієнтація молоді з інвалідністю: метод. матер. до тренінгу / О. Безпалько, Н. Мирошніченко, Л. Остролуцька, О. Полозюк. Київ : ТОВ «Вольф», 2009. 148 с.

4. Савінова Н. В., Чуйко О. А. Основні етапи розбудов безбар'єрного освітнього середовища в Україні. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 70. Т. 1. С. 63–67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.1.12>

5. Соціальна інтеграція осіб з інвалідністю в контексті освітньої діяльності ВНЗ: монографія / За заг. ред. Я. В. Новака. Біла Церква: ТОВ «Білоцерківдрук», 2018. 211 с.

6. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України : аналіт. доп. / С. О. Зубченко, Ю. Б. Каплан, Ю. А. Тищенко. Київ : НІСД, 2020. 24 с.

*Іван Штефан,
здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Науковий керівник: **Руслан Жиленко**,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЗМІНИ ОПЕРАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА, ЯКІ НАДАЮТЬ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ У КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Організації громадянського суспільства традиційно відіграють важливу роль у наданні соціальних послуг в західному регіоні країни. Свого часу саме вони стали ініціаторами нових та реформування існуючих послуг для різних категорій населення. У цьому контексті варто згадати запровадження сімейних форм виховання для дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, деінституалізацію у низці сфер соціальної роботи тощо. Проте їхня роль не обмежується інноваціями та їхньою апробацією. Важливою функцією організацій громадянського суспільства стало свого роду закриття прогалин в існуючій формальній системі соціальній послуг для населення. Особливо виразно це проявляється у Карпатському регіоні з його віддаленими, гірськими, малими населеними пунктами та притаманними їм специфічними соціальними потребами. Завдяки властивим їм інституційним особливостям, організації громадянського суспільства є краще адаптованими до свого операційного середовища, що і робить їх спроможними більш швидко, вчасно та часто ефективніше задовольняти потреби своїх клієнтів. Водночас, слід зазначити, що повномасштабна війна спричинила карколомні зміни в цьому операційному середовищі. Вони зумовлені цілим рядом відмінних, та раніше слабо пов'язаних між собою, причин. Війна не тільки стала ключовим

фактором змін, але й поєднала між собою та посилила існуючі в регіоні виклики і тенденції.

Коректне визначення цих факторів та тенденцій, розуміння їх можливих впливів на операційне середовище матиме вирішальне значення для планування діяльності організацій громадянського суспільства, що надають соціальні послуги, визначення та залучення необхідних ресурсів. Зрештою від цього залежить вчасність, якість та ефективність послуг для клієнтів.

Представлені у публікації результати аналізу основних факторів та тенденцій змін операційного середовища спираються на кількісні та якісні дані 63 описових і фінансових звітів організацій громадянського суспільства, що надають соціальні послуги для різних категорій клієнтів у Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській та Чернівецькій областях протягом 2022 – 2024 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведене дослідження дозволяє виділити три взаємопов'язані тенденції, які не тільки впливають, але і, до певної міри, визначають, операційне середовище організацій громадянського суспільства.

Зміни соціально-економічного та культурного середовища регіону. Карпатський регіон України, зокрема Закарпаття, завжди вирізнявся значною кількістю сільського населення, наявністю віддалених та гірських населених пунктів, етнічною, мовною та релігійною різноманітністю, незначною присутністю великих підприємств, високим рівнем трудової міграції і, до певної міри, більш традиційним способом життя. Ці особливості безумовно впливали на доступність, зміст та якість соціальних послуг у регіоні. Існуюча система, у багатьох випадках, була неспроможною забезпечити якісними послугами всі категорії клієнтів, а особливо у віддалених громадах. Соціально-економічне середовище сприяло загостренню цілого ряду соціальних проблем, таких як: соціальне сирітство та дитяча бездоглядність, безробіття, недостатня підтримка людей похилого віку, узалежнення тощо [1, с. 137]. Важливою особливістю регіону є той факт, що Закарпаття є домівкою для найбільш соціально вразливої та очевидно найчисельнішої у країні ромської громади. Війна нещадно змінила це складне, але усталене соціально-економічне середовище в регіоні. Вона спричинила появу та різке зростання нових соціально вразливих груп: ВПО, ветеранів, поранених, вдів, дітей, що втратили батьків, людей з розладами психічного здоров'я. Змінилися і соціально-демографічні характеристики клієнтів, що потребують соціальних послуг. Наприклад, 61% ВПО є жінками, 57% – належать до економічно неактивних груп (діти, люди похилого віку), а 23% – люди з інвалідністю [2]. Варто зауважити 56% зростання кількості випадків домашнього насильства протягом початку 2024 року та 20% збільшення у 2023 році [3].

За різними оцінками близько 14 млн. українців потребують психологічної допомоги. Переміщення мільйонів ВПО, із них близько 600 тис. до Карпатського регіону, справило сильний вплив на місцеві громади та надавачів соціальних послуг.

По-перше, зросло навантаження на існуючу систему соціальних та супутніх послуг.

По-друге, стає все більш очевидною потреба у вдосконаленні вже існуючих та впровадженні нових, пов'язаних з впливом війни, послуг, а саме: забезпечення тимчасовим та постійним житлом, працевлаштування, інтеграція до приймаючих громад, психологічна підтримка тощо.

По-третє, нові послуги потрібно не тільки створити, але й адаптувати до регіональних особливостей, наприклад, забезпечення житлом в умовах зростаючих цін на ринку нерухомості, працевлаштування колишніх мешканців урбанізованих територій у сільській місцевості, виняткове значення культурної та мовної адаптації в процесі інтеграції, пошук рішень, які б задовольняли потреби як ВПО, так і приймаючих громад, запобігання позитивній дискримінації тощо.

Незавершеність реформ децентралізації в умовах війни. Початок повномасштабного вторгнення припав на завершальний етап реформи децентралізації та пов'язаних із нею змін в організації системи соціальних послуг в територіальних громадах. З одного боку, повноваження місцевого самоврядування, включно із сферою соціальної роботи, суттєво зросли. З іншого, на початок війни, значна кількість громад в регіоні ще не завершили процес формування системи соціальних послуг.

У ряді ТГ, особливо сільських, деякі із них взагалі відсутні або ж їм суттєво бракує кваліфікованих кадрів, матеріально-технічного забезпечення, знань та досвіду. За цих умов, організації громадянського суспільства відіграють важливу роль, намагаючись заповнити ці прогалини під час війни. Вони активно залучені до пошуку рішень, пов'язаних із найбільш нагальними викликами, а саме: прийому та інтеграції внутрішньо переміщених осіб, підтримки військових та членів їх родин, релокації бізнесу, задоволення зростаючих потреб у соціальній та психологічній підтримці тощо.

Дилема кількості та якості організацій громадянського суспільства. З часу проголошення незалежності Україна, зокрема і Карпатський регіон, демонструють стаке збільшення кількості ОГС. Очевидно, що це кількісне зростання є, до певної міри, показником інституційного зміцнення громадянського суспільства у цілому. Проте, інші дані, наприклад 500-1000 реально працюючих благодійних фондів із більш ніж 18000 офіційно зареєстрованих станом на 2018 р., вказують на суттєве відставання у організаційному розвитку ОГС. Менше 41% ОГС мають найманий персонал, а загальна тенденція вказує на зниження цього показника. Більшість великих фондів (38%) розміщені у столиці та тільки 10% – у західній частині країни, що є найнижчим показником у регіональному розрізі [1, с. 139].

На жаль, винятковий сплеск громадського активізму, волонтерства та участі на початку повномасштабного вторгнення не розв'язав цю суперечність між кількістю та якістю ОГС. Доволі часто брак професійного підходу до роботи, стратегічного мислення, планування, навичок фандрайзингу, інституційної спроможності тощо

призводить до поступового вигорання, фрустрації та, у деяких випадках, до конфліктів із законом. Досвід набутий ОГС під час надання соціальних послуг в умовах воєнного часу однозначно вказує на те, що тільки ті організації, які приділяють достатньо уваги розвитку власної інституційної спроможності, можуть функціонувати на постійній основі та, що навіть більш важливо, здатні забезпечити сталість соціальних послуг для вразливих верств населення.

Висновки. Аналіз основних тенденцій дозволяє не тільки виділити критичні зміни в операційному середовищі, але й окреслити пов'язані з ними основні інституційні потреби організацій громадянського суспільства, які надають соціальні послуги.

У результаті дослідження встановлено, що у контексті зміни соціально-економічного та культурного середовища регіону, незавершеності реформи децентралізації та суперечності між кількісним та якісним зростанням ОГС, пріоритетними стають наступні інституційні потреби цих організацій: розширення існуючих та запровадження нових (таких, що раніше не надавалися у регіоні) соціальних послуг; особливий акцент на подвійній вразливості, свого роду «міжсекційності», окремих груп клієнтів та на комбінованих послугах для них. Наприклад діти-ВПО, люди похилого віку-ВПО, психологічна реабілітація у поєднанні із соціальною адаптацією учасників бойових дій тощо); зміцнення інституційної спроможності ОГС, зокрема у сферах планування, залучення та використання ресурсів, забезпечення організаційної та операційної сталості).

Результати дослідження можуть бути використані організаціями громадянського суспільства у процесі стратегічного планування своєї діяльності, визначення та оцінки ризиків, залучення ресурсів, розробки та впровадження проєктів з надання соціальних послуг для соціально вразливих груп населення.

Список використаних джерел:

1. Жиленко Р. Comparative study of the civil society organizations at the national level and in Carpathian Region of Ukraine. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1 (48). С.137–147.
2. Жінки як внутрішньо переміщені особи в умовах війни. ЮРФЕМ.ua: веб-сайт. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2024/01/Дослідження-Жінки-ВПО-ЮрФем-.pdf> (дата звернення: 12.10.2024).
3. Албул С. В Україні минулого року кількість випадків домашнього насильства зросла на 20%. LB.ua: веб-сайт. URL: https://lb.ua/society/2024/03/30/606130_ukraini_minulogo_roku_kilkist.html (дата звернення: 15.10.2024).

*Інна Щукіна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: **Світлана Тунтуєва**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ В ДІЯЛЬНОСТІ КОМУНАЛЬНИХ НАДАВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Сучасна Україна в умовах триваючої військової агресії переживає складний період трансформацій, які стосуються усіх сфер суспільного життя.

Війна впливає на різні системи, у тому числі і на систему соціальної роботи та надання соціальних послуг. Спровокований повномасштабним вторгненням рівень вразливості населення нашої країни поглиблюється і призводить до появи нових категорій осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах і потребують підтримки.

З огляду на це, для забезпечення можливості ефективного функціонування системи соціальної роботи та соціальних послуг в умовах військової агресії вкрай необхідною є її адаптація до нових умов суспільного розвитку.

Належна відповідь на потреби внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни і членів сімей загиблих учасників та учасниць бойових дій, осіб, які пережили окупацію, полон, торттури, сімей, в яких безвісно зниклі рідні стимулює трансформацію системи соціального обслуговування, розширення спектру підтримки, запровадження послуг, спрямованих на адаптацію до нових умов життя в громадах.

Не зважаючи на те, що отримувачі соціальних послуг можуть відрізнятися за статтю, віком, станом здоров'я, місцем проживання, мати різні чинники, що зумовили складні життєві обставини, проте їм має бути забезпечено високий рівень якості соціальних послуг.

Адже якість соціальних послуг і відповідність підтримки потребам вразливих верств населення нині сприймається як віддзеркалення якості суспільного життя громади і спроможності місцевих органів влади та самоврядних інституцій [1]. З огляду на це, останнім часом все більше уваги приділяється вивченню процесів трансформації саме системи надання соціальних послуг в умовах воєнного часу.

Виклад основного матеріалу. Попри воєнний стан і бойові дії на території України, демократичні зміни в країні не зупиняються. Розпочаті з 2020 року активно впроваджуються реформи соціальної сфери, які ґрунтуються на головних принципах та стандартах Європейського Союзу, формуються сучасні механізми функціонування системи соціального обслуговування, надання соціальних послуг [1, с.7]. В Україні щодо організації процесу надання соціальних послуг різним категоріям населення накопичено широке коло нормативно-правових актів, зокрема більше 170 Законів України, понад 400 Постанов Кабінету Міністрів України, а також різних рівнів відомчих та міжвідомчих наказів.

На сучасному етапі в Україні щодо проблеми розвитку системи надання соціальних послуг з різних аспектів накопичено позитивний досвід науково методологічного матеріалу такими фундаторами як:

Я. Белевцовою, яка вивчала функціонування механізму підвищення якості соціальних послуг;

К. Дубич обґрунтовано механізми державного управління системи надання соціальних послуг;

М. Кравченко розкриває методологічні та практичні аспекти системи соціального захисту населення;

Г. Кучер висвітлені аспекти соціальної роботи з різними категоріями населення в умовах територіальної громади, які потребують надання соціальних послуг;

В. Литвиненко визначено правове регулювання соціальних послуг у сфері соціального захисту населення;

організаційно-правові аспекти соціального забезпечення та державні засади соціального захисту населення висвітлені у працях І. Ярошенко [2].

Попри наявність чималої кількості досліджень даної проблематики, на сьогоднішній день виникає потреба у дослідженні особливостей надання соціальних послуг під час воєнного стану. У цій роботі окреслено запит на трансформацію соціальних послуг в умовах війни в діяльності комунальних надавачів соціальних послуг Луганської області, які здійснюють свою діяльність на території, підконтрольній уряду України.

Як відомо, термін “трансформація” походить від латинського слова “transformatio”, що означає зміна, перетворення виду, форми, істотних властивостей, чого-небудь. Етимологія слова, основне його значення, складається з двох латинських слів “trans” – “через, за” і “forma” – “вид, образ”, тобто зміна образу, видозміна. Таким чином, трансформувати з латини – “перетворювати, змінювати вигляд, форму, істотні властивості й т. ін. чого-небудь” [3].

На початок 2022 року в Луганській області функціонувала система надання соціальних послуг, одним із суб’єктів якої були надавачі соціальних послуг комунального сектору. Сформованими в результаті реформи децентралізації влади

новими територіальними громадами були утворені комунальні заклади, які забезпечували проведення системної соціальної роботи з особами та сім'ями, які належали до вразливих груп населення або перебували у складних життєвих обставинах. За інформацією Департаменту соціальної політики Луганської обласної державної адміністрації до повномасштабного вторгнення мережа надавачів соціальних послуг комунального сектору громад була представлена 32 соціальними установами: центрами надання соціальних послуг, центрами соціальних служб, територіальними центрами соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

З початком проведення бойових дій та поступовою окупацією Луганської області, частина закладів разом із працівниками перемістилися на територію, підконтрольну уряду України. На кінець 2023 року відновили свою діяльність 14 комунальних установ – надавачів соціальних послуг, які належать територіальним громадам Луганської області. Треба відзначити, що на сьогоднішній день трансформаційні процеси в соціальній сфері регіону є неоднозначними за своїми наслідками й часто супроводжуються кризовими явищами.

В умовах воєнного часу гостро постало питання забезпечення безперервності надання соціальних послуг та системності соціальної роботи, а саме: яким має бути порядок і умови надання соціальних послуг, перелік, зміст та обсяги таких послуг, як забезпечити ефективність та доступність послуг для мешканців Луганської області, незалежно від їх місця проживання або тимчасового перебування. Також потребують унормування питання визначення способів організації надання соціальних послуг, які можуть застосовувати у своїй діяльності евакуйовані надавачі комунального сектору, уточнення змісту, напрямів, методів практичної соціальної роботи, категорій отримувачів.

Висновки. Отже, сьогодні існують певні труднощі та проблеми щодо організації діяльності комунальних установ – надавачів соціальних послуг Луганської області. Побудова своєї системи соціальної роботи, визначення правової основи, принципів, способів і форм надання соціальних послуг дозволить забезпечити потреби мешканців Луганщини у своєчасній підтримці та допомозі.

Список використаних джерел:

1. Практичне керівництво для ефективної реалізації заходів із неформальної освіти та активного довголіття / Виниченко Н. та ін.; за ред. Левкіної Г. Київ, 2023. 209 с.

2. Ivzhenko I. B. Vakylenko O. V., Holubenko T. O. Current achievements and challenges development of social services in Ukraine. Scientific monograph "The Russian-Ukrainian War (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects".2022. P. 848-859.

3.Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970 – 1980). URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 10.09.2024).

**СЕКЦІЯ 3. Соціальна педагогіка: пріоритетні напрями
та стратегії розвитку.***Ірина Бандура,**здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка**Науковий керівник: Наталія Олексюк,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
Університет імені Володимира Гнатюка***БУЛІНГ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Складна ситуація в Україні, обумовлена повномасштабною військовою агресією росії, докорінно змінила звичний спосіб життя наших співвітчизників. Зростання тривожності у населення, як правило, впливає на емоційний стан людей, підвищує у них рівень стресу, посилює дратівливість та спричиняє агресивну поведінку [5, с. 154]. Це стосується не лише дорослих, а й дітей та підлітків, у яких відсутній досвід запобігання та подолання стресових ситуацій. Саме тому надзвичайно важливим завданням сучасного закладу загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) є створення безпечного середовища як обов’язкової умови всебічного розвитку учнів, високого рівня їх освіти й виховання, а також ефективної роботи педагогічного колективу [2, с. 3].

Організації та функціонуванню безпечного середовища в ЗЗСО заважають ряд чинників, серед яких вагоме місце посідає булінг (цькування) – поширена в основному серед підлітків форма насильства. Так, за результатами дослідження ЮНІСЕФ, проведеному в Україні у 2019 році, 67% дітей віком 11–17 років стикалися з булінгом, 44% школярів були спостерігачами булінгу але ігнорували його, оскільки їм було страшно, щоб булінг не поширився і на них [3]. Очевидно, що вирішальна роль у запобіганні та протидії булінгу в ЗЗСО належить керівництву закладу, працівникам психологічної служби, класним керівникам, педагогам, поліцейським безпеки (далі – СОБ). Проте впоратися з цією проблемою усі вони можуть лише завдяки системному підходу, а також підтримці батьків учнів, представників органів місцевої влади, громадських і релігійних організацій [9, с. 6].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно чинного законодавства, булінг (цькування)

– це психологічне, фізичне, соціальне, економічне чи сексуальне насильство, зокрема й через електронну комунікацію, що вчиняється щодо малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою щодо інших учасників освітнього процесу [8].

Науковцями визначено характерні ознаки булінгу, за якими його відрізняють від конфлікту, а саме: наявність трьох сторін учасників (агресор, жертва, спостерігач); негативно впливає на психічне та фізичне здоров'я всіх сторін учасників; відбувається систематично; виникає неочікувано, в ситуації переслідування або самовільного приєднання жертви до агресора; супроводжується реальним насильством (психологічним, фізичним або обома одночасно); агресор діє свідомо та не розкаюється у скоєному [1, с. 12-15].

На основі аналізу наукових джерел до причин булінгу відносимо: особистісні («інакшість», тобто індивідуальність психічного, фізичного, інтелектуального розвитку дитини, її зовнішність, стан здоров'я, національність та ін.) та сімейні причини (наприклад, коли не налагоджено комунікацію між батьками й дитиною, відсутня увага до неї, або, навпаки, присутні авторитарний стиль батьківського спілкування, гіперопіка тощо); чинники середовища (виокремлення вчителем когось із учнів; неналежний контроль чи його відсутність від педагогічного персоналу; сексуальні стосунки серед учнів/учениць та ін.) та соціальні чинники (нетолерантність соціуму, недотримання культурних норм, викривлення суспільних стереотипів, неконтрольований інформаційний простір, соціально-економічна нерівність тощо) [7, с. 60; 9, с. 8].

Учені розрізняють такі види булінгу, як: психологічний (нанесення психологічної травми шляхом образи, поширення образливих чуток, залякування, погроз, ізоляції, ігнорування, маніпуляції, шантажу тощо); фізичний (тілесні ушкодження через стусани, зачіпання, удари, ляпаси, підніжки, штовхання та ін.); економічний (вимагання їжі, грошей чи інших предметів, пошкодження одягу та речей, крадіжка чи примус до неї); сексуальний (сексуальні жарти й погрози, непристойні погляди, жести, рухи, прізвиська, знімання та розповсюдження відео з переодяганням, поширення образливих чуток); кібербулінг (цькування й приниження через електронні пристрої (гаджети) та мережі (зокрема, через інтернет)) [1, с. 69; 5, с. 154].

Погоджуємось із В. Боднар, Т. Лях, І. Нохріною, які зазначають, що вирішальна роль у попередженні та подоланні булінгу в ЗЗСО належить соціальному педагогу, який, згідно посадових обов'язків: налагоджує мікроклімат у колективі та довірливі стосунки між учнями, учнями й педагогами; формує в учнів моделі відповідальної поведінки та ціннісні життєві навички, культуру здорового способу життя та збереження репродуктивного здоров'я; запобігає конфліктним ситуаціям, які виникають під час освітнього процесу; розробляє і проводить інформаційно-освітні та профілактичні заходи в закладах освіти щодо захисту прав і свобод; інформує учасників освітнього процесу щодо контактних даних національної поліції, психологів,

медиків, гарячих ліній, куди вони можуть звертатися, якщо стали жертвами або свідками булінгу; надає допомогу жертвам та іншим сторонам булінгу; захищає права учасників освітнього процесу від будь яких форм і видів насильства, представляє їхні інтереси у судах й правоохоронних органах тощо [2, с. 5-6].

Поряд з цим, хочемо зазначити, що головною запорукою протидії булінгу в ЗЗСО є усвідомлення усіма учасниками освітнього процесу того, що будь які прояви дискримінації, насильства та нетерпимості є неприйнятними в цивілізованому соціумі, а їх носії нестимуть за це відповідальність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Таким чином, булінг є тривожною тенденцією сучасного ЗЗСО, яка заважає навчально-виховному процесу, спрямованому на всебічний розвиток учня. Попередженню й подоланню булінгу сприятимуть: побудова в ЗЗСО безпечного, ненасильницького середовища, налагодження безконфліктної комунікації між усіма сторонами освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Андреевкова В. Л., Мельничук В. О., Калашник О. А. Протидія булінгу в закладі освіти : системний підхід : метод. посіб. Київ : «Агентство «Україна», 2019. 132 с.
2. Боднар, В., Лях, Т., & Нохріна, І. (2023). Системний підхід до профілактики боулінгу в закладі загальної середньої освіти. *Ввічливість. Humanitas*, (2), 3–11. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.1> (дата звернення 11.11.2024)
3. Булінг. Ситуація в Україні: Дитячий фонд ООН UNICEF, 2016. URL: <https://www.stopbullying.com.ua/adults/statistics>. (дата звернення 11.11.2024)
4. Карпенко О., Донченко Ю. Специфіка існування булінгу в закладах загальної середньої освіти в умовах війни. *Наукові записки БДПУ. Сер.: Педагогічні науки*. 2023. Вип. 1. С.56–62.
5. Кулешова О. В., Міхеєва Л. В. Булінг в освітньому середовищі: аналіз, шляхи подолання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. № 1. С. 154–158. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/25>
6. Попередження насильства в закладах освіти: методичний посібник для педагогічних працівників. Видання друге, доповнене та оновлене. К. : Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2020. 104 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/02/18/Posibnyk_POPEREDZHENNYA_NASYLSTVA.pdf (дата звернення 11.11.2024)
7. Прібиткова Н. Булінг у закладах освіти: поняття, структура, причини та шляхи подолання. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2017. С. 58–61. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/1800> (дата звернення 10.11. 2024)

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу: *Закон України № 2657-VIII від 18 грудня 2018 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення 10.11.2024)

9. Соболев Є. Ю., Корнійченко А. О. Булінг в освітньому середовищі – детермінанти та форми. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право, 2020. № 8. С. 4–9.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/snslnnp_2020_8_3.(дата звернення 11.11.2024).

Наталя Глібова,
*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня,
спеціальності 231 «Соціальна робота» за
ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: **Яна Раєвська,**
*доктор психологічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту
психології та соціальних наук МАУП (м. Полтава)*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ

З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Останнім часом усе більше батьків дітей з особливими освітніми потребами бажають, щоб їхні діти здобували освіту разом із однолітками. Зрозуміло, що така дитина може відчувати під час інтеграції певні труднощі, однак це для неї буде досвідом, яким вона зможе скористатися в подальшому житті. Адже в умовах обмеженими вихованням однієї сім'ї, діти з інвалідністю деякою мірою ізольовані від суспільства і позбавлені можливості вести повноцінний спосіб життя у відкритому середовищі, що аж ніяк не відповідає їхнім особливим потребам. В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак.

Виклад основного матеріалу. Вперше думка про наявність адаптаційних процесів була висловлена французьким натуралістом Ж. Бюффоном, який вважав, що основний механізм пристосування визначається прямим впливом умов середовища на мінливі організми. Фізіолог Ауберт використовував цей термін для характеристики явищ пристосування органів почуттів людини, що виражається в адекватному підвищенні або зниженні чутливості у відповідь на дії подразника. Саме ідеї цих вчених

стали початком серйозного вивчення проблеми адаптації, яка в подальшому стала проникати в медицину, психологію, соціологію, кібернетику.

Соціально-психологічна адаптація дітей з особливими освітніми потребами є одним із найважливіших аспектів інклюзивної освіти, адже ці діти мають специфічні труднощі в навчанні та соціальній взаємодії. Традиційна система навчання часто не враховує специфічні потреби таких дітей, основна проблема полягає у недостатній увазі до індивідуальних особливостей таких дітей в освітньому процесі, що може призводити до ізоляції, розвитку тривожності, зниження самооцінки та навчальної мотивації. Діти з ООП потребують спеціальних підходів до навчання, які включають психологічну підтримку, розвиток соціальних навичок та адаптацію до шкільного колективу.

Соціально-психологічна адаптація дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти - це процес, спрямований на створення сприятливих умов для їхньої успішної інтеграції та розвитку. Ось деякі ключові аспекти цього процесу:

Індивідуалізація підходу до навчання: основні наукові дослідження в галузі інклюзивної освіти свідчать, що діти з ООП потребують індивідуальних освітніх планів, які враховують їхні інтелектуальні, емоційні та фізичні особливості. Індивідуальні програми забезпечують диференційовані підходи до викладання, що сприяє адаптації до освітнього процесу і знижує рівень стресу у дітей. Наукові результати доводять, що діти з ООП, які навчаються за індивідуальними планами, демонструють значно вищі результати в навчанні та кращу соціальну адаптацію порівняно з тими, хто навчається в загальній системі без адаптації. Це обґрунтовує необхідність створення індивідуальних програм, орієнтованих на потреби кожної дитини.

Психологічна підтримка: важливим компонентом успішної адаптації дітей з ООП є психологічна підтримка. Психологічна допомога спрямована на вирішення таких проблем, як соціальна ізоляція, тривожність та емоційна нестабільність. Регулярна робота з психологом допомагає дитині покращити самооцінку, розвивати емоційну стійкість і знижувати рівень стресу. Дослідження показують, що психологічна підтримка є ефективною, коли вона здійснюється не лише в індивідуальних консультаціях, але й у груповій роботі з однолітками. Це сприяє розвитку комунікаційних навичок і створенню підтримуючого середовища в класі.

Розвиток соціальних навичок: соціальні навички, такі як комунікація, емпатія, вирішення конфліктів, відіграють центральну роль у процесі адаптації дітей з ООП. Навчальні заклади мають розробляти програми, які включають тренінги та інтерактивні заняття для розвитку цих навичок. Наукові результати свідчать, що діти з ООП, які мають добре розвинені соціальні навички, демонструють вищий рівень інтеграції у шкільне середовище. Інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри,

групові проекти, сприяють полегшенню адаптації дітей у колективі та знижують ризик соціальної ізоляції.

Підготовка педагогічного персоналу: дослідження підтверджують, що якість соціально-психологічної адаптації дітей з ООП залежить від рівня підготовки педагогів і персоналу закладів освіти. Освітні програми для вчителів повинні включати навчання методам інклюзивної освіти, розвитку емпатії та вмінню працювати з дітьми, які мають особливі потреби. Наукові результати показують, що заклади, які інвестують у професійний розвиток своїх вчителів, демонструють вищі результати у соціальній адаптації учнів з ООП.

Соціальна адаптація є одним з етапів інтеграції в суспільство. Нова українська школа передбачає, що освітній заклад буде давати не лише знання, а й вчитиме застосовувати їх на практиці та формувати ставлення і цінності. Соціальна адаптація здійснюється системно, за допомогою впливу всіх суб'єктів навчального закладу у процесі навчання та виховання. Також, соціальна адаптація покликана допомогти окремим учням компенсувати їхні фізичні, інтелектуальні або поведінкові відмінності й труднощі.

Адаптації та модифікації спрямовані, насамперед, на корекцію поведінкових особливостей дитини з ООП та надання їй якісних освітніх послуг (розуміння нею матеріалу, отримання освітніх навичок, стимулювання уваги та надання можливостей демонструвати свої знання), а також на соціальну адаптацію дитини в освітньому середовищі. Адаптація змінює характер навчання, не змінюючи зміст або саму сутність навчального завдання, вона дає змогу розширити обсяг методів навчання та виховання, врахувати вікові потреби учнів, їхні інтереси та різноманітність.

У навчально-виховному процесі вчителі аналізують відповідність вимог навчальної програми та методів, що використовуються на уроках, актуальним і потенційним можливостям дитини. У такий спосіб досягається ефективність організації навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку. Соціально-педагогічна діяльність з підтримки дітей з ООП - це безперервний поетапний процес соціального виховання з потребами на різних вікових етапах, в різних верствах суспільства і за участю всіх соціальних інститутів, всіх суб'єктів виховання та соціальної допомоги

Висновки. В цілому соціальна адаптація спрямована на підвищення ефективності навчання шляхом вирішення психологічних проблем через набуття навичок, що забезпечують адаптацію дитини з особливими освітніми потребами до навчання та входження у соціум. Кінцева мета адаптації дітей з особливими освітніми потребами – подолання соціальної дезадаптації, стресів, неврозів, високого ступеня тривожності під час навчання у школі та вдома, варто дивитись на таку дитину у перспективі: якою вона вийде у самостійний світ, які знання їй будуть необхідні, адже варто звертати увагу саме на ті компетенції, які їй дадуть можливість жити.

Перспективні напрямки подальших досліджень можуть включати вивчення довготривалих результатів соціально-психологічної адаптації дітей з особливими освітніми потребами після закінчення школи та їхньої інтеграції у суспільство. Розробку нових методів інтерактивного навчання для розвитку соціальних навичок у дітей з ООП. Аналіз впливу сімейного середовища та співпрацю між батьками та школою для дітей з особливими освітніми потребами.

Список використаних джерел:

1. Авраменко О. В. (2018). Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи. *Наукові розвідки у галузі педагогіки*, 4 (12), 56-64.
2. Герасименко Л. С. (2020). Роль психологічної підтримки в адаптації дітей з особливими освітніми потребами. *Вісник психології і педагогіки*, 3 (7), 29-35.
3. Іваненко Н. О. (2019). Індивідуалізація освітнього процесу для дітей з особливими потребами: теорія та практика. *Освітні інновації*, 5 (9), 23-30.
4. Піддубний А. М. (2021). Соціальні навички дітей з особливими потребами: розвиток та виклики. *Соціальна педагогіка і психологія*, 6 (11), 45-50.
5. Шаповал І. Г. (2020). Інклюзія в сучасній освіті: підготовка педагогів до роботи з дітьми з ООП. *Педагогічна наука і практика*, 2 (6), 10-18.

Тетяна Даценко,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота»,
ДЗ «Луганський національний університет
ім. Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Науковий керівник: **Наталія Литвинова,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет
ім. Тараса Шевченка» (м. Полтава)

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ БЕЗРОБІТНИХ ОСІБ

Постановка проблеми. Головними завданнями соціальної роботи, довкола яких здійснюється її становлення, накопичується досвід соціального захисту осіб, які опинилися у важких життєвих обставинах, є дотримання прав і свобод громадян у поєднанні з концепцією професіоналізму. Дієвий захист прав, що визначають правове становище громадянина у суспільстві і відповідають його соціальним потребам, є його обґрунтуванням соціального захисту у будь-якій сфері життя. Мається на увазі соціальна підтримка таких прав людей, як право на працю, право на життя, право на соціальне забезпечення в старості, захист від безробіття, достатній життєвий рівень,

охорона сім'ї та інші. Тому, досліджено окремо як соціальну, так й педагогічну підтримку безробітних осіб.

Метою соціальної підтримки у сфері зайнятості виступає пошуки можливих шляхів вирішення проблем, здійснення соціального захисту та соціальної допомоги у сфері зайнятості усіх категорій громадян, а особливо тих, хто не може на рівних конкурувати на ринку праці, є найменш захищеними. Нерозривно поєднана із соціальним захистом соціальна робота, як професійна діяльність, надання сприяння особі. Соціальна робота як важливий універсальний інститут безпосередньо охоплює різні напрями та види у наданні допомоги: соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальна допомога, соціальне обслуговування. Соціальна робота у галузі зайнятості виступає важливою стороною соціального захисту різних категорій населення та соціальних груп.

Виклад основного матеріалу. У різних життєвих ситуаціях важливе місце в системі соціальної підтримки безробітних осіб може мати й соціальна реабілітація як «комплекс заходів, спрямованих на відновлення порушених чи втрачених індивідом суспільних зв'язків; зміни соціального статусу (безробітні, біженці). Метою такої соціальної реабілітації є повернення особистості до суспільно-корисної діяльності, формування позитивного відношення до життя, праці, навчання» [1, с. 11].

Акцентуємо увагу й на тому, що сьогодні у найбільш скрутне становище потрапили внутрішньо переміщені особи, особливо безробітна молодь, кількість якої зростає. Адже не усі громадяни у наш час бажають офіційно реєструватися у службі зайнятості. Характерною рисою такого латентного безробіття є також його нерівномірний розподіл за різними регіонами. Попри збільшення попиту на робочу силу, продовжує зростати вимушена незайнятість у вигляді прихованого безробіття, залишається значною частка залученості людей до тіньової економіки. Відповідно скорочуються якісні можливості стосовно підвищення кваліфікації та перекваліфікації, професійного навчання, поширюється трудова міграція.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» у сфері соціально-педагогічної підтримки безробітних осіб можуть надаватися такі «види соціальних послуг: послуги з працевлаштування – пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи» [2]

Велика частина внутрішньо переміщених осіб – особи, які безпосередньо постраждали від факторів соціального ризику. Разом із тим більшість із них є цілком працездатними, володіють освітою, а також трудовою кваліфікацією. У зв'язку з цим соціальна підтримка таким особам повинна починатися із сприяння у працевлаштуванні, організації самозайнятості.

Також, Закон України «Про зайнятість населення» у статті 24 закріпив соціальні послуги та заходи сприяння зайнятості населення. Так, перелік (види) соціальних послуг у сфері зайнятості визначається цим Законом та статтею 7 Закону України «Про

загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» [3] і включає:

- 1) інформаційні послуги;
- 2) консультаційні послуги;
- 3) професійну орієнтацію;
- 4) професійне навчання;
- 5) індивідуальне планування працевлаштування;
- 6) послуги для роботодавців;
- 7) послуги з працевлаштування;
- 8) інші послуги, пов'язані із працевлаштуванням, передбачені порядком надання соціальних послуг суб'єктам ринку праці у сфері зайнятості» [4].

Суб'єктам ринку праці соціальні послуги надаються консультантами по роботі з роботодавцями, кар'єрними радниками, спеціалізованими кар'єрними радниками, у порядку, який встановив Кабінет Міністрів України [5].

Ще одним напрямком підтримки безробітних осіб є забезпечення тимчасової зайнятості. Саме за рахунок тимчасової зайнятості задовольняються потреби у робочій силі роботодавців та виконуються конкретні види робіт. З іншого боку, роботи тимчасового характеру виступають одним із засобів реалізації соціальної політики зайнятості, що може зняти, принаймні тимчасово, соціальну напругу на ринку праці, забезпечити трудову адаптацію безробітних, сприяти соціально-економічному розвитку регіону, бути джерелом доходу у скрутний період. Найпоширенішим видом тимчасової зайнятості є громадські роботи.

Відповідно до ст. 31 Закону України «Про зайнятість населення» «громадські роботи є видом суспільно корисних оплачуваних робіт в інтересах територіальної громади, які організовуються для додаткового стимулювання мотивації до праці, матеріальної підтримки безробітних та інших категорій осіб і виконуються ними на добровільних засадах» [4]. Фінансування організації таких робіт у випадках залучення зареєстрованих безробітних здійснюється також рівними частинами пропорційно за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та місцевих бюджетів. До виконання громадських, а також інших робіт тимчасового характеру залучаються категорії осіб на добровільних засадах, які визначені у Порядку організації громадських та інших робіт тимчасового характеру, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України [5].

Методика педагогічної роботи у галузі підтримки безробітних осіб включає у себе сукупність методів діяльності, форм організації соціального виховання, які спрямовані на розв'язання проблем безробітної особи. До таких методів можна віднести: безпосередньо педагогічні, що спрямовані на корекцію, виховання, перевиховання, навчання соціального досвіду, реабілітацію; соціологічні, що дозволяють аналізувати документи та збирати потрібну важливу інформацію;

спостереження, опитування, аналіз змісту засобів масової інформації, публічних виступів; психологічні, що забезпечать зменшення психологічного навантаження, різноманітні тренінги.

Наголосимо, що в системі професійного навчання, а також профорієнтації безробітних осіб формування якості працівника безпосередньо оцінюється у відношенні до перспективних шляхів ефективної зайнятості та конкретно визначається як рівнем професійної підготовленості, так й рівнем соціально-психологічної готовності. Тому для працівників, які працюють з таким контингентом, важливим моментом є готовність здійснювати підтримку безробітних для сприяння підвищенню мотивації до навчання, допомоги скоригувати власні інтереси та цілі, усвідомити власну відповідальність та сформувати адекватну самооцінку. Виходячи з цього, потрібно допомогти безробітним особам усвідомити ситуацію, здійснити оцінювання рівня конкурентоспроможності, змінити установки стосовно навчання, при потребі сформувати готовність до зміни професії.

Висновки. Соціальна робота у сфері соціально-педагогічної підтримки безробітних осіб виступає невід'ємною складовою соціального захисту різних категорій населення та соціальних груп. Цю сферу вирізняють власні особливі методи та форми роботи, соціальні та педагогічні технології, а також сфери соціального впливу. Важливою складовою виступають професійна підвищення кваліфікації, підготовка та перепідготовка безробітних громадян, що має на меті прискорене набуття якісних професійних навичок, які необхідні для безпосереднього виконання певної роботи. Професійне навчання безробітних вважаємо дієвим засобом соціальної адаптації до сучасних динамічних умов, що сприятиме допомозі людині пристосуватися до постійних технологічних та соціальних змін.

Список використаних джерел:

1. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Соціальна педагогіка» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Психологія» спеціальності 053 «Психологія» денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Сокаль В. А. Рівне : НУВГП, 2020. 189 с.
2. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. ст. 73.
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02.03.2000 р. № 1533-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 22. ст. 171.
4. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 24. ст. 243.
5. Про затвердження Порядку надання соціальних послуг суб'єктам ринку праці кар'єрними радниками, спеціалізованими кар'єрними радниками, консультантами по

Юлія Єрмоліна,

*здобувач другого рівня вищої освіти
спеціальність 231 Соціальна робота,*

ОПП «Соціальна робота.

Соціальна педагогіка. Практична психологія»

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Науковий керівник: **Катерина Ігнатенко**

Кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми. Як показує аналіз, в ході соціально-педагогічної діяльності фахівець з соціальної роботи виконує функцію соціально-педагогічного захисту. Її мета в контексті надзвичайних ситуацій якою є війна, у педагогів виникла необхідність пояснювати дітям, що відбувається, як підтримувати, як не нашкодити, а навпаки – бути корисними дітям, які мають близьких-військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Саме до такої роботи в рамках реалізації проєкту «*Спільна мета. Проєкт підтримки родин військовослужбовців*» долучилися ми пройшовши навчання онлайн, яке проводить онлайн неурядова організація «Центр інноваційної освіти «Про. Світ» [5]. Мета програми: надання соціально-педагогічної та психологічної допомоги учасникам навчально-виховного процесу, з метою підвищення рівня обізнаності щодо підтримки дітей, у родині яких є ветерани [4].

В результаті навчання, відповідно до визначення розробників, педагогічні працівники й працівники психологічної служби школи мають краще зрозуміти інструменти та підходи для об'єднання дітей та налагодження між ними конструктивної, толерантної взаємодії, зважаючи на різність їхнього життєвого досвіду, сімейних обставин та з урахуванням індивідуальних і вікових особливостей. Частиною програми є навчання проведенню виховних годин, які будуть спрямовані на підтримку дітей з родин військовослужбовців та обговорення актуальних питань тощо.

Очікувані результати від впровадження програми для дітей:

- підвищення рівня соціальної активності, емоційної стабільності та загального рівня задоволення школою і відносинами з батьками;
- зменшення тривожності, проявів агресії, булінгу, та покращення концентрації.

Вибір освітніх закладів був також обумовлений проектом. Ми співпрацювали з Луганським обласним Інститутом післядипломної педагогічної освіти та громадською організацією «Просвіта», які допомогли нам обрати базою практики Золотівський ліцей, Гірської ВЦА, Луганської області.

Етапи впровадження програми, до яких ми залучилися:

1. Проходження онлайн курсу підвищення кваліфікації «Спільна мета: підтримка родин військовослужбовців». На проходження курсу нам знадобилося 21 година. Після закінчення курсу ми отримали сертифікат про підвищення кваліфікації. Онлайн-курс розроблений з метою підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників у наданні адаптивної психосоціальної підтримки дітям військовослужбовців у шкільному середовищі під час війни [3]. Курс складається із двох модулів, які послідовно розкривають питання психосоціальної підтримки учнів та педагогів, у родинях яких є військовослужбовці. Формат курсу допоміг цілісно заглибитися в тему через розбір конкретних ситуацій, перегляд відео експертів-практиків, коротку та доступно подану теорію. Вправи, додатки, приклади із життя зробили проходження курсу цікавим і корисним.

2. Вебінар «Незламні, коли разом». Мета нашої участі у вебінарі полягала у підвищенні рівня наших знань щодо формування в учнів вміння надавати підтримку один одному, об'єднуватися задля досягнення спільної мети, що буде укріплювати їхню стресостійкість та витривалість. Протягом вебінару ми ретельно розглянули сценарії проведення заняття для учнів 1-2 класів, 3-4 класів, 5-8 класів, 9-11 класів. Отримали рекомендації щодо проведення занять в режимі онлайн. Демонстрація вправ для кожної вікової категорії учнів. В учасників сформується здатність до: міжособистісної взаємодії, роботи в команді; використання стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, Я-ідентичності; формувати спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною; конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.

3. Розробка власних додаткових вправ для занять з дітьми різного віку, яку направлені на формування навичок подолання стресу та технікам само заспокоювання.

4. *Робота у якості помічника соціального педагога-тренера з дітьми 5-8 класів й проведення виховних занять за програмою «Незламні, коли разом».* Заняття проходили у формі інтерактивних ігор, рольових вправ, творчих завдань та групових обговорень дистанційно в режимі онлайн за допомогою платформи Гугл Міт. Це дієвий, багатофункціональний інструмент, який забезпечує інклюзивний підхід і водночас допоміг охопити усіх учнів.

5. Проведення для педагогічного колективу онлайн воркшопу за програмою підвищення кваліфікації «Спільна мета: підтримка родин військовослужбовців».

6. Проведення вхідного й вихідного діагностування перед впровадженням програми та після її проходження. Вихідне діагностування передбачає заповнення

гугл-форми з діагностичними запитаннями. Для контролю прогресу, ми вирішили проводити оцінки стану благополуччя учасників програми до та після кожного місяця занять.

7. Аналіз отриманих результатів дослідження. За основу діагностики ми взяли методику «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя БіБіСі» (The Modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB) (P. Pontin, M. Schwannauer, S. Tai, & M. Kinderman), адаптація Л. М. Карамушки, К. В. Терещенко, О.В.Креденцер); модифіковану психологами під потреби програми [2].

Для проведення виховних занять з дітьми ми обрали учнів 5-8 класів. Це вік підлітковий, 11-14 років. Вони переживають подвійну «турбулентність» - це складний перехідний вік в психологічному плані, який збігся з тим, що їм доводиться проживати в умовах війни в Україні. Мета занять - допомогти формуванню в учнів уміння надавати підтримку одне одному, об'єднуватися задля досягнення спільної мети, що посилює стресостійкість та витривалість.

Ці заняття не передбачають участі практичного психолога і створені безпосередньо для проведення вчителями. Проте за потребою ми залучали психолога закладу та вчителів, так як краще за них ніхто не знає учнів. Заняття проходили в гарній дружній атмосфері, учні провели гарно час і вийшли з новими корисними знаннями, навичками та бажанням діяти спільно.

Сценарій проведення заняття для учнів 5-8 класів складався з вправ «Валіза підтримки», «Підтримай близьку людину», «Удав», «Відео для однокласника» та рефлексія заняття й вправи «Купони». Мета вправ сприяти створенню позитивної атмосфери в класі, спонукати учнів проаналізувати власні досягнення, формувати вміння підтримувати іншу людину. В ході вправ відбувається знайомство з видами підтримки, механізмами які при цьому працюють й з помилками, яких треба уникати.

Учні побачили наскільки важливо підтримати учнів, яким складно перебувати в невідомості чи переживати втрату. Заняття дозволили набути досвіду надання підтримки, усвідомити емоційні зв'язки між людьми. Звичайно, що дітям сподобався формат заняття, де їм потрібно було підготувати відеоролик для підтримки нового однокласника. Діти з задоволенням знімали відео на власні телефони в притаманній їм манері, але це було дуже приємно почути, слова підтримки, які вони говорили, були щирими й від усього серця.

Також ми додали до виховних занять власні розробки тренінгових вправ. Програма тренінгових вправ об'єднана у три основні модулі: емоційний «світ», стрес та подолання стресу, ресурси на відновлення. Тренінгові вправи мають на меті надати інструменти для подолання складних травмуючих спогадів, навчити стабілізувати свій стан, побудувати комунікацію з близькими людьми, знайти власні опори під час війни. Тренінгові вправи спочатку демонструються тренером, а потім учасники відпрацьовують їх в групах/парах чи індивідуально. Всі інструкції

можна за потребою перенести на презентації й розіслати учасникам, у випадку якщо вони пропустили певні сесії через ті чи інші обставини. Ми не ставили за мету прив'язуватися до презентацій, тим паче, що у багатьох зараз проблеми зі світлом і з інтернетом через відключення електроенергії [1].

Тренінгові вправи розраховані на дітей, віком від 9 до 18 років, а також на дорослих/батьків, які мають запит про допомогу своїм дітям впоратися зі страхами.

Зважаючи на те, що тренінгові теми досить сенситивні та можуть викликати тригери, пропонуються індивідуальні зустрічі з психологом школи за потреби для стабілізації психічного стану тих учасників. Разом з тим, вправи продумані так, щоб пережити травматичний досвід, якщо він був й розпочати травматичне зростання. А потім отримати інструменти для запобігання та/або зменшення наслідків стресу й мати ресурс йти далі.

Після участі у вебінарі «Спільна мета: підтримка родин військовослужбовців» за домовленістю з адміністрацією гімназії було проведено для педагогічного колективу онлайн воркшопи з підвищення кваліфікації. Програма підвищення складається з модулю «У фокусі підтримки – дитина», який є ключовим для розуміння особливих потреб та викликів, з якими стикаються діти, в родині яких є ветерани війни. У цьому модулі розглядаються поняття, що є важливими для взаємодії з такими дітьми, а також визначаються підходи та рекомендації для педагогів, щоб забезпечити структуровану й ефективну підтримку [3].

Запропоновані теми підрозділу «Діти, у родині яких є ветерани війни» акцентують увагу на важливості розуміння контексту, в якому росте дитина, чиї батьки є ветеранами війни, з метою надання їй належної соціальної, емоційної та освітньої підтримки. Важливим було надати розуміння соціальної стигматизації, наслідком якої є формування негативних соціальних стереотипів щодо ветеранів війни та їхніх сімей, що може впливати на їхню взаємодію із соціальним оточенням, зокрема в навчальних закладах. Важливо усвідомлювати, що діти ветеранів можуть стикатися з упередженим ставленням і дискримінацією з боку інших учнів або навіть дорослих.

Нашим «ноу-хау» було розроблення дорожньої карти для вчителя, який працює з дитиною з родини військовослужбовця. Ми розповіли учасникам як важливо визначити специфічні потреби учня, та навчати однокласників толерантності та взаєморозуміння. Формою взаємодії з дітьми в цьому віці залишається гра. Ігри сприяють укріпленню емоційної стійкості учнів, соціалізації та розвитку комунікаційних навичок. А творчі заняття й спільні проекти допомагають дітям виражати свої емоції та сприяють командній роботі та співпраці.

Модуль «Діти, у родині яких є загиблі» охоплює підтримку дітей, які втратили близьких у війні. Основними поняттями є «втрата», «скорбота», «горювання» та «розділена відповідальність». Модуль «Діти, у родині яких є безвісти зниклі» зосереджується на підтримці дітей, які переживають невизначену втрату через

відсутність інформації про долю близьких. Модуль «Діти, у родині яких є військовополонені» фокусується на підтримці дітей, чії близькі перебувають у полоні. Модуль підкреслює особливості статусу військовополоненого, розглядає перелік дій та рекомендацій для надання своєчасної підтримки дітям, що переживають цю ситуацію. Важливо також аналізувати кейси взаємодії з учнями, у родині яких є військовополонені, враховуючи їхні унікальні потреби та переживання. Модуль містить вправи, такі як «Соняшник цінностей» і «План турботи», що сприяють розвитку емоційної стійкості та кращому розумінню своїх цінностей у складних обставинах. Одним з найяскравіших за емоційною забарвленістю став модуль «Іграшка як інструмент підтримки і відновлення», який досліджує роль іграшок, зокрема м'яких, у психосоціальної підтримці дітей у стресових ситуаціях.

Висновки. Отже, шкільне середовище є об'єднувальним для багатьох верств населення і має вплив та ресурси для надання не лише освітніх послуг, а й психосоціальної підтримки, формування комунікаційних навичок, цінностей і світогляду завдяки таким характеристикам, як сталість, системність, багатофункціональність [6].

Впровадження програми соціально-педагогічного захисту дітей у контексті неурядових організацій, зокрема проєкту «Спільна мета: підтримка родин військовослужбовців», продемонструвало ефективність комплексного підходу до роботи з дітьми, що мають близьких-військовослужбовців. Досвід показав, що надання соціально-педагогічної та психологічної допомоги педагогам та учням дозволяє краще розуміти потреби таких дітей, допомагає об'єднувати їх та формувати навички конструктивної взаємодії, толерантності й підтримки.

Список використаних джерел:

1. Діти та війна. Навчання технік зцілення» / Патрік Сміт, Атле Дирегров, Вільям Юле, Львів, 2022 р.
2. Карамушка Л., Терещенко К., Креденцер О. Адаптація на українській вибірці методик «The Modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB)» та «Positive Mental Health Scale (PMH-scale)». *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 3-4(27), 2022. С. 85-94. <https://doi.org/10.31108/2.2022.3.27.8>
3. Онлайн-курс «Спільна мета: підтримка родин військовослужбовців» URL:<https://prosvitcenter.org/courses/spilna-meta-pidtrymka-rodynviyskovosluzhbovtiv/> (дата звернення 20.10.2024).
4. Освітня програма підвищення кваліфікації «Незламні, коли разом» URL: <https://prosvitcenter.org> (дата звернення: 18.10. 2024).
5. Петушкова О., Аносова А., Бульковська В., Дєдов О., Китиченко Т., Личак І., Луговська Т., Ошийко Я. Незламні, коли разом: *Збірка сценаріїв проведення виховних занять для учнів різних вікових категорій*. Київ: ГО «Центр інноваційної освіти «Про.Світ», 2024.

6. Центр інноваційної освіти «Про. Світ». URL: <https://prosvitcenter.org> (Дата звернення: 25.10. 2024).

7. Як війна впливає на психічне здоров'я дітей? *World war museum*. URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-childrens-mental-health> (дата звернення: 24.10.2024).

*Тетяна Горобей,
здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальності 231 Соціальна робота,
Луганський національний університет
ім. Тараса Шевченка (м. Полтава)*

Науковий керівник: **Катерина Ігнатенко**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
Луганський національний університет
ім. Тараса Шевченка (м. Полтава)

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Одним із показників духовно-морального розвитку особистості є ставлення до своєї країни, її духовних та культурних цінностей, до співвітчизників. Зміни, що відбулися в суспільній свідомості за останні роки, невизначеність і суперечливість у питаннях державотворчої ідеологічної доктрини призвели до того, що наше суспільство фактично позбавилося ціннісних орієнтирів, суперечливими стали його духовні й моральні ідеали. Внаслідок цього ціннісні установки молоді формуються багато в чому як агресивні та руйнівні стосовно особистості, родини, держави. Особливої руйнації зазнають патріотичні почуття молодого покоління. У зв'язку з цим виховання патріотизму як духовно-моральної якості студентської молоді, майбутньої інтелектуальної, культурної, політичної, бізнесової еліти України, є сьогодні одним із пріоритетних завдань не тільки у педагогічній науці, але й у процесі державотворення.

Виклад основного матеріалу. Патріотизм – це любов до своєї Батьківщини – України, усвідомлення своєї причетності до неї, переживання разом із нею перемог і проблем [1, с.60]. У сучасному світі патріотичне виховання набуває особливого значення, особливо в умовах глобалізації та швидких соціально-економічних змін. В Україні, де триває боротьба за збереження незалежності, формування патріотичної свідомості молоді стає одним із пріоритетних завдань освітньої системи.

Патріотизм – це не лише любов до Батьківщини, а й готовність захищати її інтереси, дбати про розвиток суспільства, сприяти його прогресу [3, с.42]. Основною метою і завданням патріотичного виховання є формування у молоді почуття гордості

за свою країну, усвідомлення значення національних історичних, культурних і соціальних цінностей.

Завдання, що стоять перед закладами фахової передвищої освіти, включають: виховання поваги до державних символів, героїв національної історії, звичаїв та традицій українського народу; формування активної громадянської позиції через залучення молоді до суспільно-корисної діяльності, волонтерства та участі в культурних і соціальних проектах; розвиток навичок критичного мислення щодо історичних подій, що формують національну ідентичність, а також вміння аналізувати та оцінювати інформацію в умовах інформаційного суспільства [1, с.60].

У закладах фахової передвищої освіти можна застосовувати різноманітні методи патріотичного виховання: проєктна діяльність: реалізація проєктів, що сприяють вивченню історії та культури України; наприклад, створення презентацій, виставок, буклетів на теми, пов'язані з історією рідного краю; круглі столи, конференції, дебати: організація дискусій на теми, що стосуються національної ідентичності, сучасних викликів для України, патріотизму та громадянської відповідальності; екскурсії та виїзні заходи: організація відвідувань історичних місць, пам'ятників, музеїв, що дозволяє молоді безпосередньо ознайомитися з національною спадщиною [2, с.15].

Викладачі відіграють ключову роль у процесі патріотичного виховання. Вони повинні стати активними учасниками цього процесу, використовуючи інтерактивні форми навчання, такі як: обговорення важливих історичних подій та їх впливу на сучасність; залучення студентів до активного обговорення питань національної ідентичності, політичних та соціальних проблем; заохочення до самостійної роботи та дослідження тем, що пов'язані з історією та культурою України [5, с.45]. Поряд із позитивними аспектами, існують і певні виклики, які потребують уваги: вплив глобалізації, що може призводити до зниження інтересу до національних традицій і цінностей серед молоді; використання інформаційних технологій, що створює нові виклики для формування патріотичної свідомості. Молодь піддається впливу інформаційних потоків, часто позбавлених національної ідентичності; потреба у вдосконаленні навчальних програм, оскільки існуючі підходи не завжди відповідають сучасним викликам.

Перспективи розвитку патріотичного виховання у майбутньому передбачають. Запровадження нових методик та підходів до патріотичного виховання, які враховують інноваційні форми навчання, такі як дистанційна освіта, онлайн-платформи для обговорення актуальних тем. Налагодження співпраці з громадськими організаціями, державними установами, що допоможе в реалізації спільних проєктів, акцій та програм, які будуть націлені на патріотичне виховання молоді. Створення умов для участі студентів у волонтерських ініціативах, що дозволить їм реалізувати свої знання на практиці та сприятиме формуванню активної громадянської позиції.

Висновки. Патріотичне виховання молоді у закладах фахової передвищої освіти є важливим компонентом формування відповідального громадянина, готового до активної участі в житті суспільства та захисту інтересів своєї країни. Необхідно постійно вдосконалювати методики та підходи до цього процесу, залучаючи нові ресурси і активи для досягнення поставлених цілей. Лише спільними зусиллями освітян, громадськості та держави ми зможемо виховати нове покоління патріотично налаштованих молодих людей, здатних до самостійних дій на благо своєї Батьківщини [6].

Список використаних джерел:

1. Грищенко О. С. Формування патріотичної свідомості студентської молоді в умовах сучасної освіти. *Науковий журнал "Освіта та розвиток обдарованої особистості"*. 2020. № 5. С. 15-22.
2. Дудка Н. О. Виховання патріотизму у студентів фахових коледжів: проблеми і перспективи. *Педагогіка і психологія*. 2021. № 2. С. 60-68.
3. Козловська І. В. Патріотичне виховання у закладах фахової передвищої освіти: теорія та практика. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. № 1. С. 42-45.
4. Малишев О. А. Інноваційні технології у патріотичному вихованні студентської молоді. *Сучасні тенденції в освіті та вихованні*. 2022. № 3. С. 27-32.
5. Сергієнко Н. В. Патріотичне виховання у контексті освіти нового покоління. *Актуальні проблеми сучасної педагогіки*. 2020. № 6. С. 45-49.
6. Кульчицький В. Й. Теорія і практика патріотичного виховання в школах України (1945-2019): дис. д-ра педагогічних наук: 13.00.01/ Дрогобицький державний пед. унів. ім. І. Франка, Тернопільський нац. пед. унів ім. В. Гнатюка. Дрогобич, 2020, Тернопіль, 2020. 490с.

Оксана Запорожець,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології,
спеціальність 231 «Соціальна робота»
ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Науковий керівник: **Тетяна Івченко,**
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»(м. Полтава)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми. Сучасний світ зіштовхнув Україну з безпрецедентними викликами, пов'язаними з повномасштабною збройною агресією росії. Воєнний стан,

воєнні дії, масова міграція та інші наслідки цього конфлікту створили тиск на психічне здоров'я та добробут усіх верств населення, особливо підлітків. Саме в цей складний період питання формування здорового способу життя набуває особливої актуальності.

Виклад основного матеріалу. Актуальність дослідження зумовлена низкою факторів. Психологічний стрес: постійний страх, тривога, відчуття небезпеки, спричинені військовими діями, призводять до розвитку посттравматичних стресових розладів, депресії та інших психічних проблем у підлітків. Соціальна дезадаптація: вимушені переселення, розрив соціальних зв'язків, зміна звичного способу життя ускладнюють процес адаптації підлітків до нових умов. Порушення режиму дня: нестабільність, обмежені можливості для фізичної активності та здорового харчування негативно впливають на фізичне здоров'я підлітків. Зростання ризиків шкідливих звичок: в умовах стресу підлітки частіше вдаються до шкідливих способів зняття напруги, таких як паління, вживання алкоголю, наркотиків.

Також хотілося б зазначити, що вплив соціального середовища: тиск однолітків, реклама шкідливих продуктів, доступність алкоголю та тютюну, недостатня ефективність традиційних методів виховання, - все це зумовлює необхідність пошуку нових, інноваційних підходів для формування здорового способу життя підростаючого покоління.

Тому велику увагу слід спрямувати на дослідження та аналіз соціально-педагогічних технологій, які використовуються для формування здорового способу життя серед дітей підліткового віку. Це дослідження є актуальним в контексті сучасних освітніх та соціальних реалій, оскільки стан здоров'я підлітків прямо впливає на їхнє фізичне, психічне та соціальне благополуччя.

З метою розв'язання цієї проблеми, в роботі шукаємо підходи, методики та програми, спрямовані на формування здорового способу життя підлітків. Вивчаємо та аналізуємо ефективність та результативність застосування цих технологій у педагогічній практиці.

В сучасних умовах одним із провідних завдань професійної соціально-педагогічної діяльності є завдання формування покоління молодих людей, які будуть здатними робити особистісний духовно-світоглядний вибір, володітимуть необхідними знаннями, вміннями та навичками для реалізації ідеї здорового способу життя у процесі життєдіяльності. У цьому сенсі особливого значення набуває проблема вдосконалення діяльності ЗЗСО із формування здорового способу життя школярів.

Важливо підкреслити, що формування у школярів пріоритету здорового способу життя визначається рівнем сформованості в них соціально значущих цінностей і компетентностей, на засадах яких вони ідентифікують себе як творця власного життя і власного здоров'я. Закономірно, що сформовані цінності та компетентності дозволять школяреві свідомо й творчо визначати та реалізувати стратегію власного життя, розвивати себе як особистість, продуктивно виконувати соціальні ролі й функції.

На основі комплексного опрацювання досліджень щодо суті соціально-педагогічної діяльності нами обґрунтовано основні принципи, відповідно до яких доцільно здійснювати соціально-педагогічну діяльність з формування здорового способу життя:

- ✓ системності;
- ✓ педагогізації соціуму;
- ✓ диференційованості та індивідуалізації відповідно до особливостей кожного школяра;
- ✓ опори на потреби і можливості кожного з них, тобто відповідності змісту та технологій соціально-педагогічної роботи з формування здорового способу життя реальним потребам і можливостям кожної дитини;
- ✓ толерантності, компетентності, емоційності.

Умови життя сучасної людини ставлять актуальні завдання щодо вдосконалення наукового аналізу проблем її здоров'я. Людина є найвищою цінністю суспільства, а здоров'я визначає її гармонійний розвиток, а тому є гарантом глобального розвитку суспільства. Здоров'я людини є соціальною цінністю, невід'ємною частиною багатства суспільства, і від суспільства залежить, як здоров'я буде використовуватися, охоронятися та відтворюватися. Аналіз здоров'я людини стає необхідною передумовою для розкриття та вдосконалення людських здібностей і навичок як рушія та кінцевої мети суспільного прогресу.

Отже, цілісність здоров'я людини визначається різними системами, задіяними в підтримці даного стану і рівня здоров'я. Вони цілісно відображають усі прояви здоров'я, тісно пов'язані між собою і можуть бути виражені кількісно і якісно: рівнем і гармонійністю фізичного розвитку; резервні можливості основних фізіологічних систем; рівень імунного захисту організму та неспецифічного імунітету; наявність або відсутність хронічного захворювання; здатність позбавлятися від метаболітів і ендотоксинів; рівень повноцінних моральних і вольово-мотиваційних настанов.

Здоров'я є багатовимірним явищем і проявляється на індивідуальному та популяційному рівнях. Під здоров'ям індивіда розуміють динамічний стан збереження і розвитку його психофізіологічних функцій, його оптимальну працездатність і соціальну здатність з максимальною тривалістю життя. Здоров'я населення (популяційне, колективне, громадське або суспільне) - це процес соціально-історичної еволюції біологічної та психосоціальної життєздатності населення, що проживає на даній території протягом даної кількості поколінь шляхом підвищення їх працездатності та продуктивності колективної праці, зростання екологічного домінування та вдосконалення людини як виду.

Висновки. Розроблені в рамках дослідження соціально-педагогічні технології довели свою ефективність у подоланні негативних наслідків воєнних дій на підлітків. Систематична робота з підлітками, спрямована на розвиток їхніх психологічних

ресурсів, формування навичок здорового способу життя та створення сприятливого соціального середовища, дозволяє знизити рівень тривоги та стресу, підвищити самооцінку та соціальну адаптацію підлітків.

Однак, проблема формування здорового способу життя підлітків в умовах воєнного стану залишається актуальною і вимагає подальших досліджень. Необхідно розробляти більш індивідуалізовані програми, враховуючи різноманітність потреб та особливостей підлітків, які опинилися в складних життєвих ситуаціях. Також важливо залучати до цього процесу ширше коло фахівців, зокрема психологів, соціальних працівників, медичних працівників та волонтерів.

Список використаних джерел:

1. Єрмакова Т.С. Особливості формування здорового способу життя школярів: історичний аспект. *Практична психологія та соц. робота*. 2018. № 8. С.60-62.

2.Єфімова В.М. Здоров'язбережувальні технології у контексті педагогічних досліджень. *Практична психологія та соц. робота*. 2020. № 1. С.57-60.

3.Кравець В.С. Особливості формування здорового способу життя школярів в системі освіти (90-рр. ХХ ст.). *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій»*. 2425 листопада 2017 року, Ч.ІІІ. Дніпро: СПД «Охотнік», Дніпро, 2017 р. № 4. С.10-12.

4. Москаленко Н.В. Формування здорового способу життя школярів: монографія. Дніпропетровськ: вид-во «Інновація», 2017. С. 48.

Тетяна Кобцева,
здобувачка другого рівня вищої освіти
спеціальність 231 Соціальна робота,
ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»(м. Полтава)

Науковий керівник: **Катерина Ігнатенко,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

ПІДГОТОВКА ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ ДІТЕЙ – ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧОГО БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ (ДБСТ)

Постановка проблеми. Діти-вихованці дитячих будинків сімейного типу (ДБСТ), попри переваги сімейного виховання, стикаються з серйозними викликами при переході до самостійного життя. Хоча ДБСТ забезпечують більш сприятливі умови розвитку порівняно з інтернатними закладами, випускники часто не мають достатнього досвіду самостійного прийняття рішень, ведення господарства, управління фінансами,

а також можуть відчувати психологічні труднощі, пов'язані з відсутністю стабільної підтримки та невпевненістю у власних силах.

Проблема полягає у необхідності розробки та програми підготовки до самостійного життя, яка б включала формування практичних навичок, соціальну адаптацію, психологічний супровід, професійну орієнтацію та правову освіту. Важливо враховувати індивідуальні потреби та особливості кожної дитини, забезпечуючи їй необхідні ресурси та підтримку для успішної інтеграції у доросле життя.

Виклад основного матеріалу. Проблема соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, залишається актуальною для українського суспільства. Одним із шляхів її вирішення є виховання в дитячих будинках сімейного типу (ДБСТ), що забезпечують більш сприятливі умови розвитку, ніж інтернатні заклади [1]. Проте, незважаючи на переваги сімейного виховання, випускники ДБСТ часто стикаються з труднощами. Це зумовлено низкою чинників, серед яких обмежений досвід самостійного прийняття рішень, ведення господарства, управління фінансами, а також психологічні труднощі, пов'язані з відсутністю стабільної підтримки та невпевненістю у власних силах [2].

Дослідження свідчать, що випускники ДБСТ демонструють нижчий рівень самостійності та впевненості у власних силах порівняно з однолітками, які виховувались у біологічних сім'ях. Це підвищує ризик соціальної ексклюзії, безробіття та потрапляння у складні життєві обставини. Згідно з даними ЮНІСЕФ за 2020 рік [3], діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, мають підвищений ризик соціальної ексклюзії, безробіття та потрапляння у складні життєві обставини.

Зазначені проблеми актуалізують необхідність розробки та впровадження комплексної програми підготовки до самостійного життя, яка б враховувала специфічні потреби та труднощі цієї категорії дітей. Або впроваджувати програми навчання, тренінги для молоді через неурядові організації, як це робить неурядова організація «СОС Дитячими містечками».

Така програма має виконувати наступні функції:

1) формування життєвих навичок, тобто оволодіння практичними навичками самообслуговування, ведення домашнього господарства, управління фінансами, ефективної комунікації, вирішення конфліктів [1]. Важливо навчити дітей планувати бюджет, готувати їжу, підтримувати порядок в оселі, спілкуватися з різними людьми, конструктивно вирішувати конфліктні ситуації.

2) соціальна адаптація. Розвиток соціальних компетенцій, формування позитивних міжособистісних відносин, адаптація до різних соціальних ролей, усвідомлення своїх прав та обов'язків [4]. Необхідно формувати вміння ефективно взаємодіяти з іншими людьми, будувати стосунки, адаптуватися до різних соціальних ролей, розуміти свої права та обов'язки як громадянина.

3) психологічна підтримка. Допомога у формуванні позитивної самооцінки, подоланні страхів та невпевненості, розвитку стресостійкості та емоційного інтелекту. Важливо створити умови для формування позитивного ставлення до себе, розвитку впевненості у власних силах, вміння справлятися зі стресом та емоціями [1].

4) професійна орієнтація, а саме інформування про різні професії, допомога у виборі професійного шляху, розвиток професійних навичок, підготовка до працевлаштування. Необхідно ознайомити дітей з різними професіями, допомогти їм визначитися з майбутньою професією, розвинути необхідні професійні навички та підготувати до пошуку роботи.

5) правова освіта. Ознайомлення з основними законами та правовими нормами, формування правової свідомості та відповідальності. Важливо навчити дітей орієнтуватися в правовому полі, знати свої права та обов'язки, діяти відповідно до закону [4].

Для ефективної підготовки доцільно використовувати різноманітні методи та форми роботи, зокрема тренінги, майстер-класи, індивідуальне консультування, менторство, співпрацю з громадськими організаціями. Досвід громадської організації «СОС Дитячі Містечка» [5] демонструє ефективність програм менторства, в рамках яких волонтери допомагають випускникам ДБСТ адаптуватися до самостійного життя. У статті Н. В. Ковальчука [6] аналізується досвід проведення тренінгів з фінансової грамотності для дітей-вихованців ДБСТ, які сприяють формуванню відповідального ставлення до грошей та розвитку навичок бюджетування.

Важливу роль у цьому процесі відіграють батьки-вихователі ДБСТ, які повинні створювати сприятливі умови для розвитку самостійності дітей, заохочувати їх до прийняття рішень, надавати їм можливість вирішувати побутові проблеми та брати на себе відповідальність. Не менш важливою є співпраця ДБСТ із соціальними службами та освітніми закладами, що дає змогу забезпечити комплексну підтримку дітей. Перспективи розвитку системи підтримки випускників ДБСТ полягають у вдосконаленні законодавчої бази, розширенні мережі соціальних послуг, залученні громадських організацій та розвитку інноваційних форм роботи. Необхідно забезпечити правове регулювання питань підтримки випускників ДБСТ, зокрема щодо надання їм житла, соціального супроводу та допомоги у працевлаштуванні (Закон України «Про соціальні послуги» [7]).

Важливо розвивати програми наставництва, які дозволять випускникам ДБСТ отримувати індивідуальну підтримку від досвідчених фахівців та адаптуватися до дорослого життя.

Висновки. Підготовка до самостійного життя дітей-вихованців ДБСТ є складним, багатоаспектним та надзвичайно важливим процесом, що потребує комплексного підходу та злагодженої співпраці різних інституцій. Вона не обмежується лише формуванням практичних навичок, а й охоплює широкий спектр завдань, серед

яких: соціальна адаптація, психологічна підтримка, професійна орієнтація та правова освіта.

Ефективність підготовки значною мірою залежить від застосування різноманітних методів та форм роботи, таких як тренінги, майстер-класи, індивідуальне консультування, менторство та співпраця з громадськими організаціями. Особлива роль у цьому процесі належить батькам-вихователям, які повинні створювати сприятливі умови для розвитку самостійності дітей, заохочувати їх до прийняття рішень та брати на себе відповідальність.

Вдосконалення системи підтримки випускників ДБСТ потребує подальших зусиль, спрямованих на вдосконалення законодавчої бази, розширення мережі соціальних послуг, залучення громадських організацій та розвитку інноваційних форм роботи. Важливо забезпечити правове регулювання питань підтримки випускників ДБСТ, зокрема щодо надання їм житла, соціального супроводу та допомоги у працевлаштуванні.

Перспективним напрямом є розвиток програм наставництва, які дозволять випускникам ДБСТ отримувати індивідуальну підтримку від досвідчених фахівців та успішно адаптуватися до дорослого життя.

Список використаної літератури:

1. Коляда Н., Коляда Т. Соціалізація дитини в умовах дитячого будинку сімейного типу. *Соціальна робота та соціальна освіта*, (1 (12)). 2024. С. 188-195.
2. Вінс В. А., Пузиченко А. Специфіка становлення особистості підлітків, які виховуються в умовах сімейної депривації. К., 2019.
3. Worlds of influence. *UNICEF*. URL: <https://www.unicef.org/reports/worlds-influence-what-shapes-child-well-being-rich-countries-2020> (дата звернення: 14.10.2024).
4. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Каб. Міністрів України від 26.04.2002 р. № 564 : станом на 14 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-п#Text> (дата звернення: 14.10.2024).
5. *Веб-сайт СОС Дитячі Містечка в Україні*. URL: <https://sos-ukraine.org/> (дата звернення: 14.10.2024).
6. Ковальчук Н. В. Формування фінансової грамотності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах Будинку сімейного типу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, (1). 2022. С. 120-124.
7. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 20 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 14.10.2024).

Світлана Коротнюк,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
ООП Соціальна педагогіка
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: **Галина Олійник,**
доцент кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Постановка проблеми. Останнім часом проблема збереження і зміцнення здоров'я населення набула особливого статусу в системі соціальних цінностей та пріоритетів, оскільки здоров'я громадян є важливим показником суспільного поступу, соціально-економічним потенціалом держави. Важливість формування ціннісного ставлення до здоров'я відзначається в міжнародних і державних документах, таких як: Закон України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», Національній програмі «Діти України», Концепції «Здоров'я через освіту», Концепції «Здоров'я для всіх у XXI столітті», Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді, Концепції розвитку охорони здоров'я населення України та ін.

Виклад основного матеріалу. Аналіз особливостей розвитку особистості в онтогенезі розкриває можливості для вивчення проблем формування ціннісного ставлення до здоров'я у підростаючого покоління, оскільки деформації нормального розвитку особистості часто беруть свій початок у дитинстві і обумовлені невирішеністю особистісних проблем певного вікового періоду, задач розвитку, пов'язаних із психосоціальною зрілістю, входженням у світ дорослих людей, проблемами реалізації актуальних потреб. Завдання формування ціннісного ставлення до здоров'я необхідно реалізувати через соціальне середовище особистості, зокрема на рівні сім'ї, школи, учнівського колективу тощо.

Водночас, цей період відрізняється й виходом підлітка на якісно нову соціальну позицію: поглиблюються стосунки із однолітками та дорослими, посилюється прагнення до самооцінки і самовизначення, зростає самостійність в поглядах та вчинках, самопізнання й соціальна активність. Аналізуючи такі ознаки даного періоду вікового розвитку особистості, академік І. Бех наголошує на появі у підлітка почуття дорослості, інтимного спілкування, змін у референтних орієнтаціях. На думку вченого, «особистість підлітка утверджує себе в соціальному просторі як самоцінність, котра

може реалізовуватися в діапазоні емпатії чи псевдоемпатії до переживань інших, а також почуття відповідальності чи безвідповідальності, тенденцій до агресивності чи співробітництва, авторитарного домінування чи діалогу у взаєминах, егоїстичних чи альтруїстичних тенденцій у спонуках та поведінці» [1, с. 187].

Крім самоцінності, в старшого підлітка, у залежності від власних уявлень, формується шкала соціальних цінностей та переваг, відповідно із якими в нього створюється коло друзів та змінюється стиль поведінки і зовнішній вигляд, в його житті значну роль починають відігравати стосунки – не тільки із дорослими, а й, в першу чергу, – з однолітками: коло спілкування у старших підлітків помітно розширюється, зароджується перше кохання та спостерігається тяжіння підлітка до аналізу, співставлень та порівнянь, розуміння суті речей, виникає свідоме бажання бути потрібним іншій людині. Через спільні захоплення, проведення вільного часу, взаємну симпатію, цікаву для них спільну діяльність підлітки починають об'єднуватись в неформальні групи. Зауважимо, що від зовнішньої оцінки й статусу у групі залежить самооцінка підлітка, в той же час, тут знаходить свою реалізацію спілкування як провідний вид діяльності.

Ставлення до здоров'я у старших підлітків визначається засвоєною системою цінностей, оцінкою власних можливостей та перспектив їхньої реалізації, ментальністю, ставленням до сенсу життя [5, с. 384]. Слід підкреслити, що задачі розвитку та формування ціннісного ставлення до здоров'я тісно пов'язані із прийняттям підлітком соціальних ролей. Включення у соціальні ролі – дуже значний компонент зростання. Таким чином зрозуміло, що прийняття певної ролі залежить від її визнання суспільством, відповідності особистим інтересам, здібностям та сподіванням, а ще від попереднього досвіду, який полегшує відповідну даній ролі поведінку. Ролі, які знаходять визнання у суспільстві і, одночасно, відповідають індивідуальним потребам підлітка, засвоюються найлегше, чим сприяють укріпленню його психологічного здоров'я. «Ще несформовані механізми регуляції поведінки при відсутності розуміння з боку дорослих можуть деформувати мотиваційно-потребову сферу, нанести потенційну шкоду психологічному здоров'ю підлітка, що може проявитися значно пізніше, у юнацькому чи дорослому віці» [9, с. 74].

Завдання підліткового розвитку вирішуються підлітком не ізольовано від соціуму, на рівні його особистості, вони мають прояви і реалізуються у тих соціальних середовищах, в яких проходить розвиток підлітка: сім'ї, школі та інших навчальних закладах, поза школою, у неформальних групах. Більш часу у своєму житті, підліток проводить у різних навчальних закладах, де йому доводиться спілкуватися з багатьма соціальними групами: молодшими школярами, однолітками, старшими (зокрема вчителями) [2, с. 209].

На наш погляд, значною мірою забезпечують ціннісного ставлення до здоров'я у підлітків заклади освіти. Навчальний заклад має вплив і на розвиток поглядів, і на

формування ціннісних орієнтацій, визначає особистісну орієнтацію хлопців і дівчат. З точки зору задач розвитку особистості, у підлітковий період різні навчальні заклади є важливим середовищем для оволодіння підлітками соціальних ролей, розвитку соціально адекватної поведінки. Крім цього, навчальний заклад робить свій внесок у формування уявлень підлітка про самого себе. Цьому сприяє ідентифікація підлітка з вчителями і друзями, усвідомлення ціннісних орієнтирів і їхнє втілення у прикладах літератури та мистецтва. Але при всій корисності, різні навчальні заклади можуть як підсилити, так і послабити установки, прийняті в сім'ї. Важливим показником ціннісного ставлення до здоров'я та гармонійного розвитку школярів, поряд з бажанням спілкуватися з однолітками, оволодівати світом дорослих людей, є прагнення до отримання нових знань, що здебільшого проявляється у ставленні до успішності й орієнтації на навчання, формуванні професійних навичок. Важливим середовищем ціннісного ставлення до здоров'я у підлітковому віці є сім'я, родина. Слід враховувати, що зміни у сімейних стосунках (зменшення сім'ї до так званого «ядра»), процес навчання, який з кожним роком ускладнюється, посилення урбанізації, призводять до того, що традиційні зв'язки та ціннісні уявлення у підлітковому віці втрачають свою безперечність і заміщуються поглядами, притаманними неоднорідній, багатосторонній молодіжній субкультурі, що бурхливо змінюється [6, с. 321].

Важливою ознакою ціннісного ставлення, яка формується у підлітковому віці, є самоповага, тобто сумарна самооцінка, ступінь прийняття або неприйняття себе як особистості [2, с. 195]. На формування самоповаги підлітка діє багато факторів, які виявляються вже в ранньому дитинстві, наприклад, ставлення батьків, соціальний стан, середовище ровесників. В зв'язку із зміною попередньої системи цінностей та новим усвідомленням своїх особистісних якостей в підлітковому віці, ціннісне уявлення про власну особистість піддається перегляду і помітно стає вище, що може супроводжуватись конфліктними ситуаціями з дорослими та однолітками.

Висновки. Отже, саме під час підліткового періоду розвитку дитини, а особливо під час підліткової кризи, можливі різноманітні прояви соціально-психологічної дезадаптації, конфлікти з дорослими, порушення навчальної діяльності (через зміни мотивації до навчання), виникнення почуття самотності, почуття безвихідності, фрустрації, що може призвести до порушень розвитку особистості підлітка. Тому, вважається необхідним і доцільним забезпечення ціннісного ставлення до здоров'я під час підліткової кризи, як найбільш уразливого періоду розвитку особистості дитини. Саме під час вікової кризи можливе формування ціннісного ставлення до здоров'я у зв'язку із забезпеченням соціально-психологічної адаптації, адекватності їхньої самооцінки, позитивного ставлення до свого найближчого оточення, реалізації соціальних потреб та цінностей, мотивації навчальної діяльності, емоційної стійкості, що може допомогти у розробці адекватних корекційних та профілактичних заходів.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.
2. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник / О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
3. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія : підручник. Київ : ЦУЛ, 2018. 328 с.
4. Нечерда В. Б., Кириченко В. І. Підлітки уразливих категорій : типологія і особливості виховання в умовах закладів загальної середньої освіти : метод, посіб. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 126 с.
5. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. Київ : Кондор, 2015. 469 с.
6. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
7. Стельмахівська В. П. Здоров'я підлітків у закладах професійно-технічної освіти. *Буковинський медичний вісник*. 2008. Т. 12, № 4. С. 131-135.
8. Терлецька Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика: підручник. Київ: Слово, 2013. 606 с.
9. Томчук С. М., Томчук М. І. Психологія тривоги, страху, агресії особистості в освітньому процесі : монографія. Вінниця : ВАНО, 2018. 200 с.
10. Цінність життя підлітка : світоглядні орієнтири : монографія / Т. Ф. Алексеєнко, Л. В. Гончар, Л. В. Канішевська та ін. Київ, 2019. 136 с.

*Марія Максимішин,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
ОПП Соціальна педагогіка,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Ірина Турчин-Кукаріна,**
кандидат юридичних наук, викладач кафедри
соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПРОБЛЕМАМИ

Постановка проблеми. Умови, у яких опинилися українці в час війни, вимагають особливих підходів до налагодження співпраці між педагогами та батьками дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Ця співпраця потребує не лише врахування психолого-вікових особливостей дітей з ООП, але й розуміння соціально-

педагогічних закономірностей зазначеного процесу. Особливу увагу потрібно приділити аналізу та впровадженню міжнародного досвіду, які сприяють ефективному навчанню і соціальній адаптації цієї категорії дітей. У сучасних умовах зростає значущість гуманістичних процесів у освітніх закладах України, що активізує потребу у мобілізації професійних ресурсів педагогів і родин для забезпечення якісної освіти дітей із ООП. Виконання навчальних програм у закладах освіти належним чином вимагає ефективної співпраці між педагогами та батьками цих дітей. Тому важливо провести дослідження, спрямоване на вивчення проблем налагодження ефективної взаємодії між педагогами і батьками учнів з ООП в умовах освітнього закладу.

Виклад основного матеріалу. Співпраця між батьками та педагогами у закладах освіти залишається актуальною темою для наукових досліджень і обговорень. Вважається, що взаємодія вчителя з батьками є ключовою на всіх етапах навчання дитини, але особливу значущість вона має у перші роки навчання у школі. Як підкреслює С. Мартиненко, з моменту вступу у школу зі зміною соціального статусу дитини перед батьками виникає багато складних питань щодо їхньої співпраці зі школою, зокрема з першим учителем, на які варто знайти відповіді, щоб забезпечити успішне навчання дитини [6, с. 10]. В. Сухомлинський вніс нові ідеї у теорію співпраці сім'ї та школи, стверджуючи, що без вирішення цієї проблеми неможливий моральний прогрес суспільства. Він підкреслював необхідність формування педагогічної культури в сім'ї, яка передбачає наявність необхідних психолого-педагогічних знань та виховних умінь у батьків. Вчений акцентував увагу на тому, що шкільне виховання повинно доповнюватись сімейним, і приділяв багато уваги зближенню сім'ї і школи [8, с. 124]. Такий підхід до співпраці між соціальним педагогом, педагогами і батьками є можливим лише при комплексному аналізі і плануванні, яке передбачає діагностику, встановлення цілей, організацію роботи та контроль.

Підхід А. Акмаєвої до співпраці сім'ї і школи виявляється цікавим у контексті нашого дослідження. Вона акцентує увагу на ролі дитини як зв'язуючої ланки між школою та сім'єю, яка сприяє консолідації педагогічного процесу. Дитина стає суб'єктом не лише навчання, а й виховання, що органічно поєднує шкільну та позашкільну діяльність. Важливою особливістю цього підходу є участь всіх членів сім'ї у вихованні і навчанні дитини. Такий підхід підкреслює важливість формування позитивних установок в дитини на початковому етапі навчання, які впливають на її ставлення до навчання протягом всього життя [1, с. 8]. Вказаний підхід сприяє побудові цілісного навчально-виховного процесу, що охоплює не лише академічні знання, а й формування особистісних якостей та соціальних навичок у дитини. Н. Купина у своєму посібнику пропонує пріоритетний напрямок співпраці педагога з батьками, який базується на багатоступеневій підготовці батьків до виконання виховних функцій. Вона визначає педагогічну культуру батьків як складову, що формується на основі їхніх емоційних переживань. Після аналізу своєї діяльності батьки доходять до

висновку про важливість особистісних якостей, таких як ерудиція, характер, здібності і уміння, які впливають на успіх виховання дітей [7, с. 56].

За дослідженнями і науковими висновками зарубіжних вчених, таких як Г. Девіс, Дж. Фантузо, Дж. Харріс, К. Маквейн, С. Чайлдс та Е. Тіге, співпраця між педагогами та батьками грає ключову роль у навчанні й вихованні дітей [4, с. 22]. Вказані дослідження підкріплюють важливість активної співпраці між школою та сім'єю для досягнення успіху учнів і формування сприятливого навчального середовища. За словами Р. Вайнола, співпраця соціального педагога із батьками щодо формування особистості дитини з перших років життя має не лише педагогічне, а й глибоке соціальне значення. Важливо розв'язувати завдання всебічного виховання дітей за допомогою об'єднаних зусиль педагогічних колективів та батьків закладу освіти [2, с. 20]. Основні завдання співпраці з батьками включають планування й координацію інтегрованих дій для забезпечення максимальної самостійності дитини у майбутньому, навчання батьків навичкам догляду за дитиною та ознайомлення з різноманітними методами навчання та корекційного впливу.

Дослідниця Н. Грабовенко акцентує увагу на значенні комплексного підходу та індивідуального підходу до співпраці педагога з батьками дітей з особливостями розвитку. Основні завдання цієї співпраці включають:

1) організаційні аспекти: визначення послідовності етапів співпраці, врахування специфіки проблем і потреб батьків та дітей, використання адаптованих форм і методів педагогічної роботи.

2) соціально-психологічні завдання: формування у батьків конструктивної емоційної адаптації до ситуації інвалідності дитини, покращення психологічного клімату в сім'ї, сприяння розвитку адаптивних можливостей дитини.

3) соціально-педагогічні аспекти: формування педагогічної культури у батьків для ефективного виховання дитини, підтримка розвитку сім'ї як соціального інституту [3, с. 4]. Зазначимо, що ефективність співпраці залежить від глибокого розуміння психологічних, педагогічних та соціальних аспектів сімейного життя, а також від підтримки держави та інших соціальних інститутів у наданні необхідної допомоги і підтримки сім'ям. Н. Колодна визначає ключові принципи співпраці педагога з батьками дитини з особливостями розвитку:

1) партнерства і співпраці: організація взаємовідносин на основі рівноцінності і взаємопідтримки між педагогом і батьками.

2) рівності: забезпечення однакової доступності педагогічних послуг усім батькам, які звертаються за допомогою.

3) добровільності й свободи вибору: визнання права і можливості батьків самостійно обирати шлях вирішення своїх проблем.

4) толерантності: терпиме ставлення педагога до батьків, незалежно від їх поведінки, соціального статусу або переконань.

5) професійної компетентності і відповідальності: забезпечення високого рівня професійної діяльності педагога у всіх аспектах співпраці з батьками [5,с.86]. Указані принципи формують основу ефективної і взаємовигідної співпраці соціального педагогом разом із іншими педагогами та сім'єю дитини з особливими освітніми потребами.

Висновки. Отже, науковці акцентують увагу на значенні спільної роботи соціального педагога з батьками у формуванні особистості дитини в освітньому закладі. Ця співпраця не лише має педагогічне значення, але й істотне соціальне значення. Основні напрями цієї співпраці включають забезпечення педагогічної просвіти для батьків, допомогу у вихованні дітей, протидію насильству у сім'ї, створення сприятливого навчально-розвивального середовища, соціально-педагогічний супровід адаптації дитини й батьків до шкільного життя, а також посередницьку роль у взаєминах з освітніми та соціокультурними закладами.

Спільна робота соціального педагога та батьків щодо розвитку особистості дитини має не лише педагогічне, а й соціальне значення. Основними напрямками співпраці соціального педагога з батьками в освітньому закладі є: педагогічна просвіта батьків, підтримка сімей у вихованні дітей, попередження насильства в родині, створення сприятливого навчально-розвивального середовища, та соціально-педагогічний супровід адаптації дитини й батьків до освітнього закладу.

Список використаних джерел:

1. Акмаєва А. Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії з батьками : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2008. 20 с.
2. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи : теорія та практика : навч. посіб. Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2008. 134 с.
3. Грабовенко Н. В. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, що виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями, в умовах реабілітаційного центру : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2018. 20 с.
4. Гуцуляк Л. І. Взаємодія педагогів, батьків і громади в соціально-освітньому середовищі початкової школи у Сполучених Штатах Америки: дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2018. 186 с.
5. Колодна Н. А., Бистрова Ю. А. Соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка (педагогічні науки)*. Луганськ, 2010. Частина I. № 10 (197). С. 80-91.
6. Мартиненко І. В., Базима Н. В., Качуровська О. Б. Особливості навчання дитини з труднощами в навчанні в інклюзивному освітньому просторі. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова*. Київ, 2018. Вип. 36. Серія 19. С. 68-74.
7. Організація роботи з батьками / упоряд. : Юзефчик Л.О., Купина Н.М. Тернопіль : Астон, 2002. 168 с.
8. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Рад. школа, 1978. 263с.

*Юлія Нужна,**здобувач другого рівня вищої освіти
спеціальність 231 Соціальна робота,**ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)**Науковий керівник: Катерина Ігнатенко,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

ДІАГНОСТИКА СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Дослідження проблеми адиктивної поведінки, теоретичний аналіз сутності та змісту соціально-педагогічної профілактики на сучасному етапі розвитку нашого суспільства засвідчує, що ключову роль у процесі формування у молоді культури здорового способу життя, у попередженні впливу різних несприятливих чинників, які спонукають до прийому психоактивних речовин, у посиленні пропаганди здорового способу життя в Україні відіграють сучасні заклади освіти. В науковій літературі розглядаються різні аспекти даної проблеми. Зокрема, теоретичні аспекти девіантної та адиктивної поведінки висвітлюються у працях О. Безпалько, С. Харченко, І. Зверєвої та інших; важковиховуваність, як передумову девіантної та адиктивної поведінки, розглядають А. Капська, В. Свідовська, А. Самойлов; психологічна характеристика особистості відображена в дослідженнях таких вчених, як М. Алемаскин, Б. Алмазов, Л. Виготський, В. Єрмаков, Є. Змановський та інші; технологічний аспект профілактики адиктивної поведінки розглянуто в працях О. Овчарової, А. Капської, С. Харченко, І. Ковчиної, К. Вертман, С. Мітіної, тощо.

Виклад основного матеріалу. На першому етапі дослідження, для того щоб з'ясувати основні досягнення та недоліки, проблеми та перспективи, особливості та специфіку сучасної практики соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки в освітньому середовищі, ми використовували комплекс методів діагностики: спостереження, анкетування, опитування, тести, бесіди, вивчення документації. В експерименті брали участь дві групи респондентів. Першу групу (30 осіб) склали студенти Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава). Студентів ми розділили на контрольну та експериментальну групи: 15 – експериментальна (ЕГ), 15 – контрольна група (КГ). Першочерговим завданням системи опитування було: провести зріз стану практики соціально-педагогічної діяльності закладу вищої освіти щодо соціально-педагогічної профілактики адиктивної поведінки студентів і виокремити із загального контингенту,

молодих людей так званої „групи ризику”, з якими надалі буде проводитися диференційована профілактична робота.

Критеріями оцінки стану соціально-педагогічної профілактики в закладі освіти обрано: когнітивний критерій, який відображає систему знань молоді про проблему адиктивної поведінки, алкоголю, куріння, тощо, особливості прояву в молодіжному середовищі та її наслідки; поведінковий критерій характеризується інтеграцією знань та навичок у певний поведінковий акт, спрямований позитивною установкою на здоровий спосіб життя.

Кожний критерій має три рівні сформованості, які визначаються на основі відповідних показників, високий, середній, низький. Ми розуміємо, що на самому початку експерименту відповідно до показників першого критерію нам потрібно виявити рівень необхідних знань студентів про психоактивні речовини, причини, що зумовлюють це явище, негативні біологічні та соціальні наслідки вживання психоактивних речовин. Так, на питання анкети „*Чи знаєте Ви, що таке психоактивні речовини?*” 99,7% відповіли – „так”, 0,3% – „ні”. Але прохання продовжити фразу „*Психоактивні речовини – це...*” викликало деякі труднощі в респондентів: 8% – узагалі не змогли виконати завдання, 61% – висловили своє ставлення до проблеми адиктивної поведінки; 31% – лише мають уявлення, що це за речовини.

У розвитку адиктивної поведінки значну роль відіграють першоджерела отримання інформації про психоактивні речовини: неправильне виховання дитини, „вуличне” середовище, що допускає застосування наркотиків, негативний вплив засобів масової інформації та ін. [2]. Тому друге питання анкети „*Звідки Ви вперше дізналися про психоактивні речовини?*” передбачало виявлення джерел інформації про психоактивні речовини. Так, більшість респондентів відповіли, що вперше дізналися про психоактивні речовини із засобів масової інформації, у КГ 20,5% і в ЕГ 21,2% – з відеофільмів, у КГ 16,2% і в ЕГ 16,3% були інформовані друзями, у КГ 16,2% і в ЕГ 16,2% – від учителів, у КГ 8,8% і в ЕГ 8,6% – отримали інформацію від батьків, у КГ 1,5% і в ЕГ 1,4% – бачили на вулиці й лише в КГ 1,5% і в ЕГ 1,3% – із спеціальної літератури. Як бачимо, на ще морально нестійкий розум підлітків мають вплив ЗМІ, неякісна кінопродукція та друзі, і не завжди цей вплив має позитивний характер, тому що частіше підлітки говорять про ефекти та способи вживання наркотиків, ніж про шкідливість та наслідки їх уживання.

Згідно з науковими спостереженнями, молоді властиві хибні переконання, при першій спробі психоактивних речовин ніхто з них не вірить і вважає, що наркоманом не стане ніколи [3]. Дійсно, частота вживання як показник містить і першу спробу, яка в підсумку може бути єдиною, а може й мати продовження. Як з отриманими даними достатній рівень знань про особливості прилучення до наркотиків мають 68,2% в КГ і 70,94% в ЕГ студентів. Демонструють помилкові знання 31,8% в КГ і 29,06% в ЕГ

респондентів, які впевнені, що небезпека виникнення залежності від психоактивних речовин можлива лише при регулярному вживанні психоактивних речовин.

Профілактична діяльність в університеті спрямована на розвиток у студентів навичок здорового способу життя [5]. Найбільш дієвою провідною тактикою залишається – залякування через демонстрацію жахливих наслідків адиктивної поведінки. Такий неефективний прийом пояснюється, по-перше, епізодичністю виховного впливу; по-друге, слабкою методичною підготовкою викладачів. Поширення серед учнів брошур, листівок, наочних агітаційних плакатів без попереднього циклу лекцій, бесід, конкурсів також не дають бажаного результату. Практика свідчить, що в зустрічах підлітків з лікарями, представниками правоохоронних органів домінує формальний підхід.

Незважаючи на знання про негативний вплив наркотичних речовин на стан здоров'я людини, деякі респонденти демонструють небажання вірити негативній інформації про психоактивні речовини. Так, на питання *„Як Ви ставитесь до вживання психоактивних речовин?“* – 75% в КГ і 72% в ЕГ відповіли, що ніколи не пробували і не будуть, 9% в КГ і 11% в ЕГ вважають, що вживання психоактивних речовин нормальне в наш час, 10% в КГ і 10% в ЕГ думають, що в житті все треба спробувати, а 6% в КГ і 7% в ЕГ уже пробували, але зараз не вживають. Ми припускаємо, що така недооцінка небезпеки зумовлена послабленими вольовими якостями особистості, які перешкоджають розвитку інтересу або прагнення спробувати психоактивні речовини.

Визначне місце у вивченні проблеми адиктивної поведінки має діагностика можливих передумов та мотивів початку вживання психоактивних речовин. Отримані результати на питання *„Як Ви вважаєте, що проковує Ваших однолітків до вживання психоактивних речовин?“* показав, що перше рангове місце займає хибна цікавість, так, у КГ – 51% і в ЕГ – 52,7%. На другій позиції – свідоме прагнення скоріше відчутися себе дорослим: КГ – 14,3%, ЕГ – 12,9%. Наступним мотивом адиктивної поведінки опитувані вважають бажання підняти авторитет в очах друзів: КГ – 9,4%, ЕГ – 9,8% (третє рангове місце). На четвертому ранговому місці – бажання заглушити біль та образу: КГ – 7,7% , ЕГ – 7,3%. Як бачимо, у такий спосіб молоді люди намагаються втікати від того, що їх пригнічує. Це можуть бути невдачі в навчанні, розчарування в людях. 6% респондентів у КГ та 5,5% в ЕГ вважають, що незручно відмовлятися, коли всі пробують (п'ята рангова позиція).

Поживним підґрунтям для адиктивної поведінки є мікросередовище молодої людини, у якому формується його особистість [4]. Порушення сімейного функціонування та соціальних норм поведінки в родині може стати причиною залучення до наркотичних речовин. Так, на питання *„Хто-небудь із близьких Вам людей (друзів, членів сім'ї, родичів) хоча б раз уживав психоактивні речовини у будь-якій формі?“* у КГ – 22% і в ЕГ – 25% відповіли „Так“, що свідчить про наявність ризику для певних студентів.

Досить логічним постає питання про місце цінностей у житті студентів. Аналіз емпіричного матеріалу доводить, що система цінностей опитуваних знаходиться в протиріччі із загальноприйнятими уявленнями про цінності. Найбільш значущими для них є такі: сім'я (перша рангова позиція) – 59% в КГ і 58% в ЕГ, друзі як цінність знаходяться на другій ранговій позиції – 54% в КГ і 56% в ЕГ, освіта та знання посіли третю рангову позицію – 31,8% в КГ і 30,5% в ЕГ. У більшості з них не сформовано чітких уявлень про значущість власного життя та здоров'я - 8,8% в КГ і 9,0% в ЕГ респондентів не розглядають здоровий спосіб життя як умову збереження здоров'я (дев'яте рангове місце). Така дисгармонія між власною системою цінностей та загальними соціальними цінностями збільшує ризик адиктивної поведінки.

Наступним нашим кроком було з'ясування того, на якому рівні знаходиться ставлення до власного здоров'я як до особистої та соціальної цінності. Отримані результати показали, що 52% в КГ і 52,4% в ЕГ респондентів усвідомлюють руйнівні та трагічні наслідки вживання психоактивних речовин для життя людини; 12% у КГ і 13,3% в ЕГ вважають ненормальним, тому що за цим виникає залежність від психоактивних речовин. Низький рівень психологічної та соціальної зрілості виявився в 9,6% у КГ і 8,1% в ЕГ опитуваних: 3,6% у КГ і 3,3% в ЕГ заперечують ризик при звичаюванні до психоактивних речовин через епізодичне їх уживання, на їхню думку, іноді можна дозволити собі розслабитися подібним чином.

Висновки. Результати діагностики соціально-педагогічної профілактики в освітньому закладі показують, що 4% студентів не усвідомлюють шкідливості психоактивних речовин через низький рівень інформованості та психосоціальної незрілості. Здоровий спосіб життя менш важливий для молоді порівняно з родиною та друзями. Програма профілактики адиктивної поведінки застаріла, потребує оновлення та цілеспрямованої роботи з групами ризику.

Список використаних джерел:

1. Беспалько В. В. Психологічні та соціальні проблеми дитячої і підліткової адиктивної поведінки. *Практична психологія і соціальна робота*. 2004. №4. С. 57-60.
2. Лютий В. П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки: *навчальний посібник*. Київ: Академія праці і соціальних відносин, Християнський дитячий фонд, 2000. 51 с.
3. Максимова Н. Ю., Толстоухова С. В. Соціально-психологічний аспект адиктивної поведінки підлітків та молоді. Київ, 2000. 200 с.
4. Твоє життя - твій вибір (Модуль "За життя без наркотиків") / за ред. Федорченко Т. Є., Сомова І. Г., та ін. Київ: Міленіум, 2001. 192 с.
5. Шишова І. О. Профілактика адиктивної поведінки серед підлітків у виховному процесі загальноосвітніх шкіл: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. Херсон, 2004. 19 с.

*Наталія Пацюрківська,**здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти, спеціальності 231**ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*Науковий керівник: **Наталія Отрощенко,***кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки**ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ДІТЕЙ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. В умовах війни питання визначення травматичних подій набуває все більшої актуальності. Проблема подолання важких життєвих ситуацій, до яких, без сумніву, належать переживання наслідків війни, особливо у дитячому віці, потребує детального вивчення та вирішення існуючих проблем. Розгляд травматичних подій як розладу у психічному стані особистості, особливо незрілої, якою виступає дитина – є предметом багатьох досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема Н. Ваарен-Валконен, Н. Заварової, Н. Гоцуляк, Г. Дубровинського, О. Хаустової, О. Чабана, Л. Трачук.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з результатів досліджень, дослідники рекомендують цілісний підхід до захисту та підтримки дитячого психічного здоров'я. Лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР) або інших психологічних і психічних розладів рекомендується лише після завершення надзвичайних ситуацій. Війна зумовлює численні травматичні події, які впливають на всі рівні психіки дитини. Багато дітей, які опинилися в країні під час війни, живуть у стані постійного страху за власну безпеку та безпеку рідних, зазнають стресових ситуацій та втрат. Мільйони дітей були покалічені, переміщені, осиротілі та вбиті під час сучасної війни в Україні, спрямованої проти цивільного населення. Переживання травматичних подій у дитинстві призводить до значних психологічних страждань, наслідки яких можуть вплинути на подальше життя дитини у майбутньому.

Генеральний секретар ООН з питань дітей і збройних конфліктів визначає шість серйозних порушень проти дітей, пов'язаних із збройними конфліктами: вбивство або каліцтво; вербування або використання дітей-солдат; напади на школи та лікарні; згвалтування та інше тяжке сексуальне насильство; викрадення дітей; відмова в гуманітарному доступі.

Саме поняття «травма» походить від гр. trauma – рана, ушкодження. Психічна травма (психотравма) – це особливий вид травми, пов'язаний із важкими переживаннями, що може привести до депресій, неврозів та інших хворобливих

реакцій [3, с. 19]. Травматична подія – це життєва подія або ситуація, яка впливає на значущі сторони існування дитини і призводить до глибокого психологічного переживання [2, с. 381].

Травматична подія може набирати форми незвичайних обставин чи якихось подій, які піддають дитину екстремальному, інтенсивному, надзвичайному впливу загрози для життя чи здоров'я як її самої, так і близьких, та докорінно порушують відчуття безпеки. Це може бути щось особисте (аварія, смерть близької людини, насильство в сім'ї тощо) або таке, що стосується багатьох людей (бомбування, обстріл, воєнна сутичка, терористичний акт, пожежа, природна катастрофа).

Для детальнішого розкриття обраної проблематики, слід охарактеризувати основні ознаки травматичних подій. Зокрема, це раптовість, руйнівна сила, інтенсивність. Травматичні події, крім того, мають подвійну природу: з одного боку, вони несуть загрозу, небезпеку, зменшують спроможності сприймати життя позитивно. Інший бік травматичних подій передбачає, що вони розвивають стійкість, мужність та трансформують особистість [1, с. 22]. Хоча, ведучи мову про їх вплив на дитячу психіку, дійсно дитина повинна виробити спосіб захисту від того, що вона вважає небезпечним; способи, якими дитина захищається, формують її дорослу особистість. Проте, важливо розуміти, коли дитині може знадобитися професійна допомога, щоб впоратися зі своєю травмою. Раннє втручання також може запобігти триваючим наслідкам травми у дорослому віці. Безперечно, навіть досягнувши певного конструктивного розвитку внаслідок переживання травматичних подій, їх негативний вплив залишається незаперечним.

Травматична подія відбивається на когнітивній, емоційній й поведінковій сферах, а також проектується на психологічний стан особистості. Її проявами є: стрес, фрустрація, психологічна криза, внутрішньо-особистісний конфлікт, ситуаційні реакції на емоціогенні подразники тощо. Для травматичної події характерно те, що вона не завжди усвідомлюється людиною. Про її наявність чи переживання судять за непрямими ознаками. Особливо чітко це проявляється в девіантній поведінці молоді як формі компенсації та захисту. У 15% дівчат і 6% хлопчиків після травматичної події розвивається посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) [5]. Діти з посттравматичним стресовим розладом можуть знову і знову переживати травму у своїй свідомості. Вони також можуть уникати всього, що нагадує їм про травму, або відтворювати травму у своїй грі. Іноді діти, намагаючись запобігти майбутнім травмам, стають надто пильними, шукаючи ознак того, що щось погане повториться.

О. Хаустова у співавторстві з О. Чабаном і Л. Трачук досліджували посттравматичні психопатологічні феномени у дітей і підлітків, які проживають у зоні військових конфліктів і прилеглих районах на Сході України. За результатами дослідження дітей, які мешкали на територіях Харківської, Дніпропетровської, Запорізької областей, а також окупованих районів Луганського та Донецького регіону,

автори виявили високу (до 83%) поширеність розладів психіки та поведінки в осіб дитячого віку, що перебували безпосередньо в зоні проведення військових операцій. Діти старшого віку мали більше психологічних проблем, аніж молодшого віку [4, с. 423].

Згідно з думкою Н. Ваарен-Валконен та Н. Заварової, травми умовно поділяються на травми I та II типу. Травма I типу – це раптова, несподівана, одноразова травматична подія або психологічна травма, що виникла після серії подій. Травми II типу є наслідком різноманітних і повторюваних тривожних переживань у ранньому дитинстві, таких, як погане поводження, жорстоке поводження, експлуатація та насильство, пов'язані з війною і конфліктами. Важкі травми II типу також називають комплексними травмами, які часто супроводжуються серйозними труднощами щодо контролю емоцій і призводять до появи різноманітних і широко розповсюджених проблем, які негативно позначаються на багатьох сферах життя дитини та посилюють ПТСР [1, с. 22]. Порівняно з гострою травмою, комплексна травма стосується серії травматичних подій, які переживаються протягом тривалого періоду, наприклад, місяців або навіть років. Інші дослідники до основних видів травми відносять також хронічну, яка виникає внаслідок повторюваних травматичних подій.

Висновки. Вплив війни на дітей є величезним і всеохоплюючим, із багатьма наслідками, включаючи негайну реакцію на стрес, підвищений ризик специфічних психічних розладів, страждання через вимушену розлуку з батьками та страх за особисту безпеку та безпеку сім'ї. Таким чином, досвід, який діти мають зазнати під час та як наслідок війни, різко суперечить їхнім потребам у розвитку та їх праву зростати у фізично та емоційно безпечному та передбачуваному середовищі. Травматична подія – це певна життєва обставина, що призводить до фізичної, емоційної або небезпечної для життя шкоди.

Список використаних джерел:

1. Ваарен-Валконен Н., Заварова Н. Психологічна підтримка та допомога дітям, які пережили травматичні події: навчально-методичний посібник. Київ, 2022. 104 с.
2. Гоцуляк Н. Є. Психологічна травма: аналіз та шляхи її подолання. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні та психологічні науки.* №1. 2015. С. 378-390. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnarpv_ppn_2015_1_31 (дата звернення: 03.09.2024 р.).
3. Дубровинський Г. Р. Діти війни: дослідження явища психотравми під час військової агресії в Україні. *Український психологічний журнал.* №1. 2016. С. 16-25.
4. Khaustova O., Chaban O., Trachuk L. Post-traumatic Psychopathological Phenomena Among Children and Adolescents Living in Conflict Region and Surrounding Areas in Eastern Ukraine. *Indian journal of social psychiatry.* Vol. 32(4). 2016. P. 423.

5. U.S. Department of Veterans Affairs. How common is PTSD in children and teens? URL: https://www.ptsd.va.gov/understand/common/common_children_teens.asp (дата звернення: 03.09.2024 р.).

*Оксана Погребняк,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 231 «Соціальна робота»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

*Науковий керівник: Світлана Тунтусва,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Протягом останнього десятиліття проблема забезпечення оптимального розвитку дітей раннього віку цікавить не тільки батьків і педагогів, які працюють з дітьми зазначеного віку, але й вітчизняних і зарубіжних вчених, які активно проводять дослідження в цій галузі. Увага вчених різних галузей науки (фізіології, медицини, психології, педагогіки, соціології) також спрямована на вивчення проблем, пов'язаних з народженням і розвитком дітей раннього віку, вихованням в сім'ї, отриманням першого освітнього і соціального досвіду в дошкільних закладах та інших питань. Велика кількість статей, наукових робіт та публікацій присвячено цій соціально-педагогічній проблемі.

Саме цей важливий етап найбільш інтенсивного розвитку всього організму дитини набуває згодом великого значення для її фізіологічного, психічного та соціального розвитку як особистості. Можна сказати, що це визначальна фаза у становленні зростанні здорової дитини. Неоднаразово представники ЮНЕСКО наголошували і підкреслювали важливість розвитку дитини в ранньому віці. Вони визначали процес виховання і освіти дітей цього віку, як першим і основним кроком до створення «багатства націй», а вихованих, здорових і розвинених дітей раннього віку - «неоціненним багатством» націй і держав усього світу. [1]

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років проблеми педагогіки раннього віку та організації роботи з дітьми раннього віку набули статусу пріоритетних у державній політиці України. Це зумовлено тим, що Україна, інтегруючись у європейський освітній простір, все більше орієнтується на міжнародні стандарти раннього дитинства, зокрема на положення Конвенції ООН про права дитини та рекомендації ЮНІСЕФ. Держава усвідомлює важливість раннього дитинства для

розвитку людського капіталу та соціального добробуту. Це призвело до розробки та впровадження нових державних програм і стратегій.

В Україні немає офіційних статистичних даних щодо кількості дітей раннього віку з різними порушеннями психофізичного розвитку або ризиком появи таких порушень, та дітей яким вже встановлено порушення нейророзвитку чи затримку мовленнєвого або фізичного розвитку з кожним роком стає більше. Останні дослідження та досвід з-за кордону вказують на те, що приблизно від 13 до 18 відсотків дітей мають затримку у фізичному та (або) розумовому розвитку чи ризикують їх мати вже в перші роки життя.[4]. Наразі такі діти в Україні мають офіційний статус «дитина віком до 3 років (включно), яка належить до групи ризику щодо отримання інвалідності». Відповідно до даних Державної служби статистики в Україні станом на 01.01.2021 року проживало дітей (від 0 до 6 років), яким встановлено інвалідність, з них хлопчиків – 20 461, дівчаток – 15 216. Кількість дітей з інвалідністю до 18 років за класами хвороб (всього 162923 дитини), з них із розладами психіки і поведінки – 28211 дітей, хвороби ЦНС – 24876 дітей. Це класи хвороб, які мають найбільшу кількість дітей, у порівнянні з іншими.

На думку експертів і практиків, саме діти від народження до 4 років (іноді 6 років, залежно від затримки в розвитку) потребують негайного втручання спеціалістів та комплексних реабілітаційних послуг, бажано в рамках сімейного догляду та виховання, і повинні надаватися з використанням підходів, заснованих на сучасній науці [4]. Про соціальну реабілітацію, як соціально-педагогічну проблему і як складову в комплексній реабілітації дитини в Україні почали говорити не так давно. В середині 90-х років ХХ ст. соціальна реабілітація мала яскраво виражений медичний вимір була орієнтована в першу чергу на людей (дітей) з обмеженими можливостями. На даний час, якщо ми розглядаємо соціальну реабілітацію дитини раннього віку, то це напрямок багатовекторний, комплексний, неперервний з індивідуальним підходом. Багатовекторний, бо існують такі її напрямки: психологічний, педагогічний, соціально-економічний, професійний, побутовий, медичний, консультаційний. Комплексний, бо соціальної реабілітації потребує не лише дитина, а й сім'я в якій вона виховується, рідні. І всі проблеми такої родини повинні вирішуватися комплексно. Послуги повинні бути неперервними та постійними, тільки так буде досягнуто позитивний результат. Завдяки індивідуальному підходу, визначається об'єм, характер та зміст всіх реабілітаційних заходів [2].

Як свідчить міжнародний досвід, однією з найефективніших соціальних реабілітаційних послуг - є послуга «раннього втручання». Вона дає можливість забезпечувати різноманітні потреби сімей із дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку та ефективно попереджати інвалідизацію дитини. Своєчасне надання послуг раннього втручання забезпечує задоволення потреб батьків у психологічній, соціальній та професійній підтримці та створює умови для максимально

ефективного використання наявного потенціалу дитини для її подальшого розвитку[4]. Затвердження плану щодо реалізації Концепції створення та розвитку системи раннього втручання визначило низку завдань для відповідних сфер. Одне з цих завдань відбувається в розробці законодавчого регулювання надання послуг раннього втручання, яке є міжвідомчою, орієнтованою на сім'ю та комплексною, а також у координації дій працівників різних галузей [3].

Раннє втручання це комплексна система взаємопов'язаних послуг, які охоплюють медичні, медико-реабілітаційні, психологічні, психотерапевтичні, логопедичні, соціальні та освітні напрямки. Ці послуги спрямовані на підтримку і стимулювання розвитку дитини в період її раннього віку, враховуючи індивідуальні потреби та особливості на кожному етапі її розвитку. Важливим аспектом є те, що послуга з раннього втручання направлена не лише на дітей, а й надає необхідну підтримку родині, забезпечуючи її ресурси та знання для ефективної взаємодії з дитиною. У період з народження до шести років, коли відбувається найактивніший етап розвитку, ця система повинна створити умови для формування здорових фізичних, розумових, психічних та соціальних навичок у дитини, а також забезпечити родинну підтримку у подоланні труднощів [4].

За останні десятиліття міжнародна практика раннього втручання змінила свої цілі та розробила нові підходи, які визначаються як функціональні. Відповідно до цього підходу, головними цілями раннього втручання є сприяння благополуччю дитини, покращення її здатності справлятися з повсякденними завданнями та забезпечення максимальної активності та участі дитини в повсякденних життєвих ситуаціях. У цьому контексті, розвиток життєздатності дитини вважається найважливішою метою програм захисту сім'ї та дітей. Тепер розвиток функціонального підходу також сприятиме трансформації програм раннього втручання в Україні [5].

В основі концепції «розвиток дитини раннього віку» має бути закладена головна мета - максимально використати природний потенціал дитини. Це дозволяє дитині добре розвиватися фізично, здійснювати природну пізнавальну та соціальну діяльність відповідно до потреб віку, набувати життєвого досвіду, діяти, зіставляти й упорядковувати різні предмети й об'єкти, завдяки організації освітніх просторів. Третій рік життя дитини є більш науково дослідженим, систематизованим і організованим для здобуття ранньої освіти в різних формах як у державному, так і в приватному секторах.

Концепція виховання дітей раннього та дошкільного віку дає справедливу оцінку існуючим проблемам. Зокрема, штучне форсування розвитку дитини без урахування її психічних і фізичних вікових особливостей, порушення природного ритму життя дитини, використання батьками різноманітних електронних пристроїв як засобу навчання та розваги дитини як передчасне та надмірне використання [1].

З розвитком цифрових технологій, зокрема інтернету, смартфонів та соціальних мереж, батьки та діти все частіше опиняються перед дилемою: як знайти баланс між технологіями та живим, безпосереднім спілкуванням. Раніше спільні прогулянки, ігри, читання книжок, розмови за вечерею чи просто обмін думками були природною частиною взаємодії в родині. Однак сьогодні багато дітей навіть у ранньому віці проводять значну частину свого часу, занурені у віртуальні світи, що стає своєрідною альтернативою живому спілкуванню. Батьки, у свою чергу, часто теж залучені в технології — робота через інтернет, використання гаджетів для особистих потреб, що позначається на їхній здатності повною мірою взаємодіяти з дітьми. Така нерівна заміна в молодшому віці може бути особливо шкідливою, оскільки успішна адаптація маленької особистості залежить насамперед від активної позиції дорослих [6].

Важливим є співробітництво та зміцнення співпраці між різними фахівцями (охорона здоров'я, соціальний захист, освіта), а також між фахівцями та родиними дітей. Батьки повинні бути освіченими та активно брати участь у розвитку своєї дитини, оскільки підтримка та розуміння батьків важливі для успішної адаптації, розвитку та навчання дитини. Враховуючи сучасні тенденції, необхідно розробляти комплексні програми, які б враховували потреби різних категорій дітей та створювали інклюзивне середовище, в якому всі діти могли б розвивати свій потенціал. Пренатальний період, період новонародженості (до 1 місяця) і період дитинства (до 1 року) значною мірою залишилися поза увагою, що можна пояснити складністю організації психологічних і педагогічних досліджень розвитку дітей цього віку. Але є й інші об'єктивні причини. У 1990-х роках можливість піклуватися про дитину від народження до трирічного віку стала, з одного боку, гуманітарним актом, який зміцнював емоційні та духовні зв'язки між дітьми та батьками, а з іншого боку призвела до зниження ефективності як індивідуального, так і колективного виховання, формуючи основу для виникнення різноманітних соціальних проблем у майбутньому.

Висновки. Однією з головних причин зниження освітньо-виховного потенціалу як родинного, так і суспільного виховання є недостатній рівень педагогічної обізнаності та просвітництва серед батьків, а також низький рівень культури батьківства в багатьох родин, що виховують дітей раннього віку. Батьки, не маючи доступу до сучасної інформації про педагогічні практики або можливості підвищення свого рівня культури виховання, часто застосовують застарілі методи, що не відповідають потребам дітей, що зростають в умовах швидких соціальних змін.

Причинами також є нерозвинена система психолого-педагогічного патронату, методичного супроводу родинного виховання; нерозвинена мережа закладів, які працюють з малюками першого й другого років життя тощо. Як наслідок, сучасний стан освіти і виховання дітей раннього віку не дає права говорити про забезпечення якості освітньо-виховного процесу й результату щодо дітей цього віку.

Список використаних джерел:

1. Гавриш Н.В. Освіта і виховання дітей раннього віку – пріоритетний напрям освітньої політики. *Вісник НАПН України*: доп. НАПН України. Київ, 2021. №3. URL:<https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-1-9> (дата звернення 05.11.2024)
2. Система реабілітації дітей та молоді з інвалідністю. URL:<https://vipsoft.blob.core.windows.net> (дата звернення 22.10.2024)
3. Сайт Міністерства соціальної політики. URL:<https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html> (дата звернення 22.10.2024)
4. Панченко Т. Л., Заплатинська А.Б. Раннє втручання як система комплексної допомоги дітям раннього та дошкільного віку. // *Електронне наукове фахове видання. Народна освіта*. 2018. №3 (36). С. 12-18. URL:https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5463 (дата звернення 05.11.2024)
5. Некраш Л. Впровадження системи раннього втручання в Україні // *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. Київ. 2021. №14. С.134-139. URL:<https://doi.org/10.33189/epns.v1i14.49> (дата звернення 01.11.2024)
6. Куш Т. В. Соціальна адаптація дітей раннього віку: педагогічні погляди Януша Корчака // *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. Київ. 2011. Вип. 13. С. 213-217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2011_13_38.(дата звернення 01.11.2024)

Зоряна Сенік,
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Соломія Ворітна,*
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Ольга Сорока,**
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ ІЗ АГРЕСИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Постановка проблеми. Дослідження напрямків соціально-педагогічної роботи з підлітками є на даний момент особливо актуальним, оскільки агресивна поведінка серед підлітків – це актуальна проблема сучасного суспільства, яка має

комплексні причини та далекосяжні наслідки. Зростання кількості випадків насильства серед молоді, булінг в школах, конфлікти в сім'ях – все це свідчить про необхідність розробки ефективних стратегій попередження та подолання агресії. У сучасних складних суспільних умовах причини вияву агресивної поведінки є різноманітними: від несприятливих умов життя та виховання до психологічних особливостей підліткового віку. Неадекватні реакції на стресові ситуації, низька самооцінка, проблеми в спілкуванні, вплив насильства в ЗМІ та оточенні – все це може спровокувати прояви агресії. Наслідки такої поведінки можуть бути руйнівними як для самого підлітка, так і для його оточення, адже агресивні підлітки часто мають труднощі в навчанні, соціальній адаптації, страждають від психологічних проблем. Крім того, їхня поведінка може призвести до правопорушень та навіть кримінальних злочинів. Тому проблема агресивної поведінки підлітків потребує комплексного та системного підходу, що включає в себе профілактику, діагностику, корекцію та реабілітацію [1].

Соціально-педагогічна робота з підлітками з агресивною поведінкою є важливим напрямом діяльності фахівців, спрямованим на попередження та подолання соціальних проблем. Ефективність такої роботи залежить від ранньої діагностики, індивідуального підходу до кожного підлітка та залучення всіх зацікавлених сторін (сім'я, школа, громада). Профілактика агресивної поведінки є найбільш ефективним способом вирішення цієї проблеми. Для досягнення стійких результатів необхідна тісна співпраця соціальних педагогів, психологів, педагогів та інших фахівців. Важливим є також постійний розвиток та вдосконалення методів і технологій роботи з підлітками з агресивною поведінкою [1].

Виклад основного матеріалу. Агресивна поведінка підлітків є одним із найбільш актуальних викликів сучасної соціально-педагогічної практики сьогодення вона проявляється у фізичній агресії, вербальних нападах, булінгу, а також у схильності до руйнівних дій стосовно себе або інших. Причини агресивної поведінки можуть бути як внутрішніми (емоційні, психологічні проблеми), так і зовнішніми (сімейні конфлікти, тиск з боку однолітків, соціальна дезадаптація) [4].

Напрями соціально-педагогічної роботи з підлітками з агресивною поведінкою можемо виокремити як такі:

1) соціально-педагогічна робота з такими підлітками має бути системною та багатовимірною. Першим напрямом є профілактична робота, що передбачає навчання підлітків навичок контролю емоцій та ненасильницького спілкування. Важливим елементом є розвиток емоційного інтелекту через різні форми групових занять, тренінгів та індивідуальних консультацій;

2) другий напрям полягає у роботі з сім'єю підлітка. Конфліктні стосунки в родині, недовіра або насильство є частими чинниками агресивної поведінки. Тому соціальні педагоги залучають батьків до процесу корекції поведінки підлітка, проводячи сімейні консультації та тренінги.

3) третій напрям – робота з підлітковими групами, в яких часто виникає агресія як засіб самоствердження. Важливо впроваджувати програми по створенню позитивного соціального середовища, які сприяють розвитку навичок співпраці та взаємодопомоги;

4) четвертий напрям стосується співпраці з іншими інститутами, такими як школи, центри соціальної підтримки та психологічної допомоги. Комплексний підхід із залученням різних фахівців дозволяє вчасно виявляти і коригувати агресивну поведінку підлітків [1; 4].

У роботі з подолання агресивної поведінки у сучасних умовах особливу роль відіграють методи арт-терапії, спорт, творчі заняття та участь у волонтерських проєктах, які допомагають підліткам перенаправляти агресію в конструктивне русло. Також актуально використовувати моделі медіації для вирішення конфліктних ситуацій між однолітками. Соціально-педагогічна робота повинна бути гнучкою і спрямованою на підтримку особистісного розвитку підлітка, розширення його життєвих перспектив та розвиток почуття відповідальності за власні дії. Соціально-педагогічна робота з підлітками з агресивною поведінкою повинна також враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, а також психоемоційний стан, рівень розвитку самоконтролю, попередній досвід агресивної поведінки та її тригери можуть значно різнитися у різних підлітків [3; 5].

Реалізуючи напрямки соціально-педагогічної роботи, важливо проводити індивідуальну діагностику, щоб виявити специфічні потреби та проблеми кожного підлітка. При цьому, одним із важливих напрямів роботи є навчання підлітків методам ненасильницької комунікації та вирішення конфліктів. Це може включати рольові ігри, де діти моделюють конфліктні ситуації та шукають конструктивні рішення. Такі вправи допомагають їм відпрацьовувати навички контролю емоцій та співпраці та впливають на розвиток самосвідомості та підвищення самооцінки [3; 5].

Слід зазначити, що агресія часто виникає як реакція на внутрішні комплекси, невпевненість чи почуття власної неповноцінності. Соціальні педагоги повинні допомагати підліткам усвідомити свої сильні сторони та підтримувати їх у досягненні особистісних цілей. Також корисним є залучення до соціально значущої діяльності. Наприклад, участь у волонтерських проєктах, де підлітки мають можливість відчути свою важливість та позитивний внесок у суспільство, може суттєво знижувати рівень агресивності. Загалом, важливо створювати довірливе середовище, де підліток зможе відкрито висловлювати свої емоції та переживання. У цьому допомагають групові заняття з психотерапії або підтримки, де інші учасники можуть поділитися власним досвідом та знайти спільні шляхи вирішення проблем [2; 3].

Не менш важливим є залучення шкільних педагогів та однолітків до процесу подолання агресії. У навчально-виховному процесі вчителі можуть навчати підлітків ефективних моделей поведінки у конфліктних ситуаціях, а однолітки через підтримку та дружнє ставлення допомагати уникати агресивних реакцій [2]. Педагоги також мають застосовувати позитивне підкріплення, нагороджуючи підлітків за успіхи в контролі власної агресії та розвитку навичок комунікації. Це стимулює бажання працювати над собою та підвищує мотивацію до змін. Важливо не лише працювати з підлітками на рівні зміни поведінки, а й розвивати в них здатність до саморефлексії. Це дозволить підліткам самостійно аналізувати свої вчинки, розуміти причини агресії та шукати інші шляхи вирішення проблем. Комплексний підхід до роботи з агресивними підлітками, що включає підтримку, виховання навичок, роботу з сім'єю та школою, а також залучення до суспільно корисних занять, є найефективнішим способом подолання агресії та сприяння гармонійному розвитку підлітка [2].

Висновки. Соціально-педагогічна робота з підлітками з агресивною поведінкою є важливим напрямом діяльності фахівців, спрямованим на попередження та подолання соціальних проблем. Ефективність такої роботи залежить від ранньої діагностики, індивідуального підходу до кожного підлітка та залучення всіх зацікавлених сторін (сім'я, школа, громада). При цьому зауважимо, що соціально-педагогічна робота здійснюватися за такими напрямками: психолого-педагогічна підтримка, соціальна адаптація, просвітницька діяльність, робота з сім'єю, профілактика соціальних проблем, співпраця з громадськістю, індивідуальна робота. Важливо, що для досягнення стійких результатів необхідна тісна співпраця соціальних педагогів, психологів, педагогів та інших фахівців. Важливим є також постійний розвиток та вдосконалення методів і технологій роботи з підлітками з агресивною поведінкою.

Список використаних джерел:

1. Соціально-педагогічна профілактика агресивної поведінки підлітків. *Освітній проект «На Урок» для вчителів.* URL: <https://naurok.com.ua/socialno-pedagogichna-profilaktika-agresivno-povedinki-pidlitkiv-158434.html> (дата звернення: 29.09.2024).
2. "Агресія серед підлітків - розбираємось, впливаємо, розв'язуємо проблему". *Psychologist.* URL: <https://psychologist.com.ua/agresiya-sered-pidlitkiv-prichini-naslidki-ta-shlyaxi-rozvyazannya-problemi-najkrashi-sposobi-poperedzhennya-ta-upravlinnya/> (дата звернення: 29.09.2024).
3. Дроздов О.Ю., Скок М.А. Фактори виникнення та розвитку агресивної поведінки. *Практична психологія та соціальна робота.* 2009. № 2. С. 58–71.
4. Агресивна поведінка дітей і підлітків. *Розвиток дитини.* URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/conflict/27/> (дата звернення: 29.09.2024).

5. Причини виникнення підліткової агресії. *Освітний портал*TM - освіта в Україні, освіта за кордоном, ВНЗ, вчителі України, ЗНО. URL: <https://op.ua/ru/pedclass/nauchnaya-statuya/prichini-viniknennya-pidlitkovoyi-agresiyi> (дата звернення: 30.09.2024).

Тетяна Січова,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»(м. Полтава)

Науковий керівник: **Катерина Ігнатенко,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»(м. Полтава)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми полягає в тому, що в умовах, коли суспільство має тенденцію до збільшення кількості сімей з складними життєвими обставинами, соціальні фахівці потребують удосконалення оптимальних соціальних технологій, для роботи з цією групою людей – уміння спеціальними методами регулювати негативні процеси в родині та впливати на варіанти, що відповідають індивідуальним особливостям справи, яку беруть для розглядається [1, с. 37]. Основним прийомом соціальної роботи з сім'ями (особливо із зоною ризику викрадення дітей) є соціальний супровід цих сімей. Це оптимальна форма соціального супроводу сімей, які опинилися у складній життєвій ситуації, оскільки забезпечує тривалу професійну та всебічну допомогу.

Виклад основного матеріалу. Технологія соціального супроводу має багато спільного з відомим у соціальній роботі методом «кейс-менеджменту», оскільки вона довгострокова та застосовна до конкретної сім'ї. У процесі соціального супроводу сім'ї добір методів і заходів повинен здійснюватися на основі індивідуального підходу з урахуванням усіх умов, важливих для функціонування сім'ї [2, с. 110].

Важливим напрямком роботи з сім'ям з важкими сімейними обставинами є сімейне консультування, тобто консультування, соціальний працівник допомагає вирішити родинні проблеми та підтримує відновлення сімейного та індивідуального потенціалу.

Соціальні працівники, які допомагають сім'ям, що опинилися в складній життєвій ситуації, спираються у своїй роботі на певні соціальні технології, які

формують сукупність методів, прийомів і засобів дій соціальних працівників у конкретній ситуації. Найпоширенішими технологіями є: соціальний супровід сімей (кейс-менеджмент), консультативна робота, створення мереж підтримки сімей [3, с. 86].

Наявність умов, що дозволяють сім'ї задовольняти загальні та особливі потреби її членів, розвиток і соціалізацію дітей відповідно до їх вікових та індивідуальних особливостей, сім'я має реальні плани щодо забезпечення таких умов; розуміння членами сім'ї власних потреб та умов, необхідних для їх задоволення; члени сім'ї володіють знаннями та навичками для створення належних умов і використання їх для покращення сімейного життя.

Створення належної нормативно-правової бази, яка забезпечує ефективну реалізацію цілей і принципів соціальної роботи, сприяє розвитку методики управління соціальною роботою та підтримує значну кількість соціально чутливих людей. Підготовка соціального працівника повинна означати його професійне вміння використовувати достатні знання; механізми конкретного типу організації та соціальної пропозиції; володіти сучасними теоріями та методами соціальної роботи та вмінням ефективно застосовувати їх на практиці.

Список використаних джерел:

1. Бех В. П., Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціальна робота і формування громадянського суспільства : монографія / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 599 с.
2. Захаріна М. І. Проблеми професійної соціалізації в соціальній роботі. *Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці. Серія: Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки.* 2009. № 2. С. 315–321.
3. Рідкодубська Г. А. Професійне вигорання соціальних працівників. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки.* 2020. № 1 (34). С. 266–271.

Уляна Тесля,
*магістрантка спеціальності
011 освітні, педагогічні науки
ОПП Соціальна педагогіка,
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: Галина Олійник,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

ОСНОВНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ

Постановка проблеми. Проблема насильства над дітьми є однією з найактуальніших у сучасному суспільстві. Вона потребує комплексного підходу до вирішення, де соціально-педагогічна профілактика відіграє ключову роль. У даній роботі розглядаються основні чинники, що впливають на ефективність профілактичних заходів, включаючи роль сім'ї, освітніх установ та інших соціальних інститутів у створенні умов для захисту дітей від насильства. У разі якщо постраждалою особою є дитина, будь-які дії, що вчиняються щодо неї, базуються на принципах, визначених Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насилля, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей та законодавчими актами України у сфері захисту прав дитини. Дотримання, забезпечення та захист прав дитини, у т.ч. від насильства, передбачено Конвенцією ООН про права дитини, а також низкою законодавчих актів України. Так, у статті 10 Закону України «Про охорону дитинства» зазначено, що «кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності» [6]. При цьому держава здійснює захист дитини від усіх форм насильства та інших проявів жорстокого та агресивного поведіння, а також дискримінації. 25 травня 2020 року схвалена Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі. Стратегія враховує документи Всесвітньої організації охорони здоров'я, зокрема Глобальну стратегію охорони здоров'я жінок, дітей і підлітків на 2016–2030 роки, і визначає мету, принципи, підходи у формуванні безпечного і здорового освітнього середовища для органів державної влади, місцевого самоврядування, закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, учасників освітнього процесу, громадськості. Відтак, можемо констатувати достатність нормативно-правових підстав для належного здійснення діяльності з недопущення проявів насильства щодо дітей у закладах загальної середньої освіти [7].

Виклад основного матеріалу. На сьогодні особливу увагу приділено дослідженню зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на виникнення насильства. До зовнішніх чинників належать соціальні умови, рівень обізнаності суспільства щодо прав дитини, а також наявність соціальних послуг та підтримки. Внутрішні чинники включають психологічні та емоційні проблеми в сім'ї, виховні моделі, які використовують батьки, та особистісні характеристики дітей.

Насилля в сім'ї має чотири основні форми - фізичну, психологічну, сексуальну й економічну. Відповідно до ст. 1 Закону, виділяють такі види домашнього насилля:

1) фізичне насилля – дитину б'ють чи штовхають, не випускають з дому або не пускають до нього, змушують до вживання алкоголю чи наркотиків, погрожують позбавити життя чи навмисно створюють ситуації, які можуть становити загрозу її здоров'ю та безпеці.

2) економічне насилля – форма домашнього насилля, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості

користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушувати до праці;

3) сексуальне насилля – форма домашнього насилля, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності;

4) фізичне насилля – форма домашнього насилля, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості;

5) психологічне насилля – форма домашнього насилля, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування [1; 2; 3].

Діти та підлітки є однією з найбільш вразливих груп населення, які часто зазнають насильства. Наукові дослідження таких авторів, як І. Грабська, Ф. Думко та Н. Михайлова, вказують на те, що насильство над дітьми пов'язане з певними соціальними та культурними умовами розвитку суспільства. До ключових чинників цього явища можна віднести:

1. *Відсутність чіткої оцінки фізичних покарань у суспільстві.* Фізичне та емоційне насильство часто розглядається як спосіб дисциплінування дитини. Багато батьків вважають легкі форми фізичного покарання, такі як ляпас чи покарання ременем, прийнятними методами виховання. Однак думки педагогів різняться: деякі вважають фізичні покарання прийнятними, інші виступають проти них. Тому часто дитина сприймає насилля як «заслужене» покарання [5].

2. *Низький рівень правової грамотності.* Багато людей не знають про права дітей на захист, передбачені законом та міжнародними угодами. Часто діти не обізнані про свої права і не знають, до кого звертатися за допомогою у випадку насильства. Вчителі повинні проводити просвітницькі бесіди з дітьми, щоб ті могли захищати себе. Поширена думка про те, що виховання дітей – це внутрішня сімейна справа, що сім'я сама повинна вирішувати проблеми і ніхто не має права втручатися в цей процес, «розв'язує руки» батькам-насильникам [1].

3. *Недостатнє сприйняття насильства як соціальної проблеми.* Багато дорослих не можуть чітко визначити, що є насильством, особливо коли йдеться про сексуальні дії. Не завжди зрозуміло, які форми поведінки є незаконними, а які можуть вважатися проявом батьківської любові. Бракує навчальних програм для спеціалістів, які працюють з дітьми, що перешкоджає своєчасному розпізнаванню насильства.

Безсилля владних структур, відсутність підтримки з боку школи і суспільства негативно позначаються на вирішенні даної проблеми [2].

4. *Вплив засобів масової інформації.* Регулярні сцени насильства на телебаченні та в медіа формують у дітей сприйняття агресії як норми. Дитина легко засвоює побачені цінності, манери і норми поведінки, оскільки процеси осмислення, оцінки і розмежування реальності і фантазій розвинуті ще недостатньо. Побачену агресію вона може переносити у своє повсякденне життя з власними цілями. Крім того, зростає толерантність, ступінь сприйнятливості до насилля [3].

5. *Недосконале законодавство.* Закони про захист прав дітей потребують доопрацювання. Процес позбавлення батьківських прав, наприклад, може тривати роками, що негативно впливає на емоційний розвиток дитини. У зв'язку з цим необхідно морганізувати тісне співробітництво між державними і недержавними установами, які займаються дитячими проблемами [4].

6. *Відсутність ефективної державної політики щодо попередження насильства.* Тільки в останні роки стали створюватися кризові центри, «телефони довіри», притулки і соціальні готелі для жертв насилля. Але практично відсутні освітні і реабілітаційні програми, призначені для груп ризику – програми підтримки (для підлітків, умовно засуджених за насилля, у тому числі сексуальне), спеціальні навчальні програми для батьків, схильних до насилля, патронаж над жертвами сексуального насилля тощо.

Висновки. Загалом, проблема насильства над дітьми вимагає комплексного підходу, що включає підвищення правової обізнаності населення, вдосконалення законодавства та впровадження профілактичних програм на всіх рівнях соціуму. Тільки через тісну співпрацю освітніх, правових та соціальних інститутів можна ефективно протидіяти насильству і створити безпечні умови для розвитку та виховання дітей.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. В. Правова кваліфікація насилля над дитиною. *Вісник НУВС*. Харків, 2012. Вип. 20. С. 133-138.
2. Вовчок Т. В., Степура Н. П., Даниленко І. С. та ін. Психолого-педагогічна робота у загальноосвітніх навчальних закладах з профілактики насильства над дітьми : метод. посіб. Київ : Експрес, 2009. 328 с.
3. Дроздов О. Ю., Живолуп Л. В., Ніжинська О. В., Сухенко Я. В. Превенція агресивності та насилля в освітньому середовищі : методичні рекомендації. Полтава : ПОППО, 2011. 80 с.
4. Навроцький О.О. Забезпечення прав дитини в Україні : теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання : дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2023. 472 с.
5. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю / уклад. Т.І. Касьяненко, Ж.П. Швачко. Суми, 2017. 33 с.

6. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 за № 2401-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення 19.10.24.)

7. Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню): Лист МОН № 1/9-436 від 14.08.2020 р. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-stvorennya-bezpechnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladi-osviti-ta-poperedzhennya-i-protidiyi-bulingu-ckuvannuu>. (дата звернення 19.10.24.)

Наталія Фіголь,
*кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри психології і соціальної роботи,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка*

Галина Олійник,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. На жаль, на сьогоднішній день в загальноосвітніх закладах зростає кількість учнів з особливими освітніми потребами. У майже кожній школі на даний момент навчається учні з особливими освітніми потребами і мають інклюзивну форму навчання. Практика європейських країн, показує, що діти з особливими потребами можуть одержувати освіту в звичайному навчальному закладі за моделлю інклюзивного навчання, яка дає можливість не відокремлювати таких учнів від інших. Запровадження таких сучасних моделей організації навчання й виховання в українських школах потребує особливої підготовки педагогів та організації соціально – психологічної служби школи, оскільки ефективність інтегрованого та інклюзивного навчання залежить від правильного соціально – педагогічного та психолого – педагогічного супроводу цих дітей. І тому актуальним питанням виступає в першу чергу, особливість соціально – педагогічної роботи з учнями з особливими освітніми потребами в умовах школи. Адже важливу роль у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами відіграє соціальний педагог, який сприяє соціальній адаптації дитини в загальній ситуації її соціальних відносин. У результаті цього діти долучаються до всіх соціальних систем, структур, соціальних зв'язків та беруть активну участь в основних сферах життя і діяльності школи та суспільства, готуючи себе до повноцінного майбутнього життя. Усі напрями роботи соціального педагога з учнями з особливими освітніми потребами та педагогічним колективом, батьками в умовах школи потребують розвитку знань та практичних навиків. Спільне навчання

має не лише гарантувати право дитини з особливими освітніми потребами не бути ізольованою від інших, а й забезпечити їй можливість відвідувати школу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Основний принцип – менше зовнішньої і якнайбільше внутрішньої диференціації. Заклад освіти, який упроваджує інклюзивну форму навчання, дає дитині з ООП [3, с.12]:

1. Змогу здобути освіту відповідно до своїх індивідуальних здібностей;
2. Вільно спілкуватися і взаємодіяти з однолітками;
3. Можливість адаптації у суспільстві, набуття навичок, що потрібні для реалізації своїх життєвих потреб.

Мета інклюзивної освіти – розбудова інклюзивного суспільства, що дозволяє кожному, незалежно від віку та статі, етнічної належності, здібностей, наявності або відсутності особливостей у розвитку, брати участь у житті суспільства й робити свій внесок в його розвиток. У такому суспільстві поважають й цінують. Соціалізація дітей з особливостями розвитку є одним із пріоритетних напрямів як спеціальної педагогіки, так й інклюзивної освіти. Актуальність проблеми зростає у зв'язку зі збільшенням кількості дітей з ООП та впровадженням загальнодержавного курсу на розвиток і підтримку інклюзивної освіти.

Дитині з ООП через низку причин складно без допомоги набути якостей повноцінного члена суспільства, засвоїти потрібні соціальні ролі та культурні норми. Тому одним із важливих напрямів розвитку ресурсного забезпечення впровадження інклюзивної освіти є психологічний супровід усіх учасників інклюзивних процесів. Основним завданням психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу в школі з інклюзивною формою навчання вважається підтримка комфортного освітнього соціального середовища, яке сприяє повному розкриттю та розвитку пізнавальних, особистісних і творчих ресурсів дитини. Соціальному педагогу слід підтримувати в дитині впевненість у своїх силах, прагнення до пізнавальної діяльності; запобігати різким змінам у психічній діяльності, поведінці та загальному стані дитини й реагувати на них .

Отже, ми пропонуємо *основні завданням соціально-педагогічного супроводу* [1]:

- формування у педагогів особистісної та професійної (методичної) готовності до здійснення інклюзивного навчання, яке б не шкодило дітям і самому педагогу;
- створення безбар'єрного середовища, яке передбачає і фізичну, і психологічну складову (подолання бар'єрів взаємодії педагога й дитини, а також дитини з ООП та інших учасників освітнього процесу) та створення атмосфери емоційного комфорту та взаємосприйняття;

- робота з батьками;
- діагностичне дослідження особистісних параметрів та особливостей соціалізації дитини у сім'ї ;
- розвивальна робота за принципом «кроків» відповідно до визначених зон «актуального» та «найближчого розвитку».
- організація цілеспрямованої фахової допомоги сім'ї у вирішенні її проблем адаптації у соціумі;
- формування соціально-педагогічної компетентності сім'ї – набуття її членами соціально-педагогічних знань і навичок, достатніх для реалізації повсякденного життя;
- забезпечення всебічного розвитку дитини відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб, формування в неї моральних норм та створення умов для її соціалізації;
- надання комплексної психолого-педагогічної, корекційно-розвивальної допомоги дітям, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації;
- допомога батькам у створенні доцільних психолого-педагогічних умов виховання дитини відповідно до її віку, індивідуальних особливостей та потреб своєчасного і всебічного розвитку.

Основними етапами діяльності соціального педагога щодо соціально-педагогічного супроводу сімей, які мають дітей з особливими освітніми потребами є: *підготовчий, практичний та узагальнюючий* [1; 3].

1. Підготовчий етап включає в себе наступні складові:

- соціально-педагогічна діагностика ;
- допомога батькам у створенні вдома розвивального середовища для дитини.

Працюючи з сім'єю, соціальний педагог намагається дати поради щодо створення в ній умов, що сприяли б появі нових взаємовідносин між дитиною і дорослими, надає батькам консультації, за необхідності організовує зустрічі з іншими спеціалістами. Консультації батьків, які виховують дитину з особливими потребами як основа успішної взаємодії школи і сім'ї. На консультаціях батьків, які мають дітей з відхиленнями у психофізичному розвитку, обговорюються питання, з якими вони звертаються до соціального педагога перед вступом до школи. Зазвичай, розмова зводиться до вирішення таких питань:

1. Чи відбуватиметься розвиток їх дитини в процесі навчання в школі?
2. Як нормалізувати взаємовідносини між дитиною з особливими потребами і матір'ю або членами родини?

3. Чи зможе дитина з ООП спілкуватися з іншими дітьми у школі, чи не завдадуть шкоди хворій дитині інші діти і дорослі, які не мають навичок у задоволенні особливих потреб у догляді дитини та спілкуванні з нею?

4. Як формувати позитивне відношення до навчання, до однокласників, до вчителів, до вихователів школи у дитини з вадами розвитку.

Окрім відповідей на запитання важливо надати практичну допомогу сім'ям в організації медичного обстеження, супроводу учня в школу, якщо сім'я не в змозі самостійно вирішити ці питання. Підсумками підготовчого етапу є чітке усвідомлення ситуації в сім'ї, розуміння її особливостей, визначення цілей і завдань допомоги, вибір методів і засобів, які доцільно застосовувати щодо розвитку дитини, її найближчого та широкого оточення для досягнення очікуваних результатів.

II. Практичний етап включає діагностику дітей, участь у розробці для них індивідуальних розвивальних програм, проведення просвітницької роботи з дітьми, консультації дітям та батькам.

III. Узагальнювальний етап полягає у здійсненні аналізу результатів, досягнутих у роботі з дитиною, та розробці відповідних рекомендацій для батьків.

Робота з батьками передбачає формування у них здорового способу життя, правової та педагогічної культури, життєвої компетентності, активної життєвої позиції, допомогу в організації змістовного сімейного і дитячого дозвілля, навчання поведінки в екстремальних ситуаціях. Робота з дітьми передбачає їхній розвиток, виховання і навчання відповідно до вікових потреб і можливостей, особливостей світосприймання і виду провідної діяльності. Зміст роботи забезпечується цілеспрямованою підготовкою дитини до самостійного життя в соціумі [4].

Завданнями цього етапу є створення належних умов для реалізації дитиною свого природного потенціалу (фізичного, психологічного, соціального), розвиток базових якостей особистості, допомога в набутті дитиною навичок практичного життя, виховання творчого ставлення до дійсності, забезпечення гармонійного та різнобічного розвитку. Робота також повинна бути спрямована на підтримку, збереження і розвиток здорового способу життя. Основними формами роботи з дітьми можуть бути гра, спілкування, організація творчої діяльності тощо.

Висновки. Отже, організація роботи соціального педагога з учнями з особливими потребами на означених аспектах його діяльності і діяльності спеціалістів освітніх закладів інклюзивної орієнтації є базовою умовою успішної інтеграції цієї категорії учнівської молоді не лише в освітнє середовище, але й у суспільство в цілому.

Список використаних джерел:

1. Алмаши А., Кушнір І., Старова Ю. Специфіка професійної діяльності соціального педагога в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти. *Імідж сучасного педагога* № 3 (186), 2019.
2. Журнал «Соціальний педагог», *Шкільний світ* № 9(153), вересень 2019.

3. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзивна освіта: від основ до практики: монографія. Київ: АТОПОЛ, 2016. 152 с.
4. Колишкін О. В. Корекційна освіта. Вступ до спеціальності: навчальний посібник. Суми «Університетська книга». 2013. 392 с.
5. Мартинчук О. В. Основи корекційної педагогіки: навч.-метод. посіб. для студентів напряму підготовки «Дошкільна освіта». К.: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 283 с.

*Любов Юзва,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки,
ОП Соціальна педагогіка,
факультет педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Галина Лешук**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНУ РОБОТУ

Постановка проблеми. Соціальна ізоляція, спричинена пандемією COVID-19 та іншими надзвичайними ситуаціями, призводить до значних змін у соціальних взаємодіях. Це створює виклики для окремих людей і цілих груп населення, особливо для вразливих груп – дітей, людей з інвалідністю, осіб похилого віку та соціально незахищених верств населення. У цьому контексті соціально-педагогічна робота потребує адаптації методів і підходів для збереження та підтримки соціальних зв'язків, психологічного комфорту та виховання. Основне завдання полягає в тому, як забезпечити ефективну соціально-педагогічну допомогу в умовах обмеженого фізичного контакту, коли традиційні інтерактивні методи стають неможливими або недостатніми.

Виклад основного матеріалу. Розкриємо вплив соціальної ізоляції на різні соціальні групи:

- діти: соціальна ізоляція у дітей може призвести до тривоги, депресії та зниження мотивації до навчання. Відсутність фізичної взаємодії з однолітками та вчителями впливає на розвиток соціальної та емоційної стабільності;

- люди похилого віку: соціальна ізоляція літніх людей загострює проблеми самотності, що призводить до погіршення їхнього фізичного та психічного здоров'я;
- люди з інвалідністю: для цієї групи населення соціальна ізоляція може бути ще більш шкідливою через обмежений доступ до соціальних та медичних послуг.

За умов соціальної ізоляції у соціально-педагогічній роботі є необхідною адаптація методів соціального виховання, навчання та соціально-педагогічної допомоги [2; 4]:

- дистанційна консультація та підтримка. Соціальні педагоги активно використовують інтернет-платформи для проведення відео та аудіоконференцій, надання психологічної та емоційної підтримки та консультацій;
- організація подій онлайн. У часи соціальної ізоляції важливу роль відіграють освітні програми, тренінги та інтерактивні онлайн-курси, які підтримують взаємодію та соціалізацію;
- психологічна підтримка сімей. Фахівці в роботі з родинами надають консультації щодо організації розпорядку дня, спільного проведення часу, підтримки психологічної стійкості дітей;
- забезпечення доступу до освіти. Особливу увагу слід приділити рівному доступу до дистанційної освіти для учнів із різних соціальних верств. Доступність соціально-педагогічних та освітніх послуг мають забезпечити технічні засоби та технології онлайн-навчання.

Таким чином, в умовах соціальної ізоляції можемо говорити про нові виклики та можливості соціально-педагогічної роботи: обмежені ресурси (не всі діти та родини мають доступ до інтернету та обладнання, необхідного для дистанційного навчання, що створює нерівність у можливостях отримання освіти); емоційне виснаження (необхідність залишатися вдома й обмежувати соціальні контакти може призвести до емоційного вигорання у дітей та дорослих); перспективи розвитку нових методів (досвід дистанційної роботи відкриває нові шляхи для розвитку інноваційних методів соціально-педагогічної діяльності, таких як: гейміфікація, інтерактивні проєкти, онлайн-психологічні тренінги тощо) [1; 3].

Висновки. Соціальна ізоляція принесла серйозні виклики соціально-педагогічній роботі, але вона також стимулювала розвиток нових методів і підходів. Успіх соціально-педагогічної роботи за таких умов залежить від адаптації існуючих інструментів до нової реальності, щоб забезпечити доступність освіти та соціально-педагогічної підтримки, а також психоемоційної допомоги для всіх груп. Майбутнє соціально-педагогічної роботи залежить від подальшої інтеграції технологій у процеси навчання та соціальної підтримки.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Т. В., Калініченко Т. С. Психологічні наслідки соціальної ізоляції в умовах пандемії. *Актуальні проблеми психології*. 2021. № 2. С. 134–145.

2. Зубалій В. В. Дистанційне консультування у соціальній роботі: виклики та перспективи. *Соціальна педагогіка*. 2022. № 3. С. 78–85.

3. Мельник О. О. Досвід організації дистанційної освіти під час пандемії COVID-19: соціально-педагогічні аспекти. *Освітні інновації*. 2020. № 3. С. 23–31.

4. Сердюк В. М. Соціальна педагогіка в умовах соціальної ізоляції: нові методи і підходи. *Вісник соціальної роботи*. 2021. № 4. С. 12–22.

СЕКЦІЯ 4. Вплив соціальної освіти на забезпечення ментального здоров'я нації.

Анастасія Бас,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: **Людмила Петришин,**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ ЗАДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ

Постановка проблеми. Військовий конфлікт в Україні, створює серйозні виклики не тільки для фізичної безпеки населення, але й для його ментального здоров'я, а бойові дії призводять до численних втрат, вимушеного переміщення та постійного стресу, що значно погіршує психологічний стан людей. Особливо важкі наслідки війна має для вразливих верств населення, таких як діти, особи з інвалідністю, ветерани та переселенці, люди літнього віку, які зазнають найбільших психологічних травм. У такій ситуації соціальна робота повинна адаптуватися до нових умов та застосовувати інноваційні підходи для допомоги постраждалим. Ці методи мають бути спрямовані не тільки на подолання короткострокового стресу, але й на забезпечення довготривалої реабілітації та відновлення, саме тому підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери стає критично важливою, оскільки вони будуть забезпечувати допомогу людям, які зазнали важких психологічних травм [1; 2].

Наукові дослідження вказують на те, що нові підходи до соціальної роботи в умовах кризових ситуацій, включаючи військові дії, є невід'ємною частиною

реабілітації населення та відновлення ментального здоров'я. Адже ментальна складова здоров'я людини – це стан психічного благополуччя, який дає людині змогу ефективно справлятися зі стресовими ситуаціями, розвивати свої здібності, навчатися, працювати та активно брати участь у житті громади. Це є невід'ємною складовою загального фізичного здоров'я та основоположним правом кожної людини. Психічний добробут слугує базою для здатності ухвалювати рішення, налагоджувати взаємини та впливати на навколишній світ, як на індивідуальному, так і на колективному рівні [6; 7]. Формування та розвиток професійних навичок соціальних працівників відіграють ключову роль у їхній здатності ефективно допомагати постраждалим у відновленні ментального здоров'я в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Підтримка ментального здоров'я в умовах військових дій полягає в наданні комплексної психологічної та соціальної допомоги тим категоріям населення, які зазнали психічних травм через бойові дії. Це є одним із ключових аспектів соціальної роботи, що має на меті зниження рівня стресу, попередження психічних розладів, допомогу в адаптації до нових умов життя.

Існує кілька підходів, які ефективно використовуються для реабілітації людей, що зазнали психічних травм під час війни:

1) когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), як одна з найбільш поширених та ефективних методик у роботі з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) та іншими наслідками психологічних травм. КПТ допомагає змінювати негативні мисленнєві установки та поведінкові патерни, що виникають як наслідок травматичних подій. Через роботу з думками та переконаннями, ця методика допомагає людині краще справлятися з тривогою, страхами та стресом;

2) методика арт-терапії, як неінвазивний і м'який підхід, який може бути особливо корисним для роботи з дітьми, людьми похилого віку або тими, хто не завжди може виразити свої емоції словами. Через малювання, ліплення, музику або інші види мистецтва людина отримує можливість вільно виражати свої почуття і переживання, що сприяє емоційному зціленню та відновленню;

3) психосоціальна підтримка, як підхід що орієнтований на створення умов для відновлення ментального здоров'я через зміцнення соціальних зв'язків і надання психологічної підтримки на рівні громади. Психосоціальні програми включають в себе різні види допомоги: організацію груп підтримки, проведення консультацій, а також соціальні заходи, які сприяють реінтеграції людей до активного громадського життя;

4) методика кризового втручання, як підхід що базується на наданні негайної допомоги людині, яка опинилася в кризовій ситуації через пережиту травму. Мета методики – знизити рівень стресу, стабілізувати психічний стан та забезпечити підтримку в перші критичні дні після травматичної події. Кризове втручання також допомагає уникнути розвитку серйозніших психологічних проблем у майбутньому[3; 7].

Комплексний підхід до відновлення ментального здоров'я включає гармонійне поєднання різних методик та стратегій підтримки на рівні індивідуумів, сімей та спільнот. Основні компоненти такого підходу включають:

- індивідуальна психологічна підтримка: надання спеціалізованих послуг психотерапевтів та психологів для роботи з окремими особами. Важливою складовою є побудова довірливих відносин та індивідуалізовані програми лікування;
- робота з родинами: підтримка близьких та членів сім'ї постраждалих. Адже вони часто також переживають стрес через військові події, і від їхньої психологічної стабільності залежить ефективність процесу реабілітації постраждалого;
- робота на рівні громади: відновлення соціальних зв'язків, створення безпечних середовищ для спілкування та відновлення психологічної рівноваги. Соціальні працівники та активісти відіграють важливу роль у створенні таких умов, де люди можуть отримати допомогу і підтримку з боку суспільства;
- фізична реабілітація та соматична допомога: важливо враховувати, що фізичний стан людини впливає на її ментальне здоров'я. Соціальна допомога, програми фізичної реабілітації, забезпечення якісного харчування, а також доступ до лікувальних засобів є важливими складовими загального процесу відновлення [5; 6].

Висновки. Соціальна робота в умовах військових дій вимагає комплексного підходу до підтримки ментального здоров'я населення. Впровадження інноваційних методик, таких як когнітивно-поведінкова терапія, арт-терапія, кризове втручання та психосоціальна підтримка, є критично важливим елементом у процесі відновлення. Головною метою соціальних працівників має бути не лише подолання короткострокових наслідків стресу, але й забезпечення довготривалої реабілітації, що дозволить постраждалим повернутися до нормального життя. Таким чином, соціальна робота в умовах військових конфліктів повинна бути багатогранною, гнучкою і спрямованою на забезпечення довготривалого психічного благополуччя населення. Професійна підготовка соціальних працівників є основою для досягнення цих цілей, що в кінцевому результаті сприятиме загальному відновленню ментального здоров'я нації.

Список використаних джерел:

1. Уханова Н. С. Психологічна підтримка в умовах криз: проблеми і рішення. *Інформація і право*. № 2 (29). 2019. С. 156-166.
2. Варава І. П., Темченко Я. О., Григоренко М. О. Соціальна робота в умовах конфлікту: виклики і перспективи. *Молодий вчений*. № 1 (101), січень. 2022. С. 1-4.
3. Як на вас може впливати травматичний досвід. URL: <https://www.npa-ua.org/documents> (дата звернення: 20.10.24).
4. Петришин Л. Й. Основні аспекти мотиваційного інтерв'ювання у роботі соціального працівника. VII Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток

професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності» 2024. С. 67-79.

5. Шевченко О. М. Ментальне здоров'я нації: роль соціальних працівників в умовах війни. *Соціальні дослідження*. № 5. 2021. С. 112-121.

6. Що таке ментальне здоров'я та як його покращувати? URL: <https://howareu.com/materials/shcho-take-mentalne-zdorovia> (дата звернення: 20.10.24).

7. Що таке когнітивно-поведінкова терапія? URL: <https://www.apa.org/ptsd-guideline/patients-and-families/cognitive-behavioral> (дата звернення: 20.10.24).

Басараб Софія,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник: Галина Лещук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

СОЦІАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Постановка проблеми. Соціальне здоров'я є невід'ємною складовою загального соціального благополуччя, однак у сучасному суспільстві спостерігається загострення проблем, що впливають на його підтримку. Зростання соціальної нерівності, посилення економічних криз, екологічні загрози та пандемії вносять значні зміни в структуру суспільних відносин. Ці фактори збільшують ризики соціальної ізоляції, послаблюють соціальну інтеграцію та загострюють проблеми зі здоров'ям, як фізичним, так і психічним [1].

Незважаючи на значний прогрес у галузі медицини та соціальних наук, питання соціального здоров'я недостатньо враховується у формуванні стратегій розвитку суспільства. Багато державних і соціальних програм акцентують увагу на матеріальному добробуті та фізичному здоров'ї, залишаючи поза увагою такі аспекти, як емоційний комфорт, соціальна інклюзія, доступ до культурних цінностей та психологічне здоров'я. Це призводить до того, що чимало людей, навіть маючи доступ до медичних і освітніх послуг, все одно залишаються соціально вразливими [2; 5]. Проблема полягає в тому, що соціальне здоров'я ще не сприймається як комплексне поняття, яке має вирішальний вплив на добробут індивідів та суспільства загалом.

Необхідність підвищення рівня соціального здоров'я як чинника соціального благополуччя стає все більш актуальною у світлі нових глобальних викликів.

Виклад основного матеріалу. Соціальне здоров'я, як один із ключових аспектів соціального благополуччя, тісно пов'язане з рівнем соціальної взаємодії, якістю міжособистісних відносин, соціальною інклюзією та можливістю індивідів брати активну участь у суспільних процесах. Це включає такі елементи, як доступ до соціальних ресурсів, економічну стабільність, фізичне та ментальне здоров'я, що в свою чергу створюють умови для повноцінного життя [4].

Актуальність соціального благополуччя у сучасному світі стає дедалі більш важливою, оскільки воно становить основу для стійкого та процвітаючого суспільства. Соціальне благополуччя включає не тільки матеріальний достаток, але й соціальну справедливість, рівність можливостей, а також загальний стан здоров'я та щастя населення. Досягнення соціального благополуччя означає створення умов, за яких всі члени суспільства мають доступ до необхідних матеріальних та соціальних ресурсів для задоволення своїх потреб і розвитку. Це включає доступ до якісної освіти, охорони здоров'я, житла, праці, а також участь у прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя [5].

У сучасному світі все більше викликів впливають на досягнення соціального благополуччя: нерівність, дискримінація, економічні кризи, глобальні пандемії та швидкі зміни в технологіях і економіці. Ці фактори вимагають розробки стратегій, спрямованих на підтримку рівних можливостей, соціальної справедливості та адаптації населення до мінливих умов [2]. Поняття соціального благополуччя має глибоке коріння у філософії та суспільних науках. Великими мислителями, які досліджували соціальну справедливість та добробут, були Аристотель, Томас Мор та Жан-Жак Руссо. Вони наголошували на важливості рівності та справедливого розподілу благ у суспільстві. В історії прагнення до соціального благополуччя завжди було одним із головних завдань для розвитку суспільства [1]. У сучасну епоху розуміння соціального благополуччя набуло нових відтінків, пов'язаних із розвитком постіндустріального суспільства. Це включає ефективне використання ресурсів, доступ до інформаційних та освітніх можливостей і підтримку життєдіяльності в умовах високих темпів розвитку. Соціальне благополуччя стало не лише метою, а й важливим індикатором рівня розвитку суспільства [3].

Складові соціального благополуччя Досягнення соціального благополуччя потребує комплексного підходу. Однією з ключових складових є соціальне здоров'я, яке визначає рівень якості життя та здатність людей задовольняти свої потреби у суспільстві. Соціальне здоров'я – це не лише фізичне здоров'я, а й ступінь соціальної інтеграції, якість взаємин між людьми, їхня адаптивність до суспільних норм і ролей [4].

О. Федько підкреслює, що стан здоров'я людини залежить від багатьох чинників. Найбільш значимі серед них: соціально-економічні та екологічні умови (20%), стан системи охорони здоров'я (10%), спадковість (20%) і умови та спосіб життя (50%). Це доводить, що для підтримки соціального здоров'я важливо забезпечувати належні умови життя, доступ до медичних послуг та освіти [1].

Соціальне здоров'я включає різні аспекти: рівень соціальної взаємодії та підтримки (сімейні відносини, підтримка з боку друзів і колег), можливість брати участь у прийнятті рішень, економічний статус і доступ до ресурсів. Важливу роль у цьому відіграє також фізичне середовище, якість житлових умов та доступ до екологічних ресурсів, таких як чиста вода та повітря. Усі ці чинники створюють умови для задоволення базових потреб людини та підтримки її соціальної активності [1; 5]. Соціальне здоров'я – це важливий аспект, що визначає здатність людини брати активну участь у житті суспільства, адаптуватися до соціальних норм і виконувати свої соціальні обов'язки. Високий рівень соціального здоров'я допомагає людям краще інтегруватися у соціальні структури, що, у свою чергу, підвищує їхнє загальне задоволення життям та зменшує ризики соціальної ізоляції [4].

Основні складові соціального здоров'я включають:

- соціальна взаємодія та підтримка, що означає якість міжособистісних стосунків, співпраця та взаємодопомога, які формуються у сімейному колі, серед друзів, колег та в інших соціальних групах [1; 3],
- соціальне розуміння та емпатія: здатність до співчуття та розуміння інших людей, що сприяє формуванню соціальних зв'язків та підтримки [1; 3],
- економічний статус та доступ до ресурсів: можливість забезпечити належний рівень доходу, працевлаштування, доступ до якісної освіти та житла [1; 3],
- фізичне середовище та житлові умови: наявність сприятливого фізичного середовища, чистої води та повітря [1; 3],
- доступ до медичних послуг та освіти: це фундаментальні складові, що впливають на фізичне та ментальне здоров'я, а також на загальну якість життя [1; 2],
- соціальна інклюзія, що включає можливість брати участь у соціальних процесах і прийнятті рішень, що впливають на власне життя [2],
- культурні та релігійні цінності: культурна спадщина, традиції та релігійні практики, які сприяють формуванню соціального здоров'я [4].

Висновки. Соціальне здоров'я відіграє вирішальну роль у досягненні соціального благополуччя. Воно забезпечує здатність людей активно взаємодіяти у суспільстві, задовольняти свої потреби та досягати особистих і суспільних цілей. Розуміння соціального здоров'я та його підтримка стають важливими завданнями не лише для систем охорони здоров'я, але й для соціальної політики загалом. Тільки через розвиток соціальних інституцій, забезпечення рівних можливостей для всіх та

створення здорового суспільного середовища можна досягти високого рівня соціального благополуччя для всіх громадян.

Список використаних джерел:

1. Тимошенко Н. Соціальне здоров'я як складова соціального благополуччя. Наука і техніка сьогодні. 2024. № 3(31). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/10203> (дата звернення 19.10.24.)
2. Androsiuk H. M., Shtyk O. I. Соціальне здоров'я українського суспільства. Sociological Studios. 2018. № 1(4). С. 69–76. URL: <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2014-01-69-76> (дата звернення 10.10.24.)
3. Данильченко Т. Структура суб'єктивного соціального благополуччя особистості. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. 2015. Вип. 1 (3). С. 30–34.
4. Косолапов В. В. Соціальне прогнозування. Київ, 1971. 48 с.
5. Омелянська В. І., Ісаєвич С. І., Заболотна Н. М. Динамічність переживання психологічного благополуччя. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2023. № 1. С. 30–34. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.1.6> (дата звернення 18.10.24.)

Генадій Горбачов,

*здобувач другого рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота,*

*ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
ім. Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: **Катерина Ігнатенко**

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи*

*ДЗ «Луганський національний університет
ім. Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ

ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Сучасне суспільство вступило у фазу поступального розвитку, в умовах якого соціально-економічні та політичні перетворення спрямовані на утвердження гуманістичних цінностей та ідеалів, створення розвиненої економіки і стійкої демократичної системи. Важливе місце в цьому процесі займають питання, пов'язані з життєдіяльністю самої людини, її здоров'ям і способом життя. Протягом останніх років в Україні спостерігається поступове зниження чисельності населення та середньої тривалості життя, особливо демографічне питання загострилося в останні роки війни в Україні [3]. Здоров'я є необхідним ресурсом для повноцінної реалізації

потенціалу кожної людини та розвитку суспільства. Стан здоров'я залежить від рівня усвідомлення особистістю власної відповідальності за своє здоров'я, налаштованості на його збереження та зміцнення. Збереження та зміцнення здоров'я дітей, а також формування здорового способу життя є пріоритетами у вихованні дітей і молоді.

Виклад основного матеріалу. Збереження та зміцнення фізичного здоров'я населення країни – загальнонаціональна проблема, вирішення якої можливе лише на науковій основі, що в свою чергу, передбачає консолідацію зусиль дослідників, що працюють в різних науково-практичних галузях: педагогіки, медицини, фізіології, психології і т.д.

Дослідженням даної проблеми в соціально-медичному аспекті займалися такі науковці як Є. П. Ільїн, А. С. Макаренко, Д. У. Ністерян, С. А. Сухомлинський. Можливості використання різних технологій соціально-культурної діяльності в формуванні особистості відображені в наукових працях А. В. Мудрика, В. О. Бебика, М. М. Ярошенко, О. О. Вишняк, М. В. Головатого, Є. І. Григор'євої та ін. Цінність здорового способу життя закладається від початку народження у сім'ї, а пізніше у процесі дорослішання на формування стилю життя впливають виховні інститути – дитячий садок, школа, позашкільні заклади. Не менш важливу роль відіграють й інші фактори такі, як оточення, друзі й, звичайно, традиції й культура. Методологія дослідження ґрунтується на таких основних ідеях:

1. Пріоритет цінності здоров'я в системі цінностей людини.
2. Розуміння здоров'я як стану повного благополуччя, а не лише відсутності хвороб.
3. Цілісний підхід до здоров'я, який охоплює фізичну, психічну, соціальну та духовну сфери.
4. Відповідальність за здоров'я передусім лежить на самій людині, але також на державі та суспільстві [4].

У науково-дослідній, освітній та практичній діяльності, спрямованій на вирішення проблем формування здорового способу життя населення значну роль можуть і повинні відігравати культурно-дозвілєві установи: клуби, будинки і палаци культури, культурно-розважальні та культурно-оздоровчі центри, парки культури та відпочинку та ін. Саме клуби за місцем проживання є ключовою ланкою в системі соціального виховання дітей та молоді.

Специфіка колективів таких позашкільних закладів за місцем проживання – в неформальному статусі, побудові за принципом відкритості для всіх бажаючих, являють собою, різноманіття організаційних форм, різнобічних інтересів і потреб дітей та підлітків. Діяльність дитячих, підліткових та юнацьких клубів за місцем проживання спрямована на соціально-корисну організацію вільного часу дітей, підлітків, молоді. Значні можливості клубних закладів у формуванні здорового способу життя

обумовлені реальними передумовами, в яких можуть функціонувати або функціонують установи цього типу.

Соціально-педагогічний зміст їх діяльності, широта функцій, різноманітність організаційно-методичних форм, засобів і методів виховного впливу на підростаюче покоління, дозволяють позитивно впливати на поширення ідей здорового способу життя [2].

Народні традиції, зокрема фізичні вправи, народні ігри та медицина, сприяють формуванню здорового покоління молоді. Козацька система виховання, що включала фізичну підготовку і моральне виховання, залишається актуальною і нині як засіб формування стійких і патріотичних громадян [1].

Умови активізації виховної роботи фахівця соціальної роботи в громаді.

1. Підсилення ролі українських народних традицій у формуванні здорового способу життя.
2. Співпраця держави і громадського сектору у популяризації національних оздоровчих практик.
3. Включення молоді в українські виховні системи здорового способу життя.
4. Підготовка фахівців для поширення українських фізично-оздоровчих традицій.

Висновки. Поєднання народних традицій та сучасного підходу до здорового способу життя сприяє ефективному формуванню культури здоров'я серед молоді та підтримує здоров'я нації в цілому.

Список використаних джерел:

1. Вакуленко О. В. Теоретико-методологічні засади формування здорового способу життя. Загальна теорія здоров'я та здоров'я- збереження: колективна монографія. За заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид-во Рожко С. Г., 2017. С. 301–308.
2. Вакуленко О. В., Костюшко Г. О. Активізація соціально-виховної роботи з формування ЗСЖ молоді на засадах народних традицій. In *Proceedings of the General Pedagogy Conference*. Lublin, Republic of Poland, 2020, September 25–26, С. 195-198.
3. Костюшко Г. О. Українські національні традиції фізичного виховання та їх вплив на підростаюче покоління. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: збірник наукових праць*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. С. 85-89.
4. Про національно – патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році. Лист МОН No 1/9-523 від 16.08.19 року. URI: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2015-06-16-nacjonalno-patriotichne-vihovannya> (дата звернення: 17.09.2024).

*Христина Дудар,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності «Інклюзивна освіта»,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник: Світлана Калаур,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. Володимира Гнатюка*

ПРОБЛЕМА БУЛІНГУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В ІНКЛЮЗИВНИХ КЛАСАХ У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Абсолютно будь-яка дитина незалежно від її фізичних чи розумових особливостей – це особистість, яка вимагає до себе поваги. При формуванні самооцінки дитини з порушеннями психофізичного розвитку величезний вплив поряд із сім'єю надає колектив. Нині жорстке ставлення до дітей з боку однолітків найпоширеніша проблема у шкільному соціумі як серед нормотипових дітей, так і серед дітей з порушеннями розумового чи фізичного розвитку. Ця проблематика призводить до зростання насильства та агресії в закладах освіти, а також до емоційних та невротичних проблем дітей.

Виклад основного матеріалу. Впровадження в освітній стандарт інклюзивної форми навчання неминуче веде до появи низки проблем і одна з них відповідно булінг. У рамках зарубіжної психології було дано визначення ситуації насильства щодо особистості в освітньому середовищі – булінг (шкільне цькування) [1, с.201; 5, р.134]. У сучасній літературі в рамках вивчення булінгу дослідники розглядають особистісні особливості учасників булінгу [2, с.35; 3, с.93], рольові позиції учасників цькування, гендерні особливості прояву насильства, вплив булінгу на розвиток особистості підлітка, культурні фактори, що визначають ступінь поширення булінгу [6, р.24; 7, р.109; 4, с.205].

В інклюзивному класі ризик виникнення булінгу може визначатися декількома факторами: наявність у дітей з порушеннями психофізичного розвитку специфічних фізичних та психологічних особливостей, психологічна неготовність дітей з нормативним розвитком до спілкування з дітьми з порушеннями, нестача спеціальних психологічних знань у педагогів про дітей з порушеннями психофізичного розвитку, нестача методичних розробок для педагогів інклюзивних класів щодо організації взаємодії між учнями з урахуванням наявних психофізичних особливостей дітей з

порушеннями психофізичного розвитку, професійне вигорання педагогів, що призводить до втрати чутливості до психологічних процесів у шкільній групі, низький рівень освіченості батьків у питаннях особливостей психологічного розвитку, навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку, неготовність батьків до прийняття «особливих» дітей повноправними членами дитячого колективу.

Оскільки знущання пов'язані з дисбалансом фізичної чи психологічної сили, учні інклюзивних закладів освіти особливо вразливі і часто переслідуються. Нечисленні дослідження також стверджують, що діти з обмеженими можливостями, такими як фізичні, розумові, емоційні та сенсорні порушення, пов'язані з розвитком, схильні до підвищеного ризику знущань. Будь-яка низка факторів - фізична вразливість, проблеми з соціальними навичками або нетерпиме середовище - можуть збільшити ризик. Діти з особливими потребами можуть бути як у ролі як жертви, так і пасивного спостерігача і навіть агресора, у будь-якій ситуації цькування ролі можуть змінюватися [8, p.421].

Наслідки участі у булінгу можуть бути різними – від легких (вони залишають незначний слід, з яким за своєчасно розпочатої роботи можна швидко впоратися) до тривалих незабутніх (пост травматичні стресові розлади, погіршення психічного та фізичного здоров'я, зниження освітнього та професійного функціонування, труднощі спілкування, дезадаптація, криміналізація поведінки).

Оскільки знущання мають складне, багатогранне коріння [9, p.271; 10, p.74], підходи до втручання мають відбивати це. Зосередження уваги на одному аспекті ізольовано, наприклад, розвиток соціальних навичок, навряд чи призведе до успішних результатів у довгостроковій перспективі. Крім того, стратегії повинні бути інтегровані в існуючі системи та практики в школах, якщо вони мають бути стійкими, і є явна необхідність уникати явища «програми кожної проблеми» [9, p. 268].

Таким чином, втручання повинні асимілюватися в рамках більш широкого підходу, призначеного для ширшого сприяння розвитку інклюзивної освіти. Віттед і Даппер припускають, що «найефективніші підходи до запобігання чи мінімізації знущань у школах включають всеосяжну багаторівневу стратегію, націлену на хуліганів, жертв, шкільного складу, сім'ї та оточення» [11, p. 169].

Шкільний булінг – явище системне та комплексне. Поява інклюзивної форми навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку веде за собою нові проблеми, що вимагають глибокого аналізу – факторів ризику виникнення булінгу, його механізмів, форм, особливостей поведінки учасників.

Висновки. Природно, неможливо домогтися того, щоб ніхто з дітей протягом дошкільного та шкільного віку не почував себе пригніченим з боку своїх нормотипових однолітків. Малий досвід включення дітей з вадами розвитку в загальноосвітні класи, навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в інтернатних умовах, надомні форми освіти дітей з тяжкими вадами в розвитку призвели до психологічної неготовності дітей до спілкування з «особливими» однолітками.

Попередження явищ дискримінації по відношенню до дітей з порушеннями психофізичного розвитку є актуальним завданням держави, що вимагає ретельного аналізу умов формування сприятливої міжособистісної взаємодії в закладах освіти.

Список використаних джерел:

1. Денисюк М. М. Булінг в законодавстві різних країн світу. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С.199-207
2. Лалак Н.В. Булінг в освітньому середовищі сучасного закладу загальної середньої освіти: теоретичний аспект. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2019. № 1. С. 34–36.
3. Погорільська Н.І., Головіна А.О., Столяр А.О. Особливості особистісних рис учасників шкільного булінгу в підлітковому віці. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. Вип. 1 (1). С. 90–94.
4. Стельмах С.С. Вікові аспекти виникнення булінгу серед дітей. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2016. Вип. 133. С. 204–207.
5. Cederborg A. C., Ringmar Sylwander K., Blom K. A. (2016). Research Expanding Current Understandings of Bullying in Sweden. *Pensamiento Psicológico*. № 14(1). P. 131–146. DOI: 10.11144/Javerianacali.PPSI14-1.recu
6. Espelage D.L., Rao M.A., de la Rue L. Current research on school-based bullying: A social-ecological perspective. *Journal of Social Distress and the Homeless*. 2013. Vol. 22. P. 21–27
7. Hawley P.H., Stump K.N., Ratliff J. Sidestepping the jingle fallacy: Bullying, aggression, and the importance of knowing the difference. *Bullying in North American schools* / D.L. Espelage, S. Swearer (Eds.). New York : Routledge, 2011. P. 101–115
8. Zablotzky, B., Bradshaw, C. P., Anderson, C. M., & Law, P. 2014. Risk factors for bullying among children with autism spectrum disorders. *Autism*, 18(4), 419–427.
9. Richard, J. F., B. H. Schneider, and P. Mallet. 2012. “Revisiting the Whole-School Approach to Bullying: Really Looking at the Whole School.” *School Psychology International* 33 (3): 263-284
10. Saylor, C.F., Leach, J.B. 2009. Perceived Bullying and Social Support in Students Accessing Special Inclusion Programming. *Journal of Developmental and Physical Disability*, 21: 69–80.
11. Whitted, K. S., and D. R. Dupper. 2005. “Best Practices for Preventing or Reducing Bullying in Schools.” *Children & Schools* 27 (3): 167–175.

Мін Дін,

*здобувачка третього рівня вищої освіти,
спеціальність 015 Професійна освіта,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Ольга Сорока,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

СТРЕС У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРА:

СУТНІСТЬ, ПРИЧИНИ, ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОФІЛАКТИКИ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Професійній діяльності менеджера притаманний комплекс характерних рис, зокрема багатозадачність, відповідальність за ухвалені рішення, одночасне виконання кількох видів робіт тощо. Все це в комплексі може призвести до появи ознак професійного стресу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. «Професійний стрес є об'єктивною закономірністю багатьох видів професійної діяльності, здійснює істотний вплив на ефективність праці, професійне становлення і особистісний розвиток людини на робочому місці, соматичне і психічне здоров'я» [1, с. 2]. У публікації Ю. Максимюк зазначено, що «професійний стрес пролонгованої дії може спричинити професійну деформацію особистості, високу плинність кадрів, протиправні делікти тощо». Окрім цього, варто враховувати той факт, що «стрес, отриманий під час роботи, може мати асоціативний характер і викликати на цьому фоні симптоми до його повторення» [3, с. 44].

Слід наголосити, що професійний стрес виступає складним проявом психічних і фізичних реакцій людини на напружені ситуації, що щодня відбуваються в трудовій діяльності. Незначний і нетривалий стрес корисний для виконання певного роду робіт і нешкідливий для здоров'я людини, але затяжний стрес має негативні наслідки (від зниження рівня працездатності до виникнення хронічних захворювань).

За Міжнародною класифікацією хвороб професійний стрес становить окрему сферу. Міжнародна організація праці щорічно проводить дослідження з оцінки збитків фірм і компаній, спричинених цим порушенням здоров'я. У середньому втрати становлять 200 млрд. дол. на рік [4]. Подібний факт підтверджує масовість явища і доводить його значущість, що вимагає його врахування керівниками в процесі управління персоналом.

Керівництво персоналом в організації – складний системний процес, що комплексно вирішує кадрові проблеми, впроваджує нові та вдосконалює наявні форми й методи кадрової роботи. Менеджери різних рівнів щодня несуть відповідальність, як за співробітників, так і за результати діяльності організації. Вони мають ухвалювати жорсткі, а часом непопулярні рішення.

Психологічні дослідження [2] доводять, що управлінська посада викликає в людини стан нервово-емоційного напруження. Незалежно від рівня управління керівники відчувають стрес значно частіше, ніж їхні підлеглі, оскільки, по-перше, вони відповідальні не тільки за себе, а й за порядок дій співробітників, по-друге, їхня діяльність має здебільшого інтелектуальний і багатопрофільний характер.

Основними причинами стресу в менеджерів можуть бути такі: гострий дефіцит часу і стислі строки, які відводять на розв'язання різноманітних завдань; перевантаженість роботою, багатозадачність; ненормований робочий день; проведення й участь у семінарах, вебінарах, публічні виступи; домінування професійного життя над особистим; зайнятість завданнями організації й колективу поза робочим часом; велика кількість відряджень; виконання роботи, яка є нижчою за свій рівень компетенції.

Доволі часто джерелом стресу для підлеглих є сам керівник і стиль його керівництва. Сильне психологічне напруження персоналу або окремого працівника може виникати з різних причин: через надмірний контроль управлінця, високі вимоги та запити, недооцінку значущості праці, відсутність чітких вказівок та інструкцій, зневажливе ставлення тощо.

Слід зазначити, що стрес може суттєво впливати на економічні показники організації, оскільки його наслідки можуть бути вкрай негативними і виражатися:

- в абсентеїзмі (безпричинному запізненню або відсутності на роботі);
- частих виробничих помилках, порушенні концентрації уваги і, як наслідок, спаді продуктивності праці;
- погіршенні соціально-психологічного мікроклімату в колективі;
- апатії, зниженні опірності хворобам;
- ознаках девіантної поведінки (алкоголізмі, наркоманії, вживанні психоактивних речовин, суїцидальній поведінці тощо).

Вельми цікавим є зарубіжний досвід профілактики та подолання професійного стресу. Так, індуси воліють боротися зі стресом за допомогою сміху. Перший клуб сміху, який практикував бешкетування, безперервний сміх і гримасування, був створений в Індії ще наприкінці ХХ ст. Проект популярний, тому сьогодні в деяких компаніях проводять сміхотерапію на початку робочого дня. Також в Індії поширена офісна йога.

Японці, які називають ХХІ ст. століттям стресу, накопичили великий досвід у боротьбі й профілактиці стресу. При цьому наголос робиться на можливості

«виговоритися» і «прокричатися». Для зниження напруги між керівництвом і співробітниками можуть влаштовуватися бої поролоновими кийками. Деякі менеджери радять мати вдома або в офісі манекен начальника, на якому можна зганяти образи. Також в офісах є спеціальні посудини або вази зі звуконепроникними стінками, які не лише прикрашають приміщення, а й дають змогу висловити гнів: будь-якої миті кожна людина може підійти й висловити у вазу всі образи за зручної їй гучності голосу. Крім того, у країні існує спеціальна мережа кав'ярень, де можна бити посуд, щоб зняти сильний стрес.

Окремо варто сказати про практику вирощування овочів на робочому місці. Японці вважають, що в процесі піклування про рослини і під час спостереження за результатами праці, співробітники стають менш вразливими до стресів. Також вони купують спеціальні штучні рослини, яким можна розповісти про неприємності. Ефект співпереживання та участі при цьому досягається за рахунок того, що конструкція реагує на тембр голосу, залежно від якого нахилиється в різні боки.

Китайці користуються послугами телефону довіри, за яким можуть поскаржитися на всі проблеми по роботі. Цікавий, на нашу думку, є досвід Китаю, який передбачає можливість для персоналу підприємств різних сфер діяльності поспати на робочому місці протягом 15–20 хвилин, що сприймається як норма. Це дає змогу підвищити працездатність працівників.

В Сполучених Штатах Америки організують офісні школи танців різних напрямів і запрошують кваліфікованих викладачів. Співробітники Google можуть ночувати на роботі, де є душ і спальне місце. В офісах працюють масажисти, чії послуги співробітники оплачують самостійно. Щотижня вони мають змогу займатися йогою.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. У ХХІ ст. стрес активно поширюється в усіх сферах життєдіяльності людини і професійне середовище не є при цьому винятком. Ключова роль в управлінні стресами сьогодні має відводитися контролю над рівнем його виникнення, який здійснюється шляхом діагностики проявів у працівників характерних ознак. Сучасний менеджер повинен володіти технологіями управління стресом, оскільки це головна умова його працездатності та ефективної професійної діяльності. За кордоном накопичено потужний досвід у сфері профілактики професійного стресу. При цьому кожна країна й організація прагнуть обрати найефективніші способи відповідно до свого менталітету й національних особливостей.

Список використаних джерел:

1. Дмитришина Н. А. Професійний стрес: вивчення поняття в сучасному дискурсі. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/92a72329-6c9c-41d5-aa42-a478f0ef0dc0/content>

2. Долга Г. В. Психологічні аспекти управління персоналом: проблеми теорії та практики. *Національна економіка. Інтелект XXI*. 2018. № 2. С. 71–75.

3. Максимюк Ю. О. Професійний стрес у службовій діяльності персоналу державної прикордонної служби України. *Держава та регіони*. Серія: Державне управління. 2012. № 4 (40). С. 44–48.

4. Орієнтири щодо попередження виробничого стресу. Сайт Міжнародної організації праці. URL : <https://www.ilo.org/uk/publications/%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%94%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B8-83>

Ольга Сорока,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Віталій Іваницький,

*здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми у загальному вигляді. Стани психічного здоров'я, що передбачають проблеми з поведінкою та психічні відхилення, як-от депресію, тривожні розлади, включно з посттравматичним стресовим розладом, деструктивні поведінкові розлади, серед яких синдром дефіциту уваги та гіперактивності, розлади настрою, вживання психоактивних речовин, суїцидальна й агресивна поведінка, є основними причинами проблем адаптації молоді в усьому світі. Загалом, психічні розлади негативно впливають на розвиток понад мільярда молодих людей та їхню соціальну й економічну інтеграцію, включно з можливістю працевлаштування. Проте, також важливо, щоб увага до глобального психічного здоров'я виходила за рамки програм, орієнтованих на лікування в медичних установах, і містила більш широкі підходи, засновані на соціальній інтеграції. Останнім часом проблеми психічного здоров'я привертають увагу науковців і практиків (Л. Вовкочин, І. Долінчук, В. Загородній, І. Євтушенко, Д. Костюк, В. Костюк, Л. Котлова, І. Ілющенко, Л. Ярославська, та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Юність – це один із найважливіших етапів життя, період становлення, який має серйозний вплив на майбутнє. Ця фаза розвитку має

особливе значення для психічного здоров'я, оскільки більшість психічних розладів і розладів, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин, розпочинаються в молодому або підлітковому віці, і багато хто з них має тенденцію до хронічного або рецидивуючого перебігу [4]. Стрімкі зміни у світі в даному контексті відіграють особливе значення, оскільки вони ще більше ставлять під загрозу психічне здоров'я, зокрема молодих людей.

Війна, що супроводжується складною соціально-економічною ситуацією в країні, призводить до появи різноманітних психічних захворювань і погіршення психічного здоров'я населення. Ситуація ускладнюється тим, що реальна взаємодія між людьми все частіше замінюється штучним почуттям близькості через платформи соціальної мережі. Сучасна молодь проводить вільний час у соціальних мережах і зазнає інформаційного впливу, включно з кіберзлочинами, кіберзалякуванням і жорстокими відеоіграми.

Крім того, Інтернет також є джерелом хибної інформації, дані якої часто не перевіряються і можуть зашкодити молодим людям. Яскравим прикладом можуть бути жорстокі ігри, а саме «Синій кит» [5]. Зростання насильства серед молоді є ще однією важливою проблемою, що потребує вирішення, оскільки особливо студентська молодь схильна до ризику стати як жертвами, так і суб'єктами насильства.

Ще одним видом цькування, який стає дедалі більш поширеним останніми роками у зв'язку з розширенням доступу до Інтернет-сервісів і їхнім використанням, є кібербулінг. Поведінкова залежність і кіберзалякування є шкідливими наслідками сучасної цифрової ери, які особливо негативно впливають на молодь. Розлад, пов'язаний з використанням Інтернету, наразі визнано таким, що потребує терапевтичного втручання [6].

Розглядаючи негативний бік впливу інформаційно-комунікативних технологій на ментальне здоров'я сучасної молоді, звісно, не можна відкидати безсумнівну їхню користь для навчання, роботи й дозвілля молодих людей. Соціальні мережі стали невід'ємним засобом спілкування в період пандемії та платформою неформального навчання для здобуття нових знань, умінь і навичок. У свою чергу, причини психічних розладів мають багатофакторну природу, яка криється, у більшості випадків, у соціумі людини.

Одним із чинників, що впливають на виникнення психічних розладів, є бідність та соціальне неблагополуччя. Зв'язок цих двох факторів є складним і двостороннім. Так, дорослішання в бідній сім'ї збільшує ризик таких проблем, як нестача харчів, погане харчування, насильство, низький рівень освіти та проживання в поганих умовах. І навпаки, психічний розлад сприяє неуспішності в навчанні, втраті роботи та збільшенню витрат на лікування.

Молоді люди, які мешкають у сім'ях, де хтось має психічні розлади або зловживає психоактивними речовинами (алкоголь, наркотики); сім'ях із

розбіжностями між батьками, насильством у шлюбі та нервовими зривами, піддаються більшому ризику появи психічних розладів. Не дивно, що насильство і жорстоке поводження з дітьми є основними факторами ризику. Більшість випадків сексуального насильства відбувається в контексті довірчих стосунків (наприклад, з однолітками або родичами). Найчастіше дії сексуального насильства відбуваються у дружніх компаніях [1].

Культурні чинники також серйозно впливають на психічне здоров'я молоді, про що свідчать значні відмінності в поширеності психічних розладів у різних культурах. Деякі культурні чинники можуть бути захисними, наприклад, участь батьків в ухваленні рішень молодими людьми та тенденція до встановлення дружніх стосунків усередині своєї культурної групи, в той час як інші можуть мати протилежний ефект, наприклад, обмежувати самостійність молодих людей в ухваленні рішень.

Мода, орієнтована на певні форми тіла, що підживлюється індустрією краси, яка розглядає молодь як основний ринок збуту, ймовірно, є чинником, що призводить до розладів харчової поведінки. Соціологічні дослідження свідчать про те, що глобалізація засобів масової інформації пов'язана зі збільшенням кількості розладів харчової поведінки. «За даними ANAD, 80 % дівчат до 18 років незадоволені своїм тілом. І чоловіки, і жінки відчувають тиск через суспільні стандарти, які призводять до розвитку невпорядкованих моделей харчування. Це формує низьку самооцінку та, як наслідок, негативний образ тіла» [2].

Огляди та звіти гістологічних досліджень і зображень головного мозку підтверджують ідею про те, що розвиток мозку зі змінами в структурі та когнітивних здібностях очевидний у молодості. Однак незрозуміло, як ці зміни пов'язані з психічними розладами, підлітковим та юнацьким віком. Характерною рисою найпоширеніших психічних розладів у молодих людей є статеві відмінності: молоді жінки в 1,5–3 рази більше схильні до депресивних розладів і спроб ушкодження себе, в той час як молоді хлопці в кілька разів частіше страждають на розлади поведінки і шизофренію. Дослідники з Каролінського інституту (Швеція) виявили суттєві відмінності між чоловіками та жінками у частоті психічних розладів, які змінюються залежно від віку [3].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Таким чином, будь-яка стратегія, спрямована на поліпшення психічного здоров'я молоді, має бути орієнтована на своєчасне інформування та впровадження профілактичних і корекційних програм в освітні програми підготовки студентів різних спеціальностей. Націленість освітніх закладів на підвищення грамотності в царині психічного здоров'я, як серед здобувачів освіти, так і серед викладачів, задля раннього виявлення депресії та інших проблем із психічним здоров'ям, розладів, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин, проблем поведінки є пріоритетними сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Василевич В. В., Левченко Ю. О. Сексуальне насильство щодо дитини: латентність та шляхи подолання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Том 2. № 79. С. 149–154.
2. Гончаренко В. Статистика розладів харчової поведінки: що показують цифри. 2023. URL : <https://ed-ua.com/faq/statistika-rozladiv-harchovoyi-povedinki-shho-rokazuyut-tsifri/>
3. Дослідники виявили значні статеві відмінності у психічних розладах протягом життя. 2024. URL : <https://gmka.org/uk/news/doslidnyky-vuyavyly-znachni-statevi-vidminnosti-u-psyhichnyh-rozladah-protyagom-zhyttya/>
4. Іонов І. А., Комісова Т. Є., Мамотенко А. В., Шаповалов С. О., Сукач О. М., Теремецька Н. Ф., Катеринич О. О. Фізіологія вищої нервової діяльності (ВНД) : навчальний посібник. Х.: ФОП Петров В. В., 2017. 143 с.
5. Шемчук В. В. Кіберзлочинність як перешкода розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2018. Том 29 (68). № 6. С. 119–124.
6. Юрценюк О. С., Ротар С. С. Інтернет-залежність – це теж хвороба. 2017. URL : <https://www.bsmu.edu.ua/blog/5440-internet-zalezhnist-tse-tezh-hvoroba/>

Катерина Ігнатенко,
здобувач другого рівня вищої освіти
спеціальність 053 «Психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Науковий керівник: **Лілія Черновська**,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

СУМІСНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Сім'я – важлива складова нинішнього суспільства. Саме тому інститут сім'ї і його стабільність має глобальне значення для забезпечення розвитку здорового суспільства. Це спричинило велику зацікавленість психологів та їх спроби вивчити особливості взаємодії окремих індивідів всередині такого соціального інституту, як сім'я. Останнім часом через військовий конфлікт інститут сім'ї в Україні потерпає від серйозних викликів, війна впливає на міцність стосунків і як ніколи стають актуальними дослідження про сумісність партнерів з точки зору як психології

та к і соціальної роботи. Мета тез розглянути поняття «сумісність» в контексті взаємодії двох наук та практичних сфер – соціальної роботи та психології.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай, люди створюють сім'ю та вступають в шлюбні відносини з метою задоволення своїх психологічних, соціальних, побутових та фізіологічних потреб. Причому потреби, які задовольняються в сім'ї, можуть бути реалізовані і поза нею, але тільки благополучна сім'я, створення якої, як правило, вимагає значних зусиль, може всі ці потреби об'єднати і задовольнити в комплексі. Задоволеність шлюбом являє собою суб'єктивну оцінку кожного з подружжя характеру їхніх стосунків. Відомо, що в основі сприятливих сімейних відносин лежить почуття любові – найвищий ступінь емоційного позитивного ставлення людини до людини. Багато хто вважає, що кохання у всіх різне і недоступне його чіткому науковому визначенню. Однак з цього приводу є низка теорій та публікацій вітчизняних та зарубіжних авторів.

Сумісність – досить старе поняття, проте наукове вивчення явища, позначеного цим поняттям, зацікавило психологію порівняно недавно. Зараз важко встановити, і якою саме сферою соціально - психологічної проблематики вперше зайшла мова про сумісність. При вивченні групових конфліктів, психологічного клімату у групах, ефективності групової діяльності, щодо процесів і результатів комунікацій, динаміки міжособистісних відносин та інших соціально-психологічних явищ було виявлено, що вони певним чином зумовлені співвідношенням властивостей взаємодіючих людей. В одних випадках це співвідношення негативно позначалося на явище, що навчається (знижувало ефективність діяльності групи, погіршувало клімат і т.д.), в інших — позитивно. Поєднання характеристик, яке позитивно впливало на досліджуване явище, стало позначатися як сумісність людей.

У психологічних роботах дається лише описове визначення сумісності. Наприклад, визначення, дане Ф. Д. Горбовим та М. А. Новіковим: «Сумісність - це поняття про взаємну відповідність властивостей учасників групи. До нього входять: взаємна симпатія, позитивний характер емоційних установок, взаємонавіювання, спільність інтересів і потреб, подібність динамічної спрямованості психофізіологічних реакцій при операторській діяльності та відсутність у цій групі виражених егоцентричних устремлінь» [5, с. 67].

Автори виділяють такі критерії психологічної сумісності, як високу згуртованість групи, стійкість її у часі, високу ефективність групової діяльності, низьку конфліктність групи, високе взаєморозуміння між партнерами, - словом, будь-яке із соціально-психологічних явищ, взяте у позитивному значенні. Проте не всі перелічені критерії можуть бути обов'язковими. Наприклад, тривалість відносин у шлюбі може бути викликана страхом перервати відносини через відсутність вибору партнерів, наявності дітей, страхом самотності. Наявність конфліктів та його частота також

малопоказові, оскільки враховується різницю як цих конфліктів: звані конструктивні конфлікти бажані і навіть необхідні у розвиток відносин.

Вперше проблема психологічної сумісності у вітчизняній психології була вивчена Б. Ф. Ломовим, який вказав, що чинник психологічної сумісності групи найбільш значимий для працездатності груп, які складаються з випадкових людей. Від сумісності залежать швидкість досягнення узгодженості дій і величина зусиль, що додаються. Несумісні групи у потенціалі містять конфлікт. [1, с.163].

Психологічна сумісність – поєднання індивідів, яке засноване на відповідності їх індивідуально-психологічних та соціально-психологічних характеристик, що призводить до узгодженої спільної діяльності. При вивченні подружніх взаємин загалом і безпосередньо у психологічній сумісності подружжя слід враховувати як сумісність на різних рівнях, так й стадії життєвого циклу сім'ї, тому що кожен із рівнів сумісності має особливості на різних етапах розвитку сім'ї [3, с.163].

Можна виділити два основні види психологічної сумісності: психофізіологічний та соціально-психологічний. У першому випадку мається на увазі певну подібність психофізіологічних характеристик партнерів і на цій основі синхронізація темпу психічної діяльності. У другому випадку мають на увазі оптимальне поєднання типів поведінки людей групи, їх соціальних установок, потреб та інтересів, ціннісних орієнтації.

Наявність психологічної сумісності членів групи сприяє її кращої спрацьованості та в результаті більшої ефективності спільної діяльності. Відповідно до даних досліджень Н. М. Обозова виділяються такі критерії оцінки сумісності та спрацьованості:

- ✓ результати діяльності;
- ✓ емоційно – енергетичні витрати її учасників;
- ✓ їхня задоволеність цією діяльністю [3, с. 414].

Сумісність міжособистісна - взаємне прийняття партнерів зі спілкування та спільної діяльності, засноване на оптимальному поєднанні (схожості або взаємододатковості) ціннісних орієнтацій, соціальних установок, інтересів, мотивів, потреб, характерів, темпераментів, темпу і ритму психофізіологічних реакцій та інших значущих для міжособистісних психологічних показників. Критерієм міжособистісної сумісності є висока безпосередня задоволеність партнерів результатом і головне процесом взаємодії, коли кожен із них опинився на висоті вимог іншого і не знадобилося спеціальних зусиль на встановлення взаєморозуміння [5, с. 77].

Загалом сукупність суб'єктивних психологічних факторів стабільності шлюбу і сім'ї можна об'єднати в поняття «психологічне здоров'я сім'ї». Під психологічним здоров'ям сім'ї розуміється інтегральний показник динаміки життєво важливих для сім'ї функцій, що виражає якісний аспект соціально-психологічних процесів, які відбуваються в ній. Сімейна сумісність як здатність членів сім'ї узгоджувати свої дії,

оптимізувати взаємостосунки в різних областях й видах спільної діяльності утворює багато рівнів.

Існують три основні підходи до дослідження сумісності: структурний, функціональний та адаптивний. Структурний підхід спрямовано на вивчення персональної сумісності – співвідношення різних статичних показників подружжя: характерологічних, інтелектуальних, мотиваційних тощо. І тут сумісність подружжя виявляється у здатності утворити гармонійну пару: структуру, що має ознаки цілісності, врівноваженості, завершеності. Підставою для подібних досліджень послужила гіпотеза Р. Вінча про так звану комплементарність (взаємодоповнення), за якою потреби партнерів, членів малої групи (у даному випадку такою групою є сім'я) повинні доповнювати одна одну за якістю їх особистісних властивостей.

Дослідження Т. Карцевої пар друзів і ворогів, виявили, що в таких парах з'єднуються різні люди. Більше половини друзів виявилися людьми досить замкнутими, приблизно половина з них мала високий, а інша - контрастний рівень інтелекту (хоча взагалі-то люди з однаково високим інтелектом частіше стають ворогами); трохи більше половини друзів по «домінантності» потрапили до розряду контрастних, але схильних панувати над іншими людьми зазвичай потрапляють у недруги. Виявилось, що друзями рідко бувають дві розважливі, обережні, розсудливі, а також дві боязкі й нерішучі людини. Отже, у разі гіпотеза взаємодоповнюваності знову отримала доказ [1, с. 54].

У сім'ях, в яких подружжя має однакові темпераменти (особливо якщо в парі зустрічається таке поєднання, як флегматик-флегматик), відносини найбільш складні. У цих сім'ях часто трапляються тимчасові розриви відносин між подружжям, причому навіть наявність дітей не є стримуючим фактором. Отже, у спілках з різним поєднанням темпераментів виникають різні проблеми, які більш менш успішно вирішуються подружжям [3, с. 211].

Функціональний підхід заснований на поданні особистості через її ролі та функції у групі. У співвідношенні психологічних сімейних ролей подружжя, їх уявлень про сім'ю – виявляється функціональний підхід у дослідження подружжя. Сумісність при цьому постає як узгодження, подібність уявлень, очікувань подружжя про сімейне життя, несуперечність ролей у подружній парі. Саме таке розуміння сумісності, на наш погляд, близьке до розуміння задоволеності шлюбом [5, с. 105].

За характером розподілу обов'язків всі сім'ї розподілені на 3 групи: зі значною, помірною та слабкою участю чоловіка у домашній роботі. Виявилось, що кількість незадоволених шлюбом жінок суттєво збільшується при переході від першої до другої та третьої груп сімей, а кількість задоволених, навпаки, скорочується. Цікаво, що в тому ж напрямку, хоч і не так суттєво, змінюється рівень задоволеності шлюбом у чоловіків. Мабуть, якщо чоловік усувається від роботи по господарству, дружина постійно висловлює невдоволення із цього приводу [2, с. 46].

Висновки. Високий рівень подружньої сумісності значно збільшує вірогідність подружньої гармонії, але вирішальною все ж таки є загальна культура партнерів, яка полягає у толерантності, вмінні не розпускатися, контролювати і стримувати негативні емоції, у розумінні того, що добрі стосунки, а не порядок, затишок і смачна їжа є головною цінністю сімейного життя. Отже, лише у сім'ях де є співпадання темпераментів, характерів, інтелекту, функціонально-рольових очікувань, ціннісно-орієнтаційної єдності, особистісна і соціальна зрілість подружжя можна говорити про подружню сумісність та стабільні шлюбно-сімейні відносини.

Список використаних джерел:

1. Бочелюк В. Й., Зарицька В. В. Психологія. Вступ до спеціальності. К., 2007. 246 с.
2. Гурко Т. А. Теоретичні підходи до вивчення трансформації інституту сім'ї. *Соціологічний журнал*. 2020. № 1. С. 31–54.
3. Кравець В.П. Психологія сімейного життя: навч. посіб. Тернопіль, 1995. 696 с.
4. Кравченко А. І. Трансформація політичних цінностей в процесі формування державності. *Наукові праці МАУП*. 2014. №. 43. С. 46-49.
5. Ляшенко Н. О., Семке Н. М. Соціологія сім'ї: конспект лекцій для студентів спеціальності 054 «Соціологія» ч. I Сім'я як соціальний інститут. Харків : НТУ «ХП», 2018. 107 с.

*Галина Кравець,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 016 Спеціальна освіта,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник: Світлана Калаур,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Постановка проблеми. Суспільна потреба у самостійних, ініціативних і творчих особистостях визначає нові вимоги до процесу соціалізації, ставлячи перед педагогікою завдання формування особистості, яка здатна засвоїти зразки соціальної поведінки та створити власну систему цінностей. Це викликає необхідність перегляду

та переосмислення традиційних підходів до розвитку соціальної компетентності дітей. Це питання набуває особливої важливості при формуванні соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, дослідження якого є важливим напрямом сучасної психолого-педагогічної науки, спеціальної освіти та корекційної практики.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що шляхи формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку достатньо обґрунтовані сучасною психолого-педагогічною наукою (О. Гаврилов [1], О. Дерень [2], Р. Ковтун [3], А. Пруська [2], Ю. Рибак [2], Г. Соколова [4], С. Яковлева [5] та ін.). Проте основні чинники формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами залишаються недослідженими.

Значною групою учнів молодшого шкільного віку є діти з особливими освітніми потребами, тобто ті, чиї освітні потреби виходять за межі загальноприйнятих норм. Особливий інтерес становлять діти з порушеннями психофізичного розвитку, які мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку внаслідок вроджених або набутих розладів.

Залежно від типу порушень виділяють такі категорії дітей: з порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом); зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором); інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку); мовлення; емоційно-вольової сфери; опорно-рухового апарату; зі складними порушеннями (розумово відсталі сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та ін.); з аутизмом тощо [1; 5].

Навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку, використовуючи специфічні підходи та організаційні форми навчання, які залежать від характеру порушень. Так, Г. Соколова звертає увагу на те, що діти із синдромом Дауна розвиваються повільніше порівняно зі своїми однолітками та пізніше проходять загальні етапи розвитку. Хоча їм може бути важче навчатися, вони здатні виконувати більшість тих самих дій, що й інші діти: ходити, говорити, читати й писати [4].

Однак, як зазначають О. Дерень, А. Пруська та Ю. Рибак, діти із синдромом Дауна мають різні інтелектуальні можливості, поведінкові особливості та рівні фізичного розвитку. Вони можуть розвивати свої здібності за умови, що перебувають в атмосфері любові, проходять програми ранньої допомоги, отримують спеціалізовану освіту, медичну допомогу та позитивне ставлення з боку оточення [2].

Аналіз наукової літератури свідчить, що формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами залежить від ряду соціально-психологічних та індивідуально-психологічних факторів. Серед них можна виділити такі: прагнення до спілкування та міжособистісної взаємодії [5], налагодження дружніх стосунків з однолітками [1], отримання задоволення від спільної діяльності [3], радість від спілкування і взаємодії з товаришами та бажання

здобути їхнє схвалення [4], а також потреба у спілкуванні та колективній комунікативно-практичній діяльності [2] та інші.

Так, положення дитини молодшого шкільного віку в колективі значною мірою залежить від тієї мікрогрупи, до якої вона належить. Міжособистісні стосунки серед школярів формуються і розвиваються через спілкування, взаємодію під час навчання, спільну діяльність тощо. Особливо важливими для процесу формування соціальної компетентності у дітей з особливими освітніми потребами є міжособистісні стосунки з ровесниками, оскільки в середовищі однолітків у них розвиваються індивідуальні особливості, радість від пізнання та впевненість у власних можливостях. Як зазначає Р. Ковтун, «засвоєні та використовувані дитиною засоби ефективного спілкування є вирішальними для формування ставлення оточуючих» [3, с. 49].

Особливістю молодшого шкільного віку у дітей з особливими освітніми потребами є складний процес адаптації до нових соціальних умов. У цей період у них також відбувається формування навичок навчання та соціальної взаємодії. Відзначимо, що саме в цьому шкільному віці виникає психологічний феномен дружби як індивідуально вибіркового, глибокого міжособистісного стосунку, що характеризується взаємною прихильністю, яка ґрунтується на симпатії та безумовному прийнятті іншого. До прикладу, за словами О. Гаврилова, у цьому віці «найпоширенішою є групова дружба, серед функцій якої – розвиток самосвідомості, формування почуття причетності та зв'язок з мікросоціумом» [1, с. 96].

Повністю поділяємо погляди Р. Ковтун [3], який зазначає, що на формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в учнівському колективі впливають такі фактори:

1) соціальний – це соціальне становище в суспільстві, особливості регіону, панівні риси соціальних відносин, культурні та релігійні цінності, звичаї і традиції спілкування;

2) педагогічний – традиції взаємин учнів конкретної школи, які можуть виникати спонтанно поза педагогічним впливом або бути результатом цілеспрямованої педагогічної роботи;

3) психологічний – це індивідуальні характеристики дитини, її інтелектуальний рівень, інтереси та прагнення, попередній досвід взаємин, бажання самовираження в групі, рівень задоволення своїм статусом у колективі, а також вплив неформальних лідерів тощо.

Визначення ключових чинників, що впливають на формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, дозволило нам сформулювати низку педагогічних умов, які є важливими для підвищення ефективності цього процесу. До найбільш вагомих умов належать:

1) розширення знань про соціальні процеси та явища;

2) розвиток мотивів до просоціальної діяльності та комунікативної поведінки;

3) активне застосування ігрового підходу;

4) створення спеціальних комунікативно-практичних ситуацій.

Ці педагогічні умови стали основою для розробки методики формування соціальної компетентності, яка включала інтерактивні завдання, соціально-психологічні ігри та вправи.

Слід констатувати, що для ефективного проведення занять із формування соціальної компетентності необхідно враховувати індивідуальні потреби та інтереси дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, застосовувати сучасні технології для вдосконалення комунікативних знань і формування відповідних умінь. Важливими аспектами є актуалізація пізнавальних процесів, які сприяють спілкуванню, створення сприятливого соціально-психологічного клімату, оптимізація міжособистісних стосунків та підвищення інтенсивності контактів між дітьми. Важливим елементом також є забезпечення суб'єкт-суб'єктного спілкування на основі діалогової взаємодії, що стимулює ініціативність у їх комунікативній поведінці.

Висновки. Отже, важливими чинниками формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами є врахування специфіки їхньої нозології, організація взаємодії з соціальним оточенням, задоволення потреби у спілкуванні, встановлення товариських стосунків між учнями та відчуття задоволення від процесу спільної діяльності й спілкування. Особлива увага приділяється прагненню дітей до вдосконалення особистісних якостей і особистої свободи у спілкуванні, а також організації спільної практичної діяльності. Умови воєнного стану створюють негативне тло для розвитку соціальної компетентності учнів, що вимагає від учителя вжиття заходів для нейтралізації цих впливів.

Список використаних джерел:

1. Гаврилов О. Особливості психосоціального розвитку дітей з особливими потребами : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2005. 294 с.
2. Діти з синдромом Дауна : факти, навчання, допомога : методичні рекомендації / уклад. : Дерень О., Пруська А., Рибак Ю. Київ : Інклюзивна освіта: крок за кроком, 2015. 126 с.
3. Ковтун Р. А. Програма розвитку комунікативних здібностей дітей з синдромом Дауна : дис. ... канд. психол. наук. Одеса, 2011. 219 с.
4. Соколова Г. Б. Психологічний супровід школярів із синдромом Дауна : монографія. Чернівці : Букрек, 2018. 344 с.
5. Яковлева С. Д. Особливості прояву психофізіологічних функцій у дітей з вадами розвитку : монографія. Херсон : Вишемирський В. С., 2013. 351 с.

Віталій Кульчицький,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
вищої школи та суспільних дисциплін,
Тернопільський національний медичний
університет імені І. Я. Горбачевського
Міністерства охорони здоров'я України*

Тетяна Кульчицька,
*заслужений вчитель України,
вчитель історії та правознавства,
Тернопільська спеціалізована школа I-III ступенів № 7
з поглибленим вивченням іноземних мов*

ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. У сучасних умовах повномасштабної війни, що охопила Україну, питання ментального здоров'я молоді набуває критичного значення. Військові дії, втрата близьких, вимушена міграція, соціальна ізоляція та невизначеність майбутнього призводять до зростання рівня стресу, тривожності та депресії серед молодого покоління. Такі виклики вимагають особливої уваги з боку соціальних педагогів, які мають забезпечити молодь необхідною підтримкою для подолання психологічних та емоційних труднощів.

Виклад основного матеріалу. Соціально-педагогічна допомога є важливою складовою системи підтримки, спрямованої на збереження та покращення ментального здоров'я молодих людей. Вона передбачає комплекс заходів, які допомагають молоді адаптуватися до складних умов, зберігати емоційну стійкість і формувати здорові навички подолання стресових ситуацій. У цьому контексті особливу роль відіграють як державні інституції, так і громадські організації, що надають психологічну та соціальну підтримку [1, с. 4].

Цей процес включає не лише індивідуальні консультації та психологічну допомогу, а й роботу з громадами, шкільними колективами, а також сім'ями молодих людей, спрямовану на створення сприятливого середовища для відновлення емоційного балансу.

Війна суттєво впливає на емоційний стан та психічне здоров'я молодих людей, що проявляється у вигляді тривожності, депресії, посттравматичного стресового розладу (далі – ПТСР), агресії та загальної дезорієнтації. Молодь, як одна з найбільш вразливих категорій населення, особливо чутливо реагує на такі стресові фактори. Втрата звичних життєвих орієнтирів, соціальних зв'язків, відчуття небезпеки та постійного тиску впливають на здатність молодих людей адекватно справлятися з

труднощами. Крім того, недостатній рівень соціальної підтримки та недостатній доступ до кваліфікованої психологічної допомоги збільшують ризик розвитку тривалих психічних розладів.

Актуальність проблеми також підтверджується необхідністю формування стратегії соціальної адаптації та реабілітації молоді, яка постраждала від воєнних дій. Соціально-педагогічна допомога відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки вона охоплює не лише психологічну підтримку, але й соціальне наставництво, розвиток життєстійкості, сприяння відновленню соціальних контактів та нормалізації освітнього процесу. У цьому контексті важливо, щоб соціально-педагогічні служби та програми діяли системно, залучали різні рівні суспільства та забезпечували доступ молоді до якісної психосоціальної допомоги.

Розглядаючи ментальне здоров'я як стан динамічної гармонії між індивідуумом і оточуючим середовищем, можна вважати його показником взаємозв'язку між молоддю людиною та соціумом. Оскільки розвиток представляє собою постійно змінний процес взаємодії особистості з навколишнім світом (з об'єктивною реальністю), важливо забезпечити гармонію між здатністю адаптуватися до цієї реальності та здатністю адаптувати її відповідно до своїх потреб [2, с. 90-92]. Тому, на сьогодні соціально-педагогічна допомога у підтримці ментального здоров'я молоді в умовах повномасштабної війни є надзвичайно важливою, оскільки молоді люди стикаються з емоційними та психологічними викликами, що можуть мати серйозні наслідки для їхнього розвитку та благополуччя. Така допомога спрямована на забезпечення підтримки, профілактики та реабілітації психічного здоров'я в умовах постійного стресу та тривоги. Відтак, доцільно, на нашу думку, звернемо увагу на такі ключові напрями соціально-педагогічної допомоги:

1. *Психологічна підтримка – індивідуальне та групове консультування* (забезпечення молоді доступу до психологічної підтримки, яка допомагає справлятися з тривогою, страхом, ПТСР); *кризове консультування* (допомога в гострих кризових ситуаціях, таких як втрата близьких, руйнування житла чи пережиття бойових дій).

2. *Психоедукація – поширення інформації про ментальне здоров'я* (навчання молоді технікам саморегуляції, стрес-менеджменту, методам релаксації та важливості емоційного самопізнання); *робота з батьками та вчителями* (педагоги і батьки можуть бути важливими посередниками, які допомагають створювати середовище для підтримки ментального здоров'я. Саме тому, доцільно проводити семінари і тренінги для них щодо ознак депресії, тривожних розладів у молоді).

3. *Соціальна підтримка – створення підтримуючих спільнот* (організація груп взаємопідтримки серед молоді, де учасники можуть ділитися своїми переживаннями та відчувати соціальну взаємодію); *залучення до волонтерських ініціатив* (волонтерська діяльність допомагає молодим людям відчувати свою соціальну значущість і відволіктись від власних переживань).

4. *Профілактика стресу та ПТСР – розробка програм адаптації* (програми, що навчають навичкам адаптації до умов невизначеності та травматичних подій, спрямовані на попередження довготривалих психологічних розладів); *ігрові та творчі методи* (використання арт-терапії, музикотерапії та інших творчих методів для вираження емоцій і зниження рівня стресу).

5. *Реабілітаційні заходи – співпраця з медичними фахівцями* (за необхідності молодь може бути направлена на медичну підтримку, у тому числі фармакотерапію, у випадках важких депресивних розладів чи ПТСР); *фізична активність* (регулярна фізична активність має позитивний вплив на ментальне здоров'я, тому організація спортивних заходів та активного дозвілля є важливою складовою реабілітації).

6. *Он-лайн-платформи та цифрова підтримка – доступ до ресурсів он-лайн* (важливим аспектом є забезпечення молоді доступом до інформаційних ресурсів та он-лайн-сервісів, де можна отримати консультації, пройти тести на рівень стресу та знайти ресурси для самодопомоги).

7. *Інклюзія молоді з особливими потребами – інтеграція* (спеціальні програми для молоді з інвалідністю чи особливими освітніми потребами, що враховують їхні специфічні виклики у зв'язку з війною).

У контексті війни така комплексна соціально-педагогічна допомога сприяє збереженню психологічної стійкості молоді, що є запорукою їхнього успішного соціального розвитку та інтеграції в суспільство після завершення конфлікту.

Разом з тим, ми поділяємо думку науковців І. Пеша та Т. Андріученко, які наголошують на тому, що насамперед «важливо враховувати культурні та психологічні особливості молодих людей й надавати інформацію та підтримку в доступній і довірній формі» [3, с. 106-113]. Психологічний стан молоді під час війни може сильно відрізнятись залежно від індивідуальних факторів, таких як рівень особистого досвіду, соціальний статус, підтримка сім'ї. Тому важливо надавати індивідуалізовану допомогу, враховуючи ці аспекти.

Висновки. Таким чином, робота з молодими людьми має бути спрямована на формування усвідомленого ставлення ними до власного ментального здоров'я. Важливо допомагати молоді зберігати та відновлювати соціальні зв'язки, що сприятиме їхньому емоційному благополуччю. В умовах війни ізоляція може лише погіршити стан, тому важливо підтримувати комунікацію та соціальні взаємодії. Потрібно проводити просвітницькі заходи серед молоді, спрямовані на інформування про стратегії подолання стресу, тривоги та підтримки ментального здоров'я. Молодь повинна навчитися навичкам емоційного самоконтролю та регулювання стресу. Це може бути досягнуто через спеціальні тренінги, майстер-класи та інтерактивні програми, які спрямовані на розвиток резиліентності (стійкості до стресу) [4]. Отож, соціально-педагогічна підтримка в умовах війни має бути комплексною, системною та

орієнтованою на довготривалу допомогу, враховуючи як індивідуальні потреби молоді, так і загальні проблеми, з якими вони стикаються.

Список використаних джерел:

1. Лисенко Ю. Стресостійкість та збереження психічного здоров'я. *Психологія*, 2023. С. 4. URL: <https://naurok.com.ua/stresostiykist-tazberezhennya-psiichnogo-zdorov-ya-382056.htm>
2. Дубовик І. А. Психологічні особливості адаптації дітей в умовах воєнного стану. *Збереження психічного здоров'я в умовах воєнних дій*: збірник наукових праць, 2023. С. 90-92. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/42991/%2B%2Bzbirnyk.Kr%20stil.2023.pdf?sequence=1#page=90>
3. Пеша І., Андріученко Т. Збереження психічного здоров'я молоді в умовах повномасштабної війни. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. №. 2 (11). С. 106-113.
4. Бояршинова К., Белінська М., Калениченко К., Лаптева Г., Марценковська Г., Парфенюк Т. Методичні рекомендації зі зміцнення резильєнтності. Київ, 2022. 30 с.

Софія-Анастасія Курас,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Людмила Петришин,**
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ТЕРАПЕВТИЧНІ ПІДХОДИ

ДО ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

Постановка проблеми. В умовах сучасного суспільства з високим рівнем стресу, інформаційного навантаження та соціальних викликів, збереження та підтримка ментального здоров'я особистості набуває особливого значення. Традиційні підходи, як психотерапія та фармакотерапія, мають свою ефективність, проте терапевтичні підходи, такі як арт-терапія, музикотерапія, танцювальна терапія, літературна творчість, стають все більш затребуваними у збереженні психічного благополуччя особистості.

Терапевтичні підходи надають можливість людині виразити свої емоції та переживання через творчість, що дозволяє знизити рівень стресу та полегшити стан при психічних розладах. Арт-терапія, наприклад, є ефективним методом роботи з тривожністю та депресією, коли людина через образотворчу діяльність досліджує свої емоції і знаходить нові способи вираження своїх внутрішніх станів [1, с. 34]. Музикотерапія позитивно впливає на емоційний стан, знижуючи тривожність і покращуючи настрій за допомогою слухання чи виконання музичних творів [2, с. 12].

Сорока О. розглядає арттерапію як інноваційну психолого-педагогічну технологію «лікування» засобами образотворчого мистецтва, а саме, малюнком, задля гармонізації і розвитку особистості. В якості допоміжних засобів арт-терапія передбачає використання музики, казки, танцю, гри, драми тощо [4, с. 305]. Проте проблема полягає в тому, що ці методи все ще недооцінені і недостатньо інтегровані в систему охорони здоров'я. Більшість практиків не мають достатньої підготовки для використання терапевтичних підходів у роботі з клієнтами, що знижує їх доступність і ефективність у боротьбі зі стресом та емоційним виснаженням. На додаток, суспільна обізнаність про позитивний вплив терапевтичних підходів залишається на низькому рівні, що обмежує їх впровадження в повсякденне життя для збереження ментального здоров'я [3, с. 45].

Виклад основного матеріалу. Терапевтичні підходи такі як арт-терапія, музикотерапія, танцювальна терапія, драматерапія та літературна творчість, стають важливою частиною комплексного підходу до підтримки ментального здоров'я. Ці методи допомагають не лише у вираженні емоцій і зниженні рівня тривожності, але й у формуванні нових когнітивних стратегій для подолання стресових ситуацій та емоційної нестабільності. *Арт-терапія* – це форма психотерапії, яка використовує художні матеріали для вираження внутрішніх станів особистості. Вперше цей термін вжив британський педагог і митець Андріан Гілл у 1938 р. при описі своєї роботи та незабаром він отримав широке розповсюдження. Основною перевагою цієї техніки є те, що вона дозволяє людям, які не завжди можуть описати свої емоції словами, виразити їх через творчість. Це дає можливість обробляти емоційні травми, полегшувати тривожність та депресивні стани, а також стимулювати рефлексію та самопізнання. Дослідження показують, що арт-терапія є ефективною при роботі з дітьми, підлітками та дорослими, які переживають емоційні труднощі або стресові ситуації [1, с. 34].

Музикотерапія – ще один ефективний метод впливу на емоційний стан людини через музику. Зокрема, слухання музики або гра на музичних інструментах можуть знижувати рівень стресу, покращувати настрій та сприяти релаксації. Музика впливає на емоційні центри мозку, активуючи позитивні емоції та знижуючи рівень тривожності. У лікуванні депресії музикотерапія виступатиме додатковим засобом для покращення самопочуття пацієнтів, допомагаючи зосередитися на позитивних

переживаннях. Лікарі часто використовують музику для лікування психічних розладів, таких як СДУГ (синдром дефіциту уваги з гіперактивністю), депресія, посттравматичний стресовий розлад тощо [2, с. 12].

Танцювальна та рухова терапія допомагає виразити емоції через рухи тіла. ТРТ – це один з сучасних методів психотерапії, який використовує рух і танець для подальшої емоційної, пізнавальної, фізичної та соціальної інтеграції особистості. Цей вид терапії використовується для підвищення усвідомлення тіла, розвитку емоційної гнучкості та гармонізації внутрішнього стану через тілесне вираження. Відомо, що фізична активність покращує загальний стан здоров'я, знижує рівень стресу та сприяє виробленню ендорфінів, "гормонів щастя", що робить цю техніку надзвичайно корисною у роботі з пацієнтами, які переживають емоційні труднощі [5, с. 65].

Літературна терапія – це вид терапевтичної діяльності, що передбачає читання та обговорення художніх творів, або написання власних текстів з метою вираження емоцій. Літературна творчість може допомогти особистості структурувати свої думки та почуття, а також впоратися з емоційними травмами. Вона дозволяє відчувати себе учасником творчого процесу, що сприяє саморефлексії та розвитку критичного мислення [5, с. 64].

Терапевтичні підходи дедалі більше інтегруються у практику фахівців соціальної сфери як важливий інструмент для збереження ментального здоров'я. Вони допомагають людині відновити баланс між емоційним та раціональним сприйняттям, забезпечуючи ефективніші результати порівняно з деякими традиційними методами. Важливо зазначити, що ці методи можна комбінувати із сучасними підходами, зокрема когнітивно-поведінковою терапією, що підвищує їхню ефективність [5, с. 65].

Висновки. Отже, можна підсумувати, що описані терапевтичні підходи відіграють важливу роль у збереженні та покращенні ментального здоров'я особистості, забезпечуючи можливості для емоційного самовираження та регуляції через творчість. Їхня ефективність полягає в активації природних процесів саморегуляції, що сприяє зниженню рівня стресу, тривоги та депресивних станів. Методи, такі як арт-терапія, музикотерапія, танцювальна терапія та літературна творчість, допомагають людям краще усвідомлювати та обробляти свої емоції, що в свою чергу покращує психічне благополуччя. У сучасній умовах ці методи стають важливим компонентом комплексного підходу до терапії, особливо в умовах, коли кількість стресових факторів, зокрема через військові дії, зростає. Конфлікти можуть мати руйнівний вплив на ментальне здоров'я, викликаючи травми, посттравматичний стрес і інші психоемоційні розлади. Інтеграція цих методів дозволить досягти більш ефективних результатів, адже вони допомагають людям не лише адаптуватися до складних обставин, а й виявляти нові ресурси для особистісного розвитку.

Незважаючи на очевидну користь, інноваційні терапії ще недостатньо широко застосовуються в системах охорони ментального здоров'я. Подальший розвиток

досліджень у цій галузі та підвищення обізнаності суспільства й фахівців про ці методи є важливими завданнями для покращення доступу до ефективної допомоги. Отже, використання терапевтичних підходів у збереженні ментального здоров'я не лише дозволяє ефективно долати психоемоційні труднощі, а й створює умови для глибшого самопізнання, розвитку креативності та підвищення якості життя. Це особливо важливо в контексті військових дій, коли багато людей стикаються з емоційним тиском та потребують нових, адаптивних методів для відновлення психічної рівноваги.

Список використаних джерел:

1. Іваненко І. О. Музикотерапія у підтримці емоційного благополуччя. «Медична психологія». Харків: Харківський національний медичний університет, 2021. № 2. С. 12-18.
2. Коваленко О. В. Інноваційні методи у сфері ментального здоров'я. «Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»». Хмельницький: ХІСТ, 2022. № 7. С. 45-50.
3. Петренко І. П. Арт-терапія як метод психологічної корекції. Психологічні дослідження. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка, 2020. № 4. С. 34-39.
4. Сорока О. В. Арт-терапія: до питання термінології. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти. 2015. Вип. 18. С. 299-306. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2015_18_71 (дата звернення: 12.10.24).
5. Сидоренко М. Л. Психотерапевтичні стратегії: поєднання традиційних та креативних методів. «Теоретична та практична психологія». Дніпро: Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 2023. № 1. С. 67-72.

*Світлана Мазнева,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота,
Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

*Науковий керівник: Світлана Тунтусва,
доцент кафедри соціальної педагогіки
кандидат педагогічних наук, доцент,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ ПОВНОМАШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ

Постановка проблеми. Згідно з оцінками Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, після початку повномасштабного вторгнення Росії понад 8 мільйонів громадян України змінили своє місце проживання,

перемістившись до відносно безпечних регіонів країни [1]. Особливо важливо, щоб люди, які постраждали від наслідків бойових дій, змогли швидко адаптуватися до нового соціального середовища, знайти житло, роботу та нові соціальні зв'язки. В таких умовах переселенцям необхідна підтримка як з боку держави, так і від місцевих громад, які їх приймають [2, с. 3].

Виклад основного матеріалу. Відповідно до другого пункту статті 16 Закону України «Про соціальні послуги», соціальна адаптація визначається як комплексна послуга, що охоплює узгоджені дії фахівців для надання системної допомоги. Також зазначено, що соціальна адаптація входить до переліку базових соціальних послуг (частина шоста статті 16 цього закону) [3]. Процес соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб включає кілька етапів. Спершу людині необхідно стабілізувати свій емоційний та фізичний стан після пережитого шоку, стресу, ПТСР чи втрати майна, щоб об'єктивно оцінювати ситуацію та приймати обґрунтовані рішення. На наступному етапі важливо інтегруватися в нове середовище, щоб отримати доступ до ресурсів, необхідних для повсякденного життя [4, с. 93].

Сучасні реалії вимагають нових підходів до соціальної адаптації та реабілітації. Зокрема, для досягнення кращих результатів формується міждисциплінарна команда, яка сприяє інтеграції переселенців у суспільство, долаючи інформаційні, освітні, соціально-трудова, соціокультурні та економічні бар'єри [4, с. 93]. На рівні місцевих громад до складу таких команд можуть входити представники органів місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я, центрів зайнятості, відділів освіти, управлінь соціального захисту, інклюзивно-ресурсних центрів, реабілітаційних установ, пенсійних фондів та центрів надання адміністративних послуг [4, с. 93].

Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення до 2025 року передбачає серед ключових завдань сприяння адаптації ВПО на нових місцях проживання одразу після переміщення [5]. Однією з основних потреб ВПО після переміщення є забезпечення тимчасовим житлом. Через нестачу придатних для проживання приміщень багато переселенців змушені повертатися до залишеного житла або емігрувати за кордон. Після початку широкомасштабної агресії з боку Росії кількість місць компактного поселення переселенців зросла, але умови проживання в них часто залишаються незадовільними. Тому актуальним завданням є розробка Державної цільової програми із забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб [5].

Теорія адаптаційних стратегій, розроблена Дж. Гуллахорном, пропонує модель, яка описує адаптаційний процес у вигляді U-подібної кривої. Вона передбачає п'ять етапів:

- оптимістичні очікування на початку;
- посилення негативного впливу середовища, що може викликати депресію та розчарування;

- прояв безпорадності та психосоматичних симптомів;
- відновлення оптимізму та інтеграція в нове середовище;
- повна адаптація особистості [4, с. 94; 6].

Список використаних джерел:

1. Міністерство соціальної політики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://minre.gov.ua/2022/05/11/kilkist-vnutrishno-peremishhenyh-osib-v-pro-v-ukrayini-perevyshhyla-8-mln-lyudej-zvidky-j-kudy-yihaly-najbilshe/> .(дата звернення 12.12.2024)

2. Суботіна О.О. Адаптація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб в сучасній Україні / О.О. Суботіна. К., 2016. 99 с.

3. Про соціальні послуги: Закон України від 2019 № 2671-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>*.

4. Песоцька Ю. (2022). Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*, Vol. 9, No. 1. pp. 89-99. DOI: 10.25128/2520-6230.22.1.7.

5. Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 312-р. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80>.

6. Gullahorn J. (1963). An Extension of the U-Curve Hypothesis. *Journal of Social Issues*, 19 (3). P. 33–47.

*Ольга Масловська,
здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
ТНПУ імені В. Гнатюка*

*Науковий керівник: Галина Олійник,
к. п. н., доцент кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності,
ТНПУ імені В. Гнатюка*

ВОЛОНТЕРСЬКА АКТИВНІСТЬ ЯК РЕСУРС

ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

Постановка проблеми. Ключовою складовою загального здоров'я людини є ментальне здоров'я, яке впливає на всі аспекти життя, включаючи емоційне благополуччя, соціальні взаємини та професійну ефективність. Сучасний світ, з його швидкими темпами змін, високими вимогами до особистої та професійної продуктивності, а також соціальними та економічними викликами, ставить перед людьми нові загрози для їх ментального здоров'я. Дослідження підтверджують позитивний вплив волонтерства на самооцінку та почуття власної значимості. Коли

людина бачить конкретні результати своєї роботи та усвідомлює, що її зусилля мають значення для інших, це зміцнює почуття самоповаги та впевненості. Такі зміни позитивно відображаються на загальному психічному стані, знижують ризики розвитку депресивних станів та сприяють формуванню позитивної самооцінки. Волонтерська діяльність є важливим ресурсом для емоційної та психологічної підтримки. Вона не тільки сприяє суспільній користі, але й допомагає волонтерам самим покращувати своє ментальне здоров'я, долати стресові ситуації, розвивати соціальні навички та зміцнювати психологічну стійкість. Це робить волонтерство важливим елементом стратегії збереження та покращення психічного благополуччя в сучасному світі.

Виклад основного матеріалу. Проблема ментального здоров'я сьогодні набуває гострої актуальності, зокрема в Україні, де суспільство змушене адаптуватися до складних і непередбачуваних умов. Українці вже більше двох років живуть у реаліях повномасштабного вторгнення, щодня зіштовхуючись з ракетними ударами, атаками ударних безпілотників, артилерійськими обстрілами, звуками сирен та необхідністю значний час перебувати у бомбосховищах [6]. Це лише частина випробувань, що стали невід'ємною частиною повсякдення для громадян України, яка зараз переживає складні часи боротьби за своє існування та свободу. У зв'язку з цим питання про майбутнє, а також особисті й національні цінності, набувають нових, глибших значень. Попри важкі умови, українці намагаються пристосуватися до життя під час війни: ми вчимося працювати, здобувати нові знання, адаптуватися до нових реалій, підтримувати та допомагати одне одному. Війна вплинула на всі сфери нашого життя, завдаючи непоправної шкоди, зокрема й психічному здоров'ю [4, с. 64].

Огляд останніх наукових праць і досліджень свідчить про те, що ментальне здоров'я як багатоаспектний феномен глибоко вивчається в медичних, психологічних і соціальних науках. Українські психологи та соціальні педагоги активно працюють над методологічними підходами до вивчення стресу й ментального здоров'я, розробляючи системи соціально-психологічної підтримки для людей, що перебувають у кризових ситуаціях. Вагомий внесок у цій галузі зробили такі дослідники, як О. Ю. Антоненко, М. Ю. Крамаренко та І. В. Головін, які зосередили свої дослідження на проблемах психологічної травми, тривожності та депресії, а також розробляють ефективні методи реабілітації та соціально-психологічної допомоги [1, с.76-77]. Значна увага вивченню сутності ментального здоров'я приділяється в роботах Р. О. Винничука, Т. Б. Костєвої, О. Р. Ткачишиної та Ф. Р. Філатова, окрім того, дослідники аналізують, як ментальне здоров'я впливає на повсякденне життя та особистісний розвиток людини [5]. В умовах війни особливу увагу стану ментального здоров'я українців приділяють Л. М. Карамушка, С. І. Лагутіна, Г. Я. Пилягіна, О. С. Чабан, Н. О. Марута та Л. М. Юр'єва, які досліджують, як воєнні події та травми впливають на психічне благополуччя населення [2, с. 295, 296].

У сучасних умовах збереження психічного здоров'я набуло особливої важливості. За статистикою Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), близько 10% людей, які пережили воєнні конфлікти, згодом матимуть серйозні проблеми з психічним здоров'ям, а ще у 10% будуть проявлятися поведінкові зміни, що впливають на їхню здатність повноцінно функціонувати в суспільстві [6]. В Україні вже сьогодні спостерігається зростання випадків тривожних і депресивних станів, проблем зі сном, неконтрольованої агресії та навіть суїцидальних думок, які все частіше стають приводом для звернень до психологів та психотерапевтів. Ментальне здоров'я є невід'ємним компонентом розвитку особистості та держави, адже від нього залежать не лише індивідуальні життєві можливості, а й здатність до конструктивного соціального внеску [4, с. 74]. Психологічне благополуччя сприяє адаптації, стабільному виконанню соціальних ролей, а також реалізації професійного потенціалу людини.

Ментальне здоров'я, як зазначає Всесвітня організація охорони здоров'я, слід визначити як стан психологічного благополуччя, який, у певній мірі, дозволяє людині успішно долати життєві труднощі, реалізовувати свої здібності, ефективно працювати та вносити вклад у розвиток суспільства. Воно охоплює психологічне та емоційне благополуччя, що включає здатність справлятися зі стресом і виконувати повсякденні завдання [6]. На ментальне здоров'я впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники – такі як генетика, життєве середовище та минулий досвід, а також соціальні умови, включно з міжособистісними відносинами, робочою атмосферою та доступом до підтримки й ресурсів [4].

Одним із факторів, які можуть позитивно вплинути на ментальне здоров'я, є волонтерська діяльність. Волонтерство допомагає не лише поширювати здоровий спосіб життя, але й формує в людей захисний бар'єр проти погіршення самопочуття та хвороб. Завдяки цьому виду діяльності люди можуть знайти емоційну підтримку та поліпшити власне благополуччя, оскільки волонтерство часто сприяє розвитку навичок подолання стресу та підтримує почуття спільності [3, с. 107]. Отже, волонтерська діяльність слугує важливим чинником у збереженні ментального здоров'я, допомагаючи людям знаходити баланс між власними потребами та потребами суспільства.

Волонтерська діяльність є важливим чинником підтримання як фізичного, так і психологічного здоров'я, позитивно впливаючи на стиль і якість життя волонтерів, даючи їм відчуття значущості та необхідності. Особливість волонтерства полягає в тому, що воно сприяє розвитку інтересів і захоплень людей будь-якого віку, залучених до цієї роботи. Більше того, волонтерство не лише допомагає завести нових друзів, але й відкриває можливість пізнати інші культури, традиції та звичаї [3, с. 109]. Допомога іншим істотно сприяє особистісному зростанню волонтерів, дарує їм радість від моменту та впевненість у собі. Волонтери зазвичай відчувають себе краще, легше

відсторонюються від власних проблем, частіше переживають позитивні емоції і краще справляються зі стресом. Це робить волонтерство джерелом позитивної енергії, яке зменшує вплив негативних факторів на психічне і фізичне здоров'я. Завдяки цій діяльності підтримується здоров'я та фізичний комфорт волонтерів, створюється своєрідний бар'єр проти хвороб і неприємних фізичних станів. Крім того, волонтерство відіграє значну роль у поширенні здорового способу життя і відіграє важливу роль у профілактиці захворювань [3, с. 107]. Ця діяльність не тільки підсилює позитивні емоції, але й допомагає краще контролювати агресивні реакції, підвищує емпатію та надає соціальну підтримку тим, хто може відчувати себе ізольованим [1, с. 79]. За дослідженнями, волонтерство також сприяє підвищенню самооцінки та почуття власної значущості, допомагаючи людям знаходити сенс і глибше розуміти свою роль у суспільстві.

Висновки. Безперечно, ментальне здоров'я нації є надзвичайно важливим ресурсом для будь-якої держави, оскільки воно визначає її здатність розвиватися і стабільно функціонувати. Саме від рівня ментального здоров'я залежить, наскільки ефективно люди можуть адаптуватися до соціальних змін, справлятися з новими умовами і стресовими ситуаціями, залишаючись продуктивними та здатними виконувати свої соціальні ролі. Це також впливає на можливості професійного зростання та особистісного розвитку. Особливо актуальною ця проблема є для України у часи війни, що вимагає активного пошуку рішень.

Одним із таких рішень може бути залучення до волонтерської діяльності. Це дозволяє не лише надавати підтримку тим, хто опинився у складних життєвих обставинах, але й створює середовище для об'єднання людей, що сприяє зміцненню психологічної стійкості, емоційній підтримці і відчуттю спільності. Адже волонтерство сприяє формуванню позитивних зв'язків, підвищує рівень емоційної стабільності та дає можливість людям відчувати, що вони роблять внесок у покращення ситуації, і це є потужним способом психологічного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Калашникова Л. В., Руденко Ю. Ю., Руденко С. А. Розуміння сутності ментального здоров'я в контексті комплексного підходу. *Наукові записки. серія: психологія*. 2024. № 1. С. 74–81. URL: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-10>.
2. Маслова Н. А. Волонтерство як феномен самореалізації особистості в сучасних умовах. Інтегративний підхід в психології (нові дослідження): *Збірник наукових праць*. Київ : Шлях, 2014. С. 294-299.
3. Пьонтковська К. Волонтерство як багатоаспектне суспільне явище в гуманістичній суспільній демократії. *Педагогічна освіта : теорія і практика*. 2014. Вип. 17. С. 105-109. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znppo_2014_17_22.pdf

4. Ткачишина О. Р. Проблема ментального здоров'я в Україні: психологічний аналіз. *Габітус*. Вип. 53. 2023. С. 207-211. URL:http://habitus.od.ua/journals/2023/53-2023/53_2023.pdf .

5. Шевченко А. М. Теоретичні аспекти дослідження психологічного здоров'я особистості. *Організаційна психологія. Економічна психологія* .2018. No1(12) С.109. URL:http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/ophep_2018_1_13.pdf

6. Mental health: facing the challenges, building solutions: report from the WHO European Ministerial Conference. Report from the WHO European Ministerial Conference. World Health Organization. 2005. 199 p. URL: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0008/96452/E87301.p .

Віталій Осінчук,

здобувач другого рівня вищої освіти спеціальність 231 Соціальна робота,

ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія», ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Науковий керівник: Катерина Ігнатенко,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЖИВАННЯ ВТРАТИ ОСОБАМИ З НАБУТОЮ ТРАВМОЮ

Постановка проблеми. З початком повномасштабного вторгнення російською федерацією на територію України значно збільшилася кількість осіб які мають набути інвалідність. Вони потребують комплексної реабілітації для покращення фізичного, психологічного та соціального відновлення в громаді. Фахівцю з соціальної роботи для надання соціальних послуг особам, що мають набути травму потрібно бути обізнаним, які фактори впливають на особливості переживання втрат, зокрема в умовах війни, та як психологічні наслідки травми відображаються на соціальному житті своїх клієнтів.

Виклад основного матеріалу. Проживаючи травмуючу подію, людина з набутою травмою проходить «стежкою втрат». Адже будь-яка надзвичайна ситуація чи стресова подія пов'язана з втратами в житті людини. Втрати можуть бути різними за своїм значенням для людини, відповідно, швидкість та наслідки проходження етапів проживання втрати теж індивідуальні для кожного.

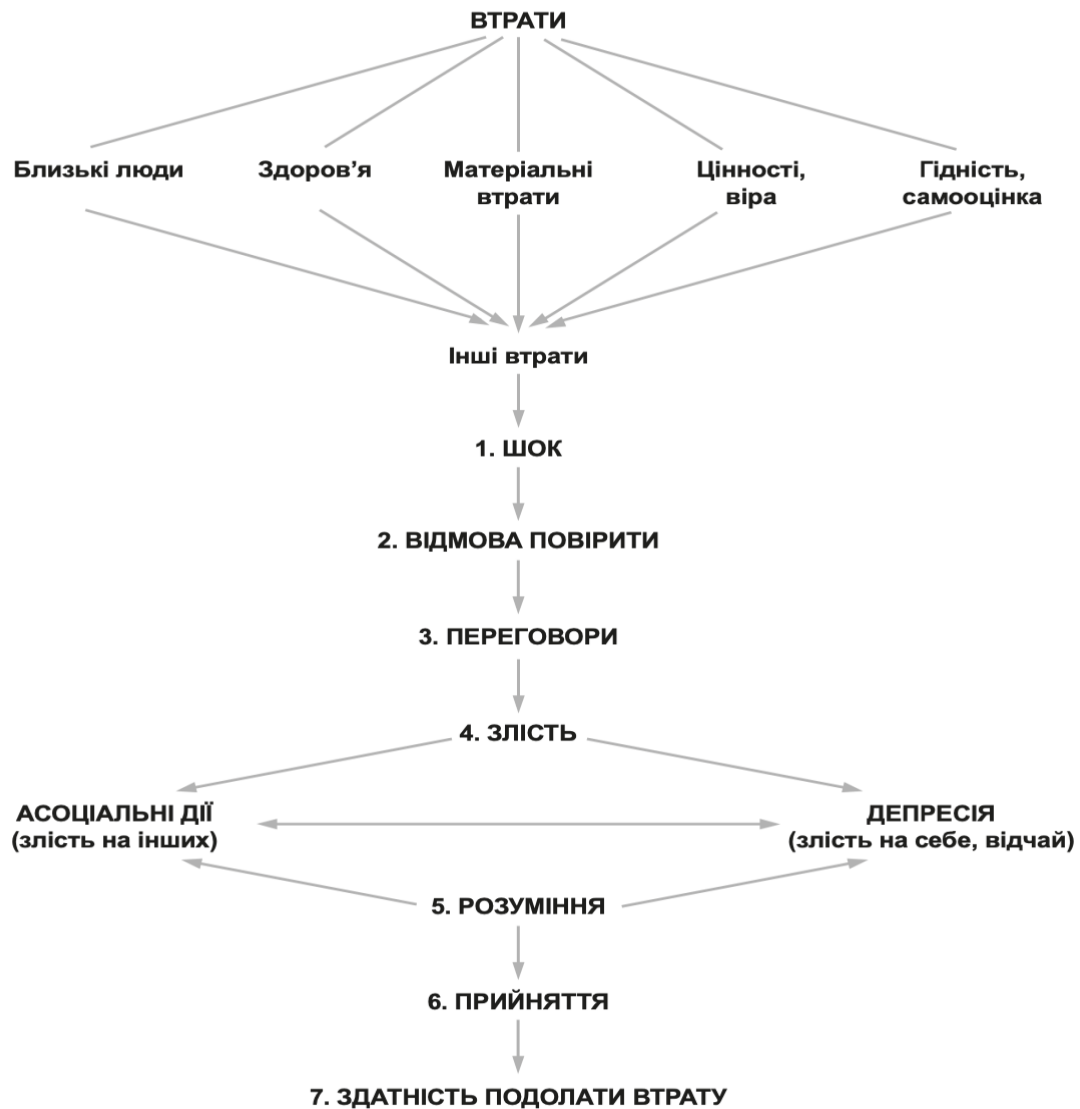

Рис. 1. Схема «Етапи переживання втрати»

Страждання не однорідне за своїм змістом упродовж тривалого часу, воно змінюється, виявляється по-іншому на кожному етапі чи стадії. Хоча дорослі та діти по-різному реагують на втрати, є певний набір схожих реакцій та подібної поведінки.

Етапи 1 і 2. Страждання розпочинаються через дію шокуючих обставин, у які зазвичай на початках навіть важко повірити. Саме тому перший етап страждання називається шок, за ним одразу починається етап заперечення або відмови повірити [5, с. 20].

Ці два етапи тісно взаємопов'язані. Між ними практично відсутня дистанція. В цьому можна переконатися на прикладах із власного досвіду: коли ви щось втрачаєте, то спочатку переживаєте потрясіння (шок), який, в свою чергу, спонукає заперечення втрати. Вам важко в неї повірити і прийняти. Тобто наростає внутрішній протест проти

такого факту. Протестна поведінка пов'язана з тими ж почуттями, що відносяться до шоку й заперечення. На цьому початковому етапі особа з набутою травмою своїми діями та вчинками намагається запобігти втраті або заперечує, що вона сталася.

Етап 3. Це – переговори. Іноді ми відчуваємо, що можемо домовитись і виправити ситуацію. Ми відчуваємо, що є дія, виконання якої може усунути загрозу. З цим етапом також часто пов'язане почуття провини.

Етап 4. На четвертому умовному етапі проживання втрати, горювання чи страждання спостерігаються прояви злості. Вони можуть бути спрямовані як на інших, так і на себе. На цьому етапі приходить усвідомлення того, що втрата дійсно сталася і повернути все назад неможливо [5, с. 23].

Злість – сильна негативна емоція, через яку особа виявляє своє ставлення до когось чи чогось. Іноді виконує захисну роль організму, є способом активного пристосування до соціального середовища, перетворення його за власними інтересами. Депресія – це емоційний стан, який характеризується пригніченим або тужливим настроєм, зниженням фізичної та психічної активності, песимістичними оцінками щодо себе та зовнішнього світу, занепадом життєвих сил.

Для цього стану характерним є поєднання почуття провини за минулі дії з розгубленістю та безпомічністю перед життєвими труднощами, думками про відсутність перспективи. Важливо розуміти, що дитяча депресія може бути менш помітною для батьків та фахівців аніж виявлення їхньої злості [2, с.47].

Між цими двома видами поведінки є зворотний зв'язок (це відображено на схемі), тому що вони базуються на однакових почуттях – невдоволенні собою, іншими, обставинами життя. Якщо почуття злості вчасно виявити та скерувати в здоровий спосіб (наприклад, на досягнення в спорті, на інші види самовдосконалення, самоорганізації чи організації свого простору), це допоможе запобігти проявам девіантної та делінквентної поведінки. Для осіб з набутою травмою – це попередження таких видів як алкогольна залежність, наркотична залежність, порушення закону та скоєння протиправних дій, та навіть, самогубство.

5 та 6 етап – це етапи розуміння й прийняття і повернення до звичного життя. Вони характеризують особливості подолання емоційних наслідків втрати. Подолання починається з розуміння і прийняття сильного страждання. В цей період люди починають більше відчувати реальність і розуміти (звичайно, відповідно до свого віку, спроможностей, інтелектуального та емоційного розвитку), що саме сталось і з якої причини. Коли люди досягають стадії розуміння своєї втрати, вони можуть виразити, залежно від віку та здатності, чому відчувають сором, провину, злість, радість або сум. На етапі прийняття, незалежно від того, наскільки глибокими є страждання людини, повільно, але все ж таки вона повертатиметься до звичного життя. На початках вона робитиме крок вперед і два назад, але поступово почне усвідомлювати, що життя не зупинилося, і буде задіювати приховані «резерви сил».

Найрезультативніший і видимий для оточуючих етап прийняття нового й надання підтримки іншим. Здатність подолати втрату – це про змогу прийняти нове до свого життя та розбудувувати його в осучаснених життєвих умовах. Коли особи з набутою травмою успішно минають етап страждання через втрату, вони часто здатні допомогти іншим осилювати подібні негаразди. Подолання дає більше енергії для виконання життєвих завдань, з'являється відчуття надії на майбутнє. Отже, на стадії подолання втрати людина не просто вміє жити в нових умовах, а й мотивує інших, допомагає тим, хто опинився в складній ситуації, надихає власним прикладом [3].

Висновки. Особливості проживання втрати особами з набутою травмою в умовах війни полягають у специфічному проходженні етапів емоційної адаптації. Починаючи зі стадій шоку, заперечення і внутрішнього протесту, люди з травмою можуть поступово переходити до усвідомлення втрати, переживання злості та депресії. Наступні етапи – розуміння, прийняття та адаптація до нових умов. На останньому етапі відновлення людина віднаходить сили не тільки для свого життя, але й для підтримки інших. Комплексний підхід до реабілітації є важливим для успішної соціалізації та стабілізації емоційного стану постраждалих.

Список використаних джерел:

1. Гридковець Н. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.
2. Керівництво МПК з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайної ситуації : [пер. з англ.] / Міжвідомчий постійний комітет. Київ : Унів. вид-во Пульсари, 2017. 216 с.
3. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : [навчальний посібник] / наук. ред. та керівник проблем. групи Л. М. Вольнова. К.: В-во НПУ імені М. П. Драгоманова , 2012. 275 с.
4. Психосоціальна підтримка публічних службовців в умовах воєнного стану : [практикум для тренерів] / Н. Алюшина, Ю. Жигуліна-Фаль, Н. Наулік та ін.; за заг. ред. проф. О. Редліха, С. Хаджирадевої. Миколаїв: Ємельянова Т.В., 2022. 166 с.
5. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу. Навчально-методичний посібник. / Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В., Харківська Т. А. К., 2023. 149 с.
6. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. К.: Агентство «Україна», 2015. 96 с. URL: <https://la-strada.org.ua/download/sotsialno-pedagogichna-ta-psyhologichna-dopomoga-simm-z-ditmy-v-period-vijskovogo-konfliktu-v-ukrayini> (Дата звернення 24.082024).

Тетяна П'єцова,*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*Науковий керівник: **Лілія Медвідь,***асистент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ЛОГОПЕДИЧНА КОРЕКЦІЯ ЗВУКОВИМОВИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИСЛАЛІЄЮ

Постановка проблеми. Дислалія, як одна з найбільш поширених форм мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку, є важливою проблемою, що впливає на розвиток мовленнєвих навичок та загальну комунікативну компетентність дитини. Зважаючи на сучасні освітні тенденції та важливість ранньої діагностики й корекції мовленнєвих порушень, логопедична робота з дітьми є необхідною складовою для успішного формування правильної звуковимови, яка є основою для подальшого навчання та соціалізації.

За даними досліджень, раннє втручання та використання сучасних методик логопедичної корекції підвищує ефективність роботи з дітьми з порушеннями звуковимови. Проте, практична діяльність фахівців стикається з низкою проблем: недостатня кількість спеціалізованих програм та матеріалів, необхідність адаптації існуючих методик під індивідуальні особливості дитини та потреба в постійному вдосконаленні професійних навичок логопедів [1, 2]. Значний внесок у вивчення проблеми корекції звуковимови зробили такі науковці, як: О. Лапшина, Г. Чиркіна, Н. Яшина, які досліджували методи діагностики та практичні підходи до терапії дислалії. Наукові праці підкреслюють, що важливою умовою ефективності корекційного процесу є комплексний підхід, що включає використання ігрових методів, логоритмічних вправ та індивідуальних занять [3]. Однак дослідження показують, що існує недостатньо розроблених методик, орієнтованих саме на системний підхід до корекції дислалії, який би враховував сучасні освітні підходи та можливості залучення технологій. Це ставить запитання: як ефективно розробляти та впроваджувати логопедичні методики, що відповідатимуть потребам сучасних дітей дошкільного віку з дислалією? Вирішення цієї проблеми є важливим для підвищення якості логопедичної роботи, забезпечення рівного доступу до корекційної допомоги та формування успішних комунікативних навичок у дітей.

Виклад основного матеріалу. Основні причини дислалії можуть включати анатомічні особливості будови мовленнєвих органів, недостатню розвиненість фонематичного сприйняття, а також психосоціальні чинники, зокрема недостатній рівень мовленнєвого спілкування в сім'ї або відсутність стимулювання мовленнєвого розвитку [4]. Ці фактори вимагають від фахівців комплексного підходу до виявлення проблеми та її подальшої корекції. Сучасні методики логопедичної корекції включають використання різноманітних ігрових форм роботи, логоритмічні вправи, тренування артикуляційного апарату та застосування вправ для розвитку фонематичного слуху. Лапшина Г. підкреслює, що використання ігрових методик сприяє зацікавленості дитини та підвищує ефективність корекційного процесу [3].

Дослідження Кучми І. [2] свідчать, що ефективність корекції значно підвищується при застосуванні інтегративного підходу, який поєднує індивідуальні та групові заняття, використання технологій та спеціальних логопедичних програм. Проте логопедична робота не обмежується лише заняттями: важливим є також залучення батьків, які допомагають закріпити навички, отримані дитиною під час занять, у повсякденному житті. Особлива увага приділяється використанню сучасних технологій у корекційній роботі. Наприклад, інтерактивні програми та мультимедійні додатки дозволяють урізноманітнити заняття, роблячи їх більш динамічними та цікавими для дітей. Це допомагає підвищити мотивацію дитини до виконання вправ та полегшує процес навчання [1]. Таким чином, сучасні підходи до логопедичної корекції дислалії повинні базуватися на комплексному підході, що включає індивідуальний підбір методик, активне використання інтерактивних технологій та залучення батьків до процесу корекції. Однак питання розробки ефективних програм та матеріалів для логопедів залишається актуальним і потребує подальших досліджень.

Висновки. Корекція дислалії у дітей дошкільного віку є важливою умовою розвитку правильного мовлення та подальшої соціалізації. Для досягнення найкращих результатів необхідний комплексний підхід, що включає ігрові методики, логоритмічні вправи, сучасні мультимедійні технології та залучення батьків до закріплення навичок. Ефективна робота потребує професійної підготовки логопедів та адаптації методик під індивідуальні потреби кожної дитини. Подальші дослідження повинні спрямовуватися на розробку інтерактивних програм та методів для вдосконалення корекційної роботи.

Список використаних джерел:

1. Іванова О. В. Дослідження проблеми корекції дислалії у дітей дошкільного віку. Харків: Педагогічні науки, 2018.
2. Кучма І. С. Сучасні підходи до логопедичної роботи з дітьми. Київ: Дидактика і практика, 2020.
3. Лапшина О. М. Методики діагностики та терапії дислалії у дітей дошкільного віку. Львів: Наукові перспективи, 2015.

4. Чиркіна Г. С. Психолінгвістичні основи діагностики та корекції мовленнєвих порушень у дітей. Одеса: Лінгвістичні студії, 2017.

Оксана Сеньків,

*здобувачка другого рівня вищої освіти,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: Світлана Калаур,
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

НЕОБХІДНІСТЬ ВИВАЖЕНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У СФЕРІ ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ КУЛЬТУРИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я

Постановка проблеми. Найцінніше, що є у людини – це її здоров'я. Саме у цьому контексті здоров'я українського населення доцільно розглядати у якості вагомого критерію благополуччя усієї України. Здоров'я, по праву, вважається ще й реальним відображенням стану соціальної, санітарно-гігієнічної, економічної, демографічної, екологічної, культурної та навіть і політичної сфер нашої держави. Як свідчать факти, зміни, що відбуваються в наслідок військової агресії росії у різних галузях та сферах нашого суспільства прямо чи опосередковано позначаються на стані здоров'я українських громадян усіх вікових категорій.

Нині, у час повномасштабної російсько-української війни, фізичне, психічне, моральне та ментальне здоров'я дітей та молоді представляє собою особливу цінність та потребує особливого захисту. У цій площині варто наголосити на тому, що надзвичайно важливою діяльністю усіх дорослих є робота над формуванням у дітей, які навчаються у загальноосвітніх навчальних закладів навичок культури збереження власного здоров'я. Така діяльність є надзвичайно ваговою з огляду на аналіз стану здоров'я випускників шкіл. Зокрема статистичні дані засвідчують, що мало хто з випускників шкіл є абсолютно здоровим (90% школярів мають різноманітні проблеми зі здоров'ям). Причому сьогодні спостерігається катастрофічне погіршення стану фізичного, ментального та психічного здоров'я учнівської молоді.

Вирішення завдань зміцнення здоров'я та формування належного рівня культури його збереження забезпечують насамперед, медичні працівники, а в освітніх установах цими питаннями займаються учителі предметними, класні керівники, а також соціальний педагог та практичний психолог.

Виклад основного матеріалу. Виходимо з міркувань, що «здоров'я» як наукова дефініція розглядається науковцями О. Іоновою та Ю. Лукьяновою [3] як складний динамічний процес, що безпосередньо пов'язаний зі способом життя, який веде дитина, а також перебуває у безпосередній залежності від її мотивів, цінностей та потреб. Чільне місце науковці також відвели й особливостям психіки та функціональним можливостям організму дитини. Як доводять Г. Мешко та О. Мешко «ставлення до здоров'я являє собою систему індивідуальних, селективних зв'язків особистості з різними явищами навколишньої дійсності, що сприяють чи, навпаки, несуть загрозу здоров'ю людей, а також певну оцінку індивідом фізичного і психічного стану та організовану самою людиною життєдіяльність, яка сприяє збереженню здоров'я, особистісному зростанню, творчому функціонуванню або навпаки» [4, с. 338].

Насамперед акцентуємо увагу на тому, що культура здоров'я розглядається у психолого-педагогічному контексті як цілісний і водночас динамічний стереотип мислення, поведінки та діяльності, які безпосередньо спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я, що охоплює сформовану в особистості цілісну систему світоглядних переконань й настанов, усвідомлених цінностей, які базуються на ґрунтовних знаннях про здоров'я.

На основі сформованої в учнів закладів загальної середньої освіти культури здоров'я можна очікувати від них відповідального ставлення до збереження свого власного здоров'я, а також й до здоров'я оточуючих, вони будуть мати «ейкуменну» поведінку щодо охорони довкілля (флори та фауни).

З психолого-педагогічної точки зору здоровий спосіб життя доцільно розглядати як сукупність зовнішніх і внутрішніх умов життєдіяльності дитини, за яких усі органи та системи працюють гармонійно, ефективно та оптимально. Окрім того у школяра, який веде здоровий спосіб життя спостерігається залучення усіх раціональних методів і прийомів, які сприяють зміцненню здоров'я, а також мають вагомий позитивний вплив на підвищення якості його власного життя.

У цьому контексті поділяємо думку Н. Башавець [1] у тому, що формування здорового способу життя є комплексною проблемою, яка не обмежується лише використанням засобів зміцнення здоров'я й профілактики захворювань, а передбачає виховання у школярів особистісних якостей, які відіграють вагому роль для прийняття усвідомленого і самостійного рішення про ведення здорового способу життя, а також вольового прийняття рішень щодо дотримання основних принципів турбота про збереження здоров'я.

Варто зауважити, що саме поведінка і висловлювані судження про здоров'я можуть бути адекватними або неадекватними. До прикладу, як доводить В. Давигора, «диференціюючи ставлення до здоров'я на адекватне, розумне і неадекватне, нерозумне або безтурботне, умовно виокремлюють два діаметрально протилежних типи поведінки індивіда щодо чинників, які сприяють або загрожують здоров'ю. Але

оскільки у реальній дійсності потрібна полярна альтернатива практично неможлива, треба вести мову про ступінь адекватності або неадекватності ставлення до здоров'я» [2, с. 103]. Саме ці аспекти має враховувати соціальний педагог під час формування у школярів культури збереження здоров'я.

Висновки. Отже, модернізація системи середньої освіти в країні ставить перед соціальним педагогом завдання суттєвого покращення професійної діяльності у площині формування у школярів культури збереження здоров'я. з цієї точки зору системна діяльність щодо формування навичок здорового способу життя, ціннісного ставлення до збереження здоров'я має розпочинатися ще зі шкільних років в учнів загальноосвітньої школи. У підсумку відзначимо, що соціальний педагог, який працює в закладах загальної середньої освіти у своїй професійній діяльності має приділяти належну увагу питанням, які стосуються збереження у школярів культури здоров'я.

Подальші наші напрацювання будуть стосуватися вивчення практичних механізмів формування культури збереження здоров'я у школярів як сфери професійної діяльності соціального педагога, що працює у закладах загальної середньої освіти. Плануємо розробити та практично впровадити в практику комплексну соціально-педагогічну програму «Збереження культури здоров'я школярів», яка охоплює систему практичних форм і методів інтерактивної діяльності у площині зміцнення та збереження здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Башавець Н. А. Педагогічні умови, що сприяють реалізації технології формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців. *Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : РВЦ «Софія», 2009. Ч. 1. С. 12–23.
2. Давигора В. І. Психологічний аналіз феномену здоров'я та ставлення до нього. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України* / за ред. С.Д. Максименка. Т. XI., част. I. К. : Гнозис, 2009. 620 с.
3. Іонова О. М., Лукьянова Ю. С. Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: монографія за ред. Єрмакова С.С. Харків: ХДАДМ, 2009. XXIII. №1. С. 69–72.
4. Мешко Г., Мешко О. Аксиологічний підхід як методологічний орієнтир у підготовці майбутніх учителів до збереження і зміцнення професійного здоров'я. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід* : Міжнародна науково-практична конференція, Тернопіль, 13-14 трав. 2022 р. : збірник тез / редкол.: Н.Л. Морська, Л.М. Литвин, Г.А. Поперечна. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. С. 337–339.

*Юлія Соловійова,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: **Наталія Островська**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ЦЕНТРАХ ЗАЙНЯТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Сучасна система соціальної роботи змінює важливу роль у забезпеченні соціальної стабільності та підтримці вразливих верств населення, особливо в складних соціально-економічних умовах під час війни в країні. Однією з ключових інституцій у цій сфері є центри зайнятості, які, крім поточного працевлаштування, забезпечують функції соціальної допомоги та консультування.

Виклад основного матеріалу. Соціальна робота центрів зайнятості – це багатогранна діяльність, спрямована на підтримку людей, які шукають роботу або зіткнулися з труднощами на ринку праці. Її мета – не лише допомогти знайти роботу, але й забезпечити соціальну адаптацію, підвищити конкурентоспроможність та покращити якість життя. У сучасних умовах, що характеризуються швидкими змінами на ринку праці, глобалізацією та технологічним прогресом, соціальна робота центрів зайнятості зазнає значних трансформацій.

Для комплексної підтримки вразливих верств населення Державна служба зайнятості запровадила новий формат зручної моделі обслуговування за принципом «Єдиного вікна». Тепер військовослужбовці-учасники бойових дій, люди з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи та інші, хто потребує допомоги, мають можливість скористатися послугами в одному місці.

Що пропонує «Єдине вікно»?

- Комплексне консультування спеціалістів центру зайнятості про різні види допомоги: гуманітарну, матеріальну, юридичну.
- Всебічна допомога у сприянні пошуку підходящої роботи, розробки резюме до успішного працевлаштування – на кожному кроці вас супроводжуватиме персональний консультант.
- Соціально-психологічна підтримка та допомога в процесі нових життєвих реалій та розвиток професійних навичок та реалізації себе на ринку праці.

- Консультування щодо грантових програм для відкриття та розвитку бізнесу, навчання та перекваліфікація за робітничими професіями та інші цікаві пропозиції.

Переваги «Єдиного вікна» полягають в економії часу, бо усе необхідне в одному місці – не потрібно бігати по різних інстанціях. Індивідуальний підхід до кожного клієнта та поєднання соціальних послуг і допомоги у працевлаштуванні.

Принцип «Єдиного вікна» дозволяє максимально спростити доступ до актуальної інформації щодо державних грантових програми для відкриття або розвитку власного бізнесу, можливості для здійснення навчання за ваучером, а також інших послуг і пропозицій служби зайнятості.

Для забезпечення найвищої якості обслуговування центри зайнятості активно співпрацюють із громадськими та волонтерськими організаціями, які спеціалізуються на підтримці вразливих категорій населення. Щоб скористатися послугою «Єдиного вікна», досить звернутися до ближчого до вашого розташування центру зайнятості або відділу.

Фахівці центру ретельно вивчають індивідуальну ситуацію кожного клієнта, визначають його ключові потреби та розробляють індивідуальний план дій. Всі необхідні послуги будуть надані в координації з фахівцем центру, який також, за потреби, залучить ресурси партнерських організацій для розв'язання конкретних питань [1].

Сучасні реалії вимагають від центрів зайнятості постійного вдосконалення та нові рішення в умовах сьогодення. Трансформація відбувається постійно всі послуги націлені на індивідуалізацію. Для безробітних замість стандартних програм працевлаштування, центри зайнятості все більше орієнтуються на розробку індивідуальних планів для кожного клієнта з урахуванням його потреб, інтересів та можливостей. Ще більше цифрових послуг як для безробітних так і для роботодавців це – інтернет-ресурси, мобільні додатки, онлайн-платформи для пошуку роботи, профорієнтаційних послуг, навчання для безробітних, навчання для учасників бойових дій, отримання ваучеру на навчання, грантів на власну справу, ці послуги стали невід'ємною частиною діяльності центрів зайнятості.

Для роботодавців увесь перелік послуг можна отримати в цифровому форматі у кабінеті роботодавця [3].

1. Стимулювання та розвиток бізнесу: допомога по частковому безробіттю; компенсація для працевлаштування.

2. Підбір кадрів: перегляд резюме; посередництво у працевлаштуванні.

3. Підтримка бізнесу: гранти на переробку; гранти на «Власну справу».

4. Дозвіл на застосування праці іноземців та осіб без громадянства.

Тісна співпраця з роботодавцями дозволяє центрам зайнятості краще розуміти потреби ринку праці та підбирати кандидатів, які найбільш відповідають вимогам роботодавців.

Щоденні виклики, з якими живе наша країна, надали зародженню нової урядової програми «Зроблено в Україні». Програма спрямована на трансформацію економіки шляхом розвитку виробництва товарів з високою доданою вартістю та створення партнерства між усіма учасниками ринку. У рамках державної програми «Зроблено в Україні», Державна служба зайнятості розширила спектр послуг для підприємців. У регіональних офісах, створених на базі центрів зайнятості, ви можете отримати:

- детальну інформацію про урядові грантові програми для відкриття та розвитку власної справи;
- можливість підвищити кваліфікацію працівників за рахунок програми ваучер на навчання ;
- компенсацію витрат на створення нових робочих місць та адаптацію робочих місць для людей з інвалідністю [2].

Висновки. Таким чином, центри зайнятості є основним елементом системи соціальної допомоги в Україні, особливо у складні часи, ринок праці постійно трансформується, адаптуючись до нових умов, що забезпечують їх через економічні, соціальні та політичні виклики.

Надання комплексної підтримки безробітним громадянам через інформаційно консультативні послуги, профорієнтаційні, професійну підготовку та адаптацію до нових умов праці. Та послуги для інших клієнтів служби зайнятості, такі як, ваучер на навчання, навчання за експериментальним проектом учасників бойових дій в закладах професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості, грант для ветеранів та їх дружин, – ці концептуальні засади і трансформації діяльності центрів зайнятості спрямована на мінімізацію соціальної напруги та забезпечення ефективної зайнятості населення.

Список використаних джерел:

1. Для соціально вразливих громадян служба зайнятості впроваджує надання соціальних послуг за принципом «Єдиного вікна». *Урядовий портал*: URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/dlia-sotsialno-vrazlyvykh-hromadian-sluzhba-zainiatosti-vprovadzhuie-nadannia-sotsialnykh-posluh-za-pryntsypom-iedynoho-vikna> (дата звернення : 24.09.2024).
2. Зроблено в Україні. *Міністерство економіки України* : офіційний вебсайт. URL : <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2ed8e355-81de-49ea-9bdd-ba28db7e0710&title=ZrobленоVUkraini&isSpecial=true> (дата звернення : 24.09.2024).
3. Я роботодавець. *Державний центр зайнятості* : офіційний вебсайт. URL : <https://www.dcz.gov.ua/employer> (дата звернення : 24.09.2024).

*Андрій Ушаков,**здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ТОЛЕРАНТНІСТЬ В МІЖОСОБИСТІСНІЙ КОМУНІКАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність дослідження визначається необхідністю вирішення такої кардинально значущої проблеми, що стоїть перед сучасним суспільством, як збереження здоров'я сучасної молоді, насамперед психологічного. У її розв'язанні особливе місце має бути відведено формуванню системи їхніх відносин у соціумі. У зв'язку з цим завдання розвитку толерантності, що забезпечує міжособистісну взаємодію, набуває особливого сенсу.

Розвиток толерантності, як умови збереження психічного здоров'я студентської молоді, визначається сучасною соціокультурною ситуацією, що характеризується зростанням соціальної напруженості, яка супроводжується війною в Україні та міжособистісними конфліктами. Взаємна нетерпимість, агресія, егоїзм через засоби масової інформації та соціальне оточення негативно впливають на внутрішній світ молодих людей, призводять до нівелювання загальнолюдських цінностей.

Інтолерантне спілкування супроводжується фрустрацією соціальних потреб, розривом емоційно-значущих зв'язків, виникненням внутрішньо особистісного напруження, спотворенням ціннісних орієнтацій, труднощами в розумінні себе та інших людей. Усе це призводить до погіршення психічного здоров'я студентської молоді.

Толерантність є важливим компонентом життєвої позиції зрілої особистості, яка має свої цінності й інтереси, і водночас з повагою відноситься до поглядів інших людей. Однак вона, як елемент ціннісної свідомості або особистісна риса, не притаманна людині від народження. Необхідно створити умови, що сприятимуть її становленню й розвитку як стабільної особистісної риси.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сензитивним віком для розвитку толерантності є підлітковий. Це пов'язано з тим, що в цей період відбувається інтенсивна етносоціалізація [2]. Її формування у підлітків дає змогу гармонізувати свої стосунки з навколишнім світом, зберегти внутрішню емоційну рівновагу, психічне здоров'я. Розв'язання цієї проблеми стане можливим, якщо будуть об'єднані зусилля багатьох державних і громадських інститутів, насамперед сім'ї й освіти, для створення толерантного розвивального середовища.

Поняття «толерантність», яке завдяки зусиллям ЮНЕСКО в останні десятиліття стало міжнародним терміном, частіше використовують у зв'язку з міжетнічними

відносинами. Однак це істотно звужує розуміння суті явища, що стоїть за цим поняттям, адже його можна розглядати в ширшому контексті, пов'язаному з людськими взаєминами. Саме тому цей термін має різні варіанти тлумачення в психолого-педагогічній науці.

Нам імпонує розуміння толерантності, запропоноване В. Волковою, яка переконує, що «толерантність – це поважливе ставлення до іншої думки, лояльність щодо оцінки вчинків і поведінки інших людей, готовність до розуміння й співпраці в розв'язанні питань міжособистісної, групової та міжнаціональної взаємодії. Толерантність повинна усвідомлюватися сьогодні не тільки як орієнтація свідомості, а і як тип способу життя, що спирається на гармонійну сумісність кодів цивілізаційного розвитку людства, природи» [1, с. 31].

Пропонуємо таке формулювання терміну «толерантності», як здатності людини приймати себе, інших і навколишній світ в усьому його різноманітті, нести відповідальність за своє життя. У цьому разі вона являє собою фундаментальну установку на певний тип стосунків, що виявляється в діях і вчинках.

Аналізуючи толерантність як психологічний феномен, можна говорити про такі взаємопов'язані її види, як ауто толерантність, міжособистісна толерантність і міжгрупова толерантність, а також про такий підхід, що зумовлений стійким зв'язком між позитивним ставленням до себе, до інших, відношенням до навколишнього світу, тими толерантними настановами особистості, сформованістю її ціннісних орієнтацій і психічним здоров'ям.

Толерантність є смислотворчим компонентом ціннісної системи людини, сприяє збереженню особистісної цілісності, є динамічним чинником особистісного становлення, детермінантою розвитку мотиваційної сфери психічно здорової особистості.

Вітчизняні дослідники [4] підкреслюють, що з розвитком молоді люди поступово звільняються від впливу зовнішнього середовища, набуваючи власну внутрішню позицію, яка впливає на їхню активність, здатність самостійно встановлювати соціальні зв'язки, керуватися загальнолюдськими цінностями, сповненими особистісного сенсу. Відповідно, молода людина стає суб'єктом власної життєдіяльності. Все це визначає зрілість і цілісність її особистості, що впливає на психічне здоров'я.

Толерантність пов'язана зі сферою спілкування. Йдеться про так звану комунікативну толерантність. Підтримуємо В. Лапу в тому, що «будучи однією з найважливіших особливостей особистості, толерантність багато в чому визначає траєкторію життєдіяльності, оскільки відіграє величезну роль для встановлення взаєморозуміння, прийняття один одного, а це важливо як в особистих, так і в ділових, професійних відносинах» [3, с. 64].

Завдяки сформованій у молоді людини позитивній самосвідомості, що ґрунтується на толерантному ставленні до оточуючих людей, можливе задоволення потреби в спілкуванні, у прийнятті її іншими, у повазі. Становлення толерантної самосвідомості багато в чому визначається характером активності, провідними потребами та сформованою ціннісною системою особистості здобувача вищої освіти. Зазначимо, що толерантність у молодих людей формується на кількох рівнях самосвідомості: фізичному, соціальному й особистісному. Кожному з них відповідає певний рівень самосвідомості й відповідні потреби та цінності.

ЗВО як соціальний інститут має великі можливості для формування у студентської молоді толерантності. Саме тут у них можуть бути сформовані гуманістичні цінності та реальна готовність до толерантної поведінки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі.

Толерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності. Її формуванню сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думок, совісті й переконань.

Толерантність – це гармонія в різноманітті, це якість є складовою гуманістичної спрямованості особистості та визначається її ціннісним ставленням до оточуючих людей. Вона являє собою установку на певний тип стосунків, що виявляється в особистісних діях людини. Ми розуміємо під толерантністю реалізовану готовність до усвідомлених особистісних дій, спрямованих на досягнення гуманістичних стосунків між людьми та групами людей, які мають різний світогляд, різні ціннісні орієнтації й стереотипи поведінки.

Список використаних джерел:

1. Волкова В. Сутність і зміст поняття «толерантність». *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. 2015. № 1 (14). С. 26–32.
2. Євтух В. Б., Марушкевич А. А., Дем'яненко Н. М., Чепак В. В. Етнопедагогіка. Ч. І.: Навч. посібник. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. 149 с.
3. Лапа В. М. Наукові підходи до визначення поняття «комунікативна толерантність». *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Випуск 6. Том 2. С. 61–65.
4. Столяренко О. В., Столяренко О. В. Виховання культури толерантних взаємин у студентської молоді: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. 248 с.

*Анастасія Шайнюк,
студентка другого курсу ОПП «Логопедія»,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник: Віра Поліщук,
доктор педагогічних наук, професор
кафедра спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ МІЖПОКОЛІННЄВОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ ТРЕТЬОГО ВІКУ

Постановка проблеми. У сучасному світі розрив між поколіннями стає все більш поширеним явищем. Труднощі виникають через те, що кожна зі сторін має свої погляди, пріоритети та життєвий досвід і не завжди може зрозуміти і сприймати цінності, погляди та світогляд інших. Загострення проблеми взаємодії між поколіннями бере свій початок ще з 19-20 ст., коли почався молодіжний підйом. Відтоді проблемні аспекти взаємодії між поколіннями почали поширюватися по всьому світу, що триває аж до сьогодні.

На спілкування між поколіннями впливають різні чинники: відмінні цінності та переконання кожного покоління, досвід минулого, упередження та стереотипи, зміни ролей у суспільстві, технологічний прогрес тощо. Кількість людей літнього віку у світі непинно зростає. Україну віднесено до списку країн, у яких старіння населення відбувається швидше, ніж середньостатистичні показники по світу: близько 23% населення України становлять люди пенсійного віку. Передбачається, що число осіб, старших за 60 років, до 2051 року зросте на 33% [1].

Виклад основного матеріалу. Важливим чинником подолання проблеми міжпоколінневої взаємодії є запровадження в суспільстві стратегій та методів соціальної інклюзії. На основі опрацьованої літератури нами з'ясовано, що соціальна інклюзія – це концепція соціальної політики країни, яка передбачає упровадження ініціатив та стратегій, що спрямовані на творення позитивних змін, дотичних до всіх сфер життєдіяльності, реалізації та забезпечення кожного громадянина країни і зорієнтовані на створення оптимально сприятливих умов їх включення в процеси економічного, соціального та культурного життя країни.

Університети третього віку (УТВ) відіграють важливу роль у соціальній інклюзії людей літнього віку. Вони сприяють реалізації сприятливого середовища для активності та самореалізації, допомагаючи людям літнього віку інтегруватися у систему суспільних відносин. УТВ не лише надають можливість отримання нових знань, а й сприяють формуванню соціальних контактів, розвитку інтересів та підтримці

психологічного благополуччя. На основі опрацьованих нами джерел ми з'ясували, що УТВ функціонують у більшості держав світу, але їхні мета і організаційні аспекти функціонування відрізняються. Зараз в Україні налічується близько 150 університетів третього віку [2]. Це небагато, проте достатньо, враховуючи, що започаткування діяльності УТВ в Україні співвідносять з відкриттям першого Університету для людей літнього віку у 2008 р. у м. Ковелі [3]. Тобто можна зробити висновки, що динаміка їх відкриття і функціонування в Україні була позитивною. Але два фактори: війна і реорганізація структури побудови нашої держави, здійснили вплив на корекцію цих показників.

Провівши аналіз діяльності УТВ, ми виявили, що в Україні вони стали доволі поширеним явищем. Більшість УТВ були створені на базі територіальних центрів соціального обслуговування. Проте все більшої популярності набувають УТВ, що функціонують при державних та приватних ЗВО, громадських організаціях. Для подолання розриву між поколіннями використовується спосіб міжпоколінневих практик. Їх можна поділити на такі основні групи: (1) коли люди літнього віку надають послуги молодшим (наприклад, у школах, дошкільних закладах); (2) коли діти і підлітки надають послуги для людей літнього віку (наприклад, допомога у веденні господарства, навчання користуватися комп'ютером чи смартфоном); (3) коли старше й молодше покоління об'єднують свої зусилля (наприклад, озеленення вулиць, запровадження проєктів з допомоги довкіллю).

Ми здійснили аналіз діяльності Університету третього віку, який створено при Тернопільському національному педагогічному університеті імені В. Гнатюка та виявили, що в практику його діяльності запроваджено всі три види практик. Студенти проявляють ініціативу долучатися до його діяльності, здійснюють популяризацію його діяльності в соціальних мережах, допомагають слухачам УТВ зорганізуватися та спільно з ними організують і відвідують різноманітні соціокультурні активності і заходи в університеті та за його межами. Показовим є той факт, що молоді люди самі пропонують себе у ролі лекторів, прагнуть поділитися своїми знаннями, вміннями, поглядами. Наприклад, студентка першого курсу ОП «Логопедія» провела для слухачів УТВ лекцію-концерт, у якій розповіла про вплив музики та рухової активності на життєдіяльність та здоров'я людини літнього віку. Студенти другого курсу провели лекцію-презентацію про традиції святкування Різдва у різних куточках світу, а також підготували майстер-клас з виготовлення новорічних прикрас разом з людьми літнього віку, які пізніше були розіграні на аукціоні, а отримані кошти – передано на потреби ЗСУ. Також слухачі УТВ пропонують свої послуги у ролі лекторів, організаторів майстер-класів.

Висновки. Подібні заходи допомагають двом поколінням порозумітися, здійснити обмін досвідом, думками, ідеями, поглядами на життя. Завдяки активній участі в діяльності УТВ люди похилого віку мають змогу відчувати себе активними,

корисними та цінними членами суспільства. Спілкуючись як з ровесниками, так і з молоддю, вони не відчувають себе самотніми та зберігають соціальні зв'язки.

Залучаючись до роботи УТВ, представники обох поколінь мають можливість сприяти формуванню взаєморозуміння, завдяки якому набагато легше подолати ті чи інші труднощі, що можуть з'являтися через різницю поглядів. Міжпоколіннєва взаємодія передбачає не лише обмін інформацією, взаємне навчання і збагачення, але й здатність зрозуміти один одного та приймати іншу позицію.

Список використаних джерел:

1. Крентовська О. Проблеми збереження і розвитку людського потенціалу в умовах старіння населення України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2009. №4. С. 238-246.
2. Соціально-педагогічна послуга «Університет третього віку». URL:<https://nssu.gov.ua/news/sotsialno-pedahohichna-posluha-universytet-tretho-viku> (дата звернення: 10.10.2024).
3. Полехіна В. М. Діяльність «університету третього віку» в умовах сучасного соціуму. *«Педагогічні науки» збірник наукових праць*. 2017. Т. 2, №77. С. 173-177.
4. Маркозова О. О Навчання впродовж життя – необхідна передумова досягнення життєвого успіху. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, 2016. № 2.
5. Навчання у віці – «Університет Третього Віку» в Україні. *Вісник Кольпінга*, 2014. № 3. С. 6–7.
6. Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університети третього віку» : Наказ Міністерства соціальної політики № 326 від 25 серпня 2011 р. URL: <http://document.ua/pro-vprovadzhenjasocialno-pedagogichnoyi-poslugi-universit-doc72450.html> (дата звернення: 01.01.2024).
7. Федоренко С. А. Університети «третього віку» як складова безперервної освіти: зарубіжний досвід. *Педагогічний процес: теорія і практика*, 2014. № 1. С. 133–138.
8. Чаграк Н. Організація і моделі освіти людей похилого віку : європейський досвід. *Рідна школа*, 2017. № ½. С. 69 – 75.

*Костянтин Щербина,
здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 015 Професійна освіта,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ЕМОЦІЙНА ПРИРОДА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Крім належної управлінської підготовки, знання ринку праці й орієнтації в суміжних сферах, сучасному менеджеру

необхідно ще вміти ладнати з підлеглими, розуміти їхні потреби і, найголовніше, викликати в них емоційний відгук і підтримувати в колективі позитивний соціально-психологічний клімат. Інакше кажучи, менеджер, крім суто професійних знань і компетенцій, повинен володіти емоційним інтелектом. Як доводить Л. Ракітянська, «спектр зацікавленості емоційним інтелектом є достатньо широким і охоплює академічну науку, управлінську і бізнесову сфери, прикладну психологію» [4, с. 35].

Погоджуємося із Л. Заграй у тому, що «вимоги сучасного світу потребують нових підходів до управління, які відкидають цінності конкурентного лідерства та за основу беруть взаємодію та вплив, ефективність, конструктивність яких буде визначатися емоційним інтелектом» [1, с. 52].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Науковці по-різному визначають термін «науковий інтелект». Так, М. Шпак вважає, що «це інтегративна особистісна властивість, яка зумовлюється динамічною єдністю афекту та інтелекту через взаємодію емоційних, когнітивних, конативних і мотиваційних особливостей і спрямована на розуміння власних емоцій та емоційних переживань інших, забезпечує управління емоційним станом, підпорядкування емоцій розуму, сприяє самопізнанню і самореалізації через збагачення емоційного і соціального досвіду» [5, с. 284]. Нам імпонує визначення, запропоноване О. Ляц, яка емоційний інтелект розуміє, як інтелектуальну здатність, пов'язану з розумінням і управлінням емоційними проявами особистості» [2, с. 330].

Вітчизняні дослідники розглядають емоційний інтелект як «ресурс психологічної стійкості, ... що забезпечує швидке пристосування до змін, здатність упоратися зі стресом і негараздами життя та вміння повертатися після стресових ситуацій до активної життєдіяльності підтримуючи психічне і фізичне здоров'я» [3, с. 79].

Виділяють чотири складові емоційного інтелекту: самосвідомість, самоконтроль, соціальна чуйність і управління стосунками. Перші дві компоненти (самосвідомість і самоконтроль) визначають, наскільки добре людина може розуміти себе, вміє керувати собою і контролювати свої почуття. Дві інші (соціальна чуйність та управління стосунками) відображають здатність розпізнавати емоції оточуючих, управляти ними і на цій основі налагоджувати стосунки з людьми (табл. 1).

Таблиця 1.

Компоненти емоційного інтелекту

Особистісні навички	Соціальні навички
Самосвідомість — емоційна самосвідомість (аналіз власних емоцій, усвідомлення їхнього впливу та використання інтуїції під час ухвалення рішень);	Соціальна чуйність — співпереживання (здатність відчувати й розуміти позицію іншої людини та вміння виявляти співчутливе ставлення до її проблем);

<ul style="list-style-type: none"> — точна самооцінка (знання своїх сильних сторін і меж можливостей); — упевненість у собі (почуття власної гідності та адекватна оцінка своєї обдарованості); — гідна самомотивація (наполегливе бажання відповідати високим внутрішнім стандартам) 	<ul style="list-style-type: none"> — ділова обізнаність (розуміння поточних подій і правильне їх проєктування на організаційну політику та ієрархію відповідальності); — попереджувальність (здатність визнавати і задовольняти потреби підлеглих, клієнтів і покупців)
<p style="text-align: center;">Самоконтроль</p> <ul style="list-style-type: none"> — стримування емоцій (уміння контролювати руйнівні емоції та імпульси); — відкритість (прояв чесності та прямоти); — адаптивність (здатність підлаштовуватися під мінливі обставини); — воля до перемоги (наполегливе просування до наміченої цілі); — ініціативність (готовність до активних дій і вміння не втрачати можливості); — оптимізм (вміння позитивно дивитися на речі) 	<p style="text-align: center;">Управління стосунками</p> <ul style="list-style-type: none"> — натхнення (вміння вести за собою, малюючи захоплюючу картину майбутнього); — вплив (володіння тактикою переконання); — наставництво (дієва участь у самовдосконаленні співробітників, заохочення розвитку їхніх здібностей за допомогою відгуків і настанов); — підприємливість (здатність ініціювати перетворення, удосконалювати методи управління і вести співробітників до нових звершень); — миротворчість (уміння врегульовувати конфлікти, розв'язувати розбіжності та досягати консенсусу); — співпраця (контактність щодо інших людей та вміння працювати в команді); — соціальна корпоративність (культивування та підтримання мережі соціальних зв'язків)

Розвиваючи самосвідомість і самоконтроль, майбутні менеджери вчаться ефективно використовувати свої сильні сторони й керувати емоціями, щоб з натхненням іти до мети та викликати такий самий ентузіазм в оточуючих. Знаючи, якою силою володіють емоції, їм необхідно уважно стежити за власними почуттями і настроєм. Поміркована людина постійно аналізує зміни свого внутрішнього стану і прагне не тільки розуміти себе, а й задовольняти свої емоційні потреби.

Щоб успішно справлятися зі стресами, потрібно знаходити час для спокійних усамітнених роздумів. Самоаналіз, осмислення своїх життєвих позицій і ціннісних орієнтирів, а також спілкування з дорогими людьми здатні викликати позитивний емоційний настрій як у самого себе, так і в тих, хто нас оточує. З іншого боку, опанувавши мистецтво розуміти почуття інших, майбутні управлінці набувають здатності впливати на мотивацію співробітників і за допомогою цього домагаються результативної роботи колективу і підвищення його корпоративної культури. Для

цього, віддаючи перевагу колективній роботі, необхідно поважати і заохочувати індивідуальність. Вчитися сприймати співробітників як з професійних, так і з загальнолюдських позицій, знаходити час для особистого спілкування з ними, неодмінно публічно відзначати їхні успіхи, творчий підхід до роботи і старанність.

Аналізуючи зміст таблиці 1, слід звернути увагу на дві складові позиції «управління стосунками» – співпрацю і соціальну корпоративність – оскільки зміст решти є прозорим і досить точно сприймається навіть на інтуїтивному рівні. Для цього слід нагадати, що емоційні та фізіологічні реакції майбутнього менеджера є важливими джерелами інформації. Кожний раз ми повідомляємо один одному різну інформацію про свій психологічний стан через вербальні канали комунікації. Найдрібніші м'язові рухи і міміка інформують людей про наш емоційний настрій і підказують, як їм поводитися з нами. Таким чином, ретельно відстежуючи реакції інших людей, ми починаємо краще розуміти їхні почуття і точніше можемо інтерпретувати їхні думки і погляди. Таке «спілкування» емоційно-психологічними каналами дає змогу сприймати чужі переживання напряму, не пропускаючи їх крізь фільтри забобонів і суб'єктивних уявлень. Ми ніби налаштуємося на внутрішню хвилю співрозмовника і краще розуміємо його.

Майбутнім менеджерам, які вміють вловлювати подібні сигнали, набагато легше працювати в команді. Вони відкриті до співпраці, їхні психолого-емоційні канали задіяні та забезпечують плідне спілкування зі співробітниками. У таких людей з'являється набагато більше шансів стати повноцінними учасниками соціальних процесів у колективі та чинити реальний вплив на трудові відносини, розподіл ролей і корпоративну культуру. Отже, для претендентів на лідерство навички співпраці та корпоративності обов'язкові та підлягають постійному цілеспрямованому розвитку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Здобувачам освіти, які обирають професію менеджера, не зайвим буде знати ступінь своєї відповідності всім двадцяти якісним характеристикам, зафіксованим у табл. 1. Особливо це корисно для кандидатів на лідерські позиції.

Список використаних джерел:

1. Заграй Л. Д. Емоційний інтелект як складник професійної компетентності менеджера. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2021. Том 32 (71). № 6. С. 47–54.
2. Лящ О. П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*. 2013. Випуск 22. С. 324–335.
3. Лящ О. П., Хуртенко О. В., Марчук С. В. Емоційний інтелект як засіб розвитку резильєнтності особистості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. 4 (74). С. 79–86.

4. Ракітянська Л. Сутність та зміст поняття «емоційний інтелект». *Педагогічний процес: теорія і практика* (Серія: Педагогіка), 2018. № 4 (63). С. 35–42.

5. Шпак М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. № 1 (2). С. 282–288.

СЕКЦІЯ 5. Інноваційні технології в освітній та соціальній сфері.

*Василь Баранюк,
здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 015 Професійна освіта,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ПОТЕНЦІАЛ СЦЕНАРНО-РЕЖИСЕРСЬКОЇ ТЕХНІКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ АКТОРІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Успішність майбутніх акторів багато в чому залежить від ступеня оволодіння ними сценарно-режисерською технікою. «Сценічне мистецтво не стоїть осторонь глобальних цивілізаційних процесів – щоб залишатися популярним воно має бути видовищним, інноваційним, що, зокрема, часто досягається через широке креативне застосування в постановках останніх новинок в індустрії сценічних технічних засобів та їхніх технологій» [1, с. 53]. На наш погляд, прикладне використання закономірностей сценічного мистецтва, а саме сценарно-режисерської техніки, дає змогу оптимізувати освітній процес і тим самим сформувати засади для ефективної соціокультурної взаємодії та творчої самоактуалізації здобувачів освіти спеціальності 026 Сценічне мистецтво. Необхідність співвідносити «свою ідею» з вимогами часу та вибудовувати її відповідно до логіки режисерської дії сприяє формуванню професійної суб'єктності та поступальній її реалізації в аудиторній і позааудиторній практичній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Погоджуємося із В. Фрейдліною в тому, що «природна, соціальна та духовна сутність людини у пошуці цілісності власного внутрішнього світу виявляється у потребі об'єднання зі світом зовнішнім. Цей процес перетворюється у різні форми соціокультурної взаємодії» [2, с. 52]. У свою чергу, соціокультурна взаємодія, озброєна законами емоційно-сміслового контакту, які регулюють її, здатна якісно змінити наявний професійний та освітній рівень професійної підготовки майбутніх акторів.

Стратегія емоційно-сміслового контакту передбачає три рівні емоційної залученості аудиторії: 1) цікавість і, як наслідок, інтерес; 2) співпереживання; 3) саспенс. Рівні залученості визначають емоційний розвиток дії. Інсайт – орієнтована взаємодія (від англ. incident – випадок, подія) – є відправним моментом в оперативному мистецтві та представлений випадком. Технічно це здійснюється таким чином:

відповідно до трьохактної композиційної структури, коли в експозиції встановлені «правила гри» (герої, проблематика, жанрова установка), відбувається необхідне для емоційного відгуку аудиторії конфліктне зіткнення двох сторін, які протистоять одна одній (двоє людей або дві групи, або один проти всіх). Унаслідок зіткнення порушується баланс сил, під час дії він буде ще більше розгойдуватися аж до фіналу, в якому знову буде встановлено емоційну рівновагу.

У тлумачному словнику, саспенс представлено, як «стан тривожного очікування, тривоги, хвилювання, напруження. В кінематографі, відеоіграх, літературі – художній ефект, особливий тривалий тривожний стан глядача (читача) при перегляді фільму (читанні книги); набір художніх прийомів, який використовується для досягнення цього ефекту» [3]. Саспенс (від англ. suspense – напруга, напружене нестерпне очікування, від лат. suspendere – підвішувати) – це емоційна реакція глядача на те, що відбувається тут і зараз (за умови моральної та емоційної спільності з героєм). Це найвищий ступінь емоційної залученості до дії, коли глядач знає більше, ніж герой, але не в силах йому допомогти. У момент саспенсу герої діють за принципом полювання – наздогнати або врятуватися, а час може «розтягуватися» або «стискатися» за потребою (діє «умовний час в умовному просторі»). Це дає змогу, по-перше, провокувати й посилювати емоційну відповідь аудиторії, а по-друге, здійснювати «монтаж» різних точок зору на один факт.

Техніка драматичної перипетії спрямовує емоції глядацької аудиторії. Будучи каталізатором чуттєвого сприйняття, драматична перипетія сприяє отриманню задоволення від «гри». Відповідно до мотиваційних теорій (В. Врума, П. Лоулера, А. Маслоу, Ф. Херцберга та ін.), задоволення є обов'язковою винагородою за емоційні зусилля, необхідні для ефективного інформаційного обміну та неформального включення у творчий процес акторів. Залученість до творчого процесу посилює емоційну складову і тим самим закріплює інформаційну. Відносини емоційних і когнітивних процесів можна описати таким чином. Ми спочатку відчуваємо, а тільки потім дізнаємося і розуміємо те, що ми знаємо, бо воно задає напрям, у якому розвивається розумова діяльність. Тому інформація є головним стимулом емоційно-сміслового контакту. Відповідно, вона має піддаватися жорсткому контролю, який може забезпечити сценарно-режисерська техніка. Артист творить у різні моменти своєї роботи. Це відбувається тоді, коли він вперше знайомиться з роллю, відпрацьовує її на репетиціях, представляється перед публікою і навіть коли згадує про свою гру після вистави. Багато жестів, інтонацій, рухів входять у звичку. Виконуючи завчені жести, артист вносить до них зміни або новий нюанс у той момент, коли він відчуває, що знайдене ним під час гри є ще більш ефективним. У процесі виконання ролі актор постійно накопичує нові, більш правдиві деталі.

З цього випливає: найрезультативніший спосіб викликати інтерес або співчуття аудиторії – це змодельовати драматичну ситуацію в будь-якій соціокультурній

взаємодії, а не тільки сценічній. Сценарно-режисерські ходи в подачі–сприйнятті інформації сприяють посиленню енергії емоційно-сислової взаємодії. Своєю чергою стратегія емоційно-сислового контакту з аудиторією охоплює випадок, кризу, обов'язкову сцену, кульмінацію і фінал. Момент ініціації найбільш важливий, оскільки в ньому закладено майбутній успіх усього дійства. Він містить головне питання, відповідь на яке буде дано ближче до кінця, в обов'язковій сцені. У цьому – запорука уваги аудиторії. Енергія (експресія) дії повинна передаватися аудиторії, і її вершина – катарсис. Тому прогресія ускладнень будується як пульсуючий вплив і являє собою низку бар'єрів (ускладнень і перешкод, за допомогою яких випробовується сила характеру: фізична, моральна) і шпарин (які об'єднують різноманітні реакції соціуму на дії героя), що зростають і поглиблюються в міру розвитку дії.

Описуючи сценарно-режисерську техніку, варто зосередити увагу на кризі – моменті вибору. Навмисна її акцентуація дає можливість осмислити те, що відбувається. Обов'язкова сцена – рішуча й остання сутичка протиборчих сил, яку має бачити глядач, про неї не слід розповідати, вона має відбутися «тут і зараз». У кульмінації, яка часто збігається з обов'язковою сценою, простими і ясними діями дається відповідь на головне запитання, і глядач отримує її як власний емоційний досвід. Тому обов'язкова сцена має, з одного боку, відповідати глядацьким очікуванням, з іншого – бути непередбачуваною і мати потужні драматичні перипетії, що є головним експресивно-чуттєвим чинником. У кульмінації часто використовують прийом «рятівної лонжі» – втручання «ззовні». Підстави для такого прийому закладаються в першому або другому актах. Фінал закріплює отриманий глядачем емоційний досвід, ставить остаточну крапку у взаємодії, відновлюючи емоційну рівновагу акторів.

Як бачимо, інформація, необхідна для засвоєння глядачем, безпосередньо пов'язана з рівнями емоційної залученості аудиторії до дії, також зазнає технологічної «обробки». По-перше, її подача здійснюється дозовано, і відповідь на найголовніше запитання приберігається на кінець. По-друге, кожна порція інформації отримується глядачем через конфліктну взаємодію героїв (у рамках раніше встановлених правил гри), і в кожній відповіді міститься нове запитання. По-третє, всі необхідні відомості подаються в обрамленні дієвих деталей, що розбурхують емоційну пам'ять і сприяють ідентифікації суб'єктів емоційно-сислової взаємодії на найвищому рівні.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Описана сценарно-режисерська техніка відображає зміст дисциплін «Майстерність актора». «Тренінг з майстерності актора». Результат соціокультурної взаємодії багато в чому визначається енергією характеру як майбутніх, так і діючих акторів, їх моральним, громадянським і технологічним потенціалом, тобто професійною суб'єктністю.

Список використаних джерел:

1 Юдова-Романова К., Стрельчук В., Чубукова Ю. Режисерські інновації у використанні технічних засобів і технологій у сценічному мистецтві. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія Сценічне мистецтво. 2019. 2(1). С. 52–72.

2 Фрейдліна В. В. Феномен цілісності та соціокультурна взаємодія. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку* (напрямок: Культурологія). 2019. Випуск 33. С. 48–54.

3 Словник української мови в 11 томах. URL: <https://slovnnyk.ua/index.php?swrd=%D1%81%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%81>

Юлія Варваринець,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти, спеціальність 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: **Людмила Петришин,**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

КОНСУЛЬТАТИВНО-МОТИВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО КЛІЄНТІВ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Постановка проблеми. Соціальне консультування є дуже важливим у сучасному суспільстві, яке стосується питань соціальних відносин на різних рівнях суспільства. Цей процес включає в себе надання підтримки та порад людям у складних життєвих ситуаціях, допомогу у вирішенні проблем та пошук конструктивних шляхів розв'язання конфліктів. З огляду на швидкі зміни в суспільстві, соціальне консультування набуває все більшого значення, а методи та підходи до цієї діяльності потребують постійного оновлення.

Консультування є відносно новий напрям у професійній діяльності соціальних працівників, пов'язаний з наданням безпосередньої соціальної, освітньої та психологічної допомоги клієнтам у кризових/стресових ситуаціях у формі порад та рекомендацій [1, с.56].

Виклад основного матеріалу. На сьогодні, консультування є одним із напрямів роботи фахівця соціальної роботи, що допомагає клієнтові проаналізувати і зрозуміти сутність його важкої життєвої ситуації і змодельовати, розглянути різноманітні варіанти, які можуть бути використані для розв'язання проблеми. Часто потреба в консультативній підтримці з боку соціальних працівників виникає в ситуаціях, що

спричиняють соціальну дезадаптацію людини, таких як: безробіття, хвороба, ризикована або девіантна поведінка. Часто шлях до вирішення проблем клієнта лежить через зміну його поведінки. У таких ситуаціях слід застосовувати мотиваційне консультування [4, с.52].

Метою консультативно-мотиваційного підходу до клієнтів у роботі соціальних працівників – є підвищення мотивації клієнта до самостійних дій у контексті покращення його благополуччя. У цьому підході клієнт є активним учасником процесу вирішення проблем та відіграє важливу роль у пошуку власних рішень. Соціальний працівник має на меті заохотити клієнта до саморозвитку та самовизначення, а також допомогти йому знайти внутрішні ресурси для подолання труднощів. У цьому аспекті, консультативно-мотиваційний підхід передбачає побудову довіри та пошук спільної мови і взаєморозуміння між соціальним працівником та клієнтом. Основними принципами цього підходу є активне слухання та виявлення потреб клієнта, сприяння саморозвитку, відповідальності за свій життєвий шлях, проактивний підхід до клієнта та підтримка його потенціалу [2, с.2].

Загалом, консультативно-мотиваційний підхід передбачає активну участь соціального працівника в житті клієнта, фокусуючись на його потребах, ресурсах і мотивації до змін.

Зокрема, Т. Семигіна та ін. зазначають, що консультування в соціальній роботі – це взаємодія між суб'єктами соціальної роботи, соціальний працівник використовує свої знання, щоб допомогти клієнту зрозуміти його ситуацію та налагодження діяльності на перспективу [1, с.12].

В свою чергу, мета мотиваційного консультування полягає у наданні допомоги клієнту вирішити свої проблеми, сприяючи його особистісному розвитку та розкриттю внутрішніх ресурсів.

При цьому слід пам'ятати, що процес консультування полягає у наданні порад або послуг особі та організації з метою вирішення певних проблем і досягнення мети. Окрім того, консультування вважається одним із ефективних методів допомоги клієнтам, які є отримувачами соціальних послуг, і набуває все більшого значення в роботі з різними верствами населення, у тому числі, з особистостями, які опинилися в складних життєвих обставинах або належать до вразливих категорій. Це пояснюється тим, що в останні роки з'явилися нові соціальні проблеми та виклики, що обумовлені соціально-політичною та економічною ситуацією в Україні [4, с. 6].

Так як, конструктивно-мотиваційний підхід до клієнтів обіймає дві основоположні категорії «консультування» та «мотиваційне консультування», то слід зазначити, що на відмінну від консультування, мотиваційне консультування – це стиль спільної бесіди, направлений на зміцнення особистої мотивації людини та її готовності до змін, при цьому консультант допомагає клієнту знайти внутрішню мотивацію, необхідну для подолання перешкод і досягнення успіху в різних сферах життя [1;2].

Окрім того, у процесі мотиваційного консультування консультант може використовувати різноманітні методи та техніки для підвищення мотивації клієнта, такі як: стимулювання позитивного мислення, розвиток самосвідомості та самодисципліни, заохочення розвитку внутрішньої впевненості та самооцінки. Загалом, мотиваційне консультування є важливим засобом підтримки та розвитку психологічного благополуччя клієнтів, допомагаючи їм віднайти внутрішню мотивацію для досягнення успіху та задоволення від життя.

Висновки. Проаналізувавши основні категорії, можемо підсумувати, що консультативно-мотиваційний підхід у роботі соціального працівника є важливим інструментом, що сприяє ефективному вирішенню проблем клієнтів та їхньому особистісному розвитку, який акцентує увагу на активній участі клієнтів у процесі прийняття рішень, що підвищує їхню відповідальність за власне життя і сприяє формуванню позитивної мотивації до змін.

Впровадження консультативно-мотиваційного підходу дозволяє соціальним працівникам не лише надавати інформацію та підтримку, але й допомагати клієнтам усвідомлювати свої потреби, ресурси та можливості. Це, в свою чергу, веде до підвищення рівня довіри між соціальним працівником і клієнтом, створюючи безпечне середовище для відкритого обговорення проблем, стимулює соціальну відповідальність соціального працівника, адже соціальна відповідальність – це дотримання правових норм і зобов'язань перед клієнтами та суспільством загалом [4].

Таким чином, застосування консультативно-мотиваційного підходу в роботі соціального працівника/педагога є ефективним засобом не лише для покращення якості соціальних послуг, але й для розвитку самостійності та впевненості клієнтів у своїх силах. Його застосування вимагає від соціальних працівників не лише професійних навичок, але й емпатії, терпіння та готовності до співпраці, що є запорукою успішної роботи в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Гайдар Т. А. Соціально-психологічне консультування в практичній діяльності соціального працівника. 2021. 56 с.
2. Горішна Н. М. Мотиваційне консультування: сутність і можливості використання у соціальній роботі. 2018. С.19-32.
3. Сулицький В, Швед О. Консультування в соціальній роботі: навч. мет. посібн. Київ. 2023. 241 с.
4. Петришин Л. Й., Кульчицький Т. Р. Засади соціальної відповідальності як складник професійної компетентності фахівців соціальної сфери. *«Ввічливість. Humanitas»* № 1. 2023. С. 86-92.

*Іван Іскерський,
кандидат технічних наук, викладач кафедри
машинознавства і транспорту,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ТЕХНІКИ ТАЙМ МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Темп життя, в якому живуть фахівці соціономічного профілю, до яких належать педагоги професійного навчання (комп'ютерні технології), фахівці з інформаційних технологій, складно назвати спокійним і розміреним. Відсутність вільного часу, аврали й жорсткий цейтнот – випробування, з якими вони періодично стикаються. Часті стресові ситуації під час війни негативно впливають на ментальне здоров'я й особистісний розвиток людини. Емоційна напруженість блокує працездатність, призводить до швидкої стомлюваності та апатії. Отже, для того щоб не стати жертвою стресу або хронічної втоми, необхідно використовувати різні методи управління часом.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. «В загальному розумінні тайм-менеджмент – це управління робочим і особистим часом для досягнення поставлених цілей» [1, с. 288]. Дослідники переконують, що «тайм-менеджмент – це сукупність знань, умінь і навичок, завдяки яким людина вміє правильно розставляти пріоритети, точно планує та організовує свій час, підвищуючи ефективність його використання» [1, с. 289].

Більшість успішних людей дуже продуктивні. Вони багато працюють, досягають швидких і стійких результатів, подорожують, займаються самовдосконаленням, реалізують свої бажання і навчають особистісного зростання інших. На жаль, більшість людей витрачають свій час даремно через те, що так і не наважилися змінитися. Головний секрет особистої ефективності полягає в правильному розподілі часу. Щоденне планування просто необхідне для підвищення продуктивності та ефективного управління часом.

Добре відоме правило шести «П» проголошує: правильне попереднє планування попереджає погані показники. Складати план і мислити потрібно обов'язково на папері. Якщо мета не записана, то її не існує. Список завдань – це той орієнтир, який допоможе не зійти з наміченого шляху.

Пітер Друкер у своїй книзі «Ефективний керівник» наводить аналогію, яка мотивує до фіксування завдань на папері: Люди, яких утримують у темному приміщенні, швидко втрачають відчуття часу. Але навіть у повній темряві більшість людей зберігають відчуття простору. Перебуваючи в освітленому, але замкнутому приміщенні, ви вже через кілька годин перестанете відчувати час. І якщо ви захочете підрахувати, як довго ви перебуваєте в такому приміщенні, ви сильно помилитеся у

своїх підрахунках. Тому, якщо ми покладаємося на нашу пам'ять, ми не помічаємо, на що витрачається наш час... [2].

Робота зі списком запланованих справ у перший же день збільшує продуктивність на 25 %. З вечора готуйте список завдань, які потрібно зробити завтра. Прийшовши на роботу, Ви завжди знатимете, з чого почати свій день. Для того, щоб продовжити працювати зі списком протягом дня, необхідно з появою кожної нової справи вносити її до списку з урахуванням пріоритетності щодо раніше запланованих завдань. Виконавши чергове завдання зі списку, обов'язково викреслюйте його. Це дасть відчуття задоволеності своєю роботою, ентузіазму та зарядить енергією.

Плануйте від більшого до меншого, від довгострокового до короткострокового, від цілей життя до плану на день. Кожному завданню ставте фіксовані терміни. Складне завдання завжди розбивайте на дрібні завдання. Для цього добре допомагає дерево рішень, де ключове завдання – це дерево, а додаткові завдання для його виконання – гілки. Продовжуйте «розгалуження» до тих пір, поки процес виконання всього завдання не стане максимально простим і прозорим.

Завдання тайм-менеджменту полягає в тому, щоб вчасно визначити головну справу. Розставлення пріоритетів дає змогу ефективно управляти списком намічених справ, присвоюючи кожному завданню свій рівень важливості. Після визначення важливої справи слід оцінити наслідки в разі її виконання або невиконання. Важливе завдання має серйозні наслідки, якщо не буде виконане вчасно.

Для розставлення пріоритетів корисний метод АБВГД. Це дуже простий спосіб планування, і полягає він у тому, щоб кожному завданню в списку справ присвоїти пріоритет його виконання. Так, завдання, позначене літерою А, вказує на найважливішу справу з найсерйознішими наслідками в разі її невиконання. Головне правило методу полягає в тому, щоб не братися за справу Б, доки не буде виконано завдання А, а за справу В, доки відкрито завдання Б, і т. д. Літерою Д позначають незначущі завдання, які ні на що не впливають. Для розстановки пріоритетів у кожній групі завдань потрібно використовувати цифри, які вказуватимуть на послідовність виконання справ. Таким чином, найважливіша справа у списку справ має бути позначена як «А1».

Ще один прийом управління часом запропонував Брайан Трейсі [3], успішний бізнес-консультант, який порівнює жабу з найнеприємнішою і найголовнішою справою, яку слід сьогодні зробити. Відкладаючи її, Ви створюєте зайве емоційне напруження та небажані наслідки. Потрібно діяти без зайвих роздумів і зволікань – просто взяти й зробити. Це додасть заряд бадьорості на цілий день. Завжди потрібно задаватися питанням про те, які довгострокові наслідки має те чи інше завдання, і що станеться, якщо його взагалі не виконати. Ставте собі такі запитання протягом дня: які справи найважливіші та найцінніші, що можна зробити для того, щоб суттєво

покращити ситуацію, як використовувати свій час з найбільшою користю? Відповіді на ці запитання дадуть змогу подвоїти продуктивність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Таким чином, для того, щоб бути ефективним, просто тайм-менеджменту замало. Важливо стежити за своїм здоров'ям і підтримувати себе в хорошій фізичній формі. Життя має бути насиченим, у ньому завжди має залишатися час для сім'ї та відпочинку. Основний принцип рівноваги – важлива кількість часу вдома і якість часу на роботі. На першому місці завжди маєте бути Ви та головні люди Вашого життя, заради цього й варто працювати над власною ефективністю.

Список використаних джерел:

5. Іваницька С. Б., Галайда Т. О., Толочій Р. М. Впровадження європейських методик тайм-менеджменту в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 21. С. 288–292. URL : <http://global-national.in.ua/issue-21-2018>
6. Drucker F. Peter. *The Effective Executive: The Definitive Guide to Getting the Right Things Done*. 2006, Harper Business. 208 p.
7. Tracy Brian. *Create Your Own Future*. 1999. 287 p.

*Наталія Іщук,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

*Науковий керівник: Вікторія Степаненко,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ВИЯВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Постановка проблеми. Військовослужбовці та члени їх сімей, родини загиблих, зниклих безвісти та полонених військовослужбовців потребують соціального супроводу, що передбачає надання комплексу соціальних послуг відповідно до їх індивідуальних потреб з метою подолання чи мінімізації негативного впливу складних життєвих обставин, в яких вони перебувають [1].

На думку, О. Мальцевої та А. Повещенко, соціальний супровід військовослужбовців та членів їх сімей є «однією з найважливіших умов забезпечення готовності військ до виконання завдань за призначенням, а професійна робота посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, відповідальних за їх соціальний супровід, є необхідною умовою досягнення такого результату» [3]. Цьому процесу передуює процес виявлення військовослужбовців та членів їх сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Виклад основного матеріалу. Виявлення військовослужбовців та членів їх сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, проводиться відповідними посадовими особами військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки у процесі виконання ними службових або посадових обов'язків. Перелік чинників, що можуть зумовити складні життєві обставини, визначається Законом України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII [5].

Основними способами виявлення військовослужбовців та членів їх сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, є:

- отримання особистих заяв / звернень;
- зустрічі посадових осіб військової частини з військовослужбовцями та членами їх сімей;
- телефонні, письмові, електронні та усні повідомлення про таких осіб та такі сім'ї;
- відвідування військовослужбовців та членів їх сімей за місцем проживання / перебування;
- публікації матеріалів в ЗМІ та ін. [6, с. 46]

Виявлення відповідної категорії осіб та своєчасне надання допомоги набуває особливої актуальності, оскільки військовослужбовці та члени їх сімей не менш, ніж мирне населення піддаються ризику зовнішніх і внутрішніх чинників, які обумовлюють складні життєві обставини [2].

Після того, як виявлено відповідну вразливу групу населення, здійснюються оцінка потреб військовослужбовців та членів їх сімей та прийняття рішення про надання / відмову у наданні соціальних послуг.

Оцінка потреб військовослужбовців та членів їх сімей відповідними посадовими особами територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, яка також містить у собі елементи процесу виявлення, передбачає:

- аналіз їх складних життєвих обставин;
- визначення індивідуальних потреб;
- визначення потреби у соціальних послугах, їх переліку та обсягу.

Вона здійснюється протягом 5 робочих днів з дати отримання заяви / звернення / повідомлення шляхом: спілкування з військовослужбовцями та членами їх сімей, отримання інформації від юридичних осіб у встановленому порядку, аналізу документів, залучення у разі потреби соціального працівника, психолога, медичного працівника, фахівця з реабілітації тощо. За результатами оцінювання потреб складається акт та висновок до нього [6].

Під час роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, відповідні посадові особи військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки мають право збирати, обробляти й узагальнювати інформацію з питань їх соціального і правового захисту [3].

Обробка їх персональних даних здійснюється за згодою суб'єкта персональних даних із дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних» [4].

Етап надання соціальних послуг, які надаються військовослужбовцям та членам їх сімей відповідно до державних стандартів, передбачає направлення до суб'єкта для надання соціальних послуг. Підставами для відмови у наданні соціальних послуг допоможуть бути: ненадання надавачем тих соціальних послуг, яких потребує військовослужбовець та члени його сім'ї, наявність відповідно до медичного висновку медичних протипоказань та ін. Не може бути відмовлено у наданні соціальних послуг у разі загрози життю чи здоров'ю особи, домашнього насильства, насильства за ознакою статі або жорстокого поводження з дитиною [6].

Висновки. Отже, виявлення військовослужбовців та членів їх сімей є запорукою своєчасного надання допомоги, подолання чи мінімізації негативного впливу складних життєвих обставин, в яких вони перебувають.

Подальші дослідницькі перспективи вбачаємо у визначенні особливостей соціального супроводу військовослужбовців та членів їх сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Список використаних джерел:

1. Громадський рух «Жіноча Сила України». Організація підтримки сімей військовослужбовців на базі підрозділу. URL: <https://syla.in.ua/projects/organizacziya-pidtrymky-simej-vijskovosluzhbovcziv-na-bazi-pidrozdil/> (дата звернення: 14.10.2024).

2. Логвінова О., Рассказова О. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на сході України. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2 (7). С. 61–71. DOI: 10.31499/2618-0715.2 (7).2021.244086

3. Мальцева О. В., Повещенко А. Оцінка потреб військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей як основа надання їм соціального захисту та соціального супроводу. *Nauka i Studia*. 2024. Вип. 3. URL: https://nauka-i-studia.eu/ojs/index.php/pl_ojs/article/view/244 (дата звернення: 01.11.2024).

4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 30.10.2024).

5. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 12.10.2024).

6. Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки: методичний посібник / О.В. Герасименко, І. М. Горбенко, О. Д. Деточка та ін. Київ.: НДЦ ГП ЗС України, 2023. 130 с.

Тетяна Кравчина,
*кандидат психологічних наук, доцент,
докторантка кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

РЕФЛЕКСИВНИЙ ТРЕНІНГ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Характерною особливістю сучасного етапу розвитку широкого спектра наук, у якому представлено як математичні (програмування, кібернетика тощо), так і соціально-гуманітарні дисципліни (політологія, педагогіка, менеджмент тощо), є формування в рамках їхніх предметних галузей стійкого інтересу до вивчення рефлексії. Крім конкретно-наукових досліджень існує запит на розробку практичних методів – рефлексивних практик, спрямованих на формування й актуалізацію педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю як найважливішого компонента професійної компетентності.

Важливим аспектом розробки будь-яких соціально-психологічних практик є дотримання принципу методологічної цілісності, чого найчастіше немає в розробках, пов'язаних із рефлексивним процесом. Як і всі відкриті системи, системний і діяльнісний підходи, практиологічна концепція рефлексії дають змогу «зазирнути за обрій» і побачити нові напрями досліджень рефлексії, поставити запитання, на які необхідно своєчасно відповісти. До таких запитань належать: розуміння культурно-історичної природи рефлексії, її «культурної» трансляції та опанування людиною, опис моделі, механізму і процесу рефлексування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

У трактуванні І. Обискалова, «рефлексія – це процес пізнання суб'єктом власного досвіду» [2, с. 51]. Дослідник визначив основні змістові характеристики зазначеного поняття, зосередивши увагу на таких його аспектах: «рефлексія – це процес; рефлексія здійснюється суб'єктом; предметом рефлексії є досвід суб'єкта; пізнання досвіду суб'єктом» [2, с. 51].

Погоджуюся із Р. Павелківом у тому, «що якщо раніше рефлексія була лише пояснювальним засобом функціонування психічних процесів або залучалася як категоріальна дефініція для обґрунтування теоретичних концепцій психічного розвитку, то тепер дана дефініція виступає ще й особливим психологічним предметом експериментального вивчення, який має спеціально розроблені для цього методи [3, с. 93].

Ми переконані в тому, що рефлексія є складним багатофункціональним механізмом, який зумовлює усвідомлення, переосмислення та корекцію цілісного уявлення особистості про себе (образ «Я»), а також своєї діяльності та поведінки.

Розуміння природи рефлексії, з одного боку, як внутрішньої, психічної, а з іншого – соціальної, культурної, є для нас найважливішим моментом для моделювання цього явища, презентуючи його не лише у вигляді ідеального теоретичного конструкту, а й як підґрунтя для розробки різних рефлексивних практик.

Розвиток професійної «Я-концепції» майбутніх фахівців соціономічних професій відбуватиметься інтенсивніше, якщо в процесі професійної підготовки постійно стимулювати в них самопізнання й самоаналіз, а також використовувати методи інтерактивного навчання. Йдеться про рефлексивний тренінг, який на думку Т. Пернарівської, «вибудовується на базі рефлексії як техніці усвідомлення своїх думок, станів і передумов дій, внутрішнього світу інших людей, а також подій, що відбувалися за участі самих студентів» [4, с. 324].

Ми солідарні з вітчизняними вченими [1; 4] у тому, що рефлексивний тренінг є особливою формою навчання, який сприяє створенню психолого-педагогічних умов для усвідомлення студентами сенсу соціономічних професій, осмислення й опанування потрібних компетентностей, опанування методів цілеспрямованого особистісного й професійного саморозвитку.

Отже, розкриємо зміст розроблених рефлексивних тренінгів. Ми вважаємо, що тренінг – це особливий метод здобуття знань, спеціально створене сприятливе середовище, де кожен може побачити й усвідомити свої плюси й мінуси, зрозуміти, які особистісні якості та професійні навички необхідні для здійснення своєї професійної діяльності.

Перший тренінг називався «Формування взаємооціночних позицій на основі розвитку емпатії та рефлексії». Оволодінню навичками самопізнання слугували різні вправи, спрямовані на створення сприятливих умов для роботи групи майбутніх фахівців соціальної сфери, їхню самодіагностику й саморозкриття.

Другий рефлексивний тренінг називався «Роль зворотного зв'язку в розвитку позитивного самосприйняття майбутніх соціальних працівників і психологів». На занятті були використані вправи, побудовані за принципом «зворотного зв'язку». Зворотний зв'язок – це повідомлення, адресоване людині про те, як її сприймають, що відчувають під час взаємодії з нею, які почуття викликає її поведінка в інших людей. Для фахівців соціальної сфери важливими є стосунки з оточуючими, тому вони мають звертати увагу на різні ознаки, що свідчать про наслідки поведінки. Зворотній зв'язок сприяє створенню умов для довірчих відносин, формуванню позитивного самосприйняття студентів. Вправи цього тренінгу (Поділися зі мною», «Портрет», «Інтерв'ю» тощо) допомогли здобувачам вищої освіти розкрити свої особистісні якості й характеристики.

У заключній частині другого тренінгу ми проводили вправу «Компліменти», на якій студентам необхідно було, вільно пересуваючись аудиторією, підійти до будь-якого члена групи й обмінятися компліментами й добрими побажаннями. Потрібно було обійти всіх присутніх. Для цієї вправи ми використовували легку ліричну музику. Метою цієї вправи було відпрацювати навички емпатії та вміння створювати позитивні установки один на одного. В кінці заняття варто узагальнити теоретичний матеріал і обговорити зі студентами їхні враження від проведених занять, підбивши підсумки спільної роботи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі.

Таким чином, можна стверджувати, що використання рефлексивного тренінгу сприяє інтенсифікації процесу формування педагогічної рефлексії майбутніх фахівців соціономічного профілю. Саме цілеспрямовано організована рефлексивна діяльність сприяє формуванню у студентів цілісного стійкого усвідомлюваного (осмисленого) образу стосунків до себе та інших на рівні почуттів, ціннісних орієнтацій і дій.

У сучасних складних умовах війни докорінно змінився підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій, що вимагає створення умов, які дають змогу формувати в них (соціальних працівників, психологів, соціальних педагогів) глибокі теоретичні знання, професійно важливі якості, що забезпечуватимуть у майбутньому їхню професійну мобільність. У такому контексті актуальним є пошук інноваційних форм і методів, що оптимізують професійну підготовку здобувачів вищої освіти. Розроблені рефлексивні тренінги дають змогу досить ефективно формувати педагогічну рефлексію майбутніх фахівців соціономічних професій.

Список використаних джерел:

- 1 Кравців О. Рефлексивний тренінг. *Психологія і суспільство*. 2007. № 5. С. 145–148.
- 2 Обискалов І. С. Рефлексія: поняття, види, функції, психологічна структура. *Журнал сучасної психології*. 2023. № 4 (31). С. 47–57.
- 3 Павелків Р. В. Рефлексія як механізм формування індивідуальної свідомості та діяльності особистості. *Вісник післядипломної освіти*. Серія Соціальні та поведінкові науки. 2019. Випуск 8(37). С. 84–98. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vispdoso_2019_8_9
- 4 Пернарівська, Т. Рефлексивний тренінг як засіб формування в студентів готовності до гармонізації міжособистісних відносин. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2020 (1). URL : <https://doi.org/10.31499/2307-4906.1.2014.197547>

Інна Манько,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: Наталія Отрощенко,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ІЗ ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ КОМУНІКАЦІЙ З ВІЙСЬКОВИМИ У РОБОТІ ГО «ЦЕНТР ПІДТРИМКИ «АТЛАНТ»

Постановка проблеми. Повернення військовослужбовців до цивільного життя є складним процесом, що вимагає уваги з боку суспільства. Налагодження ефективних соціально-психологічних комунікацій між військовими та цивільним населенням сприяє успішній реінтеграції та подоланню посттравматичних стресових розладів. ГО «Центр підтримки «Атлант» активно працює над цими проблемами, надаючи підтримку як військовим, так і членам їх сімей.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури показує, що військовослужбовці стикаються з численними викликами під час повернення до цивільного життя. Звільнення відбувається швидко, проте повертаючись додому, ветеран ніби перебуває між військовим світом і світом цивільним. На його повернення чекали всі, але реінтеграція до життя в суспільстві відбувається приблизно за 1-1,5 року [5, с. 109-110].

До основних проблем під час повернення військових додому, які впливають на стосунки з оточуючими, належать психологічні травми, труднощі в адаптації та в спілкуванні з близькими. Комунікація з військовими може ускладнюватися через наявність посттравматичних стресових розладів, депресій та інших психологічних станів, які вони переживають після повернення з зони бойових дій. Ці чинники можуть викликати нерозуміння та конфлікти як у родині, так і в соціальному оточенні.

Типовими проблемними проявами, що впливають на стосунки військових і ветеранів з цивільними, фахівці вважають: 1) недовіру до людей і почуття відчуженості від них; 2) зниження здатності до співпереживання і душевної близькості; 3) відчуття занедбаності; 4) труднощі у вираженні почуттів і саморозкритті; 5) схильність до агресивних проявів [2, с. 77].

Соціально-психологічна робота з суспільством є важливою. Майже за три роки війни мозок перестав активно реагувати на обставини, люди умовно звикли до подій.

Фізичні та психологічні ресурси й компенсаторні механізми людей виснажуються. Тому з'являється найбільший ризик появи депресивного розладу [1].

Але українці не мають звички звертатися до фахівців, оскільки 31% громадян не вважають свої проблеми за прояви хвороби. І це є перешкодою на шляху звернення до фахівців [3, с. 15].

Суспільство має бути підготовленим до прийняття військових. Тому в країні дуже важливим є як створення програм з відновленню здоров'я, так і умов для їх реалізації, в тому числі й Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки Олени Зеленської.

Люди мають відновити своє здоров'я. Коли людина спокійна і врівноважена, то їй легше розуміти, якими воїни повертаються до цивільного життя, прийняти їхні потреби та виклики.

Підвищення рівня обізнаності та підготовки громадян щодо підтримки військових може зменшити стигматизацію та сприяти створенню сприятливого середовища для їх реабілітації та адаптації.

У 2023 році послуги з психологічної реабілітації ветеранів та членів їхніх сімей (за даними реєстру постачальників таких послуг) надавали 48 закладів охорони здоров'я в різних регіонах країни (тільки дев'ять у 2021 р). Це включає консультування, психологічну допомогу та навчання навичкам ефективної комунікації.

Підтримка родин військових допомагає створити стабільне та підтримуюче середовище, яке сприяє реабілітації та адаптації військових. Водночас використовуються сучасні методи психосоціальної підтримки ветеранів, які не вимагають звернення до фахівців [4, с. 13]. Поки таких центрів замало, тому люди в громадах самі гуртуються, ініціюють створення центрів допомоги тим, хто потребує такої підтримки.

Отже, коли маємо на увазі соціально-психологічну роботу з членами родин, в яких є військовослужбовці, то є важливим надання соціально-психологічної допомоги. Члени родин військових часто стикаються з власними психологічними викликами, включаючи тривогу за безпеку своїх близьких, труднощі в підтримці стабільних стосунків, а також необхідність адаптації до змін, що відбуваються в результаті повернення військових додому.

Змістовне обґрунтування методів соціально-психологічних комунікацій для членів ТГ є важливим для успішної реінтеграції ветеранів. Ці методи спрямовані на створення сприятливого середовища для спілкування та адаптації військових і ветеранів до цивільного життя. Основні методи включають:

1. інтерактивні тренінги та семінари дозволяють залучити членів територіальної громади до участі в інтерактивних заняттях, які спрямовані на підвищення їхньої обізнаності про особливості психологічних станів військових. Такі

заходи допомагають членам громади зрозуміти потреби військових та навчитися ефективно взаємодіяти з ними;

2. психологічне консультування (індивідуальне та групове) для членів громади, де вони можуть отримати підтримку та поради щодо спілкування з військовими. Це сприяє зменшенню психологічної напруги та конфліктів;

3. групи самодопомоги. Створення таких груп, де члени громади можуть ділитися своїм досвідом та отримувати підтримку від інших, допоможе побудувати мережу взаємної підтримки та буде сприяти адаптації військових;

4. інформаційні кампанії. Вони проводяться для підвищення обізнаності людей про проблеми військових та способи їх вирішення. Це може включати розповсюдження інформаційних матеріалів та співпрацю з медіа;

5. освітні програми. Впровадження освітніх програм для різних груп населення, включаючи дітей та молодь, дають можливість навчити їх основам психологічної підтримки та ефективній комунікації з військовими.

Розробка та впровадження програми щодо спілкування з військовими в умовах центру ГО «Центр підтримки «Атлант» є ключовим етапом роботи організації. Ця програма включає кілька важливих складових, які забезпечують ефективну підтримку та адаптацію військових до цивільного життя:

1. Аналіз потреб сімей військовослужбовців – проведення опитувань та інтерв'ю їх родинами для виявлення основних проблем та потреб, які виникають під час їх повернення ветеранів до цивільного життя. Це дозволяє зрозуміти специфічні виклики, з якими стикаються родини та військові, та розробити відповідні заходи підтримки;

2. Розробка індивідуальних планів підтримки – на основі отриманих даних розробляються індивідуальні плани підтримки того, хто звернувся;

3. Психологічні консультації – надання індивідуальних та групових психологічних консультацій для покращення психологічного та емоційного стану членів родин військовослужбовців і ветеранів;

4. Проведення заходів для членів родин, які допомагають їм зрозуміти особливості психологічного стану військовослужбовців, навчитися ефективно спілкуватися та підтримувати своїх близьких;

5. Моніторинг та оцінка ефективності програми – регулярний моніторинг та оцінка ефективності впроваджених заходів, що дозволяє вносити необхідні корективи та забезпечувати максимальну ефективність програми.

Можливе опрацювання (за вибором) наступних методичних та медійних продуктів: посібників проекту «Як ти?», довідника «Базові навички турботи про себе та інших»; нового розділу «Довідника безбар'єрності» – «Етика взаємодії у період стресу»; знайомство із застосунком «BetterMe» для керування стресом: «Mental Health»; ролики для телебачення «Скажи чесно, ти як?», аптечка самодопомоги від

українських зірок і телеведучих; серія анімаційних відеороликів про природу стресу, допомогу собі та близьким тощо [4, с. 14].

Висновки. Таким чином, соціально-психологічна робота з родинами військовослужбовців та ветеранів є дуже важливою. Робота ГО «Центр підтримки «Атлант» є гарним прикладом успішної діяльності в цьому напрямку, яка може служити моделлю для інших організацій. Ефективні методи соціально-психологічних комунікацій, розроблені та впроваджені центром, забезпечують успішну реінтеграцію військовослужбовців, покращують їх психічне здоров'я та сприяють створенню підтримуючого середовища у громадах. Подальший розвиток та впровадження таких програм є ключовим для забезпечення стабільності та добробуту родин військових у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Вплив війни на психічне здоров'я українців: статистика і хронологія. URL: <https://450recovery.com.ua/> (Дата звернення: 15.09.2024 р.).
2. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навч. посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.
3. Пупишева В. Збереження ментального здоров'я в умовах війни. *Здоров'я та суспільство в умовах війни*. Збірник наукових статей. Випуск 1 (4)]. С. 12-20.
4. Шемчук О., Васюкова Н., Дзеружинська Н., Шемчук В. Актуальні питання ментального здоров'я військовослужбовців сектору безпеки і оборони України. *Психосоматична медицина та загальна практика*. Том 8. № 4 (2023). URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/469>
5. Костина І., Денисов А., Хорунжий А. та ін. Шлях ветеранів та ветеранок. Дослідження про досвід війни і повернення до цивільного життя. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/09/28/veteran-hub-presentuvav-doslidzhennya-shlyah-veteraniv-i-veteranok/>

Володимир Новіков,
здобувач вищої освіти,
спеціальність 231 «Соціальна робота»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

Науковий керівник: **Наталія Краснова,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА СІМ'ЯМ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ
ПІРЯТИНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ**

Постановка проблеми. В умовах війни, розв'язаної російською федерацією проти України, від військових частин та підрозділів Збройних Сил України вимагається виконання завдань для забезпечення національної безпеки та оборони нашої держави. Захисники країни, виконуючи свій громадянський обов'язок у стримуванні жорстокої збройної агресії, захищають не тільки країну, а й своїх рідних, свою сім'ю.

Сім'я, для бійців, під час виконання бойових дій, стає стимулом для того, щоб знайти одне єдине вірне рішення виходу із складної ситуації що склалася [1]. У таких ситуаціях на психологічний стан захисника впливають сімейні взаємовідносини його з дружиною, дітьми, батьками бо від стану міжособистісних стосунків, від того, наскільки кожен із членів сім'ї здатен впоратися з новими умовами, стресовими станами, з якими вони зіштовхуються кожен день у своєму житті залежить виконання завдання військовослужбовця. Якщо у сім'ї існують гармонійні стосунки, то вона стає підтримкою для бійця, навіть, у найкритичніших ситуаціях [2].

Виклад основного матеріалу. Дослідження, що було проведене Науково-методичним центром кадрової роботи Міноборони та Науково-дослідним центром гуманітарних проблем ЗСУ визначило причини, які можуть стати на заваді підписання контракту на продовження служби, серед них: сімейні обставини (негативне ставлення до військової служби з боку членів сім'ї), моральне, фізичне, службове навантаження під час ведення бойових дій [2, с. 2]. Також визначено, що багато сімей перебувають на межі розлучення або розпадаються, тому що військовослужбовці, залучені до виконання бойових завдань дуже рідко зустрічаються із близькими людьми [3]. Вищесказане підтверджує актуальність проблеми соціально-психологічного супроводу членів сімей військовослужбовців.

Закордонні науковці вивчали наступні напрями визначеної проблеми. А. Chandra et al., К. Angeli s розглядали вплив досвіду військової служби військовослужбовців на психологічне благополуччя та життя членів їх сімей, зокрема, дружин (S. Sheppard, M. Storms, E. Allen et al., G. Steel Fisher et al.); застосування різних копінг-стратегій дружин на їхній психічний, фізичний стан, соціальні стосунки вивчали L. Andrea et al., O. Braun-Lewensohn & R. Bar; R. Robert et al., F. Walsh, R. Everson et al., L. Rosen & L. Moghadam досліджували вплив соціальної підтримки емоційної стійкості дружин, упродовж участі їхніх чоловіків під час переміщення військ.

У вітчизняній науковій літературі проблеми вторинної психотравматизації дітей, дружин військовослужбовців присвячено дослідження О. Кляпець, В. Кузьменко, Г. Росінський І. Луценко, Л. Найдьонова, Л. Рибик та ін.; адаптацію різних спільнот, груп до наслідків та умов воєнного конфлікту розглядали Л. Коробка, В. Васютинський, та ін.; напрями психологічної допомоги дружинам ветеранів війни в своїх роботах розглядали Н. Журавльова, Н. Денисевич та ін. Роль сім'ї в реабілітації та адаптації після повернення додому учасників бойових дій присвячено наукові доробки Л. Гридковець, Ю. Акименко, Т. Титаренко та ін.; значимість підтримки воїна

з боку сім'ї (матері, дружини) доведено у роботах О. Корольчук, О. Буряк та ін.; В. Стасюк, О. Тополь, Н. Агаєв, В. Мозговий та ін. доводять, що одним з важливіших чинників покращення психологічного стану військових при виконанні службово-бойових завдань є гармонійні стосунки з членами сім'ї.

Соціальна актуальність, недостатність її наукової розробленості визначеної проблеми, а також необхідність теоретичного та практичного її вирішення, допомоги у забезпеченні психологічних, соціальних, духовних, інформаційних та інших потреб членів сімей військовослужбовців, обумовили вибір теми нашого дослідження, мета якого – охарактеризувати заходи з надання соціально-психологічної підтримки сім'ям військовослужбовців на прикладі роботи Пирятинської міської територіальної громади.

До змістовних характеристик соціально-психологічної допомоги відносяться: адресність, швидкість, невідкладність; орієнтація на суб'єктивні і об'єктивні чинники; довгостроковість; допомога гуманітарного характеру; директивність; пошук ресурсів у наданні підтримки; відновлення адекватної Я-концепції та розвиток психічних функцій, що були знижені внаслідок негативного впливу; підвищення опору і стійкості у житті для побудови перспектив на майбутнє; заспокоєння; стабілізація психоемоційного стану військовослужбовця наданням поради; робота з виправлення стратегії взаємовідносин з оточуючим середовищем; корекція поведінки; психологічна допомога для розуміння військовослужбовцем, ветерана самого себе; допомога у прийнятті рішень; профілактика та реабілітація негативних психічних станів, що є негативними; покращення та підвищення адаптивних здібностей; зміцнення психологічного та психічного здоров'я; створення оптимальної картини майбутнього; виявлення причин та напрямів вирішення внутрішніх несвідомих конфліктів; зміна ставлення до світу; формування особистісного почуття повноцінності; спрямованість на просоціальний розвиток; корекція мотивів в і цілей для зміни стилю життя [2].

Впровадження заходів з соціально-психологічної підтримки сім'ям військовослужбовців відбувається у рамках Комплексної програми соціального захисту та соціального забезпечення населення Пирятинської міської територіальної громади.

На першому етапі роботи було визначено типові проблеми сімей військовослужбовців громади, до них відносяться: адаптація до цивільного життя (вважають себе виключеними із суспільства, відчують упереджене або несправедливе ставлення до них у різних сферах життя, труднощі у спілкуванні з людьми); травми та втрати, що викликають емоційні страждання; розлука та невизначеність, що стає стресом для членів сім'ї.

Соціально-психологічна підтримка проводиться у таких напрямках: психологом Комунального підприємства «Пирятинська лікарня Пирятинської міської ради» здійснюється первинна медична психологічна допомога військовослужбовцям, які

перебувають на лікуванні в лікувальному закладі; на сайті Пирятинської громади оприлюднена інформація з активним посиланням на вкладку «Всеукраїнської програми ментального здоров'я» (<https://howareu.com/>) для соціальної та психологічної підтримки ветеранів та учасників бойових дій, а також осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів їх сімей, безвісті зниклих, членів родин загиблих, членів родин діючих військовослужбовців, що зареєстровані та фактично проживають на території Пирятинської міської територіальної громади; соціально-психологічні послуги надаються за рахунок бюджетних коштів; проводиться реабілітація на базі кабінету лікувальної фізкультури у Центрі надання соціальних послуг безкоштовно.

Висновки. Таким чином, соціально-психологічна підтримка сімей військовослужбовців у роботі Пирятинської міської територіальної громади спрямована на вирішення соціально-побутових питань визначеної категорії населення та психологічну адаптацію до складних умов сьогодення.

Список використаних джерел:

1. ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!» Чому військовослужбовці звільняються з армії? 2021.: [https:// bit.ly/3nFOAnw](https://bit.ly/3nFOAnw) (дата звернення : 28.10.2024).
2. Умеренкова Н. Ф. Індивідуально-психологічні особливості дружин комбатантів з різним досвідом війни їхніх чоловіків. *Психологічний часопис*. 2020. №6 (4). С. 213-228.
3. 7 основних причин звільнення з ЗСУ. *Ukrainian Military Pages*. 2018. URL : <https://bit.ly/3bowVsu>. (дата звернення 28.10.24).

Микола Піговський,
випускник аспірантури,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Наталія Олексюк,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ЕТАПИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціальна відповідальність у період російсько-української війни є однією з обов'язкових особистісних рис усіх свідомих громадян України, однією з найважливіших професійних рис фахівця соціальної сфери та найбільш затребуваною компетенцією, яку очікують роботодавці

від випускників закладів вищої освіти [4, с. 21]. Саме соціальна відповідальність сприяє усвідомленому ставленню індивіда до інших людей, до навколишнього середовища, гуманістичній спрямованості його вчинків, розумінню соціальної значущості їх наслідків та відіграє визначальну роль у збереженні життя, боротьбі з ворогом та налагодженні життєдіяльності країни під час збройної агресії ворога у цілому [6, с. 62]. Формуванню соціальної відповідальності у студентів присвятили наукові праці А. Безпрозванна, С. Король, Н. Романова, С. Скачкова, Н. Сментина, Н. Стадник, О. Шевчук та інші. Однак, незважаючи на значну кількість проведених наукових розвідок, проблема поетапного розвитку соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери залишається малодослідженою [1].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні у суспільстві є запит на підготовку фахівця, здатного не лише ефективно працювати, а й неухильно дотримуватися норм і правил установи/організації/ служби, бути соціально активним, сповідувати моральні цінності, вести здоровий спосіб життя, вільно мислити та само організовуватися, мати чітку громадянську позицію [3, с. 24]. Етапи розвитку соціальної відповідальності розглядаємо як періоди, у які відбуваються цілеспрямовані закономірні зміни у поведінці майбутнього фахівця від «об'єктивної» до «суб'єктивної» у результаті засвоєння ним знань, умінь, навичок, соціального досвіду та ціннісних орієнтацій у процесі здобування освіти та проживання у соціумі.

На основі аналізу низки наукових досліджень можемо стверджувати, що розвиток соціальної відповідальності майбутнього фахівця відбувається під впливом зовнішніх (політичних, економічних, нормативно-правових, соціальних) і внутрішніх (психічних, особистісних) чинників шляхом самопізнання, самоорганізації, самовиховання, саморегулювання, самоствердження та самореалізації при виконанні соціально значимих ролей та обов'язків [2, с. 37; 7, с. 265].

Виходячи з ідеї про те, що соціальна відповідальність майбутнього фахівця змінюється від «об'єктивної» до «суб'єктивної» на кожному з періодів його професійного становлення, нами визначено наступні етапи її розвитку: початковий (засвоєння норм і правил суспільної поведінки; позитивне ставлення до відповідальності як моральної характеристики особистості; встановлення відповідальних взаємин з членами сім'ї, однолітками, колегами, оточенням; формування почуття обов'язку й закладання основ відповідальної поведінки, орієнтованої на моральну норму відповідальності), проміжний (формування соціальної готовності до соціальної відповідальності за наслідки своїх рішень та дій у колективі; виконання відповідальних дій; перехід від особистісної відповідальності у колективній діяльності до налагодження спільної відповідальності у колективі; соціальна спрямованість групової діяльності) та заключний (вироблення особистісних мотивів діяльності; незалежність поведінки; соціальна повинність (почуття обов'язку);

усвідомлення моральної норми на основі прийняття моральних принципів) [1; 5, с. 21]. Для кожного етапу розвитку соціальної відповідальності властиві відповідні механізми: початковий (наслідування, ідентифікація, усвідомлення, налагодження взаємовідносин, включення у нові види діяльності), проміжний (усвідомлення прав і обов'язків, їх дотримання, соціальна активність, відповідальність за власні дії), заключний (самоствердження, самореалізація, колективна відповідальність, відповідальна взаємозалежність) [3, с. 26; 6, с. 63].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Таким чином, розвиток соціальної відповідальності майбутніх фахівців соціальної сфери відбувається по лінії розвитку їхніх мотивів, прагнень, якостей та поведінки. У перспективі вважаємо за доцільне дослідити закордонний досвід формування соціальної відповідальності особистості.

Список використаних джерел:

1. Безпрозванна А. (2012). Формування соціальної відповідальності у студентів вищих навчальних закладів. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/stud_konferenzia/2012_1/visnuk_7.pdf.
2. Грищук В. К. (2012). Соціальна відповідальність: навчальний посібник. Львів : Вид-во ЛДУВС, 2012. 152 с. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Hryschuk_Viktor/Sotsialna_vidpovidalnist/
3. Олексюк Н. С., Піговський М.М. (2021). Роль органів студентського самоврядування закладів вищої освіти у формуванні соціальної відповідальності майбутніх фахівців. Scientific Collection «InterConf», (57): with the Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference «Scientific Community: Interdisciplinary Research» (May 18-19, 2021) Hamburg, Germany: pp. 21–27. URL: <https://www.interconf.top/archive.html>
4. Піговський М. М., Олексюк Н. С. (2021). Чинники, що впливають на формування соціальної відповідальності майбутнього фахівця соціальної сфери. The world of science and innovation. Abstracts of the 7 th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. Pp. 21–27. URL: <https://sciconf.com.ua/vii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-the-world-of-science-and-innovation-10-12-fevralya-2021-goda-london-velikobritaniya-arhiv/>
5. Сментина Н.В., Хусаїнов Р.В. (2014). Соціальна відповідальність вищих навчальних закладів: концептуальний аналіз. Науковий вісник Херсонського державного університету. № 9. Част.2. С. 20–25. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_09/58.pdf
6. Стаднік Н. В. (2013). Сутнісні характеристики соціальної відповідальності студентів. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. № 3. С. 60–64. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2015_3_12

7. Шевчук О. С., Шевчук С.П. (2014). Соціальна відповідальність як складова професійної підготовки майбутнього психолога. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Психологічні науки. № 2.13. С. 264–268. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2014_2.

Інна Радченко,

*здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальність 231 «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: *Наталія Краснова,*
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка (м. Полтава)*

МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА, ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА І КЛАСНОГО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Актуальність дослідження методів корекції агресивної поведінки підлітків обумовлена зростаючою проблемою агресії в підлітковому середовищі, яка впливає на їх соціалізацію, емоційний розвиток і загальне благополуччя. Підлітковий вік є критичним етапом формування особистості, під час якого молодь переживає значні психологічні та соціальні зміни, що часто супроводжуються емоційною нестабільністю та конфліктами. У цей період агресивна поведінка може проявлятися у різних формах, таких як булінг, насильство, антисоціальна поведінка або емоційна ізоляція.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні засади агресивної поведінки підлітків досліджували такі науковці: О. Арканова, О. Грищенко-Міхеєва, О. Кочемировська, О. Навроцька, Т. Наумович [1;3]. Різні особливості проявів агресивної поведінки дітей та підлітків вивчали І. Мазоха, О. Мізерна, О. Тарасова, І. Федух, В. Шебанова; гендерні особливості прояву агресії у дітей досліджувала Н. Сухарева. Питанням профілактики та корекції агресивної поведінки підлітків присвячені роботи психологів О. Лящ, Н. Малікової, А. Петрової, С. Шебанової [2; 4].

Актуальність проблеми та необхідність її практичного вирішення зумовили вибір теми нашого дослідження, мета якого – розкрити методи агресивної поведінки підлітків в діяльності соціального педагога, практичного психолога і класного керівника закладу загальної середньої освіти. Методи корекції агресивної поведінки підлітків спрямовані на зниження рівня агресії, розвиток навичок конструктивного

спілкування та емоційної саморегуляції. Ефективна корекція агресії вимагає комплексного підходу, що включає індивідуальну, групову та сімейну роботу. Аналіз підходів в роботі практичного психолога, соціального педагога, класного керівника дозволив виділити основні методи, які використовуються для корекції агресивної поведінки підлітків: когнітивно-поведінкова терапія, емоційно-орієнтовані методи, тренінг, сімейна та індивідуальна психотерапія, спортивна діяльність тощо.

Когнітивно-поведінкова терапія – метод, що допомагає підліткам ідентифікувати та змінити негативні мисленнєві та поведінкові патерни (техніки самоконтролю, розвиток когнітивних навичок). Техніки самоконтролю підлітків навчають розпізнавати моменти виникнення агресії (метод «стоп-сигналу») та застосовувати альтернативні способи реагування, наприклад, техніки дихання або відволікання уваги. Розвиток когнітивних навичок включає роботу над розпізнаванням тригерів агресії та пошуком конструктивних рішень у конфліктних ситуаціях. Емоційно-орієнтовані методи (релаксація, арт-терапія, техніки розвитку емпатії) спрямовані на розвиток навичок емоційної саморегуляції та емпатії. Методи релаксації включають прогресивну м'язову релаксацію, дихальні вправи, медитацію та допомагають підліткам знизити емоційне напруження. Арт-терапія включає малювання, музику, ліплення та допомагає підліткам виразити емоції, які вони не можуть висловити словами, і знизити рівень агресії через творчість. Техніки розвитку емпатії включають вправи, спрямовані на розуміння почуттів інших, що допомагає зменшити агресивні імпульси в міжособистісних відносинах.

Групові тренінги допомагають підліткам навчитися конструктивно спілкуватися та розв'язувати конфлікти без агресії. Тренінги ефективного спілкування навчають підлітків активного слухання, уміння висловлювати свої емоції та думки без агресії. Конфліктологічні тренінги мають за мету навчити підлітків навичкам вирішення конфліктів, уникнення ескалації агресії та пошуку компромісів. Психодрама та рольові ігри дозволяють підліткам пережити конфліктні ситуації у безпечному середовищі та знайти нові стратегії реагування. Підлітки розігрують конфліктні сценарії та вчаться знаходити шляхи їх конструктивного вирішення. Рефлексія після рольових ігор допомагає учасникам усвідомити свої емоції та дії, а також зрозуміти, як можна реагувати інакше.

Робота з сім'єю спрямована на корекцію агресивної поведінки підлітків через поліпшення сімейного клімату. Консультації для батьків передбачають навчання батьків конструктивним методам комунікації з дітьми, а також підтримки їх емоційного розвитку. Сімейна психотерапія передбачає, що психолог працює з усією сім'єю для розв'язання конфліктів та поліпшення взаєморозуміння, що дозволяє знижувати рівень агресії у підлітка.

Профілактичні програми та освітня діяльність підвищують рівень обізнаності підлітків щодо наслідків агресивної поведінки та навчають альтернативних способів

реагування, створюють умови, що сприяють розвитку здорового психологічного клімату в класі та школі загалом. Індивідуальна психотерапія допомагає підлітку глибше зрозуміти свої емоції та причини агресії, а також розробити ефективні стратегії її подолання. Психоаналіз та терапія глибинного підходу зосереджена на розкритті внутрішніх конфліктів, які можуть бути джерелом агресії, та їхньому опрацюванні. Спортивна діяльність допомагає підліткам виплеснути накопичену агресію у безпечний та конструктивний спосіб, а також розвиває самодисципліну та командну роботу.

Висновки. Отже, корекція агресивної поведінки підлітків вимагає комплексного підходу та використання різних методів, що враховують як психологічні, так і соціальні аспекти. Інтеграція індивідуальної, групової та сімейної роботи допомагає створити умови для ефективного подолання агресії та сприяє формуванню здорових моделей поведінки у підлітків.

Перспективи подальших розвідок у напрямку методів корекції агресивної поведінки підлітків є досить широкими і актуальними. Враховуючи важливість проблеми агресії серед молоді та її негативні наслідки, подальші дослідження можуть зосереджуватись на таких аспектах: індивідуалізація підходів до корекції (дослідження можуть бути спрямовані на розробку та адаптацію методик, що враховують індивідуальні особливості підлітків: їхні особистісні риси, психоемоційний стан, соціальне оточення, що допоможе ефективніше вирішувати проблеми кожного підлітка окремо, підвищуючи ефективність корекційних програм); використання когнітивно-поведінкових методів (одним із перспективних напрямків є інтеграція когнітивно-поведінкової терапії для роботи з агресивною поведінкою підлітків, яка дозволяє навчити підлітків розпізнавати та контролювати свої емоції, змінювати деструктивні установки та формувати конструктивні навички вирішення конфліктів); інтеграція сімейної терапії (сімейна терапія має значний потенціал у корекції агресивної поведінки, оскільки включає батьків та інших членів родини в процес роботи з підлітком); використання ігрових та арт-терапевтичних методик, використання цифрових технологій (цифрові платформи та мобільні додатки можуть стати інноваційними засобами для корекції агресивної поведінки. Вони можуть включати інтерактивні курси, онлайн-консультації з психологами, а також інструменти для самостійного моніторингу і контролю емоцій); міжнародний досвід та міждисциплінарні підходи (порівняння ефективності різних підходів у різних країнах може дати нові інсайти щодо ефективності методик. Крім того, міждисциплінарні підходи, що включають психологію, соціологію, педагогіку та медицину, можуть забезпечити глибший аналіз і розробку більш комплексних програм). Подальші дослідження у цих напрямках можуть значно підвищити ефективність корекційних заходів, спрямованих на зменшення агресії у підлітковому віці.

Список використаних джерел:

1. Папуша В. В. Агресивна поведінка підлітків як фактор віктимізації. *Психологічні перспективи*. 2012. Вип. 19. С. 190–196.
2. Попередження насильства в закладах освіти: методичний посібник для педагогічних працівників. Видання друге, доповнене та оновлене. Київ : Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2020. 60 с.
3. Психічний супровід і психічне здоров'я : навчальний посібник. Том. 2 / С. Д. Максименко, О. Д. Гришко. Київ : Видавництво Людмила, 2024. 468 с.
4. Сучасні проблеми екологічної психології : Життєві стратегії особистості в умовах воєнного стану : матеріали ХХ всеукраїнської науково-практичної конференції, 14-15 травня 2024 року: зб. матеріалів / за ред. Ю. М. Швалба. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 115 с.

Сергій Сорока,

*здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛІДЕРІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Концепція розвитку лідерської компетентності привертає значну увагу в останні роки, особливо в контексті розвитку її у лідерів територіальних громад. Враховуючи складні соціальні, політичні та економічні виклики, з якими стикаються керівники територіальних громад, важливо забезпечити їх необхідними навичками для ефективного виконання своїх обов'язків. Тренінгові технології стали важливим інструментом у розвитку лідерської компетентності, пропонуючи динамічний і практичний підхід до розвитку здібностей, необхідних для ефективного лідерства в громаді, які підвищуватимуть продуктивність, надихатимуть команди односторонців та сформують майбутнє територіальних громад. Ефективна система управління вимагає ретельного планування, ґрунтовної оцінки та стратегічної імплементації.

Лідерська компетентність охоплює широкий спектр навичок і якостей, які дають змогу людям керувати та впливати на інших для досягнення колективних цілей. У контексті лідерства в територіальній громаді ці компетенції передбачають стратегічне планування, прийняття рішень, комунікацію, вирішення конфліктів та управління командою. Зростаючий інтерес до лідерських компетенцій керівників територіальних громад зумовлений децентралізацією управління та більшою автономією, що надається місцевим лідерам. Це ставить їх на позиції підвищеної відповідальності, коли вони

повинні вирішувати різноманітні проблеми, щоб стимулювати соціальний та економічний розвиток у своїх громадах.

Навчальні технології, такі як семінари, симуляції, коучинг та онлайн-платформи, забезпечують структурований та інтерактивний підхід до розвитку лідерських навичок. Ефективні навчальні програми для лідерів територіальних громад мають ґрунтуватися на принципах навчання дорослих, які підкреслюють важливість актуальності, вирішення проблем та активного залучення до групової діяльності.

Нам імпонує бачення зарубіжних дослідників [2] у тому, що професійний розвиток лідерів і державних службовців є важливим і значущим у контексті розвитку компетенції лідерів територіальних громад. Насамперед, цей підхід є дієвим і практико орієнтованим на реальні робочі процеси, що є необхідним для лідерів територіальних громад, які щодня працюють з конкретними проблемами і потребують ефективних рішень тут і зараз. Він підкреслює, що «стратегічний підхід до розвитку людських ресурсів передбачає проактивні, системні заходи, які підтримують досягнення стратегічних цілей організації та сприяють культурним змінам. Тренінгові технології мають бути спрямовані на розв'язання конкретних робочих завдань і викликів, що дає змогу лідерам розвиватися в межах їхніх повсякденних обов'язків.

Тренінгові технології пропонують низку інструментів і методик, які можна адаптувати до конкретних потреб керівників територіальних громад. Деякі з найбільш ефективних методів навчання передбачають.

По-перше, тренінги й семінари. Вони необхідні для формування теоретичних знань, практичних умінь і навичок у структурованому середовищі. Семінари часто містять інтерактивні елементи, такі як групові дискусії, аналіз конкретних ситуацій, рольові вправи, які дають можливість учасникам практикувати лідерські навички в реальних ситуаціях. Добре розроблені навчальні програми та тренінги забезпечують працівників знаннями й навичками, необхідними для успішного виконання своїх обов'язків. Це призводить до покращення виконання роботи, підвищення ефективності та продуктивності. Практичний підхід допомагає лідерам вдосконалити свої навички прийняття рішень та вирішення проблем, дозволяючи їм швидко та ефективно реагувати на непередбачувані ситуації.

По-друге, моделювання та рольові ігри. Ці методи особливо ефективні для розвитку навичок прийняття рішень і вирішення проблем. Навчання й розвиток допомагають працівникам розвивати навички, необхідні для майбутніх лідерських або спеціалізованих ролей. Моделюючи реальні виклики, з якими стикаються лідери територіальних громад, такі як управління конфліктами або розподіл ресурсів, учасники можуть перевірити свої здібності в контрольованій обстановці та отримати негайний зворотній зв'язок.

По-третє, коучинг і наставництво: Індивідуальні коучингові сесії забезпечують персоналізований підхід до розвитку лідерських якостей. Коучі допомагають лідерам

визначати свої сильні та слабкі сторони, формулювати цілі й розробляти стратегії для покращення їхньої лідерської діяльності. Програми наставництва об'єднують менш досвідчених лідерів з досвідченими професіоналами, які можуть запропонувати керівництво й підтримку [4].

Д. Бібик визначає компоненти й показники лідерської поведінки, а саме:

- мотиваційно-ціннісний компонент: розвиває у студентів розуміння ролі лідерства в соціальній роботі, мотивацію для прийняття відповідальності;
- знаннєвий – забезпечує теоретичну основу, необхідну для розвитку лідерських якостей, зокрема через вивчення відповідних дисциплін;
- особистісний – підкреслює важливість розвитку особистих лідерських якостей, таких як емпатія, рішучість і комунікабельність [1].

Названі компоненти є важливими, оскільки кожен з них сприяє формуванню різних аспектів лідерських якостей. Окрім цього, дослідниця наголошує на важливості проведення практичних завдань, пояснюючи, що тренінги дають змогу застосувати знання у реальних життєвих ситуаціях, що є критично важливим для соціальної роботи.

Семінари, присвячені емпатії, активному слуханню та вирішенню конфліктів, допомагають керівникам-лідерам розвивати міжособистісні навички. Розвиток лідерської компетентності за допомогою тренінгових технологій має значний вплив на ефективність керівників територіальних громад. Завдяки підвищенню їхньої здатності приймати обґрунтовані рішення, ефективно комунікувати та вирішувати конфлікти, лідери стають більш підготовленими до задоволення потреб своїх громад та сприяння сталому розвитку. Практикуючи ці технічні навички в контрольованому середовищі, керівники територіальних громад набувають впевненості та досвіду, необхідні для того, щоб вести свої команди через зміни в реальному житті. Лідери, які володіють сильними комунікативними та міжособистісними навичками, з більшою ймовірністю будуть взаємодіяти з членами громади та будувати довіру, що має вирішальне значення для зміцнення соціальної згуртованості й колективних дій. Крім того, лідери, які володіють стратегічним плануванням та управлінням ресурсами, можуть сприяти економічному зростанню та підвищенню якості життя членів територіальної громади.

Хоча тренінгові технології мають значну користь у розвитку лідерства, виникають проблеми, пов'язані з доступністю тренінгових програм для лідерів територіальних громад. Це особливо стосується віддалених або недостатньо охоплених послугами районах. Ще одним викликом є забезпечення того, щоб тренінгові програми були культурно релевантними та чутливими до унікальних потреб різних громад. Лідери територіальних громад працюють у різних соціальних і культурних контекстах, і для того, щоб бути ефективними, тренінгові програми мають бути адаптовані до цих відмінностей.

Погоджуємося із зарубіжними вченими в тому, що в перспективі зростає потреба в дослідженні довгострокового впливу тренінгових програм підготовки лідерів на

результати діяльності громад [3]. Дослідники можуть визначити найкращі практики та вдосконалити наявні методики, щоб оптимізувати їхню ефективність, відстежуючи прогрес керівників територіальних громад, які пройшли навчання.

Розвиток лідерської компетентності за допомогою тренінгових технологій має важливе значення для забезпечення лідерів територіальних громад навичками, необхідними для подолання складних викликів сучасного врядування. Застосовуючи різноманітні методи навчання, які ґрунтуються на принципах навчання дорослих, тренінгові програми можуть сприяти зростанню ефективних, впевнених у собі лідерів, здатних просувати позитивні зміни у своїх громадах. Однак, щоб максимізувати вплив цих програм, важливо забезпечити їхню доступність, культурну релевантність та відповідність конкретним потребам лідерів територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Бибик Д. Модель формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. *Social Work and Education*. 2020. Vol. 7, No. 4. P. 483–496.
2. Garavan T., Costine P., Heraty N. The emergence of strategic human resource development. *Journal of European Industrial Training*. URL: <http://surl.li/imocbv>
3. Gigliotti R. Competencies for Effective Leadership. URL: <http://surl.li/zdaviq>
4. Trisca L. How to Develop a Leadership Competency Framework: Step-by-Step Guide. URL: <https://www.deel.com/blog/develop-leadership-competency-framework/>

Ірина Яцищак,
*менеджер відділу з Соціальної роботи
Sincere Care Agency (Нью Йорк, США),
випускниця аспірантури,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Наталія Олексюк,**
*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
Університет імені Володимира Гнатюка*

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНИХ ПРОГРАМ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЯК ЗАПОРУКА ЇХ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В УНІВЕРСИТЕТАХ США

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні умови розвитку української держави, пов'язані з активним інтегруванням національної освітньої системи до європейського та світового простору, спричинили суттєві зміни в організації суспільного життя, що актуалізувало складні проблеми розбудови всієї

національної системи загальної середньої освіти [3, с. 97]. Демократизація суспільного буття, гуманізація взаємовідносин різних соціальних груп потребують удосконалення умов соціалізації молоді з особливими освітніми потребами; вимагають змін в орієнтації освіти на забезпечення доступності навчання осіб із особливими потребами, що стає можливим лише за умови впровадження інклюзивних процесів [1, с. 132]. Запровадження інклюзії в освітній сфері є не другорядним, а центральним питанням для забезпечення високоякісної освіти і створення більш інклюзивних суспільств. В умовах російсько-української війни зі зростанням кількості молоді з особливими освітніми потребами відбувається актуалізація проблеми забезпечення їх прав на отримання якісної освіти й створення інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти на всіх рівнях [4, с. 42].

Згідно з Національною стратегією зі створення безбар'єрного простору в Україні, освітня безбар'єрність передбачає створення рівних можливостей і вільного доступу до освіти, охоплення освітніми послугами якомога більшої кількості здобувачів, удосконалення матеріально-технічної бази, необхідної для задоволення різних освітніх потреб та залучення фахівців, які забезпечуватимуть інклюзію в навчально-виховному процесі [2, с. 83]. З метою оптимізації процесу створення безбар'єрного простору в Україні та реалізації інклюзивних програм для студентів з особливими освітніми потребами вважаємо за необхідне вивчити досвід розв'язання означених проблем в інших країнах, зокрема, в університетах США.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як відомо, інклюзія – це концепція, яка створює сприятливе середовище для всіх здобувачів освіти, незалежно від їхньої індивідуальної специфіки та особливостей [3, с. 98]. Інклюзивна освіта спрямована на забезпечення доступу до навчання в закладах освіти всім бажаючим, у тому числі – з особливими освітніми потребами [1, с. 134].

Інклюзія в університетах США охоплює широкий спектр ініціатив і програм, спрямованих на забезпечення рівних можливостей для студентів з різними фізичними, психічними, соціальними та культурними потребами. Це дозволяє створити середовище, де кожен студент може реалізувати свій потенціал незалежно від своїх особливостей, потреб та характеристик [7]. Ось кілька основних напрямків, за якими розробляються та упроваджуються програми підтримки інклюзії для студентів:

- ✓ програми фізичної доступності (в Україні – безбар'єрності) (більшість університетів мають інфраструктуру, адаптовану для людей з інвалідністю (пандуси, ліфти, спеціальні туалети, місця для паркування тощо);
- ✓ програми академічної підтримки (для студентів з особливими потребами (наприклад, з порушеннями зору чи слуху) пропонуються індивідуальні програми навчання (в Україні – індивідуальні траєкторії навчання) упроваджуються

індивідуальні академічні адаптації (наприклад, збільшення часу для іспитів, використання нотаток)) [8];

✓ програми ресурсної підтримки у навчанні (навчальні матеріали у форматі, доступному для студентів з особливими потребами (наприклад, текстові файли, великі шрифти, аудіокниги або спеціалізовані комп'ютерні програми для тих, хто має труднощі з письмовою або вербальною комунікацією); спеціальні пристрої та програми для диктування, електронні книги або програми для корекції письмових помилок));

✓ програми гендерної інклюзії та підтримки ЛГБТК+ спільноти (університети активно створюють безпечні та інклюзивні простори для студентів з різними сексуальними орієнтаціями та гендерними ідентичностями, центри підтримки ЛГБТК+, організовують тренінги, семінари, конференції; забезпечують можливості для зміни імені та гендерної ідентичності в документах) [5];

✓ програми для студентів з нейро-психологічними особливостями, орієнтовані на студентів з аутизмом, тривожними розладами, біполярними розладами, СДУГ (синдром дефіциту уваги та гіперактивності), дислексією та іншими нейропсихологічними особливостями (спеціалізовані курси, соціальні групи та менторство, індивідуальні консультації; академічні стратегії для подолання труднощів; розвиток соціальних навичок для покращення взаємодії зі студентами та викладачами та ін.);

✓ програми для студентів-спортсменів з інвалідністю (доступні спортивні майданчики; адаптація правил ігор, змагань, поєдинків для участі осіб з різними можливостями; спеціалізовані спортивні програми для студентів з інвалідністю, такі як паралімпійські команди або змагання [6];

✓ програми психологічної підтримки студентів з інвалідністю, що зазвичай включають обговорення емоційних труднощів, пов'язаних з адаптацією до освітнього середовища, умов проживання у кампусі або соціальною інтеграцією. Величезною популярністю користуються також тренінги з майндфулнесу та релаксації, спеціальні заняття з медитації, йоги для подолання здобувачами освіти стресу, тривоги, депресії та інших емоційних труднощів [4];

✓ програми фінансової підтримки студентів означених категорій, які не можуть дозволити собі індивідуальні терапії, передбачають стипендії або фінансову допомогу, що покривають вартість послуг підтримки; витрати на професійне консультування, включаючи терапію чи психологічну допомогу; підтримку асистентів або наставників для індивідуального навчання [8].

Окрім перелічених програм, в університетах США діють різноманітні студентські організації та клуби підтримки інклюзії, у яких культивується різноманіття та забезпечуються можливості для взаємодії з іншими студентами, що мають схожі інтереси чи виклики [7].

Нам імпонує також підтримка інклюзивного навчального середовища у форматі тренінгів для викладачів, що передбачає їх навчання взаємодії зі студентами з особливими освітніми потребами, адаптації методів викладання до потреб студентів [5].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Інклюзивний освітній простір призначений для реалізації освітніх і міжособистісних відносин здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, пов'язаними з інвалідністю чи проблемами зі здоров'ям, ідентифікацією, а також для забезпечення можливостей особистісного і соціального розвитку здобувачів, їх саморозвитку та соціалізації.

У перспективі вважаємо за доцільне детально дослідити розмаїття форм і методів, які використовуються студентськими службами університетів США в роботі зі студентами з особливими освітніми потребами та механізми їх застосування.

Список використаних джерел:

1. Козуля В. (2020). Інклюзивне освітнє середовище: сутність та особливості. *Молодь і ринок*, 5 (184), 131–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2020_5_26.
2. Поліхроніди А. Г. (2016). Створення інклюзивного освітнього середовища в сучасних навчальних закладах. *Наука і освіта*, 6, 82–84. URL: <https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/articles/2016-6-doc/2016-6-st16>
3. Талдонова Л. О. (2018). Інклюзивне освітнє середовище. *Теорія і практика сучасної психології*, 6, 97–101. URL: http://tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/6_2018/20.pdf
4. Цимбалару А. Д. (2016). Освітній простір: сутність структура і механізми створення. *Український педагогічний журнал*, 1, 41–49. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/150>
5. Студентські служби для студентів із інвалідністю. URL: <https://www.cuny.edu/current-students/student-affairs/student-services/disability/#programs-service>.
6. Функціонування інклюзивного середовища в університетах США. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSc1J8poxu4w2C9fCrIb35ZA56LnKqiob5j_lr5ekvgJ15FFKQ/viewform?pli=1
7. Система подолання непрацевдатності студентів. URL: <https://www.cuny.edu/letters/academic-affairs/new-student-disability-management-system/>
8. Робота зі студентами з психічними проблемами. URL: <https://cunysps.swoogo.com/neuro24/recordings>

СЕКЦІЯ 6. Професійна підготовка фахівців освітньої та соціальної сфери: досвід, проблеми, перспективи.

*Володимир Александрович,
старший офіцер відділення морально -психологічного забезпечення,
військової частини А 3211,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

*Науковий керівник: Роман Горбатюк,
доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри машинобудування та транспорту
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

**ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ
СОЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОЦЕСУ
ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗСУ**

Постановка проблеми. Нині у зв'язку із повномасштабною військовою агресією росії цілісність та незалежність нашої Батьківщини України залежить від професіоналізму військовослужбовців Збройних сил України, а саме від рівня сформованості у них військово-професійної відповідальності. Поділяємо думку військових педагогів про те, що «військова сфера, армія, військовослужбовці – це невід'ємний суспільний держави, тому у ньому також є актуальними всеохоплюючого формування навчального і виховного середовища» [1, с. 28].

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на особливості гібридної війни, яку розв'язала російська федерація проти нашої країни, особливо вагомим є питання контролю та регулювання емоційної сфери особистості військовослужбовців, які боронять незалежність. Як доводять С. Калаур та А. Окаєвич [2] офіцери, згідно з вимогами керівних документів, мають не лише домогтися успішного виконання визначених завдань, а нести відповідальність за ухвалення виваженого управлінського рішення в умовах впливу психотравмувальних чинників.

Ми переконані, що найважливішими якостями сучасного українського військовослужбовця мають бути відповідальність та соціальна відповідальність. Згідно з дослідженнями О. Капінуса, соціальна відповідальність передбачає дотримання та захист загально визнаних норм, а військово-професійна відповідальність пов'язана з виконанням військових обов'язків та розумінням соціальних цінностей у військовому колективі. Автор аргументовано доводить, що військово-професійна відповідальність характеризується «взаємними правами та

обов'язками з виконання військових статутів та наказів, охоплює усвідомлення соціальних норм і цінностей поведінки в армійському колективі» [3, с. 55].

Відзначимо, що у формуванні військово-професійної відповідальності військовослужбовців Збройних сил України вагома роль належить не лише офіцерам, а й фахівцям соціономічних професій. З огляду на зазначений факт, об'єктивно зростає потреба у кваліфікованих фахівцях цих професій (соціальних працівниках, соціальних педагогах, військових психологах), які не тільки ґрунтовно володіють обраною професією, а й орієнтуються у суміжних сферах діяльності, мають сформовану здатність швидко діяти, приймати рішення, працювати у складних умовах з високою продуктивністю та ефективністю, а також уміють вирішувати нестандартні професійні завдання, які пов'язані із наданням різного спектру соціальних послуг військовослужбовцям та організації соціального обслуговування та соціальної роботи. Окреслений спектр особистісно-професійних характеристик, які стосуються формування професійно-мобільної особистості майбутнього фахівця, розвиток яких забезпечує затребуваність на ринку праці, стають особливо значущими в умовах російсько-української війни.

Конкурентоспроможність майбутнього фахівця, що працюватиме з військовослужбовцями є, з одного боку, фактором розвитку професійних та особистісних якостей випускників соціономічних професій на користь сучасного українського суспільства, а з іншого – виступає вагомим показником якості організації професійної підготовки здобувачів освіти у закладах вищої освіти. Нині варто наголосити на тому, що упродовж навчання студенти спеціальностей 231 Соціальна робота, 011 Освітні, педагогічні науки та 053 Психологія мають оволодіти інноваційними знаннями щодо соціальної антропології, соціальної педагогіки, соціальної психології, військової педагогіки і психології, соціолінгвістики, соціального менеджменту та соціальної роботи. Відзначимо, що це далеко не весь перелік нових галузей соціально-психологічного знання, що свідчить про становлення майбутнього компетентного професіонала для роботи із такою категорією клієнтів як військовослужбовці. Фахівець, який працюватиме з військовослужбовцями, має навчитися підвищувати емоційно-вольову стійкість та формувати у них соціальну відповідальність.

Наголосимо на тому, що нині освіта є стратегічним фактором цивілізаційного розвитку українського суспільства, що розглядається одним із вагомих чинників національної та культурної безпеки України. Одним із системоутворюючих факторів розвитку сучасної соціальної роботи у нашій країні, яка веде справедливую війну з агресором стала поява та стрімке накопичення соціально-психологічних знань у сфері організації соціального супроводу та соціальної роботи з військовослужбовцями. Причому отримані здобувачами освіти теоретичні знання у контексті окресленої площини будемо розглядати як складний комплекс наукових відомостей, перевірений

практикою, який базується на усвідомленому розумінні дійсності у спектрі реагування на доволі широкий перелік соціальних проблем, які мають українські військовослужбовці.

Щоб побудувати успішну кар'єру в роботі з військовослужбовцями, молодим фахівцям соціономічних спеціальностей необхідно володіти рядом важливих якостей: рефлексивністю, креативністю, комунікативністю, ініціативністю та соціальною відповідальністю. Центри зайнятості підтверджують, що саме ці якості є ключовими для успіху в цій сфері. Тому вищі навчальні заклади несуть відповідальність за формування таких компетенцій у своїх випускників, забезпечуючи інноваційний розвиток та підготовку фахівців, готових до роботи з військовослужбовцями.

Отже, фахівці соціальної сфери, а саме соціальні працівники, соціальні педагоги та практичні психологи, які будуть працювати з військовослужбовцями Збройних сил України з метою формування у них військово-професійної відповідальності мають бути креативними і компетентними, повинні оволодіти під час навчання у закладах вищої освіти інноваційними методиками роботи з військовослужбовцями та саме головне – бути готовими до особистісного й професійного саморозвитку.

Список використаних джерел:

1. Військова педагогіка у професійній діяльності офіцера і сержанта: навчальний посібник. Кн. 1. Загальні основи педагогіки та військова дидактика / [О.В. Бойко, Л.В. Коберський, В.М. Кожевніков, А.М. Романишин, С.В. Скрипник]. Львів: АСВ, 2012. 454 с.

2. Калаур, С. М., Окаєвич, А. В. Формування емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів Збройних сил України: результати формувального етапу педагогічного експерименту. *Науковий журнал «Педагогічні науки: теорія та практика»*. 2024. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика». № 2 (50). С. 69–75.

3. Капінус О. Соціальна відповідальність офіцера: монографія. Львів: НАСВ, 2019. 213 с.

Олена Василенко,

кандидат педагогічних наук, доцент,

*докторант Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. За останні десятиріччя в Україні все більшого поширення набуває компетентнісний підхід до системи освіти, який орієнтований з процесу навчання на його результат. З огляду на це, актуальним завданням вищої

освіти є розвиток професійної компетентності здобувачів як необхідної умови їхньої конкурентоспроможності на сучасному ринку праці.

В розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю (соціальних працівників, соціальних педагогів, психологів) значну роль відіграє не лише зміст освіти, але й середовище закладу вищої освіти (далі – ЗВО), яке здійснює соціалізуючу та виховну дію на особистість здобувачів. Тому керівництво ЗВО має забезпечити оволодіння майбутніми фахівцями соціономічного профілю уміннями та навичками вирішувати типові завдання професійної діяльності при здійсненні певних виробничих функцій: науково-дослідницьких, профілактичних, діагностичних, консультативних, реабілітаційних, управлінських тощо. Майбутні фахівці соціономічного профілю мають бути підготовленими до реалізації цих функцій на відповідних посадах. Вони повинні легко адаптуватися до мінливих умов професійної діяльності, володіючи необхідним обсягом знань у різних галузях та засвоюючи нові прогресивні ідеї та інновації.

Виклад основного матеріалу. Проблемі розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю присвячені наукові дослідження О. Бакаленко, Ю. Дуднєвої, О. Лозової, О. Кайріс, Л. Орбан-Лембрик, В. Панка, Л. Подоляк, Л. Подшивайлової, М. Подшивайлова, О. Піркової, О. Тохтамиш, В. Юрченко та багатьох інших.

Науковці одноставні у тому, що недостатня розвиненість професійної компетентності здобувачів соціономічних спеціальностей в майбутньому призведе до появи конфліктів, непорозумінь та неефективній взаємодії з оточуючими людьми в системі міжособистісних відносин, що позначиться не лише на якості надання професійної допомоги користувачам соціально-психологічних послуг, але і призведе до професійної деформації самого фахівця.

На сьогоднішній день не існує єдиного загально визнаного підходу до розуміння поняття «компетентність». Так, в законі України «Про вищу освіту» цей термін визначається як «... динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні освіти» [6].

Дослідниця О. Кайріс вважає, що під терміном «компетентність» необхідно розуміти знання і досвід людини у певній галузі, які необхідні їй для ефективної професійної діяльності. Рівень компетентності є характеристикою результатів певної професійної діяльності кожної окремої людини [4, с. 85].

Що стосується професійної компетентності фахівця, то М. Фіцула стверджує, що цю компетентність складають ціннісні орієнтації спеціаліста, його мотиви діяльності, розуміння себе та оточуючого світу, сталі взаємини з людьми, здатність до розвитку свого творчого потенціалу [7, с. 41].

Зауважимо, що зміна поглядів на те, яким повинен бути сучасний фахівець, зумовила впровадження нового підходу в суспільне життя – компетентнісного, який дослідники визначають як процес формування і розвитку ключових і предметних компетентностей особистості, що передбачає зміщення акценту з рівня знань людини на її уміння використовувати ці знання для вирішення практичних проблем, що забезпечує високу особистісну готовність до успішної діяльності в різних професійних сферах [1, с. 133].

На думку Ю. Дудневої, особистісна компетентність фахівця проявляється в його саморозвитку, умінні протистояти професійній деформації, а також у володінні ним засобами та прийомами самовираження. Складовими особистісної компетентності є: стійка професійна мотивація; задоволеність процесом праці; наявність позитивної Я-концепції; розуміння власної місії; творчий підхід до діяльності; наявність позитивного настрою та володіння прийомами особистісного саморозвитку, самовираження тощо [3].

Навчаючись у ЗВО, здобувачі вищої освіти діють згідно своїх цілей, умов, мотивів, що стає основним способом формування їх як майбутніх фахівців. В цей період активно розвиваються їхні властивості особистості (направленість, темперамент, здібності); пізнавальні процеси (відчуття, сприймання, уява, пам'ять, мислення, мова, увага, спостережливість); емоційно-вольові процеси та психічні стани (впевненість, зібраність, готовність до активних дій тощо).

Стосунки, які виникають в студентських групах, стимулюють розвиток самооцінки та саморегуляції майбутніх фахівців, оскільки вони формують їх потребу не лише правильно розуміти вимоги оточуючих та конкретної ситуації, але й оцінити власні можливості, реалізувати їх в певних діях та визначити результати своєї діяльності [2, с. 93-97].

Дослідники Л. Подоляк та В. Юрченко стверджують, що студентська група є первинною, реальною, малою групою, офіційно створеною у ЗВО, що зумовлюється потребами управління. В цій групі розвиваються як універсальні компетенції майбутніх фахівців, так і професійні, необхідні конкретному спеціалісту. Рівень розвитку особистісної та професійної компетентності майбутнього фахівця значною мірою залежить від рівня розвитку групи, до якої він належить. При чому, чим вищий рівень розвитку групи, тим сильніший її вплив на окремого здобувача [5].

На думку О. Лозової, навчальна взаємодія в студентській групі є моделлю професійного спілкування майбутніх фахівців. В ній відбувається формування їх особистісних якостей, необхідних для професійної діяльності: цілеспрямованість, відповідальність, емоційна стійкість, соціально-психологічна адаптація, комунікабельність, здатність до командної взаємодії тощо. Тому для успішного формування професійних компетенцій майбутніх фахівців в групі має бути створений сприятливий психологічний клімат [4, с. 88-89].

Також дослідниця вважає, що специфіка майбутньої професійної діяльності зобов'язує здобувачів соціономічних спеціальностей виявляти та розвивати свої лідерські якості. Тому в навчально-виховному процесі ЗВО мають бути створені такі умови, які б сприяли пізнанню здобувачами вищої освіти власних лідерських якостей, розвитку їх та реалізації в процесі життєдіяльності [4, с. 163].

Досить цікавими є думки Л. Подоляк та В. Юрченко стосовно механізмів, які діють в студентських групах ЗВО та впливають на розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних спеціальностей:

– професійна мотивація, розвиток і зміцнення групи, що є найважливішим механізмом професіоналізації майбутнього фахівця. На розвиток цієї мотивації впливає взаємодія з однокурсниками і здобувачами старших курсів, захоплених своєю майбутньою професією: спільні бесіди, дискусії, групові обговорення актуальних професійних питань тощо;

– стереотипізація, що відображає образ фахівця соціономічного профілю в масовій свідомості. В групі цей образ-стереотип обговорюється, поступово наповнюється більш глибоким змістом, стає професійним орієнтиром – зразком;

– професійна ідентифікація, яка може бути з групою або з іншою людиною. Цією людиною може бути викладач, фахівець-практик, науковець та інші фахівці, які досягли високих результатів в професійній діяльності, а також авторитетні одногрупники, здобувачі старших курсів, лідери. У майбутнього фахівця соціономічного профілю формується певний рольовий стереотип як зразок, який він наслідує при підготовці до професійної діяльності [5].

Висновки. Таким чином, розгляд особливостей розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю та впливу на нього навчально-виховного середовища ЗВО дозволяє зробити висновок, що студентські групи та психологічний клімат, який панує в ЗВО створюють умови формування в здобувачів соціономічних спеціальностей необхідних компетенцій як структурних компонентів професійної компетентності фахівця. Викладачі та куратори студентських груп мають спрямовувати розвиток компетенцій здобувачів, використовуючи при цьому активні методи та інноваційні технології.

Перспективи подальших розвідок в обраному напрямі вбачаємо у розробці тренінгу з розвитку професійних компетенцій майбутніх фахівців соціономічного профілю.

Список використаних джерел:

1. Бакаленко О. А. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця. психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки»*, 2018. Вип. 58. С. 132-138.

2. Буренніков Ю. А., Хом'юк І. В. Фактори адаптації студентів першого курсу до навчання у вищому технічному навчальному закладі. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*, 2007. № 3. С. 93-97.

3. Дуднева Ю. Е. Компетентність керівника як основа формування його іміджу. URL: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_125/19.pdf (дата звернення: 08.10.2024).

4. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів : моногр. / авт. кол.; під наук. ред. О. М. Лозової. Вінниця : Віндрук, 2014. 184 с.

5. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : навч. посіб. для магістрантів і аспірантів. К. : Філ-студія, 2006. 320 с.

6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37-38. С. 2004.

7. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. К. : «Академвидав», 2006. 352 с.

Лідія Калаур,

*здобувачка другого рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: Ольга Сорока,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ПОТЕНЦІАЛ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сучасні здобувачі вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 231 Соціальна робота повинні опанувати не лише ґрунтовними теоретичними знаннями у площині: сутності, видів і типів професійного іміджу, а й мають навчитися використовувати інструментальні засоби (іміджеві атрибути) під час побудови позитивного професійного іміджу. Як доводять К. Атаманська [1], Л. Волошко [3], О. Затворнюк [4], О. Кирилюк й Н. Тимошенко [5] та І. Ніколаєску [6] майбутні фахівці соціономічних професій (соціальні педагоги, практичні психологи та соціальні працівники) мають ще під час здобуття освіти в бакалавраті опанувати методами самоіміджу та уміти створювати й підтримувати ефективний корпоративний імідж, який дозволяє якісно й цілеспрямовано моделювати свою професійну поведінку.

Насамперед варто наголосити на тому, що імідж науковця розглядається як

спеціально сконструйований образ для потенційних клієнтів, який повинен відповідати їхнім очікуванням та потребам. У соціально-педагогічному контексті у іміджі задаються схематичність та позитивна спрямованість емоційного оцінювання особистості. При чому кожна людина має створити собі особистий індивідуальний імідж, а також і професійний. Не є виключенням у цій площині й соціальні працівники, що мають володіти позитивним професійним іміджем.

На основі узагальнення та систематизації наукової інформації професійний імідж розглядаємо як уявлення про людину-професіонала, що працює у соціальних структурах. Професійний імідж соціального працівника складається на основі зовнішнього вигляду, звичок, манери говорити, менталітету, вчинків, тощо. Вважаємо, що рівень сформованості позитивного професійного іміджу безпосередньо залежить від того, як саме вдається створити вигляд фахівця-професіонала, і чи в повній мірі він відповідає очікуванням інших людей (клієнтів соціальних служб, колег по роботі).

На основі вивчення фундаментальних підручників з «Іміджології» під авторством І. Бондаренка [2] та Ю. Палеха [7] можемо акцентувати увагу на вагомості таких підходів до формування позитивного професійного іміджу як-от: функціонального, контекстного та порівняльного. Так, функціональний підхід дозволяє виділити різні типи професійного іміджу, виходячи з різного функціонального навантаження. До прикладу, при використанні контекстного підходу виникає реальна змога чітко виокремити типи функціонування та знаходити найбільш ефективні механізми формування в різних контекстах реалізації. І, нарешті, на основі порівняльного підходу отримуємо практичну змогу провести порівняння близьких професійних іміджів (соціального педагога, соціального працівника, практичного психолога та педагога) з метою виокремлення спільних рис та визначення кардинальних відмінностей.

Визначальним методологічним підходом під час формування позитивного професійного іміджу у майбутніх соціальних працівників визнаємо системний підхід. Так, враховуючи складність і теоретичну малорозробленість позитивного професійного іміджу як наукового явища, є доцільним використовувати під час його формування у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти системний підхід. Саме цей підхід дозволяє розглядати позитивний професійний імідж як наукове явище у вигляді складних організованих об'єктів.

З точки зору системного підходу професійний імідж складаються з конкретних складових (підсистем), що одночасно входять як підсистеми системи вищого рівня, які утворюють професійну компетентність майбутнього фахівця. Очевидно, що розкриття психолого-педагогічних та соціальних закономірностей сприйняття та розуміння майбутнім фахівцем специфіки формування феномену першого враження про себе як соціального працівника, а також знання і використання соціально-психологічних ефектів й механізмів міжособистісного та міжгрупового сприйняття, вивчення змісту соціальних уявлень та стереотипи, процеси масової комунікації підготувало ґрунтовну

базу для змістовного звернення вчених до іміджології як науки в цілому, а також задекларувало вагомість системного підходу, зокрема.

У підсумку можемо відзначити, що позитивний професійний імідж є найбільш ефективною подачею повідомлення, яка може обійти різноманітні фільтри та допомогти якісно виконувати професійні обов'язки. Звідси і виникає ідея професійного іміджу як публічного чи зовнішнього «Я-соціального працівника», яке доволі часто може відрізнятись від його «внутрішнього-Я». Іншими словами «професійний образ» / «професійний імідж» доцільно трактувати як «портрет», який показує навколишньому світу фахівця соціальної сфери у найбільш вигідному світлі. Відзначимо, що позитивний професійний імідж має «працювати» на майбутнього соціального працівника, а не проти нього. На основі створеного позитивного професійного іміджу майбутній соціальний працівник зможе значно швидше увійти у світ професії. Тобто, з усього набору особистісних рис, характеристик та якостей майбутній соціальний працівник має відбирати ті, які, безперечно, будуть позитивно оцінені та сприятимуть підвищенню ефективності професійної діяльності. У цьому контексті секрет успішно створеного позитивного професійного іміджу безпосередньо залежатиме від того, наскільки студентам під час навчання вдасться створити вигляд, відповідний очікуванням інших людей.

Перспективи наших наступних наукових досліджень у напрямі вдосконалення методичних та практичних аспектів іміджування вбачаємо у розробці авторського тренінгу, який буде спрямований на розвиток професійних компетенцій майбутніх фахівців соціономічного профілю в організації процедури самоіміджування у контексті вивчення навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності» (I семестр) та «Тренінгові технології» (VI семестр).

Список використаних джерел:

1. Атаманська К. І. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього соціального педагога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2014. Вип. 4 (38). С. 196–202.
2. Бондаренко І. С. Іміджологія: імідж особистості : навчально-методичний посібник для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки «Реклама і зв'язки з громадськістю». Запоріжжя : ЗНУ. 2014. 126 с.
3. Волошко Л. Особистісно-професійний імідж майбутніх фахівців соціономічної сфери як наукова категорія професійної педагогіки. *Молодь і ринок*. 2016. №1 (132). С. 103–108.
4. Затворнюк О. М. Формування та розвиток професійного іміджу майбутніх психологів. *Освіта та розвиток обдарованості особистості*. 2014. № 9–10 (28–29). С. 41–44.
5. Кирилюк О. В., Тимошенко Н. Є. Формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника. *Розвиток професійних компетентностей*

державних службовців: комунікативний аспект : тези міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 3–4 листопада 2016 р.) / за заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, В.М. Сороко, Л.А. Гаєвської. К.: НАДУ. 2016. С. 240–243.

6. Ніколаєску І. О. Імідж як презентаційна складова особистісних проявів соціального педагога. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2007. № 3. С. 88–92.

7. Палеха Ю. І. Іміджелогія: Навч. посібник / за заг. ред. З.І. Тимошенко. К. : Вид-во Європ. ун-ту. 2005. 324 с.

Дмитро Лисиця,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри медико-профілактичних
дисциплін та лабораторної діагностики,
Комунальний заклад вищої освіти,
«Рівненська медична академія»
Рівненської обласної ради

Юлія Лисиця,
викладач фахового медичного коледжу,
Комунальний заклад вищої освіти,
«Рівненська медична академія»
Рівненської обласної ради

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВКУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Сьогодення визначає серйозні виклики для українців, які проявляються перебуванням у постійному стресі, страхом за здоров'я та життя близьких, а для багатьох відчуженням від дому. Війна внесла свій негативний вплив в усі сфери діяльності людей, а нестабільність у соціо-політичному, економічному секторі держави сприяє переміщенню населення в середині держави та виїзд за кордон. Усі мешканці нашої держави потерпають від наслідків військового конфлікту, а особливо громадяни, які потребують особливої підтримки, зокрема зі сторони фахівців соціальних служб. Саме тому, сьогодні, є нагальне питання якісного формування майбутніх фахівців, які повинні володіти навиками з соціальної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Наукові джерела дозволяють зробити висновки, що соціальна педагогіка тісно пов'язана із соціальною роботою. Також зауважимо, що вони не лише взаємопов'язані, але й утворюють єдину науково-практичну сферу. Адже соціальна робота має ряд системних рис, які простежуються у соціальній педагогіці. Ще однією спільною рисою є те, що ці науки ставлять за завдання розв'язання питань соціалізації та соціального виховання.

З метою якісної підготовки соціального педагога, як і будь якого фахівця у закладах освіти застосовуються освітні технології. Вони виступають системою

взаємодії здобувачів освіти та педагогів заснована на конкретних ідеях, методах, засобах, принципах та цілях навчання.

Робота над проблемами соціальної педагогіки прослідковуються у працях науковців: В. Галузинського, М. Євтух, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Коваль, Ф. Мустаєвої, С. Пальчевського, В. Сорочинської, Р. Чубук та ін. Водночас питаннями щодо освітніх технологій їх розробки та впровадженням у процес рмування професійної підготовки майбутніх фахівців займалися: О. Гохберг, О. Євдокимов, А. Кіктенко, І. Козловська, О. Любарська, О. Пехота, Г. Сазоненко, А. Слободенюк, О. Янкович ін. Та проблема освітніх технологій, як новітніх засобів навчання майбутніх працівників соціальної сфери не достатньо розкрита і потребує подальших досліджень.

З метою окреслення проблеми освітніх технологій потрібно вказати на те, що насправді існує безліч визначень, які описують і характеризують їх з різних точок зору. Для того щоб сформувати точне уявлення про те, що ж таке освітня технологія варто розглянути найбільш часто використовувані визначення.

Освітня технологія – це організована система взаємодії між педагогом і здобувачем освіти, яка представлена проектуванням, плануванням, корекцією і орієнтацією педагогічного процесу задля досягнення основної мети – навчання [2]. З іншого боку, освітні технології, можна розглядати безпосередньо, як систематизовані методи з планування і оцінювання освітнього процесу, рівня освоєння здобувачами освіти знань, врахування технічних і людських ресурсів які задіяні безпосередньо навчальному процесі [1]. Освітня технологія – це безпосередньо організований і цілеспрямований процес з вирішенням дидактичних завдань управління освітнім процесом [4]. Також можна розглядати освітню технологію, як набір методів та інструментів, які використовуються безпосередньо в навчальному процесі [3]. Тобто однієї думки щодо даного поняття не існує, але усі твердження об'єднує взаємодія здобувача освіти та педагога задля навчання за допомогою різних методів, засобів, принципів.

В залежності від напряму діяльності, впливу на учасників освітнього процесу виокремлюють ряд освітніх технологій: репродуктивна, розвиваючого навчання, програмованого навчання, проблемного навчання, модульного навчання, концентрованого навчання, дистанційного навчання, адаптивного навчання, комп'ютерного навчання, гарантованого навчання, повного засвоєння, авторських шкіл [5, 6]. Важливим є те, що в основі усіх освітніх технологій лежить ідея про існування загальних закономірностей процесу навчання, за допомогою яких можна побудувати єдину ефективну систему навчання, що забезпечує функції освіти щодо всіх або переважної більшості її здобувачів.

У сучасній педагогіці акцентують увагу на таких типах освітніх технологій, а саме: цифрова освіта (e-learning), оффлайн навчання, онлайн навчання, MOOC навчання, змішане навчання, перевернуте навчання, різнорівневе навчання, проблемне

навчання, навчання у співпраці, проектне навчання, гейміфікація, кейс-метод, веб квест, мобільне навчання. Цікавою є технологія – бріколаж, яка дозволяє застосовувати в освітньому процесі будь-що окрім спеціальних інструментів на кшталт підручників [7].

З метою якісного формування професійних компетентностей майбутніх соціальних педагогів увага сучасних шкіл прикута до ряду інноваційних технологій. Серед таких можна виокремити: освітня технологія критичного мислення, технологія навчання як дослідження, інтегральна педагогічна технологія, технологія розвивального навчання, технологія розвитку творчої особистості, технологія особистісно-орієнтованого навчання, технологія диференційованого навчання, технологія гуманістичного навчання, технологія модульнорозвиваючого навчання, технологія ситуативного моделювання, технологія опрацювання дискусійних питань, технологія кооперативного навчання тощо [8].

Висновки. Отже, сучасні освітні технології сприяють підвищенню ефективності закладів освіти зокрема щодо підготовки фахівців соціальної сфери. Застосування у практиці педагога сучасних освітніх технологій дозволяє дотримуватися принципу безпосередньої взаємодії делегуючи повноваження здобувачу освіти. Володіння активними методами навчання дозволяє педагогам позитивно впливати на мотивацію здобувачів освіти до набуття нових знань та навичок з метою якісної фахової підготовки.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : [навчальний посібник] / О. В. Безпалько. К. : Центр навчальної літератури, 2003.
2. Зверева І. Д. Соціальна педагогіка : [мала енциклопедія] / І. Д. Зверева. К. : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
3. Капська А. Й. Соціальна педагогіка : [підручник] / А. Й. Капська. К.: Центр навчальної літератури, 2003.
4. Мустаєва Ф. А. Основи соціальної педагогіки / Ф. А. Мустаєва. Академічний проект, 2001. С. 348–350.
5. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : [навч. пос.] / С. С. Пальчевський. К., 2005. 560 с.
6. Сорочинська В. Є. Організаційна робота соціального педагога / В. Є. Сорочинська. Київ, 2005.
7. Чубук Р. В. Соціальна педагогіка : [навчальний посібник] / Р. В. Чубук Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – 348 с.
8. Яцків Я.С., Радченко А.І. Про ефективність видання наукових журналів в Україні. *Вісник Національної академії наук України*. К., 2012. № 6. С. 62-67.

Ян Мен'ї

*здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

*Науковий керівник: Людмила Неїжпапа,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної освіти та соціальної роботи
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ МОДЕРАЦІЇ

Постановка проблеми. В нинішньому суспільстві комунікація має різнобічний, особливий за інтенсивністю характер, об'єднуючи всі спільноти в єдину комунікативну систему та стає важливою умовою усвідомлення індивідуальності, власної свободи, етично-ціннісної та моральної відповідальності. Без врахування закономірностей і сучасних особливостей розвитку комунікативної культури суспільства та особистості розвиток професійної освіти неможливий. Для сучасних майбутніх фахівців потрібно володіти не тільки набором профільних теорій, а навичками міркування, самостійно здійснювати пошук рішень у складних обставинах, готовності освоювати нову інформацію, що і надасть можливість адаптуватися фахівцю до технологічного мінливого середовища. Це знаходить свій відбиток у освітніх стандартах вищої освіти нового покоління, що містять вимоги до здібностей студента, що характеризує його особистісно-професійний потенціал, мобільність. Випускник повинен мати компетенції, що передбачають здатність здійснювати пошук та використовувати інформацію, яка необхідна для ефективного виконання професійних завдань, особистісно-професійного розвитку, застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній сфері, працювати в команді та в колективі, ефективно спілкуватися з колегами, керівництвом, брати на себе відповідальність тощо.

Виклад основного матеріалу. Навички спілкування допомагають фахівцям ефективно взаємодіяти з іншими, правильно розуміти отриману інформацію та точно передавати її далі. Студентам потрібно навчитися слухати, чітко висловлювати свої думки, обґрунтовувати свою позицію і знаходити компроміси. Комунікативні здібності важливі як для соціальної самореалізації людини, так і для її психологічного комфорту.

В ході нашого дослідження ми з'ясували, що у студентів (особливо першого та другого курсів) спостерігаються труднощі у спілкуванні з одногрупниками та викладачами, які виражаються у невмінні слухати та критично оцінювати чужу думку, невмінні вибудовувати власне мовлення при висловленні своєї точки зору. Проведене дослідження показало, що студенти володіють комунікативними навичками, але їхня мотивація до навчання низька. Тобто, навіть розуміючи важливість розвитку

комунікативної культури, вони не готові вживати активних дій для цього. Було виявлено, що 20,75% студентів мають оптимальний рівень, 46,23% - достатній, а 33,02% - недостатній рівень (експериментальна група).

У роботі по формуванню комунікативної культури студентів важливо обрати й адаптувати такі методики, які допоможуть студентам розвинути навички, необхідні для успішного працевлаштування та побудови кар'єри. Досліджуючи можливості використання активних методів навчання у підготовці фахівців, ми звернули увагу на технологію модерації. Вона показує, як можна організувати спілкування між студентами, стимулюючи обговорення, взаємне узгодження, представлення результатів спільної роботи та розподіл ролей у процесі. Це привело нас до гіпотези, що застосування технології модерації у освітньому процесі може сприяти розвитку комунікативних навичок студентів.

Модерація - це метод роботи всередині групи та з групою. Ідея модерації почала активно розвиватися в 1960-х роках як «інструмент пошуку компромісу між керівниками та підлеглими, замовниками та виконавцями. Це було зумовлено суспільними заворушеннями, пов'язаними з політичними подіями, коли люди почали прагнути активніше брати участь у прийнятті рішень, що впливають на їхні права, та вимагали врахування своїх потреб» [1, с. 42].

Хоча технологія модерації була розроблена як метод групової роботи, що забезпечує прийняття ефективних рішень у групах фахівців з різною підготовкою та поглядами, її загальною метою є організація співпраці в умовах рівноправності учасників. Гнучкість модерації, яка включає різноманітні методи, прийоми й техніки, дозволяє використовувати її не тільки для професійної підготовки та тренінгів, але й у освітніх програмах закладів освіти [3]. Модерація є особливим стилем управління робочою групою, проведенням дискусій та ділових зустрічей. Модератор зберігає певну відстороненість від самої діяльності, надаючи кожному учаснику можливість продемонструвати свою думку, і тільки спрямовує процес на досягнення ефективної роботи [2]. Відтак, модерація передбачає організацію групової взаємодії для спільного вирішення завдання, при якій керівник (тренер, ведучий або викладач) виступає як модератор. Його роль полягає в тому, щоб мінімізувати потенційні конфлікти та орієнтувати команду на співпрацю, але не здійснювати керівництво процесом. Розв'язання завдання досягається завдяки внутрішньому потенціалу групи, зокрема через цілісну концепцію: коли окремі частини об'єднуються в одне ціле, виникає додаткова групова сила, що не була б доступна окремим учасникам.

Модерація передбачає постійну комунікацію, візуалізацію матеріалу, думок, рішень, висновків, зворотний зв'язок. Класичним методом модерації, який активно використовується в разі організації роботи фахівців, є мозковий штурм і дискусія. Однак метод модерації - це не конкретна група прийомів, а набір різних методів, технік, які можуть відрізнятися в залежності від цілей заходу, особливостей аудиторії і

модератора. [1]. Таким чином, кожен викладач може обрати як прийоми, так і методики, які зроблять вивчення його конкретної навчальної дисципліни більш цікавим і ефективним для студента.

У практичній діяльності ми застосовували технологію модерації для забезпечення роботи по вивченню нового матеріалу, систематизації та узагальнення вже наявних знань та умінь, а також реалізовували позанавчальні соціально-виховні форми роботи. Важлива відмінність організації різних форм роботи із застосуванням технології модерації полягає в тому, що викладач не є джерелом знань, він не подає знання у вигляді лекції, не здійснює тренінгу чи консультації. Викладач стає модератором, завдання якого полягає в спрямуванні студентів, налаштування їх на позитивний лад, а також передбачати та запобігати складним ситуаціям учасників. Модератор створює умови для того, щоб знання актуалізувалися у процесі взаємодії учасників, завдяки їх активності та взаємозв'язкам. Спільна робота, організована через методи модерації, допомагає усунути бар'єри у спілкуванні, створює умови для розвитку креативного мислення і прийняття нестандартних рішень, а також сприяє формуванню та вдосконаленню навичок командної роботи. Методи модерації відрізняються від «авторитарних дидактичних підходів до навчання, оскільки в такій системі викладач і студенти є рівноправними учасниками освітнього процесу» [2, с. 268]. Результат навчання залежить від внеску кожного. Студент набуває активної позиції, перестаючи бути об'єктом навчання, що допомагає йому розвивати самостійність, відповідальність, упевненість у собі та цілеспрямованість.

Висновки. За результатами реалізованої нами роботи з розвитку комунікативних навичок у студентів ми виокремили такі умови ефективності підбору та впровадження технологій в освітній процес: важливість врахування вимог до компетентностей сучасних фахівців, необхідність діагностичної роботи з дослідження комунікативних навичок у студентів, володіння навичками застосування та адаптації освітніх технологій під час сучасні потреби та стандарти.

Оскільки проблема формування комунікативних навичок у студентів залишається актуальною, відтак з'являється багато нових результатів досліджень, що засвідчують ефективність застосування різних форм, методів, прийомів навчання, виховання та розвитку. На нашу думку, технологія модерації може стати одним із інструментів підвищення конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти, сприяючи розвитку важливих професійних навичок, зокрема, і професійного спілкування.

Список використаних джерел:

1. Барабаш С. І. Метод модерації як форма групової комунікації в менеджменті сучасної бібліотеки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2011. № 4. С. 41-43.

2. Кириченко В. Модерація як метод формування правової культури студентської молоді. *Дидакал.* 2017. № 17, С. 267–271.

3. Піддячий В.М. Модерація як метод управління груповою динамікою навчальної взаємодії дорослих. *Проблеми та перспективи реалізації та впровадження міждисциплінарних наукових досягнень.* 2022. С. 209-210.

*Дмитро Плєсканьов,
аспірант третього (освітньо-наукового) рівня вищої світи,
спеціальності 231 Соціальна робота,
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»*

*Науковий керівник: Ярослав Співак,
доктор педагогічних наук, професор,
декан педагогічного факультету,
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Постановка проблеми. Соціальна робота в Україні на сучасному етапі розвитку постає перед викликами, що актуалізують проблему формування професійного іміджу майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти. Необхідність розуміння та переосмислення стратегії щодо підготовки компетентних, конкурентоздатних фахівців соціальної роботи продиктована вимогами суспільства і держави.

Виклад основного матеріалу. Значний внесок у розробку різних аспектів розвитку соціальної роботи здійснили В. Андрущенко, В. Бех, Р. Вайнола, У. Грига, І. Зверєва, О. Карпенко, Н. Лавренчук, О. Міхеєва, Т. Семигіна, Г. Слосанська, В. Тернопільська, А. Ярошенко та ін. Особливості формування іміджу працівників соціальної сфери досліджували А. Герасимчук, Я. Дашкевич, І. Криксунова, Л. Мосіна, Ю. Пелеха, О. Тимошенко, М. Томілова та інші.

Професійний імідж майбутнього соціального працівника ми розглядаємо як певний образ, інтегративну характеристику, що детермінована рівнем його професійної компетентності у соціальній сфері з метою надання соціально-психологічної допомоги отримувачам соціальних послуг та підвищення цінності професії у суспільстві.

Згідно педагогічного словника за ред. М. Ярмаченка поняття «імідж» трактується як «зафіксований у масовій свідомості стереотипний емоційно забарвлений образ будь-кого або будь-чого» [3]. Імідж особистості може складатися в уяві інших незалежно від її бажання та формується не лише в результаті певних дій і поведінки особистості, а й

за допомогою інформаційного поля. Імідж є результатом життєдіяльності людини та засобом управління її життєвою перспективою. Імідж створюється на підставі конкретних психолого-фізіологічних особливостей особистості. Варто відмітити, що саме такий імідж сприяє успіху в трудовій діяльності та кар'єрному зростанні, оскільки є переконливим.

Здійснюючи продуктивну діяльність зі створення свого іміджу, фахівець не тільки демонструє соціальному оточенню свої найбільш привабливі індивідуальні, особистісні та професійно діяльнісні риси, а й навчається бачити себе «збоку», усвідомлювати свої об'єктивні характеристики з еталонним образом індивіда. При цьому імідж впливає не лише на здоров'я клієнтів, а й на здоров'я самого соціального працівника [2]. Імідж є цілеспрямовано сформованим образом індивіда, закладу, підприємства, товару, послуги. Імідж чинить емоційно-психологічний вплив на цільову аудиторію з метою популяризації індивіда, закладу, підприємства, товару, послуги [4].

Спираючись на трактування категорії, «імідж» можна розглядати як: уявлення про особистісні особливості індивіда, що підлягають формуванню; певну соціально-психологічну установку, що зумовлює поведінку, діяльність, вчинки індивіда; образ публічності індивіда; певний образ, що виникає й закріплюється в масовій свідомості та здатний чинити вплив на поведінку. Відтак, поняття «імідж» є цілеспрямованим сформованим образом будь-якої особи, предмета, явища, що закріпився в масовій свідомості, наділений реальними, ідеальними властивостями, рисами та покликаний впливати на значну частину людей і зумовлювати їхню поведінку.

Імідж фахівця має формуватися не лише в процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти, а й упродовж всієї професійної кар'єри та усього життя, спираючись на набуті фахові компетентності в освітньому закладі та власний практичний досвід [8].

Н. Тимошенко зазначає, що «... професійний імідж соціального працівника формується з метою його підготовки до самостійного осмислення перспектив свого професійного розвитку та має дещо спільне з такими поняттями як престиж, авторитет, рейтинг, репутація. На формування професійного іміджу впливають фактори зовнішнього середовища (а в перспективі професійного оточення). Він є результатом постійної роботи над собою в процесі становлення особистості майбутнього соціального працівника: в період від фахового навчання і до початку професійної діяльності» [7].

Серед складових іміджу фахівця соціальної сфери можна виокремити такі професійно важливі якості: комунікабельність, організаторські здібності, емпатію (уміння зрозуміти клієнта та поставити себе на його місце), гнучкість, здатність підтримувати клієнта і стимулювати його до саморозвитку, самореалізації, уміння встановлювати довірливі взаємини з клієнтом [6; 9; 10]. Окрім того важливими у

формуванні його іміджу виступають знання з педагогіки, психології права, основ медицини, менеджменту, етики та ін.

Професійний імідж фахівця соціальної сфери формується в аспекті створення іміджу організації, в якій він працює. Відповідно на формування іміджу фахівця здійснює вплив імідж організації, її корпоративна культура, цінності, розвиток засобів соціальної комунікації та ін.

Фахівець із соціальної роботи щодня взаємодіє з різними категоріями отримувачів соціальних послуг, які мають певні індивідуально-психологічні, вікові, фізіологічні особливості. Відповідно як фахівець комунікує, презентує себе, вирішує професійні завдання, можна засвідчувати про рівень його освіченості, а також професіоналізму. Від комунікативних здатностей фахівця із соціальної роботи залежить успіх його діяльності, що в майбутньому спричинить вплив на його професійний імідж.

Висновки. Професійний імідж розглядається як образ професіонала, який відповідає специфіці певного виду діяльності, а також усвідомлює уявлення про спеціаліста, що формується безпосередньо у його колег, керівника, отримувачів соціальних послуг [1; 2; 5]. Отже професійний імідж є образом фахівця, що розкриває специфічність його професійної діяльності, соціального статусу, відображає рівень його кар'єрних домагань, досягнень, формується свідомо з урахуванням особливостей отримувачів соціальних послуг та покликаний чинити певний соціально-психологічний вплив на них. Формування іміджу майбутніх соціальних працівників створює умови для розвитку довіри отримувачів соціальних послуг та бажання звертатися до фахівця у разі виникнення складних життєвих ситуацій та підвищує престиж професії у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Атаманська К. І. Педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього соціального педагога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми. 2014. Вип. 4 (38). С. 196–202.
2. Костева Т. Б. Роль іміджу в професії соціального працівника. Чорноморський державний університет. *Наукові праці. Педагогіка*. 2016. Вип. 257. т. 269. С. 22–27.
3. Педагогічний словник /За ред. М.Д. Ярмаченка, Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
4. Попович А. Соціальна робота як об'єкт іміджу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2013. Вип. 29. С. 167–170.
5. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навч.-метод. посіб. / Тернопільська В. І., Омельченко С. О., Чернуха Н. М., Співак Я. О., Бакуліна О. С. та ін.. Слов'янськ: Вид-во «В.І. Маторіна», 2021. 229 с.

6. Тернопільська В.І. Структура професійної компетентності майбутнього фахівця. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка*. 2012. Вип. 9. т. 2. С. 208–213.

7. Тимошенко Н.Є., Кирилюк О.В. Складові формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2017. Вип. 23. С. 193–198.

8. Чжан Яоюй Сутність поняття «професійний імідж» майбутнього фахівця хорového диригування в сучасному психолого–педагогічному дискурсі. *Педагогіка формування особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. № 88. С. 153–157.

9. Bodrova I., Chernukha N., Vasylyeva–Khalatnykova M., Bakulina O., Binytska K., Kostenko D., Tarnavska T. Research of Motivation for the Development of Professional Self–Determination. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2023. Issue. 15(2). Pp. 229–243.

10. Ternopilska V., Vasylyeva–Khalatnykova M., Chuiko O., Bakhov I. & Chernukha N. Social Rehabilitation Practices of Inclusion In The Educational Process In Working With Children With Disabilities. *PROPOSITOS Y REPRESENTACIONES*. 2021. Issue. 9.

Олександра Риждкова,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 231 Соціальна робота, факультету педагогіки і психології, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник: Людмила Петришин,
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми. Сучасні суспільні виклики, такі як соціальна нерівність, конфлікти, економічна нестабільність та вплив технологій на життя людей, вимагають від фахівців соціальної сфери здатності діяти гнучко, креативно та ефективно. Традиційні підходи до вирішення соціальних проблем часто виявляються недостатніми, оскільки не враховують швидкоплинні зміни у суспільстві та потребу в нових формах соціальної взаємодії. Творче ставлення до оточуючого, виявлення творчих потенцій у предметному світі стосується як матеріально-виробничої

діяльності, що утворює фундамент суспільного життя, так і соціальної практики, що формує суспільні відносини, не кажучи про експериментальну (наукову) практику. Творчість сприймається як природний елемент діяльності та стає її необхідним компонентом [5].

З огляду на це, виникає необхідність формування у майбутніх фахівців соціальної сфери не лише базових професійних знань і навичок, але й креативної компетентності, що дозволить їм генерувати нові ідеї та впроваджувати інноваційні рішення для розв'язання соціальних проблем.

Проблемі формування креативності та креативної компетентності приділяли увагу такі українські науковці, як: О. Дунаєва, І. Гриненко, В. Фрицюк, І. Подорожна, О. Куцевол.

А. Маслоу зазначав, що креативність є особливим способом світосприйняття, взаємодії з реальністю [3, с. 4]. Однак, існує недостатня кількість досліджень щодо методів та підходів до розвитку креативності у процесі професійної підготовки соціальних працівників. Тому постає відповідне питання: як ефективно розвивати креативну компетентність у фахівців соціальної сфери? Вирішення цієї проблеми є ключовим для підготовки соціальних працівників, соціальних педагогів та соціальних психологів, здатних впливати на соціальні процеси та робити значний внесок у розвиток суспільства, особливо у складних умовах ведення військових дій в Україні.

Виклад основного матеріалу. Формування креативної компетентності у майбутніх фахівців соціальної сфери є ключовим аспектом підготовки професіоналів, здатних вирішувати складні соціальні проблеми та сприяти соціальним змінам. Креативність у цій сфері розвиває здатність застосовувати нестандартні підходи, генерувати нові ідеї та адаптуватися до постійно змінюваних умов. Це вимагає інтеграції різних методів та підходів у навчальний процес вищих навчальних закладів.

Креативна компетентність - це інтегрована якість особистості, яка включає не лише здатність генерувати нові ідеї, а й застосовувати їх у професійній діяльності [4]. Вона передбачає розвиток таких складових, як творче мислення, здатність до інновацій, гнучкість, адаптивність і проблемне мислення. Для майбутніх соціальних працівників це означає здатність до розробки нових методів роботи з вразливими категоріями населення, розв'язання кризових ситуацій, побудови ефективних комунікацій у складних соціальних контекстах.

Важливе значення в контексті дослідження проблеми формування креативної компетентності мають наукові дослідження самої категорії «креативність» Дж. Гілфорда, який виділяв такі компоненти креативності: здатність виявляти й формувати проблему; здатність генерувати велику кількість ідей; здібність продукувати різнопланові ідеї; здібність удосконалювати об'єкти або ідеї, добавляючи деталі; здібність вирішувати проблеми на основі аналізу й синтезу інформації [4, с. 72].

У контексті дослідження особливостей формування креативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери відіграють саме види навчальної діяльності, що розвивають дивергентне мислення, а саме:

- *інтерактивне навчання*, яке включає використання активних методів навчання, таких як кейс метод, тренінги, дискусії, робота в малих групах, стимулює креативне мислення та вміння вирішувати нестандартні завдання;

- *проектна діяльність*, яка залучає студентів до проектної роботи дозволяє їм на практиці застосовувати творчі навички. Зокрема брати участь у розробці соціальних ініціатив чи програм допомоги певним групам населення сприяє розвитку креативного підходу до вирішення конкретних соціальних проблем;

- *проблемно-орієнтоване навчання* дає змогу студентам знаходити рішення в умовах реальних або змодельованих соціальних ситуацій, де необхідно мислити творчо та критично;

- *міждисциплінарний підхід* поєднує знання із соціології, психології, права, педагогіки та інших галузей, що дозволяє студентам бачити проблему з різних точок зору і шукати нові підходи до її вирішення [1; 2].

Ще однією особливістю формування креативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери, на нашу думку, є застосування у навчальній діяльності майбутніх фахівців ефективних та креативних методів, які сприятимуть формуванню креативної компетентності. Одним із них є метод мозкового штурму, що стимулює генерацію ідей у груповій роботі, дозволяючи розвивати у студентів навички швидкого та нестандартного мислення.

Окрім того, вважаємо що саме у процесі формування креативної компетентності слід використовувати метод, який надасть можливість майбутнім фахівцям соціальної сфери моделювати соціальні ситуації та приймати інноваційні рішення, оцю роль і виконує метод рольових ігор, який не лише розвиває креативність, але й навички комунікації та роботи з різними соціальними групами.

Наступним методом, що варто було б впровадити в навчальний процес майбутніх соціальних працівників є кейс-метод, який застосовує аналіз конкретних соціальних кейсів та дозволяє фахівцям знаходити нестандартні рішення і розробляти стратегії для подолання соціальних викликів в складних сучасних умовах ведення військових дій в Україні.

При цьому, вагомою особливістю в формуванні креативної компетентності є вміння працювати з цифровими інструментами та технологіями, такими як соціальні мережі, платформи для онлайн-консультацій або мобільні додатки для підтримки соціальних послуг, що надає нові перспективи для креативного вирішення завдань, формування креативної компетентності та розвитку процесу гнучкого підходу до клієнтів.

Л. Петришин зазначає, що у структурі професійно-спрямованої особистості соціального працівника та соціального педагога повинні бути такі складники, як креативна поведінка, креативні знання, уміння та навички і як результат креативна компетентність, що є показником сформованої креативності в майбутніх фахівців соціальної сфери [4, с. 151]. При цьому, викладачі соціальних дисциплін також відіграють неабияку роль у формуванні креативної компетентності здобувачів. Вони повинні не лише передавати знання, а й створювати умови для розвитку творчого потенціалу студентів. Це включає підтримку будь-яких нестандартних підходів, заохочення ініціативи та критичного мислення. Викладач повинен бути фасилітатором, який сприяє розвитку творчого процесу, а не лише контролером знань.

Майбутні соціальні працівники, що володіють креативною компетентністю, зможуть ефективніше працювати з різними категоріями населення, в тому числі з тими, хто опинився у складних життєвих обставинах. Креативність дозволяє їм знаходити індивідуальні підходи до кожної людини чи групи, швидко адаптуватися до змін у суспільстві та впроваджувати нові, ефективніші методи соціальної роботи.

Висновки. З огляду на вищесказане, розуміємо, що креативна компетентність є ключовою складовою професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, у зв'язку з тим що вона забезпечує здатність знаходити інноваційні рішення для вирішення соціальних проблем та адаптуватися до змінних умов суспільства. Педагогічні методи та підходи, такі як інтерактивне навчання, проектна діяльність, кейс-метод та проблемно-орієнтоване навчання, сприяють розвитку творчого мислення у студентів. Залучення до реальних соціальних проектів стимулює їхню здатність застосовувати креативні рішення на практиці. Комбінація знань із психології, соціології, права та інших дисциплін підсилює креативне мислення. Також варто звернути увагу на використання новітніх технологій, адже воно сприяє розширенню можливостей для креативного підходу в соціальній роботі, що дозволяє застосовувати сучасні інструменти для роботи з різними категоріями населення. Формування креативної компетентності у майбутніх фахівців соціальної сфери є важливим для забезпечення успішної діяльності в умовах складних соціальних викликів, які вимагають оригінальних рішень та індивідуального підходу до кожної ситуації.

Список використаних джерел:

5. Матвійчук Т. В. Особливості професійної підготовки соціальних працівників: регіональний аспект. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2014. № 9. С. 82-86.

6. Петришин Л. Й. Змістовий аспект формування креативності майбутніх соціальних педагогів як запорука ефективності їх професійної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 30. С. 127-131.

7. Петришин Л. Й. Техніки формування креативної особистості: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Вид-во ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2013. 167 с.
8. Петришин Л. Й. Формування креативності майбутніх соціальних педагогів: теоретико-методичний аспект: монографія. Тернопіль: Астон, 2014. 400 с.
9. Ткаченко Л. І. Креативність і творчість: сучасний контент. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9-10. С. 28-29.

Лариса Супрун,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»(м. Полтава)*

Науковий керівник: **Оксана Самойленко,**
*доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології,
Дніпровського Інституту Міжрегіональної
Академії Управління Персоналом*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Постановка проблеми. Актуальність дослідження психологічних особливостей професійного спілкування соціального працівника зумовлена зростаючою важливістю соціальної роботи як професійної діяльності, спрямованої на підтримку різних верств населення, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Соціальні працівники часто працюють з вразливими групами — дітьми, людьми похилого віку, людьми з інвалідністю, безробітними, безпритульними, а також з потерпілими від насильства. Від якості їхнього спілкування залежить не лише ефективність допомоги, а й рівень довіри та взаємодії між соціальним працівником і клієнтом.

Виклад основного матеріалу. Професійне спілкування соціального працівника включає не лише здатність коректно і чітко висловлювати свої думки, але й уміння слухати, проявляти емпатію, адаптуватися до потреб різних клієнтів, а також дотримуватись етичних та правових норм. Ці аспекти є надзвичайно важливими, оскільки в процесі роботи соціальний працівник часто стикається з емоційно навантаженими ситуаціями, які потребують делікатного підходу та вміння підтримувати професійну дистанцію, не втрачаючи при цьому здатності до співчуття та людяності.

Особливу значущість дослідження психологічних особливостей професійного спілкування набуває у контексті глобалізації та збільшення соціальної різноманітності. Соціальним працівникам доводиться працювати з людьми різних культурних, релігійних та етнічних груп, які мають свої особливості комунікації, цінності та погляди. Це потребує розвинених міжкультурних комунікативних навичок, які включають не лише розуміння відмінностей, але й здатність налагоджувати продуктивний діалог, що базується на повазі до кожного клієнта.

Крім того, соціальна робота передбачає тісну взаємодію з іншими фахівцями: психологами, медиками, педагогами, юристами тощо. Від культури професійного спілкування соціального працівника залежить не лише успіх його комунікації з клієнтами, але й якість співпраці у міждисциплінарній команді. Важливо, щоб соціальні працівники володіли навичками чіткої та конструктивної комунікації, що дозволяє ефективно координувати зусилля різних спеціалістів у наданні комплексної допомоги.

Варто також зазначити, що в сучасному суспільстві зростає роль цифрових технологій у професійній діяльності, і соціальні працівники все частіше взаємодіють з клієнтами в онлайн-форматі. Це створює нові виклики для культури професійного спілкування, адже віртуальна взаємодія потребує додаткових навичок, таких як вміння підтримувати контакт та емпатію на відстані, володіння цифровими інструментами та забезпечення конфіденційності в онлайн-середовищі.

Змісту підготовки працівників соціальної сфери присвячені наукові дослідження О. Безпалько, Н. Заверіко, І. Зверевої, А. Капської, Л. Коваль, Г. Лактіонової, Л. Міщик. Проаналізувавши наукові роботи І. Анненкова, Н. Горбунова, В. Гриньова, В. Лівенцова, О. Пехоти, присвячені питанням професійного спілкування, питанням комунікативної культури – можна помітити, що проблема формування культури спілкування соціальних працівників не висвітлена і глибоко не досліджена [3].

Україна чітко визначила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності у контексті європейських вимог, щораз наполегливіше працює над практичним приєднанням до Болонського процесу [1].

Оскільки, Д. Карнегі зазначав, що ефективність професійної діяльності на 85% залежить від умінь спілкування, тому фахова підготовка соціальних працівників повинна базуватися на формуванні культури спілкування, яка є невід'ємною складовою професійної культури [2].

Культура спілкування соціального працівника складається з декількох важливих компонентів, які є основою для ефективної взаємодії з клієнтами, колегами та партнерами: вербальна комунікація, невербальна комунікація, емпатія та емоційна чутливість, етична складова, професійна гнучкість та адаптивність, знання міжкультурних аспектів, психологічна компетентність.

Ці компоненти визначають, наскільки професійно, етично і продуктивно соціальний працівник зможе виконувати свої обов'язки. Розглянемо кожен з них детально.

Вербальна комунікація є одним з ключових компонентів культури спілкування, оскільки від неї залежить чіткість і зрозумілість переданої інформації. Соціальний працівник повинен уміти точно формулювати свої думки, використовуючи просту і доступну для клієнта мову, уникаючи професійного жаргону, який може бути незрозумілим. Важливо враховувати мовні особливості клієнта: його культурні традиції, рівень освіти та навіть емоційний стан, щоб адаптувати мову спілкування і забезпечити ефективну комунікацію.

Невербальні сигнали, такі як міміка, жести, поза та зоровий контакт, є важливою частиною взаємодії, оскільки вони можуть підсилювати або, навпаки, суперечити вербальному посланню.

Соціальний працівник повинен бути уважним до невербальних проявів клієнта, вміти їх інтерпретувати і реагувати на них відповідно, а також контролювати свої власні невербальні сигнали, щоб вони демонстрували відкритість, зацікавленість та підтримку. Наприклад, дружній зоровий контакт і відкрита поза допоможуть створити довірливу атмосферу, що сприяє відкритій комунікації.

Емпатія є однією з найважливіших складових культури спілкування соціального працівника, оскільки вона дозволяє розуміти емоційний стан клієнта, його переживання та потреби. Вміння ставити себе на місце іншої людини допомагає соціальному працівнику будувати довірливі стосунки та краще розуміти проблеми, з якими стикається клієнт. Емоційна чутливість також передбачає вміння виявляти та контролювати свої власні емоції, аби уникати емоційного вигорання та підтримувати професійну дистанцію, не стаючи байдужим до клієнта.

Етика є невід'ємною частиною професійної культури спілкування соціального працівника. Вона включає дотримання конфіденційності, повагу до клієнта як до особистості, уникання дискримінації та упереджень.

Соціальний працівник повинен діяти в інтересах клієнта, не нав'язуючи своїх переконань та поглядів, і забезпечувати рівне ставлення до всіх незалежно від їхнього соціального, культурного чи етнічного походження. Етичні стандарти також передбачають професійну чесність і відкритість у процесі спілкування.

Клієнти соціального працівника можуть мати різні потреби, рівень емоційної зрілості та соціальний статус. Тому важливо, щоб соціальний працівник володів гнучкістю в комунікації, міг адаптувати свою манеру спілкування до конкретної ситуації та враховувати індивідуальні особливості клієнта. Наприклад, при роботі з дітьми чи підлітками працівник використовуватиме одну форму спілкування, тоді як при взаємодії з людьми похилого віку або особами з інвалідністю можуть застосовуватися інші підходи.

В умовах глобалізації і збільшення соціальної різноманітності соціальні працівники часто стикаються з клієнтами з різних культурних і релігійних контекстів. Культура спілкування соціального працівника має включати знання міжкультурної комунікації, що дозволяє уникати непорозумінь, пов'язаних з культурними або етнічними відмінностями. Важливо вміти адаптувати стиль спілкування, дотримуватися поваги до культурних традицій і цінностей клієнта, а також бути чутливим до специфічних потреб і викликів, які можуть виникати у міжкультурному середовищі.

Соціальний працівник повинен розуміти основи психології людини, аби розпізнавати особливості поведінки та емоційного стану клієнта. Це включає вміння визначати рівень тривожності, агресивності або депресії у клієнта та реагувати відповідним чином, щоб допомогти йому.

Психологічна компетентність також означає володіння навичками активного слухання та встановлення контакту, що є важливим для створення довірливих відносин і забезпечення ефективної підтримки.

Висновки. Таким чином, психологічні особливості спілкування соціального працівника є багатограним комплексом, що охоплює як вербальні та невербальні навички, так і емоційні, етичні, психологічні та міжкультурні аспекти. Вона вимагає постійного розвитку, вдосконалення та адаптації до нових умов і викликів, з якими стикається соціальний працівник у своїй професійній діяльності.

Перспективи дослідження даного дослідження охоплюють кілька важливих напрямів, що сприятимуть підвищенню ефективності їхньої роботи. Серед них міжкультурна комунікація, цифрові технології, розвиток емоційного інтелекту, інтеграція психологічних знань, етичні стандарти, міждисциплінарна взаємодія, адаптація освітніх програм. Ці дослідження сприятимуть підвищенню професійної компетентності соціальних працівників і якості соціальних послуг.

Список використаних джерел:

1. Баранюк В. В. Комунікативні уміння як важливий компонент діяльності майбутнього фахівця соціальної роботи: *матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців»*, (Львів, 4 лист. 2013 р.) / М-во осв. і науки України, Нац. юрид. уні-т ім. Я. Мудрого. — Харків: Нац. юридичний уні-т ім. Я. Мудрого, 2016. 164 с.
2. Карагодіна О., Семигіна Т. Розвивальний потенціал досліджень у соціальній роботі. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (13–14 березня 2020 року, Київ)* / за ред. Ю.М. Швалба. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. С. 49-52.
3. Купенко О. В. Соціальна робота : від теорії до практики : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет. 2020. 192 с.

Тетяна Трутень,

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 231 «Соціальна робота.
Соціальна педагогіка. Практична психологія»
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: Світлана Тунтусва,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
навчально-наукового інституту педагогіки і психології,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ДОПОМАГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Постановка проблеми. Соціальні перетворення в державі, кризовий стан економіки і зміни у суспільному житті спричинили необхідність появи нових соціальних інститутів (перед усім недержавних), уповноважених реалізувати соціальну політику, які відповідають потребам і вимогам суспільства, соціальним запитам різних категорій населення [1, с. 96].

Недержавний, неурядовий, незалежний, некомерційний, неприбутковий, благодійний сектор добровільної активності в суспільстві визначають як «Третій сектор», який створює основу громадянського суспільства, є вирішальним стабілізуючим фактором, гарантом демократичного шляху розвитку.

Виклад основного матеріалу. Неурядові організації (далі – НУО) відіграють важливу роль у різних сферах життя суспільства, вони є важливими партнерами державних організацій у вирішенні гострих проблем, яким притаманні характерні риси: – поєднання надання послуг і репрезентативних функцій; – ефективне визначення потреб, сподівань та очікувань людей; – гнучкість у досягненні цілей, адаптованість до потреб та пріоритетів клієнтів та організацій-бенефіціарів; – розвиток потенціалу (насамперед, людського); – активізація партнерів і організація діяльності, спрямованої на місцеву громаду; – здатність отримувати ресурси, які є недоступними чи важко доступними для місцевої адміністрації або інших партнерів, задля реалізації завдань; – гнучкість у підрахунках витрат на діяльність. [1, с.104]

Важливо відзначити, що розвиток недержавних організацій у соціальній сфері України прискорило стрімке прагнення громадян реалізувати власні інтереси та задовольнити свої потреби, а також бажання знаходити спільноту з людьми, які стикаються з аналогічними проблемами.

На сьогодні в Україні існує розвинена система недержавних організацій, їх діяльність регулюється законодавчими актами, такими як Конституція України, чинні закони «Про громадські об'єднання», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про молодіжні й дитячі громадські організації» та ін.

До найбільш поширених видів діяльності НУО відносять благодійні організації, релігійні організації, політичні партії, молодіжні організації, дитячі та жіночі організації, об'єднання ветеранів та інвалідів, громадські організації професійної спрямованості, організації охорони здоров'я, організації охорони пам'ятників історії та культури, оздоровчі та фізкультурно-спортивні організації, організації по захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС, науково-технічні товариства, творчі об'єднання, освітні та культурно-виховні організації, громадські рухи, громадські організації національних та дружніх зв'язків тощо. Відсоткове співвідношення між різними видами організацій залежить від суспільних запитів, що визначаються соціально-економічною, політичною та культурною ситуацією в державі. [2, с.230]

В межах проєкту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства» наприкінці 2022 року було проведено соціологічне дослідження «Громадянське суспільство в Україні в умовах війни – 2022» щодо вивчення стану громадянського суспільства України в умовах війни, зокрема вивчення досвіду адаптації та роботи громадських і благодійних організацій, а також волонтерських та гуманітарних ініціатив після повномасштабного вторгнення.

За результатами дослідження станом на грудень 2021 року кількість зареєстрованих громадських організацій (ГО) досягла 96258, що на 19193 більше, ніж в 2013 році (приріст 25%). Кількість зареєстрованих благодійних організацій (БО) постійно зростала протягом останніх 10 років. На кінець 2021 року вона склала 20499 БО, що на 5598 організацій більше ніж в 2013 році (приріст 38%).

Повномасштабне вторгнення 2022 року зменшило кількість нових ГО, що з'являються в Україні, проте радикально збільшило число нових БО. В 2022 році було зареєстровано 2760 ГО (в 2021 році – 4360, в 2020 – 3739, в 2019 – 4905), кількість реєстрацій нових БО склала 6367 нових організацій (для порівняння: 830 нових БО було зареєстровано в 2021 році, в 2020 – 723, в 2019 - 654) [3, с.7].

Отже зростання кількості НУО свідчить про те, що їх значення, вплив, та участь у різнопланових процесах на міжнародному, національному та локальному рівні є вкрай важливими, оскільки вони допомагають вирішувати низку кризових питань.

Повномасштабне вторгнення стало викликом для системи соціального захисту країни, яка має допомагати людям та сім'ям у складних життєвих обставинах. З лютого 2022 року життя безлічі людей – дітей, жінок і чоловіків – докорінно змінилося. Багато людей невинувато втратили життя. Руйнування та переміщення людей, які потерпали від постійних обстрілів і авіаударів змусило покинути домівки і стали біженцями за кордоном, мільйони стали переселенцями у своїй країні. Першими, хто відреагував на

трагічні події в Україні, були місцеві волонтери та організації громадянського суспільства. [5, с. 5]

З початку ескалації військового конфлікту більшість НУО швидко перегрупувалися та включилися в процес надання необхідної допомоги своїм ключовим групам і загальному населенню: евакуацію населення із зони бойових дій, надання гуманітарної допомоги, створення притулків та іншу діяльність, спрямовану на подолання гуманітарної кризи. Значним напрямком роботи стала допомога внутрішньо переміщеним особам. Також багато громадських організацій займаються допомогою ЗСУ, ДСНС, медичним закладам тощо або допомагали громадянам на окупованих територіях. Крім того, організації намагалися продовжувати надавати послуги своїм звичним цільовим аудиторіям, тобто продовжували виконувати свою статутну діяльність з урахуванням нових обставин. [3, с. 30]

Від повномасштабного вторгнення організації громадянського суспільства ще раз довели, що вони є надійною опорою для держави, ЗСУ та громадян, які опинилися в скруті через війну. Незважаючи на це, НУО мають чимало проблем, які впливають на їх роботу та ефективність. Одна з першочергових проблем стосується персоналу. Часто організаціям не вистачає кар'єрної структури, в якій би працівники могли розвиватися. Не всі фахівці в неурядових організаціях задіяні у якості волонтерів, а оплачувані працівники, зазвичай, отримують нижчу платню у порівнянні з приватним сектором. Іноді у таких працівників зовсім мало організаційних та професійних навичок, а низька якість тренінгів та недостатня підготовка працівників неурядових організацій, вже багаторазово обговорювалися. [4]

Втрата частини команди через переїзд, службу в армії, загибель; розпорошеність команди; нестача кадрів через збільшення обсягу роботи, розширення проєктів; плінність кадрів через низькі зарплати та великий обсяг роботи; нестача співробітників, які могли б працювати «на місці», а не віддалено – це виклики, з якими стикаються НУО на сучасному етапі функціонування.

Проте, самі представники НУО усвідомлюють, що є кроки, які можуть допомогти протистояти наявним викликам у кадровому питанні і серед них: навчання для співробітників ГО/БО – проєктний менеджмент, особливості роботи громадського сектору (юридичні, фінансові, закупівлі тощо), медіація та кризова комунікація, ведення інформаційних кампаній, SMM, курси англійської для співробітників, здобуття навичок роботи в напрямку аналітики, HR; навчання навичок цифрової, інформаційної та персональної безпеки під час воєнного стану для громадських лідерів та місцевих активістів; менторство, коучінг при розробці та реалізації нових проєктів, супровід ГО/БО; фінансування більш тривалого навчання для співробітників, додаткових тренінгів і розвитку; підвищення «сарасіті» (у англійському лексиконі представлений як розумова здатність, здібність, спроможність, компетенція, кваліфікація); «проблема знайти тих, хто навчить «третій сектор». [3, с. 36]

У планах на майбутнє більшість опитаних респондентів – представників ГО/БО планують продовжувати поточні проекти (допомога армії, ВПО, гуманітарна допомога тощо). Щодо допомоги ВПО, організації переважно планують поступово переходити від вдоволення базових потреб на психологічну допомогу, соціалізацію та інтеграцію в нових громадах, розвиток професійних навичок тощо. Крім того актуальним напрямками діяльності, які планують розвивати НУО є допомога військовим, соціальний захист вразливих груп і допомога постраждалим від війни, робота з українськими біженцями за кордоном. Затребуваним напрямком активності буде надання реабілітаційних послуг, супровід і підтримка поранених / травмованих військових і їх сімей, а також жертв війни серед цивільного населення. Кожні чотири з п'яти громадських і благодійних організацій планують долучитися до громадських ініціатив у відбудові інфраструктури після війни [3, с. 56].

В результаті сформовано запит щодо потрібних навичок, кваліфікації або компетенцій, які ГО/БО хотіли б наростити для участі у відбудові інфраструктури після війни, було названо понад 40 різноманітних напрямків. Серед необхідних навичок, затребувані менеджмент, фандрейзинг, грантрайтинг і грантменеджмент, різноманітна звітність, юридичні і бухгалтерські знання, цифрова і комп'ютерна грамотність, робота в команді, знання мов тощо [3, с. 11].

Висновки. З огляду на це зазначимо, що обрана для розгляду тема актуальна й потребує додаткового вивчення змісту й структури професійної компетентності фахівців допомагаючих професій, дослідження сучасних форм і методів розвитку професійної компетентності, а також можливостей щодо її розвитку в діяльності неурядових організацій.

Список використаних джерел:

1. Філософсько-психологічні проблеми соціальної взаємодії в системі сучасного управління: монографія./ за ред. Н.Г. Діденко. Кривий Ріг. 2019. 194 с.
2. Ткачук І. Я. Роль неурядових організацій в російсько-українській війні: фінансовий аспект. *Гроші, фінанси і кредит*. 2022. № 76. С. 229-233
3. Громадянське суспільство України в умовах війни. Звіт за результатами дослідження. *КМІС*.
URL:<https://ednannia.ua/attachments/article/12447/%D0%93%D1%80% B8%202022....pdf>
4. Організаційні проблеми в неурядових організаціях. *Портал ГУРТ*: вебсайт.
URL:<https://gurt.org.ua/articles/18642/>
5. План гуманітарного реагування Україна. Цикл гуманітарних програм 2023.
URL:https://onegms.unocha.org/pubdocs/Allocationsdocs/UKR-AllocDocs_2023_462_771.pdf

*Тетяна Яковенко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
навчально-наукового інституту педагогіки і психології,
спеціальність 231 «Соціальна робота»,
ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

*Науковий керівник: Наталія Островська,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки
навчально-наукового інституту педагогіки і психології,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В ПРИЙМАЮЧІ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. В результаті повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України після 24 лютого 2022 року мільйони українців покинули свої домівки в пошуках безпеки всередині країни або за її межами. Внаслідок анексії Кримського півострова та збройного конфлікту в деяких районах Донецької і Луганської областей в 2014 році з тимчасово окупованої території до інших безпечних регіонів переселено більш ніж 1,5 млн осіб. Наразі ситуація значно змінилася. За даними Міністерства соціальної політики на даний час внутрішньо переміщеними особами (ВПО) в Україні є майже 5 млн осіб [1]. Ці люди прагнуть повернутися до нормального життя в новому середовищі і мають пройти складний шлях адаптації. Це питання актуальне в умовах сьогодення, саме тому йому необхідно приділити особливу увагу, регулярне обговорення, розробку ефективних заходів на державному та місцевому рівнях, щоб досягнути інтеграції цих людей у свої громади.

Виклад основного матеріалу. ВПО є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

У дослідженнях Міжнародної організації з міграції (МОМ) зазначається, що соціальна адаптація ВПО – це процес адаптації людей, які були змушені покинути своє місце проживання через конфлікти, насильство, природні катастрофи чи за інших подібних причин, до нового соціального та культурного середовища [3].

24 лютого 2022 року було введено воєнний стан у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Воєнний стан – це особливий правовий режим,

що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Зазначимо, що військовий конфлікт на території України привів до появи абсолютно нової проблеми в нашому суспільстві — значна кількість сімей та дітей, які зробили вибір залишитися в межах України, вимушено покинули свої домівки внаслідок військового конфлікту, залишивши все своє майно, соціальні зв'язки, роботу, плани, налагоджене колись життя .

Прагнення жити в безпечному місці, виїхати з-під обстрілів, неможливість жити на території, на якій відсутні умови для проживання, виховання, розвитку і догляду за дітьми, життя і роботи дорослих (відсутність продуктів харчування, води, світла, ліків, освіти, транспорту, втрата житла та роботи тощо) все це змушує людей їхати «світ за очі», якщо хоча б є така можливість евакуюватися [5]. Масові обстріли по містам, об'єктам цивільної та воєнної інфраструктури ракетами, авіацією, дронами-камікадзе, спалена земля, що залишається на місці активних бойових дій, мінування території та снаряди, що не розірвалися не сприяє швидкому поверненню до роботи людей, щоб прогодувати родину. Багато будинків є зруйнованими або пошкодженими, що унеможливорює повернення туди переселенців навіть після закінчення військового конфлікту.

Саме ці серйозні наслідки роблять розв'язання проблеми переміщення населення складним завданням для держави, а в умовах війни — надскладним (порушено логістичні зв'язки, зруйновано місця виробництва продукції або складів, переміщення, виїзд за кордон або зміна діяльності фахівців). За майже три роки повномасштабної війни значна частина ВПО прийняла рішення залишатися і проживати в нових громадах, але проблема їхньої адаптації до нових умов, подолання стереотипів місцевого населення, а також у самих ВПО, вирішення психологічних, соціально-економічних проблем є відкритими.

Особливості соціальної адаптації ВПО включають:

1. Адаптація переміщених осіб значною мірою залежить від готовності приймаючої громади прийняти та надати їм необхідну допомогу. Першочерговими проблемами ВПО є реєстрація, їжа, житло, соціальні виплати, освіта дітям, послуги з охорони здоров'я, працевлаштування працездатних членів родини і забезпечення певного рівня життя родини для виховання, догляду і розвитку дітей, життя членів сім'ї

[6]. При цьому важливо створити ефективні механізми координації та співпраці між органами влади, громадськими організаціями та волонтерами.

2. Втрата домівки, відчуття небезпеки та невизначеності часто залишають глибокі шрами на психіці людини. Психологічна допомога повинна стати одним із пріоритетних напрямків соціальної роботи з ВПО. За даними досліджень, близько 80% переселенців стикаються з тривожними станами, депресією та іншими психологічними розладами. Саме тому окремо стоїть проблема психологічної адаптації до нових умов життя і психологічний стан переселенців, яка навіть за умов розв'язання всіх першочергових соціальних проблем довго ще дає про себе знати і позначається на самопочутті, поведінці, спілкуванні, стосунках переселенців, вимагає на своє вирішення професійними методами [5]. Важливо забезпечити доступ до психологічної допомоги та ресурсів для забезпечення їх емоційного благополуччя та адаптації до нових умов.

3. Соціальна адаптація ВПО передбачає їх включення в громадське життя приймаючої громади. Оточення відіграє значну роль у створенні підтримуючого середовища для ВПО. Важливо забезпечити взаємодію між ВПО та місцевими жителями, щоб уникнути соціальної ізоляції та напруженості. Це може включати можливість працевлаштування, участь у громадських організаціях, в політичному житті громади, спортивних або культурних заходах, а також доступ до освіти та навчання. З цього боку можна розглядати потенціал ВПО як ресурс з новим баченням, новими підходами, який дозволить вийти громаді на якісно новий рівень життя суспільства.

4. Важливо забезпечити захист прав ВПО [2] та уникнути їх використання, дискримінації або виключення з соціального життя приймаючої громади. Це передбачає розробку та забезпечення виконання відповідних законодавчих актів, постанов та програм, спрямованих на захист прав ВПО.

5. Соціальна адаптація ВПО включає сприяння їх самостійності та самодостатності. Це може означати надання можливостей для отримання професійної освіти, розвитку навичок підприємництва, підтримки при створенні власного бізнесу або доступу до кредитних програм. ВПО можуть претендувати на державні гранти, гранти від громадських організацій та благодійників для відкриття власної справи, доступні мікротранши для купівлі франшизи, евакуювання бізнесу в більш спокійні області України. Також є варіанти вступити до вишу безоплатно (ваучерна програма для здобуття освіти) [7], чи з невеликою оплатою (грантові програми) або ж просто пройти кваліфікаційні курси, що полегшить пошуки роботи.

Висновки. Важливо мати на увазі, що соціальна адаптація ВПО — це довготривалий процес, який вимагає системного підходу та співпраці між усіма зацікавленими сторонами. Вимушена внутрішня міграція призвела до виникнення низки таких проблемних життєвих ситуацій у ВПО, як житлові, працевлаштування,

ТНПУ

*Стратегії наукового пошуку в соціальній роботі, соціальній педагогіці та соціальній освіті:
поліфункціональність ідей*

соціальні, інформаційно-комунікаційні, психологічні, медичні, економічні, політичні, інтеграції та адаптації, щодо вирішення яких слід застосовувати комплексний підхід. Це потребує розробки та реалізації комплексних програм соціальної підтримки та інтеграції ВПО в приймаючі громади.

Список використаних джерел:

1. Кількість зареєстрованих облікованих ВПО. ІОЦ. Міністерство соціальної політики України: вебсайт. URL: <https://www.ioc.gov.ua/dashboardVpo> (дата звернення: 14.10.2024).

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 24.12.2015 № 921- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 26.09.2023).

3. Соціальна адаптація ВПО: які інструменти для підтримки переселенців потребують впровадження. Стабілізейшен суппорт сервісез: вебсайт. URL: <https://sss-ua.org/news/soczialna-adaptacziya-vpo-yaki-instrumenty-dlya-pidtrymky-pereselencziv-potrebuyut-vprovadzhennya> (дата звернення: 29.09.2024).

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 19.10.2023 № 389- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 09.10.2024).

5. Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції: зб. наук. праць / За заг. ред. ред. В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман. Старобільськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. 432 с.

6. Тітар І. О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселенця. *Український соціум. Соціологія*. 2016. Вип. № 4(59) С. 57-68.

7. Ваучери на навчання. Нові можливості працевлаштування. Державний центр зайнятості: вебсайт. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/vauchery> (дата звернення: 26.09.2024).

*Руслан Яковишин,
кандидат педагогічних наук, доцент,
ректор, професор,
Люблінська Вища Школа,
м. Рикі, Польща*

**ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

Постановка проблеми. Порушення на початку 90-х років ХХ ст. традиційних для України механізмів соціального регулювання і взаємодії, поведінки людей потребує перегляду не лише соціальної політики, але й теоретичних засад, які є

фундаментом для осмислення того, що відбувається з людиною, суспільством, яка логіка зміни людей, який механізм самозахисту і загальнодержавної підтримки людей. А сьогодні, як ніколи, потребується найбільш точне і швидке визначення стратегії і тактики соціального захисту населення, створення оптимально-необхідних установ соціальної роботи, а також підготовки і перепідготовки працівників [2, с. 37].

Виклад основного матеріалу. Досить очевидним стає вплив на специфіку діяльності соціального працівника масовість і якість змін у самій людині: всеохоплююча грамотність, поінформованість, соціально-побутова забезпеченість. Переосмислення основного змісту і напрямів соціальної політики призвело до необхідності визначення суті і напрямів соціальної роботи в реалізації цієї політики [4, с. 83].

Як зазначалося вище, соціальна робота є найбільш важливим інструментом соціальної політики. Водночас соціальна робота, виконуючи функцію оберненого зв'язку, виступає в ролі соціального локатора, який визначає на основі спеціальних індикаторів реальні наслідки соціальної політики, її життєвість і ефективність. Саме система соціальної роботи як діяльність по наданню допомоги людині, сім'ї, групі осіб, які знаходяться у складній життєвій ситуації, шляхом надання матеріально-фінансової, морально-правової підтримки, консультування й обслуговування демонструє реальні можливості суспільства і держави щодо соціального захисту людини. Відомо, що кожна професія характеризується спільними з іншими професіями і специфічними, притаманними лише їй цінностями. Особливості професійних цінностей обумовлені роллю і статусом професії в житті суспільства і конкретної людини. Структурний і якісний аналіз цінностей соціальної роботи як професійної діяльності виявляє її комплексний характер, гуманістичну природу і зміст. Саме гуманістичний ідеал визначає призначення цієї діяльності, а її цінності відображають визнання гармонії суспільних і особистісних інтересів, усвідомлення праці як вищого сенсу життя, пріоритет загальнолюдських цінностей. У зв'язку з цим завданням соціальної роботи є встановлення балансу між відповідальністю суспільства перед особистістю і відповідальністю особистості перед суспільством [1, с. 69].

Аналізуючи різні наукові підходи [3, с. 83] можна визначити зміст соціальної роботи, який включає три основні аспекти:

1) надання допомоги окремій людині чи групі осіб, які опинились у скрутній життєвій ситуації, шляхом підтримки, консультування, реабілітації, патронажу та використання інших видів соціальних послуг;

2) актуалізація потенціалу самопомоги осіб, котрі опинились у складній життєвій ситуації;

3) цілеспрямований вплив на формування і реалізацію соціально-економічної політики на всіх рівнях – від регіонального до державного – з метою забезпечення соціально-оздоровчого середовища для життєвого розміщення і життєдіяльності

людини, створити систему підтримки людей, які опинились у складній життєвій ситуації [6, с. 116].

Перші два аспекти проявляються на мікрорівні, третій – на макрорівні соціальної роботи. Варто зазначити, що можна говорити про професійну і непрофесійну соціальну роботу, до того, як свідчить практика, остання частіше простежується на вихідному етапі становлення. Цим етапом міг бути ще період 14-16 ст. Сьогодні можна вести мову уже про професійну доцільну роботу, яка розпочала в 90-х роках ХХ ст. в Україні період інституалізації, створення методології і теорії соціальної роботи, що сприяло початку розвитку наукового напрямку у цій галузі – соціальної роботи з різними категоріями населення.

У соціальній роботі розрізняють два рівні понять: *первинні* і *теоретичні*. До первинного рівня належать поняття, які відображають їх відповідність повсякденній формі чуттєвих явищ, до теоретичного – ті, які утворюються шляхом логічних інтерпретацій первинних понять [4, с. 53].

Поняття і категорії соціальної роботи можна об'єднати в три групи:

- поняття, які відображають змістовий аспект;
- поняття, що відбивають технологічний аспект;
- поняття, що характеризують якісний стан соціальної роботи:

1) перша група – запозичені – поняття і категорії не специфічні для теорії соціальної роботи, оскільки визначені ними явища і процеси вивчаються іншими науками;

2) друга група – загальні – поняття і категорії, які належать до теорії соціальної роботи, але використовуються також в інших галузях знань;

3) третя група – специфічні – поняття і категорії власне соціальної роботи, які виражають її сутнісний аспект (закономірності, принципи, цілі, функції, зміст), відображають конкретні способи прояву її сутнісного аспекту, характеризують її якісний стан (форми, методи, інструментарій, структура) [5, с. 27].

До першої групи понять можна віднести такі: соціум, соціальне середовище, соціальні відносини, соціалізація, соціальне виховання, соціальна активність, соціальна діяльність тощо.

До другої групи можна віднести такі поняття: соціальна реабілітація, соціальна адаптація, соціальний захист, соціальний інститут, соціальне інспектування, соціальна діагностика тощо [2, с. 91].

Соціальна робота є відносно новою галуззю соціально-гуманітарного знання у системі суспільних наук. Вона характеризується інтегративністю і, переважно, прикладною спрямованістю. Їй властиві всі структурні елементи, які свідчать про її сформованість як науки, а саме: наявність об'єкта і предмета дослідження, відповідних йому понять і властивих закономірностей; сформована система

принципів та ідей і практичний досвід соціальної роботи, які в особливо актуалізуються в умовах воєнного стану в Україні [5, с. 86].

Висновки.

1. Соціальна робота – специфічний вид професійної діяльності, що передбачає наявність знань, умінь, норм та цінностей міжособистісної взаємодії. Саме тому успішність та ефективність соціальної діяльності значною мірою залежить від етико-психологічних якостей фахівця, професійних дій та вчинків соціального працівника, а його здатність до соціальної роботи зумовлюється моральними вартостями. Як відомо, «соціальний працівник» є певним сукупним обрисом професії «соціальна робота». Проглядається широка палітра варіантів, підходів, характерних для тієї чи іншої країни, у визначенні сутності, функцій, змісту, методів соціальної роботи, а також модифікацій найменувань представників даної професії.

Професія соціального працівника та його практична діяльність спрямована на соціальну спеціалізовану діяльність, об'єктивно необхідну для функціонування державних і громадських систем соціальної допомоги різним категоріям населення, для реалізації життєвих, потенційно закладених у кожній людині сил для самозабезпечення і саморозвитку. Предметно-інструментальна основа його професійної діяльності включає професійні знання та досвід. Професія соціального працівника передбачає конкретну діяльність, яка реалізується у визначеній функціонуючій системі соціальної роботи, в конкретній соціальній службі чи окремому спеціалізованому центрі.

2. Важливим моментом професійної соціальної роботи є міждисциплінарний підхід до розв'язання проблем, які виникають у клієнта. Працюючи у складі міжпрофесійних груп разом із лікарями, педагогами, соціологами, практичними психологами, соціальними юристами, соціальний працівник має можливість комплексно вирішувати проблеми сім'ї, окремої особистості чи соціальної групи.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми теорії і практики соціальної роботи на межі тисячоліть: Монографія // Соціальна робота. Книга 1. К.: УДЦССМ. 2001. 344 с.
2. Лукашевич М.П., Мигович І.І., Пінчук І.М. Соціальна робота в Україні: теоретико-методичні засади: Навч. посіб. К.: МАУП, 2001. 236 с.
3. Пейн М. Сучасна теорія соціальної роботи. К.: 2000. 438 с.
4. Сидоров В.М. Вступ до соціальної роботи. Ч.І: Анотація категоріального апарату. Донецьк, 1997. 245 с.
5. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.; За заг. ред.: І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
6. Соціальна робота / За ред. В. Андрущенко, М. Лукашевича: 7 ч. Ч. II. К.: ДЦССМ, 2002. 215 с.

Володимир Янчишин,
*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник: **Віра Поліщук,**
*доктор педагогічних наук, професор
кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЮРИДИЧНОЇ СФЕРИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗВО

У сучасних умовах проходить перосмислення розуміння суті і технологій формування професійної компетентності фахівців практично усіх сфер життєдіяльності суспільства, що зумовлено новим підходом до розуміння ролі і місії освіти, виникненням нових видів і сфер життєдіяльності сучасного суспільства, нових професій і переосмисленням цільового призначення класичних у контексті викликів сучасного світу.

У сучасних умовах цілком очевидним стає факт, що цивілізоване і безпечне існування світової спільноти у значній мірі залежить від здатності до безконфліктної взаємодії представників різних культур, стану толерантних, безконфліктних, ділових, професійних і культурних взаємовідносин між ними. Рівень реалізації означених взаємодій і взаємовідносин і зумовлюється багатьма чинниками, в тому числі і рівнем міжкультурної компетентності фахівців, які зреалізують і забезпечують ці відносини і взаємодії на різних рівнях.

Актуальність теоретичного осмислення практичного вирішення проблеми формування міжкультурної компетентності майбутніх юристів значною мірою зумовлена суперечностями, які мають місце в умовах сьогодення в Україні:

– між стрімкими темпами й масштабами глобалізаційних та міграційних процесів, що ставлять нові виклики перед фахівцями юридичної сфери щодо необхідності здійснення професійної діяльності у міжкультурному середовищі і недостатнім рівнем їх готовності до такої діяльності;

– між замовленням суспільства щодо кваліфікованих фахівців юридичної сфери з високим рівнем сформованості міжкультурної компетентності та недостатньо гнучкою реакцією системи вищої професійної освіти на задоволення цієї потреби;

– між потребою самих юристів у сформованості міжкультурної компетентності, як важливої складової їх професійної компетентності та недостатньою готовністю

зкладів вищої освіти для забезпечення системного підходу до задоволення даного запиту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі дослідження ми опиралися на наукові розвідки дослідників щодо тратування суті міжкультурної компетентності (Н. Бідюк [2] О. Пришляк [3]; Є. Хачатрян [9] її структурних компонентів (О. Байбакова [1], Н. Самойленко [6], А.Токарева [7]); підходів і технологій її формування (О. Пришляк [3], Н. Рабецька [4]) та інших. Особливості професійної підготовки майбутніх правознавців у процесі іншомовної підготовки знайшли відображення у роботах О. Рембач [5].

На основі аналізу опрацьованих джерел нами з'ясовано, що в сучасних наукових студіях дослідники проявляють різноманітні підходи до розуміння і трактування суті міжкультурної компетентності. Зокрема, міжкультурну компетентність тратують як: (1) ідеологію, що забезпечує мирне співіснування людей в міжкультурному суспільстві (О. Пришляк [8], Н. Рабецька [9]); (2) як ідентичність, що інтегрує знання і моделі поведінки, які визначають і забезпечують засадничі положення мирного співіснування й культурного плюралізму у динамічно мінливому мультикультурному світі (О. Байбакова [1], Н. Бідюк [3], Н. Самойленко [7]). Більшість дослідників поділяють думку, що міжкультурну компетентність доцільно розглядати як важливу компетентність кожної людини і кожного фахівця ХХІ століття та необхідну передумову їх успішної інтеграції у світовий мультикультурний простір і важливий фактор зниження негативних впливів інтеграційних, міграційних і глобалізаційних процесів та умову ефективної життєдіяльності й виконання професійних завдань і функцій у міжкультурному середовищі.

Проаналізувавши різні підходи щодо розуміння суті поняття «міжкультурна компетентність», ми дійшли узагальнення, що міжкультурну компетентність майбутніх фахівців юридичної сфери доцільно розуміти як сформований у процесі їх професійної підготовки соціально-психологічний феномен, що дозволить їм успішно виконувати професійні функції і завдання у міжкультурному соціальному середовищі з можливістю проявляти і обстоювати власну точку зору на цінності та толерантно ставитися до світобачення, ціннісних орієнтацій, способу життя, характеру спілкування і поведінки представників інших націй, культур і народностей.

Отже, міжкультурну компетентність фахівців юридичної сфери ми трактуємо як складне багатоконпонентне соціально-психологічне новоутворення, яке суттєво впливає на життєдіяльність, результативність їх міжособистісних відносин і взаємодій з клієнтами в процесі виконання професійних функцій і завдань у міжкультурному середовищі та проявляється в умінні обирати оптимальні технології професійної діяльності і взаємодії з урахуванням соціокультурного контексту клієнтів і членів міжкультурної професійної команди.

На підставі аналізу наукових напрацювань нами здійснено спробу визначити суть міжкультурної освіти майбутніх фахівців юридичної сфери як процесу організованого і цілеспрямованого формування їх особистості через вплив на світогляд, що ґрунтується на усвідомленні ціннісної єдності світових культур, визнанні їх різноманітності і формування міжкультурної компетентності, що базується на визнанні, сприйманні духовно-культурних здобутків і особливостей інших культур і народів як особистісно значущих. У практичному контексті метою міжкультурної освіти є формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців юридичної сфери як необхідної передумови і важливої складової їх самореалізації, успішної професійної діяльності і професійного зростання у міжкультурному середовищі.

Для осмислення теоретичних підходів і розробки технології формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців юридичної сфери важливо уявити основні структурні компоненти їх міжкультурної компетентності. Базуючись на аналізі наукових досліджень (Н. Бідюк [2], А. Токарева [7], О. Пришляк [3] та ін.) вважаємо, що провідними компонентами доцільно вважати: мотиваційний, що характеризується позитивним ставленням здобувача освіти до майбутньої професійної діяльності та умотивованістю його до формування міжкультурної компетентності; когнітивний, що визначається сукупність інтегральних, загальних, фахових компетентностей і програмних результатів навчання, необхідних для успішної реалізації професійних функцій і завдань у міжкультурному середовищі; *діяльнісний*, що відображає професійні вміння й навички, необхідні майбутньому фахівцю для успішної професійної діяльності, професійної комунікації і професійного зростання в міжкультурному середовищі; комунікативний, що характеризується знаннями і вміннями комунікувати у процесі професійної діяльності та сформованістю і розвиненістю комунікативних умінь і навичок; конативний, що характеризується рівнем сформованості професійно зумовлених особистісних якостей.

Закономірно, що формування міжкультурної компетентності у майбутніх фахівців юридичної сфери здійснюється у ЗВО за освітніми програмами підготовки бакалаврів і магістрів у різних видах освітньої діяльності: навчальній (через засвоєння передбачених освітніми програмами навчальних дисциплін, вивчення за вибором курсів/ факультативів міжкультурного характеру, спрямованих як на засвоєння професійно орієнтованих знань, так і на формування навичок, необхідних для ефективною міжкультурною взаємодією та професійною діяльністю в міжкультурному середовищі; науково-дослідній – через залучення до роботи в науково-дослідницьких центрах, наукових гуртках, студіях, до підготовки наукових, курсових, кваліфікаційних робіт, індивідуально-дослідних завдань, розробки проектів, в яких присутня міжкультурна проблематика; практичній, яка передбачає реалізацію та координацію дій, спрямованих на формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців юридичної сфери у процесі системної практичної підготовки; міжкультурною

позанавчальній комунікації, академічної мобільності; у самоосвітній, волонтерській діяльності, спрямованих на формування цінностей міжкультурного характеру, професійно зумовлених особистісних якостей, прагнення до саморозвитку й формування установок, важливих для професійної діяльності у міжкультурному середовищі.

Вважаємо за доцільне наголосити, що професійна підготовка майбутніх фахівців юридичної сфери у ЗВО члече собою складну систему, яка зазнає і потребує постійного оновлення і модернізації. У процесі осмислення основних підходів і способів удосконалення системи професійної підготовки фахівців юридичної сфери у ЗВО мають враховуватися не лише суто фахові (стандарти професійної підготовки, стандарти професійної діяльності, розширення сфер і спрямувань професійної діяльності фахівців, упровадження інноваційних технологій у процес їх професійної діяльності), але й зростання потреб і вимог клієнтів та споживачів юридичних послуг) та культурологічні чинники (посилення міжкультурної взаємодії, ймовірність життєдіяльності, здійснення професійної діяльності чи професійного зростання у міжкультурному середовищі та праці у міжкультурній команді).

Список використаних джерел:

1. Байбакова О. Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у вищих навчальних закладах США: дис. ... канд. пед. наук. Ужгород, 2017.
2. Бідюк Н.М. Формування іншомовної професійної компетентності у студентів-іноземців в університетах Канади / Н. Бідюк // Наук. вісн. Чернів. ун-ту. Педагогіката психологія: зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. ЮріяФедьковича. Чернівці, 2012. Вип. 617. С. 3–8.2.
3. Пришляк О. Ю. Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій: теоретичний контекст: монографія / за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2021. 552 с.
4. Рабецька Н. Л. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери у професійній підготовці: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.0004/ ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2018. 20 с.
5. Рембач О. О. Формування міжкультурної компетентності майбутніх правознавців у процесі іншомовної підготовки. *Університетські наукові записки*. ХНУ, 2017. №63. С. 387-400.
6. Самойленко Н. Б. Теоретичні та методичні засади формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців гуманітарного профілю у вищих педагогічних навчальних закладах; автореф. дис. ... д-ра пед. наук: НАПН України. Інститут вищої освіти. Київ, 2014. 40 с. Рембач О. О. Формування міжкультурної компетентності майбутніх правознавців у процесі іншомовної підготовки.

Університетські наукові записки. Хмельницький національний університет.
Хмельницький, 2017. № 63. С. 387-400.

7. Токарева А. В. Формування міжкультурної компетентності у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності засобами інтерактивних технологій: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2013. 20 с.

8. Халемендик Ю. Е. Розвиток міжкультурної професійної компетентності майбутніх магістрів педагогіки вищої школи в умовах неформальної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького. Мелітополь, 2017. 20 с.

9. Хачатрян Є. Л. Формування міжкультурної дискурсивної компетентності майбутніх фахівців з економіки в процесі вивчення гуманітарних дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця. Харків, 2010. 210 с.

Освітній рівень: бакалавр

 Освітня програма «Соціальна робота»
 Спеціальність 231 Соціальна робота

Тривалість навчання

 3 р. 10 м. для вступників на базі повної загальної середньої освіти;
 2 р. 10 м. для вступників на основі освітнього рівня «молодший спеціаліст»

Освітня кваліфікація

Бакалавр з соціальної роботи

Працевлаштування

Соціальний працівник Асистент вихователя виправно-трудового закладу Асистент вихователя соціального по роботі з дітьми-інвалідами Фахівець з вирішення конфліктів Інспектор з соціальної допомоги Інспектор з виплати пенсій Інспектор з призначення пенсій Фахівець із спеціалізованого обслуговування Вихователь соціальний по роботі з дітьми-інвалідами Соціальний працівник Фахівець (з допомоги неблагополучним родинам, грошової допомоги дітям і т. ін.) Фахівець із соціальної допомоги вдома Фахівець із соціальної роботи

 КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА
 МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
 запрошує на навчання за освітніми програмами

Освітній рівень: магістр

 Освітня програма «Соціальне
 адміністрування у громаді»
 Спеціальність 231 Соціальна робота

Тривалість навчання

1 р. 4 м.

Освітня кваліфікація

 Магістр з соціальної роботи. Фахівець із соціальної роботи.
 Керівник закладу надання соціальних послуг у громаді.

Працевлаштування

Вища посадова особа самоврядувальної організації Вища посадова особа громадянської організації в соціально-культурній сфері Вища посадова особа органу місцевого самоврядування 1210.1 Керівник підприємства, установи та організації 1229 Керівник основного підрозділу Керівник проектів та програм Менеджер у соціальній сфері Молодший науковий співробітник (соціальний захист населення) Науковий співробітник-консультант (соціальний захист населення) Соціальний працівник Фахівець із соціальної роботи Фахівець-організатор соціально-побутового обслуговування Соціальний аудитор Молодший науковий співробітник проектів та програм у сфері нематеріального виробництва Науковий співробітник проектів та програм у сфері нематеріального виробництва Експерт із соціальної відповідальності Державний соціальний інспектор.

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Володимира Гнатюка

Освітній рівень: магістр

Освітня програма
«Соціальна педагогіка»
Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Тривалість навчання

1 р. 4 м.

Освітня кваліфікація

Магістр освітніх, педагогічних наук; педагог соціальний;
викладач закладу вищої освіти

Працевлаштування

Викладач вищого навчального закладу; Викладач професійного навчально-виховного закладу; Викладач із соціальної педагогіки; Вихователь соціальний по роботі з дітьми-інвалідами; Вчитель-реабілітолог; Педагог соціальний; Інспектор з охорони дитинства.

**КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА
МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
запрошує на навчання за освітніми програмами**

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Володимира Гнатюка

Рівень вищої освіти: третій
(освітньо-науковий)

Доктор філософії (PhD)
Спеціальність
231 Соціальна робота

Тривалість навчання

4 роки

Освітня кваліфікація

доктор філософії з соціальної роботи

ТНПУ

*Стратегії наукового пошуку в соціальній роботі, соціальній педагогіці та соціальній освіті:
поліфункціональність ідей*

УДК 001:[364+37.013.42]:005.745](477)

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

СТРАТЕГІЇ НАУКОВОГО ПОШУКУ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ, СОЦІАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ ТА СОЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ: ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ІДЕЙ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
II ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА МОЛОДИХ УЧЕНИХ

(22-23 листопада 2024 року)

Матеріали друкуються в авторській редакції.

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Розповсюдження і тиражування без
офіційного дозволу ТНПУ заборонено!

ТНПУ, Тернопіль 2024

ТНПУ

*Стратегії наукового пошуку в соціальній роботі, соціальній педагогіці та соціальній освіті:
поліфункціональність ідей*